DEN SVENSKA PSALMBOKEN

HISTORIK
PRINCIPER
MOTIVERINGAR
Volym 2

Slutbetänkande av 1969 års psalmkommitté

SOU
1985: 17

133

Statens offentliga utredningar
1985:17
Civildepartementet

Den svenska psalmboken

Volym 2

Slutbetänkande av
1969 års psalmkommitté
Stockholm 1985

Omslag Ad Sum, Magnus Günter
ISBN 91-38-08760-X
ISSN 0375-250X
Liber Tryck AB Stockholm 1985 363598

Innehåll

Sammanfattning 7
Summary 19

1 *Uppdraget och dess genomförande* 33
1.1 Kommitténs uppdrag 33
1.2 Kommitténs sammansättning. Experter 33
1.3 Kommitténs interna arbetsorganisation 35
1.4 Externa kontakter 35
1.5 Kommitténs betänkanden och övriga publicerade material 36
1.6 Undersökningar, enkäter m m 38
1.7 Kyrkomötenas behandling av kommitténs betänkanden och av psalmboksfrågan 39
1.8 Arbetet med ny psalm 40
1.9 Arbetet med revisionen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok 41
1.10 Arbetet med den gemensamma psalmboksdelen . . . 42
1.11 Kommitténs beslut. Dispositionen av slutbetänkandet . 43

2 *Psalmboksfrågan efter 1937* 45
2.1 Bakgrunden 45
2.2 Mottagandet av 1937 års psalmbok 46
2.3 Mottagandet av 1937 och 1939 års koralböcker . . . 48
2.4 Debatt om psalmboken 1937 51
2.5 Vetenskaplig kritik mot bruket av förlagor m m . . . 53
2.6 Debatt om koralboken 1937 och 1939 57
2.7 Anpassningsperiod under 1940-talet 60
2.8 Förnyelse av koralen. 1950-talets arbete med rytmiska koraler 63
2.9 Psalmboksdebatt under 1950-talet: ny psalmbok krävs 67
2.10 Frågan om ett psalmbokstillägg vid kyrkomötet 1958 . 69
2.11 Kyrkovisor för barn 1960 70
2.12 Psalmer i atomåldern? — en stridsskrift 74
2.13 Hymnologiska institutet. Arbete för psalmens förnyelse 76
2.14 Alternativa koralmelodier tas i bruk 1964 82
2.15 Den andliga visans genombrott 85
2.16 Beslut om ett psalmbokstillägg vid kyrkomötet 1968 . 93

2.17 Frågan om en ekumenisk psalmbok i historiskt perspektiv 94
2.17.1 Svenska kyrkans inställning till sång utanför den kyrkliga traditionen 95
2.17.2 Frikyrklig gemensam sång 96
2.17.3 Sampsalm 99

3 *Allmänna principfrågor* 101
3.1 Psalmbokens religiösa och kulturella funktion 101
3.1.1 Sångboken som blev folkbok 101
3.1.2 Subjektivt och objektivt i psalmboken 103
3.1.3 Psalmbokens dubbla riktning 107
3.1.4 Psalmsångens religiöst-liturgiska och musikaliskt-kulturella betydelse 108
3.1.5 Psalmboken som antologi eller bruksbok . . . 109
3.1.6 Psalmboken som en del av samtida kultur . . 110
3.2 Förhållandet mellan text och musik 112
3.3 Språket — kommunikation, tradition, förnyelse . . . 115
3.3.1 Gemenskapsspråk och tilltalsspråk 115
3.3.2 Traditionens roll. Psalm som kollektiv sång . . 116
3.3.3 Psalmspråk och bibelns språk. Tidsbundet och tidlöst språk 117
3.3.4 Psalmspråkets förnyelse 118
3.4 Psalmboken som andaktsbok 120
3.5 Psalmboken som lärobok 122
3.5.1 Psalmboken som lärobok i skolan 122
3.5.2 Psalmboken i kyrkans undervisning 124
3.5.3 Psalmboken som uttryck för kyrkans lära . . . 124
3.5.4 Dogmatik och poesi 127
3.5.5 Den gemensamma psalmboksdelen från lärosynpunkt 127
3.6 Psalm och andlig sång och visa 128
3.6.1 Svenska kyrkans strama psalmbegrepp 130
3.6.2 Begreppsskillnaden mellan psalm, andlig visa och andlig sång 132

4 *Vissa avvägningsfrågor* 135
4.1 Avvägningen mellan gammalt och nytt i psalmboken . 135
4.2 Avvägningen mellan inomkyrkliga och ekumeniska synpunkter 137
4.2.1 1937 års psalmboks ekumenicitet 137
4.2.2 Den gemensamma psalmboken som manifestation 137

5 *Revisionen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok* . . 141
5.1 Revisionen av texterna i 1937 års psalmbok 141
5.1.1 Vägledande principer för revisionsarbetet meddelade av 1982 års kyrkomöte 142
5.1.2 Kommitténs åtgärder med anledning av kyrkomötets riktlinjer 145
5.1.3 Bearbetningar som av 1982 års kyrkomöte hänvisats till kommittén för förnyad bearbetning . . 148

5.1.4 Kommentarer till de språkliga bearbetningarna av 1937 års psalmbok 150
5.1.4.1 Syftet med de språkliga bearbetningarna 151
5.1.4.2 Förhållandet mellan gammalt och nytt språk 151
5.1.4.3 Rim och assonans 152
5.1.4.4 Texternas anpassning till musiken . . 153
5.1.4.5 Interpunktionen. Versaler 154
5.1.5 Psalmer ur 1937 års psalmbok som behållits oförändrade eller utgått 155
5.1.5.1 Upphovsrättsinnehavarnas ställningstagande till vissa psalmer 155
5.2 Revisionen av 1939 års koralbok 156
5.2.1 Bakgrunden 156
5.2.2 Orgelns och körens roll. Uppförandepraxis . . 157
5.2.3 Koralrytmen 164
5.2.4 Melodiken 166
5.2.5 Harmoniseringen 168
5.2.6 Noteringen 169
5.2.7 Nyinförda melodier 170
5.2.8 Revisionens omfattning 171

6 *Revisionen av psalmer och visor 76 och 82* 173
6.1 Psalmer och visor 76 174
6.2 Psalmer och visor 82 175
6.3 Åtgärder med anledning av 1982 års kyrkomötes beslut beträffande Psalmer och visor del 2 177
6.4 Revisionen av musiken i Psalmer och visor 76 och 82 . 179
6.5 Psaltarpsalmer och andra sånger ur bibeln 181
6.5.1 Bakgrunden 181
6.5.2 Kommitténs arbete med psaltarpsalmerna . . 186
6.5.3 1982 års kyrkomötes behandling av psaltarpsalmerna 188

7 *Den nya psalmboken. Disposition och innehåll* 189
7.1 Nytillkomna psalmer 189
7.2 Liturgiska sånger 190
7.3 Psaltarpsalmerna. Det fortsatta arbetet efter 1982 . . 192
7.3.1 Nya riktlinjer för användningen 192
7.3.2 Texterna 193
7.4 Läsepsalmer 194
7.5 Den gemensamma psalmboksdelen 194
7.6 Supplement 199
7.6.1 Bibelvisor och kanon 202
7.7 Den nya psalmbokens disposition 203
7.8 Den nya psalmbokens redigering 203

8 *Antagandet av den nya psalmboken* 207

9 *Psalmboksarbetets fortsättning* 209
9.1 Uppgift 209
9.2 Organisation 210

10 *Upphovsrättsliga frågor* 213

11 *Kommitténs förslag* 217

Bilagor
5.1.5 a Psalmer som behållits oförändrade, endast avkortats eller endast justerats språkligt jämfört med 1937 års textversion 219
5.1.5 b Psalmer som utgått ur 1937 års psalmbok 223
6.1 Psalmer som utgått ur Psalmer och visor 76 229
6.2 Psalmer som utgått ur Psalmer och visor 82 230
7.1 Nytillkomna psalmer 231
7.5.a Sampsalmsmaterialets förekomst i andra sångsamlingar än Den svenska psalmboken och dess tillägg . . 233
7.5.b Integrerad disposition 236
7.5.c Innehållsförteckning till integrerad psalmbok . . . 237

Sammanfattning

Bakgrund

Svenska kyrkans psalmbok, *Den svenska psalmboken*, har sina rötter i de sångsamlingar som gavs ut i vårt land i samband med reformationen. Som den första psalmboken brukar man räkna en mindre samling sånger från 1536, *Svenska sånger och visor.* Namnet Den svenska psalmboken möter första gången 1543. 1695 fastställdes för första gången en psalmbok för hela landet. I den möter reformationens och 1600-talets psalmer i sin kraftfulla, omedelbara form. *1695 års psalmbok* var till allra största delen resultatet av det arbete som lagts ned av biskopen i Skara, Jesper Svedberg. Den brukar därför ibland kallas den svedbergska psalmboken. Den kallas också den karolinska med hänsyn till att den tillkom under den s k karolinska epoken av vår historia. Den utgjorde ett led i denna tids strävan efter att skapa enhetlighet i landet — såväl politisk som religiös. Men denna psalmbok blev snart föråldrad. Med 1700-talet kom estetiska krav inför vilka psalmboken inte höll måttet. Nästa psalmbok kom dock inte förrän *1819.* Den var i allt väsentligt ett verk av en enda man, nämligen sedermera ärkebiskopen Johan Olof Wallin, och den kallas därför också den *wallinska psalmboken.* Den blev mycket uppskattad främst i bildade och akademiska kretsar inte minst för sin höga poetiska standard. För den frambrytande väckelsen kom den emellertid aldrig att bli en riktigt levande sångbok.

Tanken på en revision av den wallinska psalmboken togs upp under senare hälften av 1800-talet. Dess ställning visade sig emellertid vara så stark att de olika psalmboksförslag som lades fram inte utan vidare kunde antas. 1921 löste man behovet av att få nya psalmer för församlingens gudstjänstliv genom ett psalmbokstillägg, *Nya psalmer.* 1936 kunde kyrkomötet enas om en ny psalmbok, i vilken en stor del av den wallinska psalmboken ingick oförändrad. Nyheter i denna psalmbok var att dominansen av tysk psalm var reducerad; fler psalmer med engelskspråkigt ursprung togs in. Vidare hade ett visst utrymme beretts för den svenska väckelsens sånger. Psalmboken stadfästes officiellt den 26 november 1937 och kallas därför ofta *1937 års psalmbok.* Koralböckerna till dessa psalmböcker utkom resp 1697, 1820 och 1939.

Kommitténs uppdrag och uppdragets genomförande

Den 14 mars 1969 bemyndigade Kungl Maj:t chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla sakkunniga för att biträda med utarbetandet av ett tillägg till Den svenska psalmboken. De sakkunniga antog namnet 1969 års psalmkommitté.

Till 1975 års kyrkomöte förelåg förslag till en första del av ett psalmbokstillägg, *SOU 1975:2—4.* Efter omarbetning fastställdes psalmbokstillägget *Psalmer och visor 76.* På förslag av 1975 års kyrkomöte fick kommittén i uppdrag dels att utarbeta ett förslag till en andra del av psalmbokstillägget, dels att företa en revision av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok. 1979 fick kommittén bemyndigande att inom ramen för sitt uppdrag delta i arbetet på en ekumenisk psalmbok. Detta arbete bedrevs inom den ekumeniska gruppen Sampsalm, i vilken femton kyrkor, samfund och kristna organisationer var representerade. Till 1982 års kyrkomöte förelåg dels förslag till den andra delen av psalmbokstillägget, dels exempel på revision av texter och melodier i 1937 års psalmbok/1939 års koralbok samt slutligen förslag till riktlinjer för en för flera samfund gemensam del av psalmböcker/samfundssångböcker *(SOU 1981:49—52).* 1982 fastställdes den andra delen av psalmbokstillägget, *Psalmer och visor 82.*

Kommitténs omfattande arbete har krävt biträde av flera experter. En referentgrupp har varit knuten till kommittén för att biträda med bedömning av textbearbetningar i 1937 års psalmbok. Kommittén har på olika sätt sökt stimulera författare och tonsättare att delta i arbetet och genom studiebesök, insamling av material och andra åtgärder hållit kontakt med den internationella utvecklingen såväl inom som utom Europa. Särskilt nära kontakt har hållits med det psalmboksarbete i Norge och Finland som pågått i stort samtidigt med det svenska. Genom utgivning av försökshäften och exempelsamlingar har kommittén sökt ge information om och samla in synpunkter på det pågående arbetet. 1971 utgavs *71 psalmer och visor* med exempel på nya psalmer. Samlingen blev föremål för en vetenskaplig utvärdering till ledning för kommitténs fortsatta arbete. Genom lägesrapporter 1977 och 1978 gavs information om *Revision av 1937 års psalmbok,* liksom genom studiehäftet *Den signade dag* 1980. Sampsalm gav 1982 ut ett informationshäfte, *Sampsalms förslag till en gemensam baspsalmbok.* Sampsalm och kommittén gav gemensamt 1984 ut *Lägesrapport, ekumenisk psalmboksdel.*

Kommittén har låtit genomföra vissa undersökningar till hjälp för arbetet. 1978 gjordes en omfattande undersökning av Statistiska centralbyrån om texter och melodier i 1937 års psalmbok/1939 års koralbok för att få reda på i vilken utsträckning präster och kyrkomusiker använde texter/melodier eller bedömde dem vara användbara. Utvärdering har vidare gjorts genom Religionssociologiska institutet av Psalmer och visor 76 (Straarup, J, *Vad hela kyrkan sjunger,* Religionssociologiska institutet 1983). En mindre enkät beträffande Psalmer och visor 82 genomfördes 1983 av kommittén. Sampsalm och kommittén har genom en särskild enkät undersökt församlingars m fl ställningstaganden till förslag till psalmer och sånger i en gemensam psalmboksdel.

Arbetet med ny psalm har varit inriktat inte minst på att komplettera den nu gällande psalmboken med psalmer som innehållsmässigt, språkligt och musikaliskt återspeglar och tolkar vår egen tid. Ett utmärkande drag har varit materialets stilistiska bredd.

Arbetet med revision av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok har varit kommitténs mest arbetskrävande och känsliga uppgift. Beträffande texterna har valet stått mellan att låta dem kvarstå oförändrade, att låta dem utgå eller att låta bearbeta dem. De texter som fått kvarstå oförändrade har varit exempelvis sådana som har en särskilt stark ställning i svensk psalmsångstradition, texter som har ett språk som kunnat förstås utan större svårighet, även om det inte i allt varit det dagsaktuella, vidare sådana texter som av olika skäl inte gått att bearbeta och slutligen texter som upphovsrättsinnehavarna inte medgett bearbetning av. De texter som utgått har främst varit sådana som sällan använts. Utgångsmaterial för denna bedömning har varit Statistiska centralbyråns undersökning 1978, även om denna inte varit bindande för kommittén. Bearbetningarna slutligen spänner över en skala från mycket försiktiga till mer genomgripande och omgestaltande ingrepp. Bearbetningarna har bl a motiverats av förändringarna i svenska språket mellan 1937 och 1984, där det kanske mest ingripande varit att verbens pluralformer sedan tre decennier varit försvunna ur både tal- och skriftspråk. Ett annat skäl har varit en önskan att återgripa på den form och det innehåll äldre psalmer haft före den wallinska psalmboksrevisionen under 1800-talets inledande decennier. Musikaliskt har bearbetningarna bl a inneburit att vi i regel stannat för den s k rytmiska formen av koraler som utgjort alternativ till vissa melodier i 1939 års koralbok sedan 1964. Sånger från väckelsetiden har fått sina ursprungliga melodier, och vissa översatta texter (t ex The Church's one foundation) har fått sin internationellt kända och brukade melodi.

Arbetet med den ekumeniska psalmboksdelen har skett i nära samverkan med arbetsgruppen Sampsalm. Resultatet av detta samarbete föreligger i psalmboksförslagets första del med dess 325 psalmer. Avsikten är att denna del skall ha text, melodi och numrering gemensam med andra kristna församlingssångböcker i vårt land.

Kommittén lägger nu fram sitt slutbetänkande. Det omfattar fyra volymer. Volym 1 *(SOU 1985:16)* utgörs av förslaget till psalmbok och ett supplement. Volym 2 *(SOU 1985:17)* innehåller kommitténs riktlinjer och motiveringar samt en historisk översikt över psalmboksfrågan efter 1937. Volym 3 *(SOU 1985:18)* innehåller text- och musikkommentarer och volym 4 *(SOU 1985:19)* utgörs av ackompanjemang till psalmerna i volym 1.

Psalmboksfrågan efter 1937

Både den nya psalmboken 1937 och den nya koralboken 1939 mottogs positivt i landets församlingar. Övergången från den wallinska psalmboken till den nya skedde förhållandevis snabbt och utan nämnvärda komplikationer. Vid prästmötet 1937 blev psalmboken genom prästmö-

tesavhandlingen *Den svenska psalmbokens förnyelse* utsatt för en kritisk granskning av preses, prosten Sam Gabrielsson. Granskningen gällde främst nattvards-, kyrko-, Maria- och ungdomspsalmerna. Kritiken uppfordrade prosten Gunnar Ekström, en av den nya psalmbokens mest energiska tillskyndare, till ett utförligt genmäle *(Den nya psalmboken).* Från vetenskaplig utgångspunkt riktade bibliotekarien Bror Olsson och docenten Algot Werin kritik mot psalmbokssakkunniga för att de som förlaga använt en utgåva av den wallinska psalmboken behäftad med flera besvärande felaktigheter. Dessa felaktigheter hade stadfästs med den nya psalmboken. På privat initiativ utgavs 1937 och 1939 koralböcker. Det gav koralkommitténs ordförande, biskop Gustaf Aulén, anledning att ta upp en diskussion om vad som gällde som normerande. De nämnda koralböckerna avvek på flera punkter från den stadfästa koralboken.

Någon debatt eller något förnyat psalmboksarbete förekom inte under 1940-talet. Under 1950-talet togs viktiga initiativ för koralens förnyelse. Sedan slutet på 1800-talet hade inom kyrkosångsrörelsen funnits strävanden att återge de äldre koralerna deras ursprungliga, rytmiskt rikare form. Det var emellertid först under 1950-talet som dessa strävanden fick sitt genombrott. Det skedde genom *Koralmusik I,* 1957, utgiven av Collegium Musicum. I det principiellt viktiga förordet angavs som skäl bl a att "den rytmiska utjämningen anfäktar i själva verket koralvisans innersta väsen av metriskt och taktmässigt regelbunden visa". De rytmiska koralerna var viktiga att återuppväcka inte minst med tanke på gudstjänsternas missionerande uppgift, där "den unga reformationstidens glada och smittande sång" vore väl motiverad. Den nämnda samlingen följdes sedermera av flera andra, innehållande rytmiska koraler. 1964 fick den rytmiska koralen sitt officiella genombrott genom att ett *Tillägg till Den svenska koralboken,* omfattande 71 sådana koraler, godkändes som alternativ till 1939 års koralbok. Kritiken mot att koralboken visade ringa förståelse för väckelsetidens melodier ökade efterhand. Det ledde fram till att ett förslag omfattande tio sådana melodier kunde godkännas 1969, som fick användas alternativt med koralbokens melodier.

Debatten om psalmboken tog ny fart mot slutet av 1950-talet. 1958 utkom *Ny psalmbok,* författad av pastor Rune Pär Olofsson. 1960 skrev Bo Setterlind *Psalmer i atomåldern?* Båda debattböckerna efterlyste en förnyelse av psalmboken. Döda psalmer skulle rensas ut, nya psalmer skulle komma i stället.

Vid 1958 års kyrkomöte motionerade domprosten Oscar Rundblom om utarbetande av ett förslag till tillägg till psalmboken. Motionen avslogs bl a med hänvisning till att man först önskade ha nya texter och melodier att välja bland. Det torde ha varit en av anledningarna till att Hymnologiska institutet bildades 1960, med Anders Frostenson som initiativtagare och drivande kraft, tillsammans med musikdirektören Harald Göransson, som svarade för den kyrkomusikaliska sidan. Institutet bedrev under hela 1960-talet en intensiv verksamhet. Ett betecknande drag var det målmedvetna samarbete som utvecklades mellan författare och tonsättare. 1965 utgav institutet *17 psalmer* med exempel på nya texter och melodier.

Betydelsefullt var också utgivandet av *Kyrkovisor för barn* 1960. Målet var bl a att skapa sådana kristna sånger för barn som gav uttryck åt glädjen och tryggheten i den kristna tron. Texterna anknöt på ett direkt sätt till bibelns egna berättelser. Språket var enkelt. Melodierna anslöt väl till texterna. Samlingen fick stor betydelse inte bara för det kyrkliga barnarbetet. Den användes i många fall som ett slags inofficiellt psalmbokstillägg. 1960-talet kom att bli den s k andliga visans genombrottsdecennium. Den hade sina rötter och sin förankring främst i ungdomsvärlden. Sambandet med 60-talets ungdomsrevolter och djupa engagemang i samtidens ödesfrågor är tydligt. Den svenska utvecklingen påverkades av strömningar från i första hand Frankrike, England, Västtyskland och USA. Det första svenska häftet med andliga nya visor utkom 1965, *Nio andliga visor*. Materialet utgjordes av översättningar och egna texter med melodier av pastor Lars Åke Lundberg och utgavs av Riksförbundet Kyrkans Ungdom. Detta häfte följdes snart av flera, och många författare och tonsättare engagerade sig för den andliga visan som uttrycksform. Kritiken mot visan kom främst från kyrkomusikaliskt håll; otvivelaktigt var visan också ett uttryck för en reaktion mot en kyrkomusikalisk tradition som ungdomar uppfattade som främmande. Motsättningarna kom emellertid senare att utjämnas.

När biskop Ragnar Askmark m fl motionerade vid kyrkomötet 1968 om att en kommitté skulle tillsättas för att utarbeta ett förslag till ett psalmbokstillägg, var marken denna gång väl förberedd. Utvecklingen i Sverige hade i själva verket under 1960-talet varit så kraftig att man utomlands betecknade den som en "hymn explosion". Kyrkomötet biföll motionen och den 14 mars 1969 utsågs fem sakkunniga — 1969 års psalmkommitté.

Frågan om en ekumenisk psalmbok bör ses i sitt historiska perspektiv. Svenska kyrkans hållning till väckelsens sång har länge varit präglad av distans. Av de många sångsamlingar och den levande sångtradition som växte fram i samband med pietism och herrnhutism under 1700-talet i vårt land bär den wallinska psalmboken inga spår. Det är först i början av 1900-talet och den då inledda psalmboksrevisonen som man från Svenska kyrkans sida börjar intressera sig för denna sångskatt. Genom psalmbokstillägget *Nya psalmer* 1921 vann väckelsens sång ett visst insteg. Med någon ytterligare utökning togs dessa sånger upp i 1937 års psalmbok, men såväl den språkliga som framför allt den musikaliska korrigeringen av materialet var ganska hårdhänt.

På frikyrkligt håll togs under 1930-talet vissa initiativ att få till stånd en gemensam psalmbok. Försök under senare delen av 1800-talet att skapa en gemensam sångbok för väckelsen och de fria samfunden hade strandat. 1934 togs frågan upp vid frikyrkomötet samma år. Det ledde till att man fick en för vissa samfund gemensam ungdomssångbok. 1942 förekom frågan på nytt. Resultatet blev en mindre sångsamling 1945, *Gemenskap*, för ekumeniska möten, konferenser etc. Någon gemensam sångbok för samfunden kom dock inte till stånd. 1966 utkom emellertid *Psalm och sång*, gemensam församlingssångbok för Baptistsamfundet och Örebromissionen.

1976 inbjöd samtalsdelegationen mellan Svenska kyrkan och Svenska

Missionsförbundet till en konferens kring frågan om en ekumenisk psalmbok. Ur denna konferens utvecklades arbetsgruppen Sampsalm, i vilken 15 samfund och kristna organisationer är representerade, bl a Svenska kyrkan. Sampsalm har diskuterat formerna för en gemensam psalmbok och arbetat med urvalet av psalmer och sånger i en sådan. Sampsalm har vidare stått för bearbetningen av sånger från frikyrklig tradition.

Allmänna principfrågor

Psalmboken är i första hand en sångbok för församlingens gudstjänstliv. Som sång- och andaktsbok har den emellertid alltid också varit en folkbok med användning långt utanför gudstjänstlivet. Det gäller kanske i särskilt hög grad om den karolinska psalmboken av år 1695. Den wallinska psalmboken var mer akademiskt-litterärt präglad. 1937 års psalmbok hade att i sig uppta detta dubbla arv: det folkliga och kulturella. Men den har inte helt kunnat överta 1695 års psalmboks roll som folkbok eller 1819 års som inflytelserikt kulturdokument, även om den har drag av bådadera. I detta ligger något för svensk psalmbokstradition karaktäristiskt.

I psalmboken möts subjektivt och objektivt. Psalmen är å ena sidan ett uttryck för den enskilde författarens trosupplevelser, andliga erfarenheter och teologiska reflexion. Å andra sidan ger den uttryck åt det bibliska budskapet som sådant och åt kyrkans lära. Den svenska psalmboken har av tradition varit återhållsam mot det subjektivt känslosamma. I jämförelse med andra psalmböcker, internationellt och nationellt, måste nog sägas att försiktigheten överdrivits och att det personligt färgade i regel i alltför hög grad har fått träda tillbaka för en reserverad återhållsamhet. Exempel inte minst från reformationstidens psalm visar att objektivt och subjektivt kan förenas i en och samma psalm och att det personligt färgade inte behöver vara en belastning utan kan vara en tillgång också för kollektiv sång.

Karaktäristiskt för psalmboken är vidare dess dubbla riktning: som missionerande utåt och som bekräftande inåt. Mot bakgrund av vår tids pluralism, inte minst i uttryckssätten, krävs det av psalmboken att den visar stor innehållslig och formell bredd. Psalmbokens kulturbevarande uppgift får inte förtränga behovet av psalmer som inte svarar mot en konventionell kultursyn men som kan nå människor utanför den traditionella kretsen kyrkobesökare. Det omvända får inte heller gälla, att i ivern att nå ut man kastar ut kyrkans gamla text- och melodiskatt.

Psalmboken är från en synpunkt sett en antologi. Men den är samtidigt och i främsta rummet en bruksbok med uppgift att kunna användas i nuet. En psalmbok som uppfyller rent museala antologikrav uppfyller inte de krav som ställs på en levande sångbok i en levande gudstjänst. Detta innebär att psalmerna måste få förändras för att behålla sin livskraft och utstrålning genom tiderna. Detta har också varit fallet i samtliga svenska psalmböcker. Det mest framträdande exemplet på hur denna princip tillämpats hittills är den wallinska psalmboken. Bästa sättet

att bevara en psalm, vars språk har föråldrats, är inte att återupprepa den utan att söka göra den levande på nytt genom en bearbetning. Bearbetningen måste då ske med stor respekt för ursprungsförfattarens intention och stil.

Också en psalmbok i vår tid har sin allmänkulturella uppgift. Den förmedlar som ingen annan sångbok en kontakt med det förflutna liksom med samtidens kristna kultur. Kulturbegreppet är i vår tid vidare än det varit tidigare och rymmer i sig en större tolerans mot viss slags sång, som t ex väckelserörelsernas sång, den moderna andliga visan etc än vad som tidigare varit fallet. Också psalmens musik utgör en betydande del av vårt kulturarv. Psalmboken är alltjämt utan tvekan vår viktigaste folksångbok.

Förhållandet mellan text och musik är viktigt att beakta. Texten är bärare av det explicita budskapet, men också musiken är bärare av ett budskap, inte minst ett emotionellt sådant. Det är därför angeläget att söka sig fram till en naturlig enhet mellan text och musik. Psalmens helhet uttrycks i denna enhet.

Psalmens språk är beroende av psalmbokens dubbla riktning. Den tillhandahåller dels ett gemenskapsspråk som verkar enande, stärkande och befästande, dels ett tilltalsspråk som på ett eller annat sätt står i samklang med den utanförståendes situation. Skälet för en psalmboksrevision är oftast att språket i den gällande psalmboken föråldrats och verkar avgränsande. För att göra såväl gemenskapsspråket som tilltalsspråket funktionsdugligt igen måste alltså en revison genomföras.

Psalmbokens roll som andaktsbok har tidigare omnämnts. Även om denna roll successivt försvagats torde det alltjämt gälla att den är den andaktsbok i vårt land som har den största spridningen. Genom psalmboken har människor fått böner för sitt andaktsliv. De har fått den kristna tron tolkad och tillägnad i formuleringar hämtade från psalmer. I meditation över enskilda psalmtexter har de förts in i ett innerligt och personligt förhållande till dessa. De ger en känsla av trygghet och fasthet. Det är bl a sådana omständigheter som gör en psalmboksrevision till en särskilt ömtålig fråga.

Psalmboken har vidare haft en särskild ställning som lärobok. Den har brukats i skolan under lång tid, men där har dess ställning i hög grad försvagats. Allmänhetens kännedom om psalmer är sannolikt i hög grad beroende av att de brukades i den obligatoriska morgonbönen. När denna försvann 1962 försvann sannolikt samtidigt en av de starkaste folkliga anknytningspunkterna för psalmboken. Vidare har den givetvis brukats i kyrkans egen undervisning, fr a bland barn och ungdom. Också där torde dess roll successivt ha reducerats. Också i en annan mening är psalmboken lärobok, nämligen som uttryck för kyrkans lära. Som den mest spridda av de kyrkliga böckerna är den en av de främsta informationskällorna om denna lära. Psalmboken bör därför ge ett så klart och fylligt uttryck som möjligt åt kristen tro och kristet liv. Det bibliska budskapet med lag och evangelium skall komma till sin rätt och texterna stå i överensstämmelse med kyrkans bekännelse.

Svenska kyrkan har haft ett psalmbegrepp som varit stramare än i andra kyrkor. Bland annat har man noga sökt skilja mellan psalm och

andlig visa och under lång tid sökt hålla den andliga visan utanför psalmboken. Definitionsmässigt har det emellertid visat sig svårt att dra tydliga gränser mellan psalm och visa. De tidiga reformationspsalmerna bär exempelvis många av visans drag. Gränslinjen går idag inte mellan psalm och visa utan mellan sådana sånger som kan beredas plats i en psalmbok och sådana som inte kan det p g a att de snabbt förlorar sin aktualitet.

Psalmkommitténs principiella och praktiska överväganden, motiveringar och förslag

I kommitténs uppdrag ligger att göra en avvägning mellan äldre och nyare psalm. Psalmboken bör, enligt kommitténs mening, återspegla kristen sång både från gången tid och från vår samtid. En mekanisk, på förhand uppställd kvantitativ avvägningsprincip måste avvisas. Avvägningen får i stället ske utifrån en funktionsprincip som bejakar materialets historiska värde samtidigt och framför allt med dess aktualitetsvärde för församlingssången. Hänsyn skall tas till psalmens teologiska, poetiska och musikaliska tillgångar. Äldre psalms ställning i tradition och praktiskt bruk skall beaktas och behovet att olika ämnesområden blir företrädda måste tillgodoses.

I kommitténs uppdrag ligger vidare att göra en avvägning mellan inomkyrkliga och ekumeniska synpunkter. 1937 års psalmbok betecknades som ekumenisk när den utkom. Den upptog dels äldre och nyare psalmer från kyrkor i andra länder, dels ett visst antal sånger från svensk 1800-talsväckelse. Det står emellertid klart att den idag inte är tillräcklig som ekumenisk manifestation. Ny sång skapas kontinuerligt inom andra kyrkor inom och utom landet. Vad som skapas är inte heller konfessionsbundet utan brukas gemensamt av flera kyrkor och samfund. Från svensk väckelse och frikyrklighet kan betydligt mer material hämtas än vad 1937 års psalmbok gjort. I samarbete med Sampsalm har därför 325 psalmer valts ut till en första del av psalmboken, gemensam med de flesta andra samfunden i vårt land. Flertalet av dessa psalmer återfinns i 1937 års psalmbok och de båda psalmbokstilläggen liksom i andra samfundssångböcker. I den gemensamma psalmboksdelen har alltså sammanställts vad som i praktiken redan till stor del varit gemensamt för flera samfund. Nya för Svenska kyrkans vidkommande är 53 psalmer hämtade från andra samfundssångböcker. Nytt är också att de olika textvarianterna och melodierna nu ersatts av gemensam text och gemensam melodi.

De psalmer som därutöver föreslås för Svenska kyrkans nya psalmbok är samlade i dess andra del. Samma redigeringsprincip tillämpas inom övriga samfund. Inom kommittén har förts fram tanken på en s k integrerad modell. Den innebär att de gemensamma och de samfundsspecifika psalmerna förs samman under sina respektive ämnesrubriker istället för att uppdelas på varsin psalmboksdel. De gemensamma psalmerna utmärks genom ett "g" (= gemensam psalm) och får ett särskilt nummer utöver psalmens löpnummer i resp psalm-/sångbok. I betänkandet ger

kommittén exempel på hur en integrerad psalmbok skulle se ut.

För *bearbetningen av texterna i 1937 års psalmbok* har kommittén inte haft några formella direktiv att följa. Vissa allmänna riktlinjer har dock vuxit fram under arbetets gång. Det gäller t ex hänsynen till psalmens användbarhet och till hur flitigt den använts i praktiken, till behovet av psalmer från olika synpunkter och till psalmens ställning i traditionen. 1982 års kyrkomöte granskade den lägesrapport som kommittén avgav rörande bearbetningarna av den nu gällande psalmboken *(SOU 1981:50).* I sitt av kyrkomötet antagna betänkande bekräftade andra särskilda utskottet i princip de riktlinjer kommittén dittills följt men gav också vissa kompletterande anvisningar för det fortsatta arbetet. Härvid anfördes bl a att större hänsyn borde tas till att psalmboken riktade sig till så många olika målgrupper. Särskilt nämndes barn och ungdom. Kommittén borde beakta att även svårbegripliga och ålderdomliga uttryck kunde fungera bra i praktisk användning. Större respekt borde visas de egenvärden som den wallinska psalmtraditionen representerade. Teologisk förtunning av äldre psalm hade kunnat spåras i vissa psalmer; sådant borde undvikas. Gammalt och nytt språk borde helst inte blandas i en och samma strof. Rim skulle behållas när originalpsalmen var rimmad. Bruket av assonanser hade varit för flitigt i de exempel utskottet tagit del av. Rimkravet gällde i synnerhet för psalmer av Wallin och hans samtida. Kommittén har genom olika åtgärder sökt tillvarata kyrkomötets synpunkter. En stor del av de bearbetningar som redovisades för 1982 års kyrkomöte har ändrats med ledning av kyrkomötets anvisningar.

Interpunktionen följer nutida svenska regler, fastställda av Svenska språknämnden. Så har bl a bruket av utropstecken inskränkts. Det gäller även bruket av stor bokstav i jämförelse med 1937 års psalmbok. En författare, Bo Setterlind, har begärt att i hans psalmer de stora bokstäverna skulle få spela en särskild, betydelsebärande roll.

Revisionen av 1939 års koralbok har sin utgångspunkt i det reformarbete kring koralernas äldre rytmiskt mer levande form som fick sitt genomslag på 1950-talet. Många omständigheter bidrog till att detta slags sång en gång föll ur bruk. En torde vara orgelns och orgelspelets dominans under vissa perioder samt en extremt långsam sångpraxis. Värdet för församlingssången av att återinföra flera av de rytmiskt rikare koralerna har hunnit visa sig genom det fleråriga bruket av koralbokstillägget av år 1964. I övervägande antalet fall har kommittén beträffande dessa koraler tagit upp dem i deras äldre versioner eller originalformer, men undantag finns. Svårare former har undvikits. Vissa ändringar har gjorts i melodiken när skäl ansetts föreligga. Tonläget har sänkts i många koraler som svar på önskemål som framförts från många håll. Medan koralmelodin hör till det som fastställs gäller detta inte harmoniseringen. En koralbokens "normalsats" är det dock rimligt att presentera. Satserna har där valts med hänsyn till melodikens karaktär och egenart. Förslaget innebär i stort inget avsteg från traditionell koralharmonisering med i regel ett ackord på varje meloditon, men i viss mån har en brytning inletts exempelvis genom anknytning till 1697 års mer flytande och instrumentalt tänkta satsart. Melodierna har rytmiskt noterats

precis så som de skall utföras. Revisionen innebär att 141 koraler behålls oförändrade 76 utgår och 73 revideras. Därutöver föreslås 36 nya melodier.

Från 1937 års psalmbok har 166 texter behållits oförändrade, 253 utgått och 193 bearbetats. Från Psalmer och visor 76 resp 82 har 238 texter behållits, i några fall efter viss bearbetning. Förslaget upptar några psalmer på danska och norska, tidigare upptagna i Psalmer och visor 82. Däremot har psalmerna på finska utgått med hänvisning till bl a att kyrkomötet föreskrivit att fr o m 1 juli 1984 den finskspråkiga psalmboken får användas vid finskspråkiga gudstjänster i Svenska kyrkan. Några negro spirituals har upptagits i supplementet. Av kyrkomötet 1982 anförda synpunkter på vissa texter och melodier i förslaget till en andra del av tillägget *(SOU 1981: 51)* samt framförda önskemål beträffande tillkommande psalmer har behandlats av kommittén, som dock inte på alla punkter har kunnat eller ansett sig ha skäl att efterkomma kyrkomötets önskemål.

Till det nydanande i Psalmer och visor 82 hörde införandet av 21 psaltarpsalmer som församlingssånger. Psaltaren var vid tiden före reformationen kyrkans enda psalmbok också i Sverige. Den var emellertid då en körens uppgift. För församlingen växte genom reformationen den evangeliska kyrkovisan fram, i de nordiska länderna lite oegentligt kallad "psalm". I olika former behölls psaltarpsalmsången i andra länder. I England utvecklades den psaltarrecitation som kallas anglican chant, utförd av kören. Det arbete som utförts av jesuitpatern i Frankrike, Joseph Gelineau, har inneburit en vändpunkt i bruket av psaltarpsalmer i församlingens egen sångpraxis. Hans första psalmodiformler publicerades 1953. Gelineaus modell innebär att försångare eller kör sjunger psaltarpsalmen, medan församlingen svarar med ett kort omkväde mellan psalmens verser. Systemet har kritiserats från musikaliska utgångspunkter. Fasta psalmodiformler skall där passas samman med växlande refränger. För svenskt vidkommande har studiet av detta och annat utländskt och svenskt material lett fram till uppfattningen att varje psaltarpsalm måste genomkomponeras för sig till ett musikaliskt helt. Som textunderlag har bl a de 21 nyöversättningar som gjorts av bibelkommissionens översättningsenhet använts. Därjämte har texter i 1917 års bibelöversättning brukats, ibland efter viss retuschering av musikaliska eller innehållsliga skäl. Textfrågan är problematisk, eftersom musikaliska krav och språkliga översättningsprinciper måste jämkas samman. Enligt psalmkommitténs mening vore det önskvärt att det fortsatta översättningsarbetet sökte beakta att Psaltaren är och har varit en sångbok. I det föreliggande förslaget har 43 psaltarpsalmer och andra sånger ur bibeln medtagits. De kan användas i samma funktioner som andra psalmer men också som introitus. Bland psalmerna upptas i förslaget också liturgiska sånger, dvs högmässans ordinarie sångstycken —Herre, förbarma dig (Kyrie), Ära vare Gud (Gloria med Laudamus) etc. Tidigare har dessa partier återfunnits i psalmbokens utdrag ur kyrkohandboken. I och med godkännandet av 1976 års gudstjänstordning återgavs de i lokala agendor, varvid man fick avstå från många alternativa former. Genom att de införs i psalmboken bland psalmerna vinns utrymme

och möjliggörs att flera alternativ lättare kan komma till användning.

Till supplementet har förts ett tjugotal bibelvisor och ett tiotal kanon. Bibelvisans värde som församlingssång gör dess plats i kyrkans officiella sång motiverad, men dess ofta korta livstid liksom den ständigt fortgående nyproduktionen gör det lämpligt att placera den i supplementet som oftare byts ut än psalmboken. I psalmboken ingår även ett mindre antal s k läsepsalmer, närmast tänkta för den enskilda andakten.

Det huvudsakliga materialet i psalmboksförslaget är hämtat från 1937 års psalmbok, psalmbokstilläggen 1976 och 82 samt det material som förmedlats av Sampsalm. Därtill kommer ett mindre antal helt nya psalmer, bl a för att täcka vissa bristområden.

Som tidigare angivits föreslår kommittén ett *supplement* till psalmboken om drygt 60 sånger. Det omfattar sådana sånger om vilka skäl finns att anta att de har en relativt kort livslängd. Hit har också förts "svårare" psalmer, som enligt utvärderingarna inte fått något fäste i församlingarna, men som enligt kommitténs mening förtjänade ytterligare en prövotid. Syftet med supplementet är att det kan bytas ut efter en viss tid varvid sådant som bedöms mindre användbart lyfts ut och nya psalmer kan föras in till prövning. Genom att sångerna i supplementet får samma formella ställning som psalmerna i psalmboken ges de en särskild tyngd. Systemet med ett supplement — eller "rullande tillägg" — kommer i hög grad att underlätta kommande psalmboksrevisoner.

Med hänvisning till de beslut som gäller om användningen av psalmbokstilläggen — t o m Domssöndagen 1986 — föreslår kommittén att den nya psalmboken samt supplementet antas av kyrkomötet för bruk fr o m första söndagen i Advent 1986. Övergången från 1937 års psalmbok/1939 års koralbok bör göras så mjuk som möjligt. Beslut i frågan bör fattas av församlingarnas kyrkoråd.

Arbetet med psalmboken och nya församlingssånger får, enligt kommitténs mening, inte upphöra i och med att kommittén upplöses. En fortsättning, sammanfattad i uttrycken kontakt—information—utveckling, krävs. Organisatoriskt bör detta arbete läggas på Svenska kyrkans nämnd för gudstjänstliv och evangelisation. I denna nämnds instruktion nämns uttryckligen arbetet med hymnologiska frågor. Särskilda resurser måste ställas till nämndens förfogande inte minst med tanke på arbetet med den återkommande revisionen av supplementet.

Psalmboken omfattas av de regler som gäller i upphovsrättslagen. Enligt denna har varje upphovsman till ett litterärt eller musikaliskt verk upphovsrätt till verket under sin livstid. Rätten varar därefter under 50 år och kan utövas av upphovsmannens arvingar. Rätten omfattar en ekonomisk del. Upphovsrättsinnehavaren har rätt till ekonomisk ersättning för mångfaldigande av verket och för offentligt framförande av detsamma. Verk får dock framföras fritt vid gudstjänst eller undervisning. Rätten omfattar vidare en ideell del. Upphovsmannens namn skall sättas ut vid utnyttjandet av verket. Det får heller inte ändras så att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks. Upphovsrättslagen gör undantag för exempelvis vissa statliga betänkanden. Detta gäller emellertid inte betänkanden som inrymmer musikaliska och/eller litterära verk. De melodier och texter som ingår i

kommitténs här framlagda betänkande och i en senare av offentligrättslig myndighet (kyrkomötet) fastställd psalmbok får återges fritt av envar, men upphovsmannens ideella rätt skall respekteras och han har rätt till ersättning för all utgivning som sker utanför myndighetens offentligrättsliga verksamhet.

Summary

Background

The Swedish Lutheran Church hymn-book *(Den svenska psalmboken)*, can be traced to the collection of songs of praise which was published in Sweden in connection with the Reformation. A small collection of songs from the year 1536 "Swedish songs of praise or canticles" *(Svenska sånger eller visor)* is usually considered to be the first hymn-book. The term "The Swedish hymn-book" was used for the first time in 1543. In 1695, a hymn-book for the whole of Sweden was prescribed for the first time, where the hymns of the 17th-century meet those of the Reformation in their robust and spontaneous form. *The 1695 Hymnal* was to a very large extent the result of work expended by the Bishop of Skara, Jesper Svedberg and is accordingly frequently called the Svedberg hymn-book. It is also called the Carolean hymn-book in view of the fact that it came into being during the so-called Carolean epoch in Swedish history. The 1695 Hymnal constituted a link in the endeavour of that period to create unity in the country — both political and religious, but this hymn-book soon became out of date. With the 18th-century, aesthetic demands arose, and the hymn-book did not meet these standards. However, the next hymn-book did not appear before *1819* and was essentially the work of one man, namely Johan Olof Wallin, later an Archbishop, and it is accordingly also called the *Wallin Hymnal.* It was greatly appreciated, mostly in educated and academic circles, not least on account of its high poetic standard. However, it never became a really living book for the religious revival which was just beginning.

The thought of revising the Wallin Hymnal arose during the latter half of the 19th-century, but its position proved to be so strong that the various proposals for a hymn-book put forward could not immediately be accepted. In 1921, the need for new hymns to be used in parish services was solved by an appendix being added — *New Hymns* (Nya psalmer)and in 1936, the Synod were able to agree on a new hymnal in which a large part of the Wallin Hymnal was incorporated in an unchanged form. A new feature in this hymnal was that the domination of German hymns was reduced; several hymns originating from the English language were included and in addition, Swedish revivalist hymns were afforded some space. The hymnal was officially sanctioned on November 26th, 1937 and is therefore often called the 1937 Hymnal

(1937 års psalmbok). Choral editions for these hymnals were published in 1697, 1820 and 1939 respectively.

The assignment entrusted to the Hymnal Committee and how it was carried out

On March 14th, 1969, the Swedish Government authorized the Head of the Department of Education to call in experts in order to assist in preparing an appendix to the Swedish Hymn-book and these specialized members were known as the 1969 Hymn Committee. A proposal was put before the 1975 Synod for the first part of an appendix to the hymn-book *(Swedish Government Official Report* (SOU) 1975:2—4). After revision, the appendix *Hymns and Songs 76* (Psalmer och visor 76) was sanctioned. At the suggestion of the 1975 Synod, the Committee was assigned to draw up a proposal for the second part of the hymn-book appendix and also to carry out a revision of the 1937 Hymnal and the 1939 Choral Book. In 1979, the Committee was authorized to participate in the work of compiling an ecumenical hymn-book, within the framework of their assignment. This work was carried out in the "Sampsalm" ecumenical group, in which fifteen churches, congregations and Christian organizations were represented.

At the 1982 Synod, proposals for the second part of the hymn-book appendix, examples of revisals of the text and melodies of the 1937 Hymnal and the 1939 Choral Book and finally proposals for guidelines for common parts of hymn-books/Congregational song books for use in various congregations, were advanced *(Swedish Government Official Report* (SOU) 1981:49—52). In 1982 the second part of the hymn-book appendix was sanctioned — *Hymns and Songs 82* (Psalmer och visor 82).

At the final stage of its work, the Committee consisted of the following members: Bishop Olle Nivenius (Chairman), Asst. Professor Esbjörn Belfrage, Asst. Professor Göran Bexell, Dean Ulf Björkman, Dr. Anders Frostenson, D.D. (up to and including September 9th, 1984), Asst. Lecturer Birgit Gerhardsson, Professor Harald Göransson and the Cathedral organist Jan Håkan Åberg, as well as Mr. Per Olof Nisser, director and Ms. Anna-Brita Bodén, editor (the latter two acting as secretary and assistant secretary respectively).

The comprehensive work of the Committee has required the assistance of a number of experts and a reference group has been attached to the Committee in order to help in judging the editing of texts from the 1937 Hymnal. The Committee has attempted in various ways to stimulate authors and composers to participate in the work, and by means of study visits, collecting material and other measures, has kept in touch with international development both inside and outside Europe. Close contacts have especially been maintained with the work on hymnals in Norway and Finland which has been in progress more or less at the same time as in Sweden. By publishing pilot booklets and collections of examples, the Committee has sought to provide information about the work in progress and to collect different points of view. In 1971, *71*

Hymns and Songs (71 psalmer och visor) was published, giving examples of the new hymns.

The collection was the subject for a scientific assessment for guidance in the continued work of the Committee. In reports given in 1977 and 1978, information concerning *Revision of the 1937 Hymnal* was included, as also in the booklet *The Blessed Day* (Den signade dag) in 1980. "Sampsalm" and the Committee published a joint report of the situation in 1984, *Report of the situation regarding an ecumenical hymn-book section* (Lägesrapport, ekumenisk psalmboksdel).

The Committee has arranged for certain investigations to be carried out to assist their work. In 1978, the Central Bureau of Statistics carried out a comprehensive survey of texts and melodies in the 1937 Hymnal and the 1939 Choral Book in order to ascertain to what extent clergymen and church musicians used them or judged them to be fit for use. In addition, evaluations have been made through the Religio-Sociological Institute of Hymns and Songs 76 (Straarup, J. *What the whole Church is singing* (Vad hela kyrkan sjunger, Religionssociologiska institutet 1983). A minor survey was carried out in 1983 by the Committee regarding Hymns and Songs 82. By means of a special survey, "Sampsalm" and the Committee have investigated the attitude of congregations and others to the proposals for hymns and songs in a common part of the hymn-book.

The work with new hymns has not least been aimed at supplementing the present Hymnal with hymns which reflect and interpret our own times from the point of view of content, language and music. A characteristic feature has been the stylistic extent of the material. The work of revising the 1937 Hymnal and the 1939 Choral Book has been the task which has been the most sensitive and which has required most work for the Committee. As regards the texts, the choice has been as to whether to leave them unchanged, whether to exclude them or to revise them.

Those which have been left unchanged have been for instance those which hold a particularly strong position in Swedish tradition, texts which can be understood without great difficulty, even if they are not always of current interest, as well as those texts which have not been possible to revise for various reasons, and finally, texts where the owners of the copyright have not permitted revision. Texts which have been excluded are mainly those which are seldom used. The material used as a basis for this was the investigation carried out by the Central Bureau of Statistics in 1978, even if this was not binding for the Committee. Finally, revision of texts covers a wide range, from very careful changes to more drastic rewording. The work of revision has been justified, inter alia, by the changes which have taken place in the Swedish language between 1937 and 1984, where perhaps the most far-reaching have been that during the past three decades, the plural form of verbs is no longer used in speech nor in writing. Another reason has been that we wished to revert to the form and content of older hymns as they were before the Wallin revision of the hymn-book during the earlier part of the 19th-century. Musical revisions have meant, inter alia, that as a rule, we kept to the so-called rhythmic form of chorals which have been an alternative to certain melodies in the 1939 Choral Book since 1964. Songs of praise

from the revivalist period have been given their original melodies, and certain texts translated from other languages (for example "The Church's one foundation") have been given the tune which is known and used internationally.

The work on the common part of the Hymnal has been carried out in close cooperation with the "Sampsalm" working group. The result of this cooperation can be found in the first part of the Report, with its 325 hymns. It is the intention that this part will have the same texts, tunes and numbers as other Christian congregational song-books in Sweden.

The Committee is now presenting its Final Report. It covers four volumes. Volume I (Swedish Government Official Report 1985:16, (SOU) gives the proposal for the Hymnal and a supplement. Volume 2 (Swedish Government Official Report 1985:17, (SOU), contains the Committee's guidelines and reasons, and an historical survey of the hymn-book question after 1937. Volume 3 (Swedish Government Official Report 1985:18, (SOU) contains commentaries on texts and music) and Volume 4 (Swedish Government Official Report 1985:19, (SOU) gives an accompaniment to the hymns in Volume I.

The Hymnal question after 1937

Both the new hymn-book of 1937 and the new Choral Book of 1939 were received in a positive fashion by the Swedish congregations. The transition from the Wallin Hymnal to the new hymn-book took place relatively quickly and without any appreciable complications. At a convocation of clergy in 1937, *The Renewal of the Swedish Hymnal* (Den svenska psalmbokens förnyelse), a treatise presented there, was subjected to a critical examination by the Chairman, Dean Sam Gabrielsson. The criticism gave rise to a detailed reply. *The new Hymnal* (Den nya psalmboken) by Dean Gunnar Ekström, one of the most energetic advocates for the new hymn-book. From the scientific standpoint, the librarian Bror Olsson and Assistant Professor Algot Werin levelled criticism against the hymn-book experts on account of the fact that they had used the Wallin Hymnal as a starting point, since this was burdened with a number of troublesome errors which had now been confirmed by means of the new hymn-book. In 1937 and 1939, choral books were published on private initiative and this led to Bishop Gustaf Aulén, Chairman of the Choral Committee, starting a discussion on what could be considered as standardization, since on many counts, these choral books differed from the approved choral book.

No debate or renewed work on the hymn-book took place during the 1940's. During the 1950's, an important initiative was taken in order to achieve a renewal of the chorale. Ever since the end of the 19th-century, efforts had been made within the field of church music to revert to the original, rhythmic and richer form of the older chorales, but it was not until the 1950's that these efforts led to results. This manifested itself in *Choral Music I, 1957* (Koralmusik I) published by the Collegium Musicum. The reason given in the foreward, important in principle, was, inter

alia, that "The rhythmic adjustment in actual fact overwhelms the innermost character of a metrical and cadenced regular choral song". It was important to revive the rhythmic chorals, not least when bearing in mind the missionary aspect of church services, where "the youthful joy and infectious singing of the reformed period" would be well motivated. The collection mentioned above was later followed by several others containing rhythmic chorales, and these achieved an official breakthrough by the *Appendix to the Swedish Choral Book* 1964 (Tillägg till Den svenska koralboken 1964), which included 71 chorales of this type, being approved as an alternative to the 1939-year Choral Book. Gradually, criticism arose that the Choral Book displayed little understanding for the melodies of the revivalist period and this led to it being possible to approve a proposal in 1969 which embraced ten such melodies which were allowed to be used as alternatives to those of the Choral Book.

Towards the end of the 1950's the debate regarding the hymn-book became more active again. In 1958, the *New Hymnal* (Ny psalmbok), was published, compiled by the Rev. Rune Pär Olofsson and in 1960 the poet Bo Setterlind wrote *Hymns in the Nuclear Age?* (Psalmer i atomåldern?). Both these books called for a renewal of the hymn-book. Extinct hymns should be swept away and be replaced by new hymns. At the 1958-year Synod, Dean Oscar Rundblom presented a proposal regarding an appendix to the hymn-book.

The motion was defeated, one of the reasons being that it was desirable first to have access to new texts and melodies from which to choose. This is probably one of the reasons why the Hymnological Institute was founded in 1960, the initiative being taken by Anders Frostenson, who was the driving force together with Harald Göransson, a director of music, who was responsible for the sacred music. During the entire 1960's the Institute carried on intensive activities. One characteristic feature was the ambitious collaboration which was developed between author and composer. In 1965, the Institute published *17 hymns* with examples of new texts and melodies.

The publication of *Church Songs for children* (Kyrkovisor för barn) in 1960 was also important, the aim being to create Christian songs for children such as gave expression for the joy and security in the Christian faith. The words were directly associated to the stories found in the Bible. The language used was simple and the melodies were well suited to the words. The collection was not only of great importance for ecclesiastical work with children — it was used in many cases as a kind of inofficial appendix to the hymn-book. The 1960's became a so-called "breakthrough decade" for sacred songs, being rooted and anchored chiefly in the world of young people. The connection with the revolt of youngsters and their deep involvement with contemporary fateful issues in the 1960's is very clear. Developments in Sweden were affected by influences, chiefly from France, England, Germany and the United States. The first booklet with new sacred songs was published in 1965 — *Nine sacred songs* (Nio andliga visor), the material being translations and original words with melodies by the Rev. Lars Åke Lundberg. It was published by the Youth Council of the Church of Sweden. This booklet was soon

followed by more, and many authors and composers became engaged with the sacred song as a means of expression. Criticism came mainly from ecclesiastical musical quarters.

Undoubtedly, the songs were also an expression for a reaction against traditional church music which the young people felt estranged from. However, later opposition died out, and when at the 1968 Synod, Bishop Ragnar Askmark and others presented a motion that a Committee should be appointed in order to work out a proposal for an appendix to the hymn-book, the ground was well prepared this time. In actual fact, development during the 1960's had been so powerful that outside Sweden, it was described as a "hymn explosion". The Synod passed the motion and on March 14th, 1969, the five experts forming the 1969 Hymn Committee were selected.

The matter regarding an ecumenical hymn-book should be viewed in its historical perspective. For a long time the attitude of the Church of Sweden towards revivalist songs has been to keep a distance towards them. The Wallin Hymnal bears no traces of the many collections of songs and the living tradition of singing which emerged in connection with Pietism and the Moravian doctrine in Sweden during the 18th century. It is not until the beginning of the 20th-century and the revision of the hymn-book which was then started that this treasure of sacred songs started to interest the Swedish Church. By means of the appendix to the hymn-book New Hymns in 1921, the revivalist songs gained some ground. With some additions, these were included in the 1937 Hymnal, but the linguistic and above all the musical revision was fairly drastic.

During the 1930's, initiative was taken on the part of the Free-Church to bring about a common hymn-book. Attempts made during the latter part of the 19th century for creating a common book of hymns for the religious revival and the Free-Church had failed. In 1934 the matter was discussed at the Free Church Assembly that year and this led to a common book of songs of praise for young people in certain denominations. In 1942 the question again arose and resulted in a small collection *Togetherness* (Gemenskap) in 1945, for use at ecumenical meetings, conferences, etc. However, no common book for songs of praise came into being, though in 1966 *Hymns and Songs* (Psalm och sång), a common congregational book for the Baptists and the Örebro Mission, was published.

In 1976, a delegation for discussions between the Church of Sweden and the Mission Covenant Church of Sweden issued an invitation for a conference regarding the question of an ecumenical hymn-book, and the working team "Sampsalm" emerged from this conference, with 15 denominations and Christian organizations represented, including the Church of Sweden. This working team has discussed the forms for a common book of hymns and has worked on the selection of hymns and songs of praise for such a hymn-book. In addition, "Sampsalm" has been responsible for editing hymns based on the Free-Church tradition.

General matters of principle

In the first instance, the hymn-book is a book of songs for use at congregational services. However, as a book of songs and worship, it has also always been a popular book for the people, being used far outside the sphere of religious services. This perhaps applies especially to the Carolean Hymnal from the year 1695. The Wallin Hymnal was more of an academic-literary type.

The 1937 Hymnal was obliged to include this dual heritage — the popular and the cultural, but it has not entirely been able to take over the role of the 1695 Hymnal as a popular book for the people, nor the 1819 Hymnal as an influential cultural document, even if it has characteristics of both of them. This is typical for Swedish hymn-book tradition, where the subjective and the objective features meet. On the one hand, the hymn is an expression of the individual author's own religious experiences, spiritual observations and theological reflections. On the other, it gives expression to the Biblical message as such and to the doctrine of the church. Traditionally, The Swedish Hymnal has been restrained as regards subjective emotions. It must be said that in comparison with other national and international hymn-books, caution has been exaggerated and the personal aspect has to much to great a degree been forced to give way in favour of reserved restraint. Examples, not least from the hymns from the times of the Reformation show that the objective and the subjective can be combined in one and the same hymn, and that the personal touch need not be a drawback, but instead may be an asset as well for community singing.

Further, it is also characteristic for the hymn-book that carries out missionary work in an outward direction and is an affirmation inwards. Against the background of the pluralism of our times, not least in the means of expression, the hymn-book is required to display a wide scope as regards content and form. The task of the hymn-book for preserving culture must not constrict the need for hymns which do not match a conventional cultural point of view but which can reach people far outside the traditional circle of churchgoers. Nor can the reverse be allowed to apply: in eagerness to make contacts, the ancient treasures of the Church as regards texts and melodies must not be discarded.

Seen from one point of view, the hymn-book is an anthology, but at the same time it is chiefly a book for contemporary use. A hymnal which meets purely museological requirements for an anthology does not meet the demands for a living song-book in a living church service. This means that the hymns must be allowed to be altered in order to maintain their vitality and radiance throughout the ages, and this has been the case for all the Swedish hymn-books. The most outstanding example of this up to the present is the Wallin Hymnal. The best way of preserving a hymn in which the language has become out of date is not to repeat it but to try and make it renewed with life by editing, but this must be done with great respect for the style and intention of the original author.

A contemporary hymnal too has its task in the general cultural field. As no other song book can do, it acts as an intermediary agent between

the past and present Christian culture. The concept of culture in our times is wider than it was previously, and covers greater tolerance as regards certain kinds of singing, for instance the songs of revivalist movements, modern sacred canticles, etc., than what was previously the case. The music to which hymns are set also constitute a significant part of our cultural heritage and the hymnal is still without any doubt our most important "folk book of songs".

It is important to bear in mind the relationship between text and music. The text carries the explicit message, but the music too bears a message, not least an emotional one. It is accordingly a matter of urgency to seek a natural unity between text and music, the entire hymn being expressed in this unity.

The language of hymns depends on its dual direction. It supplies language for communication which unifies, strengthens and fortifies, and at the same time is a form of address which in one way or another is in harmony with the situation of those who do not understand. The usual reason for a revision of the hymn-book is that the language in the existing hymnal is out of date and seems limited, and in order to achieve language that will function for communication, a revision has to take place.

The role of the hymn-book as a devotional manual has been mentioned earlier. Even if this role becomes increasingly weakened, it is still a fact that it is the devotional book which is most widely distributed in Sweden, and through it, people have been given prayers for their spiritual life. They have had the Christian faith interpreted and dedicated in formulations taken from hymns. In meditation about the individual wording of hymns, they have been brought into a deep and personal relationship with them. They give a feeling of security and stability. Amongst other circumstances, it is this which makes the revising of a hymn-book an especially sensitive matter.

In addition, the hymn-book has held a special position as a text-book in education. It has been used in schools for a long time, but there its position has been weakened to a very great extent. The general public's knowledge of hymns is probably based on the fact that they were used during compulsory morning prayers, but when these have no longer been held since 1962, probably the strongest contacts for people with the hymn-book disappeared at the same time. Naturally, it has always been used of course in the Church's own instruction for children and juveniles, but here too, its role has been reduced successively. In another sense too, the hymn-book is a text-book, namely as an expression of the doctrine of the Church, and as the religious book with the widest distribution, it is one of the foremost sources of information about this doctrine.

The hymn-book should therefore give as clear and exhaustive an expression regarding Christian belief and Christian life as is possible. The Biblical message with laws and the Gospel must be displayed to advantage and the words must be in agreement with the avowal of the Church.

The Church of Sweden has held a concept regarding hymns which has

been more reserved than in other churches. Amongst other things, an attempt was made to differentiate between hymns and sacred songs and for a long period of time, it was tried to keep sacred songs out of the hymnal. However, as regards definition, it has proved difficult to draw up clear boundaries between hymns and sacred songs. For instance, the hymns of the early Reformation bear many characteristics of the sacred song. Today, the dividing line is not drawn beteween hymns and songs but between songs which can be included in a hymnal and those which cannot be included because of the fact that they soon lose their immediate interest.

Fundamental and practical deliberations, motivations and proposals of the Hymn Committee

The Committee's assignment included achieving a balance between old and new hymns. In the opinion of the Committee, the Hymnal should reflect Christian songs of praise both from the past and from our own times. A mechanical quantitative principle of balancing them, drawn up in advance, cannot be accepted, and instead, the choice must be based on a functional principle which affirms the historical value of the material, while at the same time and above all, conveys its contemporary worth in congregational singing. Regard should be taken to the theological, poetical and musical assets of the hymn. The traditional position and practical use of older hymns should be taken into consideration and the need for different spheres of subjects must be met.

In addition, the Committee's tasks include drawing up a balance between ecumenical points of view and those held within the Church. The 1937 Hymnal was described as ecumenical when it was published, since it included old and new hymns from churches in other countries, as well as a certain number of songs from the Swedish 19th century revivalist movement. However, today it is clear that it is not sufficient as an ecumenical manifestation. New songs are continually being written within other churches both inside and outside Sweden. Nor are these new creations sectarian-bound, but are used jointly by several churches and denominations. A considerably greater amount of material can be taken from the Swedish revivalist period and the Free-Churches than was the case with the 1937 Hymnal. Accordingly, in collaboration with "Sampsalm", 325 hymns have been selected for the first part of the hymnal, common to most of the other denominations in Sweden. Most of these hymns are to be found in the 1937 Hymnal and both appendices to same, as well as in the song-books of other denominations. In the common part of the hymn-book then, the greater part of the material is that which in practice has already been common to several denominations. As regards the Church of Sweden, 53 hymns are new, taken from the song-books of other denominations, and another new feature is that different variants of text and melody have been replaced by the same text and the same melody.

Over and above this, those hymns which are recommended for the

Hymnal of the Church of Sweden are collected in the second part of same. The same editorial principle is applied within the other denominations. The thought of a so-called integrated model has been discussed in the Committee, which would mean that the common hymns and those specific to certain denominations would be brought together under their respective subject-headings, instead of being divided into separate parts of the hymn-book, when the common hymns would then be marked with a "g" and would be given a special number, apart from the consecutive number in the respective hymnal or book of songs. In the Report, the Committee gives an example of how an integrated hymnal would look. The Committee has not been obliged to follow any formal directives as regards editing the texts in the 1937 Hymnal, but certain general principles have emerged in the course of the work, for instance, taking into account the practicability of the hymn-book and how often it is used in practice, the need for hymns from different points of view and their traditional position. The 1982 Synod examined the Interim Report submitted by the Committee concerning editorial work regarding the hymn-book now in use *Swedish Government Official Report (SOU) 1981:50.* In a report submitted by the other special panel and accepted be the Synod, the guidelines hitherto followed by the Committee were confirmed, but certain supplementary instructions were also given for the continued work, when inter alia, it was stated that greater consideration should be taken to the fact that the hymn-book was aimed at so many target groups. Children and juveniles were especially mentioned. It was also pointed out that the Committee should take into account the fact that obscure and out-of-date expressions could function well in practical use. Greater respect should be paid to the specific value represented by the tradition of the Wallin Hymnal. It had been possible to trace theological attenuation of older hymns in certain cases, and this should be avoided.

Preferably, old and new language should not be mixed in the same verse. Rhymes should be retained where the original hymn was in rhyme. The use of assonance had occurred too frequently in the examples which the panel had studies. The requirement concerning rhymes applied in particular to hymns by Wallin and his contemporaries. By means of different measures, the Committee has tried to heed the Synod's points of view. A greater part of the versions which were presented at the 1982 Synod have been altered in accordance with the instructions given there.

Punctuation follows contemporary Swedish rules laid down by the Swedish Language Committee, leading, inter alia, to the use of exclamation marks being limited. This also applies to the use of capital letters as compared with the 1937 Hymnal. One author, Bo Setterlind, has asked that capital letters should play a special significant role in hymns written by him.

The revision of the 1939 Choral Book is based on the reform work regarding the chorale's older, rhythmical and living form which made a major advance during the 1950's. A number of circumstances contributed to the fact that this type of song had fallen into disuse, one being probably the dominance of the organ during certain periods, together

with the practice of singing extremely slowly. The value for community singing of reintroducing many of the rhythmic rich chorales has had time to show itself by use of the 1964-appendix to the book of chorales over a period of many years. In an overwhelming number of cases as regards these chorales, the Committee has included them in their older version or in the original forms, though there are exceptions. More difficult forms have been avoided. The key has been lowered in many chorales as a result of requests made from many quarters.

While the choral melody have been established, this does not apply to the harmonization, but it is reasonable to present a "normal movement" for a choral book, chosen with regard to the character and specific quality of the melody. In the main, the proposal does not involve any departure from the traditional chorale harmonization with, as a rule, one chord to every melody tone, but to some extent a change has been introduced, for example by linking up with the type of movement from 1697, flowing more easily and with the instrument in mind. The melodies have been rhythmically noted down exactly as they should be played. The revision means that 141 chorales have been retained in unchanged form, 76 have been omitted and 73 re-edited. In addition, 36 new melodies have been recommended.

Out of the 1937 Hymnal, 166 texts have been retained in unchanged form, 253 have been omitted and 193 re-edited. From the Hymns and Songs from 1976 and 1982 respectively, 238 texts have been retained, in some cases after certain re-editing. The proposal includes some hymns in Danish and Norwegian, previously included in Hymns and Songs 1982. Hymns in the Finnish language, on the other hand, have been omitted, referring to the fact, inter alia, that the Synod has prescribed that as from July 1st, 1984, the Finnish Hymnal may be used at Finnish services in the Church of Sweden. Some negro spirituals have been included in the supplement. The Committee has dealt with points of view regarding certain texts and melodies advanced by the 1982 Synod in the proposal for the second half of the appendix, *Swedish Government Official Report (SOU) 1981:51* and the wishes advanced regarding additional hymns, but it has not been able nor has found reason to comply with the Synod's wishes.

A new feature of Hymns and Songs 1982 was the introduction of 21 Psalter-hymns as songs for the congregation. At the time of the Reformation, the Psalter was the only hymn-book for the Church, in Swedish as well. At that time, though, it was the choir that sang. Through the Reformation, the evangelical church singing for the congregation grew, rather inappropriately called "psalms" in the Nordic countries. The singing of Psalter-hymns was retained in other countries. In England, the Psalter recitation developed into the Anglican chant, sung by the choir. The work carried out by the Jesuit priest in France, Father Joseph Gelineau, has signified a turning point in the use of Psalter-hymns in the congregations own singing. His first psalm modifications were published in 1953. Gelineau's model leads to a choir or individual singer singing the Psalter-hymn, while the congregation replies with a brief refrain between the verses of the hymn. The system has been critized from the

musical point of view. Fixed psalm modifications should be put together with alternative refrains. So far as Sweden is concerned, the study of this and other Swedish and foreign material has led to the opinion that each Psalter-hymn must be recomposed separately into a complete musical entity. As a basis for the text, 21 newly-translated texts have been used, inter alia, done by the Translation Section of the Bible Commission. In addition, texts from the 1917-year translation of the Bible have been used, sometimes after certain "touching-up", for musical reasons or on account of the content. The question of text is problematical, since musical requirements and linguistic principles of translation must be brought into line with each other. In the opinion of the Hymn Committee, it would be desirable that in the continued work of translation, it should be borne in mind that the Psalter is and has been a book of songs.

In the proposal now being put forward, 43 Psalter-hymns and other songs from the Bible have been included. They can be used in the same way as other hymns, but also as an introit. Liturgical songs are also included in the hymns given in the proposal, viz. the regular pieces sung at Communion services — "Lord have mercy" (Kyrie), "Praise be to God" (Gloria with Laudamus) etc. Previously, these passages have been found in the hymn-book extract from the Book of Common Prayer. With the sanctioning of the 1976 order for services, they reverted to matters for consideration on the local agenda printed, when many alternative forms had to be abandoned. By them being included amongst the hymns in the Hymnal, space is saved, and several alternatives can more easily be used.About twenty songs from the Bible and ten canons have been added to the supplement. The value of songs from the Bible as songs for the congregation justifies their place in the official singing for the Church, but the fact that they are often short-lived and that new songs are constantly being produced makes it suitable for them to be placed in the supplement which is changed more often than the Hymnal itself. A small number of hymns to be read aloud are also included in the Hymnal, intended mainly for private prayer.The major part of material in the Hymnal proposal is taken from the 1937 Hymnal, the appendices from 1976 and 1982, and the material contributed by "Sampsalm". In addition, a small number of completely new hymns are given to cover certain existing gaps.

As has previously been stated, the Committee recommends a supplement of just over 60 hymns to the Hymnal, where there is reason to believe that they will have a relatively short life. Under this heading "difficult" hymns have also been included, which according to estimates made, have not gained any footing in congregations, but which in the opinion of the Committee deserved a further testing period. The aim of the supplement is that it can be altered after a certain time, when such material as is deemed to be of less use can be removed and new hymns be introduced for being tested. By the hymns in the supplement being given the same formal position as those in the Hymnal, they acquire a certain weight. The system with a supplement — "rolling appendix" — will greatly facilitate future revision of the Hymnal.

Referring to the decision in force regarding the use of the hymn-book

appendices — up to and including the fifth Sunday before Christmas, 1986 — the Committee recommends that the new Hymnal, together with the supplement, should be sanctioned by the Synod for use as from the first Sunday in Advent, 1986. The transition from the 1937 Hymnal and the 1939 Choral Book should be made as smoothly as possible. A decision in the matter should be taken by the Parish Church Councils.

In the opinion of the Committee, work with the Hymnal and new songs for the congregation should not cease with the Committee being disbanded. Continued development, summarized in contacts and information, is required. From the organizational point of view, this work should be undertaken by the Swedish Church Council for Public Worship and Evangelism, where instruction in hymnological matters is expressly mentioned. Special resources must be made available to the Council, not least bearing in mind the thought of work with the recurrent revision of the supplement.

The Hymnal is covered by the prescripts of the copyright law, in accordance with which every author of a literary or musical work is entitled to the copyright during his lifetime, after which the copyright lasts for 50 years and can be exercised by the heirs to the original author (composer). The right covers financial compensation, giving the holder right to payment for reproducing the work and for public presentation of same. However, works may be presented without payment during public worship or for educational purposes. In addition, the right covers an idealistic section. When using the work, the name of the author (composer) must appear. The work must not either be altered so that the literary or artistic standing or characteristic is infringed. The copyright law makes exceptions for certain Governemnt Committee Reports, though these do not apply to Reports containing musical and literary poetical works. The melodies and texts which are included in the Report submitted by the Committee here and in a Hymnal sanctioned later by a public authority (the Synod) may be freely reproduced by anyone, but the idealistic rights of the author (composer) must be respected and he is entitled to compensation for all publication which takes place outside the sphere of the public authority's activities.

1 Uppdraget och dess genomförande

1.1 Kommitténs uppdrag

Den 14 mars 1969 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla sakkunniga för att inom utbildningsdepartementet biträda med utarbetandet av ett tillägg till Den svenska psalmboken, avseende både psalmtexter och psalmmelodier, att prövas och brukas i Svenska kyrkan intill dess en allmän revision av Den svenska psalmboken företagits. De sakkunniga antog namnet 1969 års psalmkommitté.

Den 12 februari 1976 fick kommittén regeringens uppdrag att lägga fram förslag till revision av 1937 års koralbok. Vidare fick kommittén i uppdrag att, under beaktande av vad 1975 års kyrkomöte anfört, dels under 1976 färdigställa och till regeringen inkomma med förslag till en första del av tillägg till psalmboken. Båda delarna av tillägget skulle avse såväl psalmtexter som psalmmelodier.

Den 13 september 1979 bemyndigades kommittén att inom ramen för sitt uppdrag delta i arbetet på en ekumenisk psalmbok. Arbetet härmed bedrivs inom en ekumenisk arbetsgrupp (Sampsalm).

Den 2 september 1982 fick kommittén i uppdrag att fullfölja sitt tidigare meddelade uppdrag att framlägga förslag till revision av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok.

I samband därmed skulle kommittén tillsammans med 1968 års kyrkohandbokskommitté undersöka möjligheterna att för gudstjänstbruk ställa samman och utge den reviderade psalmboken samt nya gudstjänstordningar, evangeliebok m m.

Vidare skulle kommittén framlägga förslag till en serie psaltarpsalmer med refränger att användas under olika delar av kyrkoåret i den allmänna gudstjänsten.

1.2 Kommitténs sammansättning. Experter

Den 14 mars 1969 tillkallades som sakkunniga numera kontraktsprosten, docent Ulf Björkman (ordf), docenten Esbjörn Belfrage, kyrkoherden, numera teol dr Anders Frostenson, numera professorn Harald Göransson och numera direktorn Per Olof Nisser. Den 18 april 1969 förordnades hovrättsrådet, sedermera expeditionschefen Berndt Erne-

holm till kommitténs sekreterare. Att såsom experter biträda kommittén förordnades den 9 juli 1969 numera redaktören Anna-Brita Bodén, dåvarande kontraktsprosten Inge Löfström, redaktören Nils Gunnar Nilsson och numera kyrkoherden Ulf Söderlind, den 31 oktober 1969 musikdirektörerna Torgny Erséus och Bertil Hallin, domkyrkoorganisten Henrik Jansson, tonsättaren Torsten Sörenson och Berndt Erneholm samt den 5 januari 1971 teol dr Olov Hartman.

Den 31 oktober 1969 förordnades Anna-Brita Bodén och den 14 februari 1972 numera docenten Göran Bexell att vara biträdande sekreterare åt kommittén. Söderlind entledigades den 5 januari 1971, Nils Gunnar Nilsson fr o m den 14 november 1973.

Den 12 februari 1976 bemyndigade regeringen chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla ytterligare två ledamöter av kommittén. Samma dag förordnades till ledamöter adjunkten Birgit Gerhardsson och dåvarande domkyrkoorganisten Jan Håkan Åberg. Den 18 mars 1976 enledigades Bertil Hallin och Inge Löfström. Samtidigt förordnades till expert musikdirektören Roland Forsberg. Den 1 september 1976 förordnades teol kand Anders Ekenberg till expert. Den 20 september 1977 entledigades som ledamot Per Olof Nisser och som biträdande sekreterare Göran Bexell och förordnades till ledamot Bexell och till expert Nisser. Den 8 januari 1979 förordnades docenten Inger Haskå och docenten Martin Gellerstam och den 2 maj 1979 numera professorn Jan Arvid Hellström till experter.

Den 21 december 1979 bemyndigade regeringen chefen för kommundepartementet att tillkalla ytterligare en ledamot i kommittén. Samma dag entledigades Björkman från uppdraget att vara kommitténs ordförande. Till ledamot och ordförande förordnades samma dag biskopen Olle Nivenius. Den 31 januari 1980 enledigades Berndt Erneholm som sekreterare i kommittén och förordnades Per Olof Nisser som sekreterare. Den 29 januari 1981 förordnades fil mag Catharina Grünbaum till expert. Den 26 februari 1981 förordnades numera fil dr Inger Selander till expert under tiden 1 februari-31 maj 1981. Den 14 maj 1981 förlängdes förordnandet att gälla t o m den 30 juni 1981.

För utarbetande av bibelhänvisningar till psalmbokstilläggen Psalmer och visor 76 resp 82 har i skilda omgångar anlitats kyrkoherdarna Ingvar Arbman, Tage Bentzer, biskopen Stig Hellsten, prosten Gunnar Olsson och domprosten Gunnar Wikmark.

Den 30 december 1981 förordnades till expert i kommittén kantorn Elisabet Wentz-Janacek för tiden 1 januari—30 juli 1982. Förordnandet förlängdes den 24 juni 1982 att gälla t o m 30 september 1982 och den 28 december 1982 för tiden 1—31 januari 1983. Den 22 oktober 1982 förordnades till expert författaren Britt G Hallqvist för tiden 1 januari—30 juni 1983. Förordnandet förlängdes den 14 juli 1983 att gälla t o m 30 september 1983. Den 11 januari 1983 förordnades till expert Inger Selander för tiden 1 juli 1983—30 juni 1984. Den 20 januari 1983 förordnades till expert musikdirektören Lars Åberg. Den 10 september 1984 entledigas Anders Frostenson som ledamot av kommittén och förordnades samma dag till expert.

Ingvar Arbman avled 1981, Olov Hartman 1982, Berndt Erneholm 1983 och Tage Bentzer 1984.

1.3 Kommitténs interna arbetsorganisation

För att förbereda kommitténs ställningstaganden till det omfångsrika text- och musikmaterialet har vissa arbetsgrupper tillsatts av kommittén. Arbetsgrupperna har bestått av ledamöter, experter och sekreterare i kommittén.

För att förbereda arbetet med urval och bearbetning av texter för psalmbokstilläggets första del — Psalmer och visor 76 — verkade 1970—1974 en textgrupp bestående av Inge Löfström (ordf), Esbjörn Belfrage, Anders Frostenson, Bertil Hallin, Olov Hartman och Per Olof Nisser. Sekreterare var Göran Bexell. För musikfrågorna svarade en musikgrupp, bestående av Harald Göransson (ordf), Torgny Erséus, Bertil Hallin, Henrik Jansson och Torsten Sörenson. Musikgruppen har varit verksam fr o m 1970. 1982 omorganiserades den och Jan Håkan Åberg blev dess ordförande. De under tiden nytillkomna musikexperterna Roland Forsberg och Lars Åberg har i och med resp förordnanden ingått i denna grupp; Henrik Jansson har i och med sitt entledigande lämnat densamma, liksom Bertil Hallin (1976). För utarbetandet av ackompanjemangen till melodierna har Harald Göransson haft huvudansvaret. Sekreterare har varit Anna-Brita Bodén.

Från och med 1976, då kommittén fick i uppdrag bl a att utarbeta ett förslag till en revision av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok, tillsattes en revisionsgrupp bestående av Esbjörn Belfrage (ordf), Göran Bexell och Jan Håkan Åberg. 1980 ingick Per Olof Nisser (ordf). Fr o m 1981 har Olle Nivenius varit gruppens ordförande. Sekreterare har varit Anna-Brita Bodén.

För arbetet med ny psalm har från 1981 verkat en arbetsgrupp bestående av Harald Göransson (ordf), Anders Frostenson, Birgit Gerhardsson och Per Olof Nisser. Sekreterare har varit Anna-Brita Bodén. Slutligen har en grupp bestående av Harald Göransson och Anders Ekenberg arbetat med urvalet av och musiksättningarna till psaltarpsalmerna.

1982 års kyrkomöte diskuterade behovet av en gemensam arbetsgrupp för psalmkommittén och Sampsalm. De båda kommittérna tillsatte 1982 en sådan arbetsgrupp med uppgift att förbereda ärenden rörande den gemensamma psalmboksdelen inför resp kommittés avgörande. Vissa beslut delegerades också från kommittéerna till arbetsgruppen. Den har bestått av Ulf Björkman (ordf), de av Sampsalm utsedda ledamöterna musikdirektören Lennart Jernestrand, pastorn Rune Korswing,och kantorn David Rondin samt de av psalmkommittén utsedda ledamöterna Harald Göransson, Per Olof Nisser och Olle Nivenius. Sekreterare har varit Anna-Brita Bodén och Torgny Erséus.

Beträffande den ekumeniska arbetgruppen Sampsalm hänvisas till avsnitt 2.17.3 i föreliggande del av psalmkommitténs betänkande.

1.4 Externa kontakter

Under hela arbetsperioden har kommittén stått i nära kontakt med 1968 års kyrkohandsbokskommitté. Ledamot av båda kommittéerna har Ha-

rald Göransson varit. Kontakterna har i särskilda fall intensifierats så som inför utarbetandet av psalmbokstilläggets andra del (Psalmer och visor 82) i vilket särskilt psalmer för de kyrkliga handlingarna skulle ingå. Vidare har det gällt arbetet med psaltarpsalmer. Kommittéerna avgav gemensamt i september 1984 ett delbetänkande om redigeringen av psalmboken, se avsnitt 1.5.

Författare och tonsättare har 1970 och 1977 inbjudits till särskilda konferenser i Sigtuna och Skokloster.

Genom överläggningar med representanter för olika verksamhetsgrenar och intresseområden har kommittén inhämtat synpunkter och förslag på sitt arbete. Det gäller barn- och ungdomsarbetet genom två seminarier hösten 1982 och våren 1983, överläggningar med representanter för sjukhuskyrkan, diakoninämnden, missionen och Svenska kyrkan i utlandet. De ekumeniska kontakterna har skett med Sampsalm, i vilken kommittéledamoten Ulf Björkman varit ordförande. Kontakt i form av bl a studiebesök och konferenser har hållits med psalmarbetet i övriga nordiska länder. Särskilt nära har detta varit med det svenskspråkiga arbetet i Finland, men också med Norge, där ett nytt psalmboksförslag presenterades 1981. Direktkontakt har vidare hållits med det revisionsarbete som pågår inom de tyskspråkiga länderna av Evangelisches Kirchengesangbuch.

Därutöver har kommittén bemödat sig om att ta del av den ökande internationella utgivningen av nya psalmböcker från Europa, USA, Afrika och Asien. Genom ledamöter, experter och sekretariat har kontakt hållits med såväl inhemsk som internationell hymnologisk forskning. På olika sätt har kommittén sökt sprida information om det pågående arbetet och dess problematik. Det har dels skett genom medverkan i olika studieböcker, av vilka kan nämnas "och en framtid full av sång" 1977 och "Förnyad gudstjänst" 1983, dels genom tidningsartiklar, program i radio och TV, kurs- och konferensverksamhet m m, där särskilt koralveckorna i Båstad och Vadstena bör nämnas, samt genom medverkan i samlingar på församlings-, kontrakts-, stifts- och riksplan.

1.5 Kommitténs betänkanden och övriga publicerade material

Kommittén har avgivit följande betänkanden:

SOU 1975:2-4, Psalmer och visor. Betänkandet bestod av tre delar, av vilka SOU 1975:2 innehöll kommitténs redovisning av arbetet, principkommentarer etc, SOU 1975:3 utgjorde ett förslag till psalmbokstillägg samt SOU 1975:4 utgjordes av en ackompanjemangsdel.

SOU 1981:49-52, Den svenska psalmboken. Betänkandets band 1 (SOU 1981:49) innehöll en redovisning beträffande psalmboksrevisionen och kommitténs kommentarer kring praktiska och principiella problem i samband med såväl revisionen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok som av förslagen beträffande nya psalmer och visor. Bandet

innehöll också en s k provsamling av äldre och nyare texter för advent, jul och dagens tider. Band 2 (SOU 1981:50) innehöll förslag angående bearbetning av vissa psalmer i 1937 års psalmbok resp bearbetning eller ersättande av melodier ur 1939 års koralbok. Band 3 (SOU 1981:51) innehöll förslag till Psalmer och visor del 2. Band 4 (SOU 1981:52) slutligen innehöll psalmer från andra sångböcker än 1937 års psalmbok med dess tillägg. Detta material var sammanställt av Sampsalm.

Beträffande kyrkomötenas behandling av dessa betänkanden samt av psalmboksfrågan i övrigt hänvisas till avsnitt 1.7 nedan.

Kommittén har i september 1984 tillsammans med 1968 års kyrkohandbokskommitté givit delbetänkandet *Förslag till redigering av samlingsvolymen Den svenska psalmboken.* Betänkandet avgavs med anledning av regeringens uppdrag till de båda kommittérna att undersöka möjligheterna att för gudstjänstbruk ställa samman och ge ut den reviderade psalmboken samt gudstjänstordningar, evengeliebok m m.

Utöver betänkandena har kommittén publicerat eller medverkat till utgivning av följande material.

1971 utgav kommittén försökshäftet *71 psalmer och visor.* Häftet innehöll endast nya sånger och syftet angavs i förordet vara att "både genom praktisk prövning ute i församlingarna och genom vetenskaplig utvärdering utröna vad som var gångbart och svarade mot människors behov".

1976 utgavs den första delen av psalmbokstillägget, *Psalmer och visor 76,* den 1 juli 1976 fastställt för bruk t o m Domssöndagen 1986. Kommittén hade på förslag av 1975 års kyrkomöte fått regeringens uppdrag att med ledning av vad som framkommit vid kyrkomötets behandling av SOU 1975:3 redigera den första delen av psalmbokstillägget.

1982 utgavs den andra delen, *Psalmer och visor 82,* på samma sätt som när det gällde den första delen redigerad av kommittén med ledning av 1982 års kyrkomötes behandling av förslaget SOU 1981:51. Tillägget fastställdes den 16 september 1982 för bruk t o m Domssöndagen 1986.

Som exempel på läget när det gällde revisionen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok har kommittén utgivit resp medverkat till utgivning av följande tre häften:

Revision av 1937 års psalmbok. Information, arbetsmaterial. Läge november 1977. Häftet presenterade 17 texter. Det utgjorde diskussionsunderlag för många samlingar och för studiearbetet i landet.

Revision av 1937 års psalmbok. Information, arbetsmaterial. Läge november 1978. Detta häfte, som innehöll 14 texter utsändes bl a till samtliga kyrkoråd i landet.

Den signade dag, 1980, utgivet av ett privat förlag i samverkan med psalmkommittén, omfattade dels ett häfte med 47 reviderade texter och reviderad musik, dels ett häfte med kommentarer. Genom dessa häften kunde kommittén inhämta många synpunkter av värde för det fortsatta

arbetet. Antalet insända reaktioner var dock inte så stort som kommittén hade hoppats på.

I samband härmed bör också nämnas Sampsalms informationshäfte *Sampsalms förslag till en gemensam baspsalmbok. Läge 1982-03-17.* Förslaget upptog 487 psalmer. 1984 utgav samarbetsgruppen mellan psalmkommittén och Sampsalm *Lägesrapport, Ekumenisk psalmboksdel, mars 1984,* med 315 psalmer. Därutöver upptogs 37 bordlagda psalmer. Se vidare avsnitt 2.17.3.

1.6 Undersökningar, enkäter m m

Bland de större enkäter och undersökningar som kommittén genomfört kan nämnas följande.

Den vetenskapliga utvärdering av *71 psalmer och visor* som angavs i häftets förord genomfördes under 1972 av Religionssociologiska intitutet. Undersökningens resultat finns redovisat i kommitténs betänkande SOU 1975:2. Utvärderingen gav i stort stöd åt kommitténs inriktning beträffande urval och utformning av nya texter och ny musik.

1978 genomfördes, efter det att kommittén samrått med biskopsmötet, en undersökning genom Statistiska centralbyrån (SCB) bland landets kyrkomusiker och präster i aktiv tjänst. Undersökningen som gällde *1937 års psalmbok* och de alternativa koralerna till *1939 års koralbok* syftade till att klargöra i vilken utsträckning psalmtexterna och vissa melodier användes resp bedömdes användbara för gudstjänst- och annat andaktsbruk. Ett statistiskt representativt urval om 600 präster och 200 kyrkomusiker drogs från matriklar. Det större antalet präster berodde på att materialet i deras fall var betydligt mer omfattande än det som underställdes kyrkomusikerna för bedömning. 300 präster utvaldes att besvara frågor rörande psalmbokens första 300 psalmer, andra 300 att besvara frågor rörande de återstående 300 psalmerna. Undersökningen visade att det bland prästerna rådde stor samstämmighet om vilka psalmer som inte användes eller bedömdes användbara. Det gällde drygt 200 psalmer. Kyrkomusikernas bedömning av de sedan 1964 tillåtna alternativa koralerna var försiktig. De förmodade skälen härför redovisas i vårt betänkande SOU 1981:49, s 38.

Kommittén har vidare föranstaltat om utvärdering genom Religionssociologiska institutet av *Psalmer och visor 76* samt genomfört en mindre enkät rörande *Psalmer och visor 82.* För dessa undersökningar redovisas utförligare i kap 6.1 och 6.2 i föreliggande del av betänkandet. Vidare har kommittén, efter samråd med Församlings- och pastoratsförbundet, inhämtat synpunkter på *Sampsalms lägesrapport 1982-03-17.* Synpunkter inhämtades även från Svenska kyrkans personalförbund och Kyrkomusikernas riksförbund. Motsvarande enkät gjordes av de i Sampsalm företrädda frikyrkosamfunden bland deras församlingar.

1.7 Kyrkomötenas behandling av kommitténs betänkanden och av psalmboksfrågan

För *1975 års kyrkomötes* behandling av kommitténs första betänkande, SOU 1975:2—4, *Psalmer och visor*, har kommittén redovisat i sitt föregående betänkande, SOU 1981:49, dit vi hänvisar beträffande detaljer och större utförlighet. Kyrkomötesbehandlingen innebar att av de föreslagna 192 psalmerna 68 godkändes utan ändring. I 60 sånger föreslogs ändringar. Ett antal nya sånger infördes, medan ett drygt 60-tal sånger utmönstrades eller återhänvisades till psalmkommittén.

Den 15 september 1981 avgav kommittén sitt andra betänkande, SOU 1981:49-52, *Den svenska psalmboken*, se ovan 1.5. I detta betänkande redovisas arbetet fr o m 20 februari 1975 till 15 september 1981.

Betänkandet utsändes för yttranden till 76 remissinstanser, av vilka domkapitlen anmodades yttra sig efter hörande av sex församlingar eller kyrkliga samfälligheter vardera. En sammanställning av de inkomna yttrandena förelåg vid *1982 års kyrkomöte*. Vid detta väcktes 34 motioner i psalmboksfrågan. Betänkandet och motionerna behandlades av kyrkomötets andra särskilda utskott (Andra särskilda utskottets betänkande 1982:1).

Utskottet föreslog kyrkomötet att hemställa hos regeringen

- att psalmkommittén skulle få i uppdrag att med iakttagande av vad utskottet anfört fullfölja revisionen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok,
- att de i SOU 1981:50 framlagda förslagen till bearbetning av text och musik i 1937 års psalmbok/1939 års koralbok skulle tills vidare fakultativt få användas,
- att anta det förslag till en andra del av psalmbokstillägget som förelåg i SOU 1981:51, med iakttagande av de ändringar och övriga förslag som upptagits av utskottet samt att det skulle uppdras åt kommittén att sammanställa denna del av psalmbokstillägget,
- att denna del skulle liksom Psalmer och visor del 1 få användas vid sidan av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok i Svenska kyrkan t o m Domssöndagen 1986,
- att kommittén med iakttagande av vad utskottet anfört i frågan fick i uppdrag att i samarbete med arbetsgruppen Sampsalm framlägga förslag till en form av ekumenisk psalmbok,
- att Sampsalm skulle tilldelas erforderliga resurser för att i samverkan med psalmkommittén kunna arbeta med denna uppgift,
- att sammansättningen av psalmkommittén skulle förnyas på det sättet att de ledamöter som i mer väsentlig grad också bidrog med nya texter, textbearbetningar, nya koraler och koralbearbetningar skulle ersättas av andra ledamöter,
- att församlingarna skulle få möjlighet att utbyta en av psalmerna vid den allmänna gudstjänsten mot icke stadfäst psalm eller bibelvisa,
- att åt kommittén skulle uppdras att med iakttagande av vad utskottet anfört färdigställa en serie psaltarpsalmer med refränger att användas under olika delar av kyrkoåret i den allmänna gudstjänsten samt

- att kommittén tillsammans med 1968 års kyrkohandbokskommitté skulle få i uppdrag att förbereda samordningen av de i en ny Den svenska psalmboken ingående delarna för psalmer, texter och gudstjänstordningar.

Utskottets betänkande behandlades av kyrkomötet den 12 maj 1982. Fjorton debattinlägg gjordes. Kyrkomötet biföll utskottets förslag med den ändringen att, utöver vad utskottet föreslagit, tre av detta uteslutna psaltarpsalmer skulle ingå i psalmbokstilläggets andra del. Kyrkomötet anmälde i skrivelse till regeringen sitt beslut (Kyrkomötets skrivelse 1982:15). Regeringen beslöt i enlighet med kyrkomötets hemställan men lämnade förslaget om ändring av kommitténs sammansättning utan åtgärd. Med motivering att han som författare till och bearbetare av ett stort antal texter inte ansåg sig böra delta i det slutliga urvalet av psalmer begärde Anders Frostenson i augusti 1984 entledigande från uppdraget att vara ledamot av kommittén. Regeringen gav honom det begärda entledigandet den 10 september 1984.

Vid *1983 års kyrkomöte* motionerade Kerstin Bergman m fl (motion 120) om att kyrkomötet skulle hos regeringen begära dels att kommittén fick i uppdrag att inrikta det fortsatta arbetet på att åstadkomma en ekumenisk baspsalmbok, till vilken varje samfund kunde lägga ett eget tillägg, dels att lekmannarepresentationen i kommittén skulle förstärkas. Evangelisationsutskottet tillstyrkte i sitt betänkande 1983:14 det första yrkandet men föreslog avslag på det andra. Det blev också kyrkomötets beslut. Regeringen överlämnade kyrkomötets skrivelse i frågan till psalmkommittén "för beaktande".

Vid *1984 års kyrkomöte* yrkade Bengt Gustaf Aurelius i motion nr 16 att kyrkomötet skulle som sin mening ge regeringen till känna att ett kommande psalmboksförslag efter huvuddelen borde innehålla en avdelning sampsalm samt att numren i denna del för gemensamhetens skull skulle börja med nr 801. I motion nr 84 hemställde Carl-Henrik Brodin och Eskil Jinnegård att kyrkomötet skulle som sin mening ge Svenska kyrkans centralstyrelse till känna om fördelarna med en s k integrerad psalmbok och att kommittén skulle få i uppdrag att utarbeta förslag till en sådan psalmbok.

Evangelisationsutskottet föreslog avslag på båda motionerna. Detta blev också kyrkomötets beslut. Utskottet konstaterade samtidigt att psalmkommittén ställt i utsikt att i enkel form ge exempel på en integrerad psalmbok inför kyrkomötets slutliga ställningstagande till den nya psalmboken.

1.8 Arbetet med ny psalm

Kommitténs arbete inleddes med en genomgång av ett rikligt material från Hymnologiska institutets verksamhet från år 1960. Särskilda text- och musikgrupper under kommittén inrättades fr o m 1970 för att förbereda kommitténs beslut (se ovan 1.3). Textförslag strömmade i avsevärd mängd in till kommittén och när vårt första betänkande, *Psalmer*

och visor (SOU 1975:2—4), avlämnades kunde vi meddela att det framlagda materialet valts bland ca 1 500 inkomna texter. Arbetet har varit väglett av de synpunkter som avgavs i samband med den motion vid 1968 års kyrkomöte, som ledde fram till beslut om tillsättande av kommittén — att få fram psalmer som särskilt tog fasta på aktuella motiv och behov. I det nämnda betänkandet anförde vi:

> Innehållsligt präglas texterna framför allt av tanken på Guds närhet och närvaro såväl i skapelsen som i Jesus Kristus, där han identifierar sig också med mänsklighetens svåraste villkor. Människan möter honom såsom Andens vind genom världen. En tidigare mer entydig och avkortad människouppfattning har avlösts av en rikare och mer varierad. Perspektivet framåt, mot "den nya dagen", förenas med en aktiv strävan att förändra livsvillkoren här och nu för att gestalta Guds kärleks vilja med människan.
>
> En jämförelse med de nytillkomna psalmerna i 1937 års psalmbok visar att språket har moderniserats, meningsbyggnaden blivit enklare och antalet strofer i flertalet psalmer minskat. Rimmet har i stor utsträckning ersatts av assonansen. Stilistiskt uppvisar förslaget stor bredd från medeltida hymn över äldre psalm och frikyrklig sång till lyrisk och modernistiskt präglad text samt andlig visa.
>
> Den stilistiska bredden präglar också musiken. En vägledande princip har varit att varje text skall ha sin egen melodi, varvid hänsyn har tagits till textens karaktär liksom till de speciella historiska och miljömässiga samband mellan text och musik som kan föreligga. I valet mellan svårare och enklare musik har kommittén ofta stannat för det senare. Alternativa melodier förekommer när särskilda skäl finns. Kommittén har i regel valt en lägre tonhöjd för melodierna än vad som hittills varit brukligt.

De här angivna riktlinjerna har också i stort följts i kommitténs fortsatta arbete. Urvalet av nya texter har sedermera i någon mån blivit beroende av gallringen ur 1937 års psalmbok, och bristområden har i görligaste mån täckts. Genom ett omfattande inventeringsarbete i utländska sångböcker har många översättningar kommit att införlivas med den svenska psalmskatten.

Genom en rad olika åtgärder har kommittén sökt engagera nya författare inte minst kvinnliga — och tonsättare i arbetet. Det har skett genom personliga kontakter, rundskrivelser och upprop, konferenser, "psalmverkstäder" etc.

Ett betydande bidrag till den nya psalmen har kommit genom den kraftiga tillströmningen av andliga visor som rått i vårt land från omkring 1965 — se därtill avsnitt 2.15.

1.9 Arbetet med revisionen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok

Revisionsuppdraget har av kommittén betraktats som dess känsligaste och mest arbetskrävande uppgift. I detsamma har engagerats många författare som bearbetare av texterna. En särskild referentgrupp på ca 30 personer utsågs, som vi rådfrågade i fall som ansågs mer svårbedömda.

Några riktlinjer för revisionsarbetet fastställdes inte i formell mening,

men vissa överväganden kom att bli vägledande. Dit hörde frågan om psalmens användbarhet och om den behövdes. Här kom den ovan nämnda SCB-undersökningen att ge ett gott underlag. Överensstämmelsen om vilka psalmer som ansågs vara mindre lämpliga att behålla visade sig vara stor. Drygt 200 psalmer kunde därför utmönstras.

För textrevisionen hade vi att välja bland tre olika alternativ: att behålla psalmen oförändrad (eller praktiskt taget oförändrad), att låta den utgå eller att låta bearbeta den. Det sistnämnda alternativet krävde kanske störst omsorg. Det stod tidigt klart att bearbetningarna och de principer som de byggde på måste bli föremål för bred diskussion. Bearbetningarna var inte minst beroende av den enskilde bearbetarens personliga hållning till psalm i allmänhet och den aktuella bearbetningen i synnerhet. Därför strävade vi efter att bedriva revisionsarbetet så öppet som möjligt. Det är i detta perspektiv som de ovan nämnda exempelsamlingarna — och inte minst deras förord, med många viktiga principiella frågeställningar — skall ses. Genom detta material, till vilket kanske främst måste räknas kommitténs "lägesrapport" till 1982 års kyrkomöte, SOU 1981:50, kunde vi inhämta värdefulla synpunkter på det fortsatta arbetet. Av vårt föregående betänkande framgick att vi haft en referentgrupp knuten till oss för att inhämta synpunkter på vissa bearbetningar. Även i arbetets senaste skede har en sådan grupp om ca 20 personer och huvudsakligen bestående av lekmän, anlitats av oss.

Bearbetningarna rör sig över en skala från mycket försiktiga till mer genomgripande ingrepp. En tydlig men inte alltigenom konsekvent strävan hos bearbetarna har varit att söka sig tillbaka till den lydelse texterna haft före den wallinska revisionen — det gäller psalmer från reformationstiden och 1600-talet. Språket frigjordes från sin tidsprägel, i den mån denna gjorde texten främmande och otillgänglig, samtidigt som vi kunde konstatera att det fanns ett visst värde i att bevara det karaktäristiska från ett visst tidsskede. Sedan 1937 hade vissa viktiga förändringar i vårt språk skett. Dit hörde att verbens pluralformer kommit ur bruk samt att konjunktivformer alltmer försvunnit ur både tal- och skriftspråk. I största möjliga utsträckning har bearbetningarna tagit hänsyn till detta. Men i vissa fall har pluralformer och konjunktivformer kunnat få stå kvar. Beträffande det musikaliska materialet anslöt vi till det arbete med rytmiserade koraler som beskrivs nedan i avsnitt 2.8 och 2.14. I regel har vi föreslagit att de rytmiserade koralerna skall ersätta de utjämnade från 1939 års koralbok. Sånger från väckelsen och svensk frikyrklighet bör få de melodier som de normalt sjungs till. Strävan i 1939 års koralbok att "förkyrkliga" musiken till dessa sånger har på goda grunder övergivits. Vidare föreslås en ökning av antalet folkmelodier samt att vissa psalmer skall få den koral under vilken de är internationellt kända, t ex nr 57 och 171.

1.10 Arbetet med den gemensamma psalmboksdelen

För det arbete som ledde fram till bildandet av arbetsgruppen Sampsalm och för denna verksamhet hänvisas till avsnitt 2.17.3 och 7.5.

Kommitténs och Sampsalms samarbete har bedrivits på många olika sätt. Sedan Sampsalms start har Ulf Björkman varit dess ordförande. Som sekreterare i Sampsalm har verkat experten i psalmkommittén Torgny Erséus. Gemensamma överläggningar mellan kommittéerna har ägt rum och det gemensamt diskuterade materialet har, ofta i flera omgångar, slussats mellan dem. Det har gällt såväl bearbetningarna av texter och musik i 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok som bearbetningar av text och musik från andra sångsamlingar. En i stort tillämpad praxis har varit att den bearbetning som föreslagits av kommittén för psalmbok/koralbok har accepterats av Sampsalm och att kommittén i sin tur har accepterat de bearbetningar som föreslagits av Sampsalm beträffande frikyrklig sång. Tillsättandet av den gemensamma arbetsgruppen har betytt att arbetsprocessen har kunnat påskyndas betydligt och att man fått ett direktforum för den förberedande diskussionen i de många gemensamma frågorna. Förslagen har efterhand också kunnat presenteras gemensamt. Detta framgår bl a av avsnitt 1.5 ovan. Den första lägesrapporten, 1982, lades fram av Sampsalm, den sista, 1984, av samarbetsgruppen.

1.11 Kommitténs beslut. Dispositionen av slutbetänkandet

Föreliggande betänkande, Den svenska psalmboken, är vårt slutbetänkande, bakom vilket samtliga kommittéledamöter står. Det innebär emellertid inte att ledamöterna varit eniga med varandra på alla punkter. Meningsskiljaktigheter har funnits beträffande såväl övergripande frågor som enskilda psalmers text och musik. Det har kunna gälla textbearbetningar, nya sånger, material från andra kristna traditioner än Svenska kyrkans, sättet att disponera det med andra kyrkor, samfund och kristna organisationer gemensamma stoffet i vår psalmbok osv. Frågorna har grundligt diskuterats och de olika meningarna har i förekommande fall antecknats i våra protokoll. Vid beslut har emellertid majoritetens ståndpunkt fått gälla utan formella reservationer eller särytttranden. Vi har därmed velat markera att den gemensamma uppslutningen bakom ambitionen att Svenska kyrkan snarast skall kunna ta en ny psalmbok i bruk har varit viktigare för oss än att markera våra olika ståndpunkter i en rad frågor. Vi har nöjt oss med att på detta sätt meddela att fullständig enighet inom kommittén i alla frågor inte bör förutsättas p g a frånvaron av reservationer och/eller särskilda yttranden.

Betänkandet är uppdelat på fyra volymer.

Volym 1, *SOU 1985:16*, inehåller själva psalmboksförslaget med texter och melodier. Förslaget består av två delar. Första delen — benämnd så för att inte i betänkandetexten förblandas med betänkandets volym (del) 1 — består av de psalmer och sånger som är gemensamma med andra kyrkor, samfund och kristna organisationer och som valts i samverkan

med Sampsalm. Andra delen består av de övriga psalmer som vi vill föreslå för Den svenska psalmboken. Därtill kommer ett förslag till supplement. Bibelhänvisningarna, delvis hämtade från Psalmer och visor 76 resp 82, har översetts och utarbetats av domprosten, docenten Henrik Ljungman och prosten, teol dr Erik Beijer.

Volym 2, *SOU 1985:17* — detta band — innehåller en utförlig och detaljerad redovisning av kommitténs arbete efter 1981. För motsvarande detaljerade beskrivning av arbetet före 1981 får vi hänvisa till våra tidigare betänkanden. — Som en introduktion och bakgrund har det svenska psalmboksarbetets historia efter 1937 tecknats i kapitel 2. En sådan något mer utförlig framställning har hittills saknats. Likaså har saknats en sammanställning över de principiella hymnologiska grundfrågorna som t ex vad som kännetecknar psalm och psalmbok, psalmbokens ställning och bruk i kyrka och samhälle etc. Vi har därför funnit det angeläget att något beröra dessa frågor i vårt betänkande, vilket sker i kapitel 3. De båda nämnda avsnitten har på vårt uppdrag skrivits av Per Olof Nisser med undantag av 3.1.4 som skrivits av Harald Göransson. Kapitel 10, om upphovsrättsliga frågor, har skrivits av hovrättsrådet Agne Henry Olsson, justitiedepartementet.

Volym 3, *SOU 1985:18*, innehåller kommentarer till ca 180 texter och 179 koraler. Merparten av kommentarerna till texterna ur 1937 års psalmbok samt till sånger från väckelserörelser och frikyrklig tradition har skrivits av Inger Selander. Musikkommentarerna samt flertalet av kommentarerna till texter ur Psalmer och visor 76 resp 82 har skrivits av Harald Göransson. Enstaka textkommentarer har skrivits av Esbjörn Belfrage. De mer utförliga kommentarerna är signerade av resp kommentator.

Volym 4 slutligen, *SOU 1985:19*, innehåller förslag till ackompanjemang till psalmerna i volym 1.

2 Psalmboksfrågan efter 1937

2.1 Bakgrunden

1937 års psalmbok är resultatet ett arbete som pågått under lång tid. Redan vid det första kyrkomötet, 1868, togs frågan upp om en revision av den wallinska psalmboken. Denna hade då varit i bruk i knappt 40 år. Först 1889 kunde dock ett förslag till en ny psalmbok presenteras. Det antogs inte utan avlöstes av flera nya psalmboksförslag 1896, 1911, 1914, 1917 och 1920. Vid sidan av dessa utgavs en rad privata psalmboksförslag. Vid 1920 års kyrkomöte förelåg två förslag. Genom att detta kyrkomöte antog en ny psalmbok syntes frågan om psalmboksrevisionen äntligen ha förts fram till en slutlig lösning. Men genom ett ingripande från riksdagen kom en annan väg att väljas av Kungl Maj:t, nämligen ett tillägg till den wallinska psalmboken. Det fick namnet *Nya psalmer*, utkom 1921 och innehöll 173 psalmer. Här möter bl a för första gången sånger från den svenska väckelsens sångskatt och anglosaxiska psalmer.

Frågan om en psalmboksrevision togs på nytt upp vid kyrkomötet 1932, då prosten, teol dr Gunnar Ekström, motionerade om en slutlig psalmboksrevision. Ecklesiastikministern Arthur Engberg gav då biskopen i Karlstad, J A Eklund, i uppdrag att självständigt och utan bindande direktiv lägga fram ett psalmboksförslag. Det eklundska förslaget kom 1934 och omfattade 741 psalmer. I förhållande till den wallinska psalmboken med dess 500 psalmer och de 173 psalmerna i Nya Psalmer innebar detta alltså en ganska betydande utökning. Kritik riktades både mot omfånget, mot de nyskrivna psalmerna och mot bearbetningarna av de psalmer som övertagits från 1819 års psalmbok. De sistnämnda måste dock sägas vara mycket försiktiga och Eklund hade i praktiskt taget allt här följt den text som antogs av 1920 års kyrkomöte. Genom det eklundska förslaget fördes psalmboksfrågan ändå framåt på ett avgörande sätt. De sakkunniga, som fick i uppdrag att fullfölja arbetet med den nya psalmboken, presenterade i februari 1936 ett nytt förslag. Till följd av den kritik detta förslag utsattes för fick nya sakkunniga i uppdrag att snabbt utarbeta ett nytt förslag, bl a med direktiven från den dåvarande ecklesiastikministern, Tor Andrae, att hålla ner antalet psalmer. I september 1936 presenterade dessa sakkunniga sitt förslag. Ett sista psalmboksförslag, som byggde på februari- och septemberförslagen men som också innebar att vissa nya psalmer togs upp, lades fram av kyrkomötets

särskilda utskott. Under stor enighet och tillfredsställelse kunde så 1936 års kyrkomöte anta en ny psalmbok.

1937 års psalmbok är emellertid långt ifrån identisk med särskilda utskottets psalmboksförslag. Avvikelserna hänger inte samman med ändringar som gjordes av kyrkomötet självt utan av den redigeringskommitté — med Tor Andrae som ordförande — som tillsattes av Arthur Engberg, som efter "sommarministären" 1936 återtagit uppgiften som ecklesiastikminister. Engbergs eget intresse för psalmboksfrågan tog sig bl a uttryck i att han gjorde flera ingrepp i redigeringsarbetet. Som exempel kan nämnas att det var han som anbefallde att en ungdomspsalm av Manfred Björkqvist — Öden mörkna, öden glimma — togs bort och ersattes av Sam Rönnegårds När stormens lurar skalla, 1937:534. Det ger f ö förklaringen till att denna typiska Mikaelipsalm återfinns bland ungdomspsalmerna i 1937 års psalmbok.

Den 26 november 1937 stadfästes den nya psalmboken av Kungl Maj:t. En olöst fråga i sammanhanget var emellertid koralboken. Att en total översyn av koralboken behövdes var man medveten om. Men härför behövdes mer tid. Den särskilda koralbokskommittén (eller koralkommittén; beteckningarna skiftar) under ledning av biskopen i Strängnäs, Gustaf Aulén, fick därför i uppdrag att först iordningställa en mindre koralbok med melodier till de nya psalmerna i 1937 års psalmbok. De helt nya texterna var 92 och till ungefär hälften av dem kunde man använda äldre, tidigare bekanta koraler. För det övriga krävdes nya melodier, antingen nykomponerade eller hämtade från koralskatten utanför 1820 års koralbok och koralboken till 1921 års psalmbokstillägg. Den nya, mindre koralboken stadfästes några veckor senare än psalmboken. Därefter kunde man börja arbetet med en översyn av den äldre koralboken. Den 20 oktober 1939 stadfästes den nya koralboken. I denna ingick då de nya melodier som stadfästs 1937, men i några av dem hade man gjort vissa förändringar.

2.2 Mottagandet av 1937 års psalmbok

Den nya psalmboken togs i regel i bruk Fastlagssöndagen den 27 februari 1938. Intresset för den nya psalmboken var stort och genom ett initiativ från kyrkosångs- och kyrkomusikorganisationerna i landet anordnades på många håll psalmaftnar för att förbereda detta ibruktagande. Såvitt framgår av tidningsreferaten har i regel helt nya psalmer brukats; för Stockholms vidkommande lägger man märke till att 1937:4 Helig, helig, helig intog en framträdande plats.

Det var dock inte överallt som den nya psalmboken togs i bruk just denna dag. Från Lunds stift meddelas t ex att av dess 440 församlingar togs den i bruk på Fastlagssöndagen i 136 församlingar, på Påskdagen av 130 församlingar och första söndagen i Advent av 99 församlingar. Vid årsskiftet 1939 var den ännu inte införd i 25 av stiftets församlingar. Av ärkestiftets 258 församlingar hade psalmboken tagits i bruk av 240 församlingar vid samma årsskifte. Vid prästmötet 1941 meddelade ärkebiskopen att "för närvarande är det endast tre små Upplandsförsamling-

ar /— — —/ där den ej är i användning vid gudstjänsterna". Som ett undantag får betecknas vad biskopen i Visby stift rapporterar från en visitation, sannolikt 1940. I en församling hade man inte infört de nya psalm- och koralböckerna men angivit att man "funderar på att införa 1921 års tillägg Nya Psalmer".

Införandet av den nya psalmboken skedde alltså mjukt, efter församlingarnas egna beslut.

En bild av hur psalmboken mottogs ger alltså biskoparnas ämbetsberättelser till prästmötena tiden efter 1937. Bilden blir dock starkt beroende av vederbörande biskops personliga intresse för psalmboksfrågan. Det innebär att man från vissa stift kan få en förhållandevis fyllig och detaljerad information. Hit hör främst Linköping (Tor Andrae, personligen engagerad både som eckleasiastikminister sommaren 1936, som ledamot av Svenska akademien och som ordförande i 1936 års redigeringskommitté), Strängnäs (Gustaf Aulén, ordförande i koralbokskommittén och ledamot av de sakkunniga som stod bakom februariförslaget 1936), Lund (Edvard Rodhe, ordförande i den sakkunniggrupp som stod bakom septemberförslaget 1936 och i särskilda utskottet vid kyrkomötet 1936) samt Luleå (Bengt Jonzon, ledamot av särskilda utskottet vid kyrkomötet 1936 och flitig debattör i psalmboksfrågan). Från andra stift är rapporteringen i regel mer summarisk.

Genomgående kan noteras att den nya psalmboken mottagits positivt. Det är också tydligt att den genom åren befäste sin ställning. Ett intressant exempel på detta ger ämbetsberättelserna från Luleå stift 1941 och 1947. I den förra uppges att revisionen av Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Sionstoner (1935) i vissa församlingar var en händelse som tilldrog sig större uppmärksamhet än att den wallinska psalmboken ersattes med en ny. I den senare meddelar biskopen att "den nya psalmboken används med glädje och de nya melodierna sjungas utan större svårighet. Psalmboken synes röna allt större uppskattning även i kretsar där man förr mest använt Sionstoner".

Övergången från den wallinska psalmboken till den nya skedde alltså utan egentliga konflikter och invändningar. Förklaringarna är säkert flera. En sådan kan vara att skillnaderna mellan den gamla och den nya psalmboken inte var så stor. De psalmer som övertagits från den wallinska psalmboken återfanns i praktiskt taget oförändrat skick. I den nya psalmboken kände man alltså igen mycket av det gamla. Den dominerades också av psalmer från den gamla psalmboken; andelen nya psalmer var mindre. När det gäller de nya psalmerna spelade givetvis det sextonåriga bruket av psalmbokstillägget Nya Psalmer en viktig roll. Man hade hunnit vänja sig vid mycket av det nya och kanske framför allt vid att nytt och gammalt material kunde samsas i ett gemensamt sammanhang. Olägenheten med att hantera två böcker eller en bok i två delar inverkade sannolikt också i någon mån. Strävan hos redigeringskommittén att söka behålla den wallinska psalmbokens numrering av åtminstone de "stora" psalmerna bidrog till att göra övergången mindre kännbar. Slutligen märks bland åtminstone präster och kyrkomusiker en tillfredsställelse över att den segdragna psalmboksfrågan äntligen fått sin lösning. När så 1942 års kyrkohandbok stadfästes hade man äntligen

fått en säkerligen efterlängtad stabilitet för gudstjänstlivet i församlingarna.

Att införandet av den nya psalmboken skulle gå så smidigt hade man dock uppenbarligen inte riktigt väntat sig; från Lunds stift säger biskop Rodhe att "införandet synes ha gått lättare än man på förhand kunde tro". Den stundtals häftiga debatten 1936 om de nya psalmerna hade nog gett dem som närmast var engagerade intrycket att den nya psalmboken skulle röra upp många stridiga känslor i församlingarna. Så blev det inte. Debatten fördes på en annan nivå och berörde inte nämnvärt opinionen i församlingarna. Den gällde, som nämnts, främst de nya psalmerna. Med ett litet undantag (Linköping 1941) anförs dock ingen som helst kritik mot dessa psalmer från församlingarna. Snarare tycks det vara så att de snabbt intog en viktig, kanske t o m dominerande plats i församlingssången. Det är åtminstone den bild man får av vad biskop Aulén rapporterade från Strängnäs stift. 1948 angav han att en undersökning av radiogudstjänsterna visat att den mest brukade psalmen var Einar Billings 1937:380, Nu gläd dig, min ande, i Herran. En övervikt för de nya psalmerna kunde generellt noteras. Vid 1956 års kyrkomöte gjorde Aulén en sammanställning över de psalmer i 1937 års psalmbok som slagit igenom under de knappa 20 år den varit i bruk. Följande psalmer (i nummerordning) ur 1937 års psalmbok angavs: 48, 70, 71, 74, 115, 129, 130, 139, 165, 177, 185, 196, 198, 202, 209, 241, 287 (melodin var ett bidragande skäl), 332, 347, 354, 357, 365, 380, 414, 418, 432, 470, 511, 531, 532, 533, 534, 573, 576 och 580. Det gällde alltså praktiskt taget genomgående nya eller 1937 nyinförda psalmer.

Om denna bild är representativ för landet i dess helhet kan inte med säkerhet sägas. Frånvaron av kritik mot de nya psalmerna och intrycket från bl a prästmöteshandlingarna att den nya psalmboken successivt stärkte sin ställning motsäger emellertid inte att vad som gällde för Strängnäs stift skulle kunna gälla också på flera andra håll. Från Växjö stift meddelas så sent som 1965 att psalmboken vuxit in allt starkare i församlingarnas liv. "Gärna sjöngs 164, 287 och 380."

2.3 Mottagandet av 1937 och 1939 års koralböcker

Till 30 av de 92 nya psalmtexterna i 1937 års psalmbok krävdes nya melodier. 1936 års koralbokskommitté gick därför ut med en allmän inbjudan — också kallad "pristävlan" — att sända in melodiförslag till dessa texter. Inte mindre än 1 693 melodier av ca 350 kompositörer kom. Det visade sig emellertid senare att endast 16 av de nya texterna skulle behöva helt nyskrivna melodier. Av dessa hämtades endast 7 från pristävlans material — till psalmerna nr 48, 202, 267, 287, 382, 388 och 531 i 1937 års psalmbok. Det väckte på sina håll stark irritation att en så stor del av de nyskrivna melodierna hade komponerats av koralbokskommittérade själva. Som ett svar härpå angav kommitténs ordförande, Gustaf Aulén, att tre av de nämnda melodierna från pristävlan anonymt hade insänts av ledamoten av kommittén, Oskar Lindberg. Aulén anförde också att av de knappt 1 700 melodierna egentligen endast 10 procent var av den art "att man över huvudtaget kunde reflektera på dem".

Kritik riktades vidare mot melodierna och urvalet som sådant. I en utförlig skrivelse till statsrådet Engberg framförde Stockholmskommunisten Hjalmar Alner kritiska synpunkter mot förslaget. Bland annat gällde det bruket att förse vissa texter från väckelsen med nya koraler som placerats som huvudalternativ, t ex 460, Jag kan icke räkna dem alla. Alner menade att kommittén här handlat i strid med kyrkomötets önskemål. Som ett slags bro mellan kyrka och frikyrka kunde nu inte väckelsens sång fungera; Alner karaktäriserar koralkommittén som "en katedralkommitté". Alners kritik gäller också andra byten av melodier där det folkliga fått vika för mer traditionellt klingande koraler. Hans kritik drabbade även melodibyten till "folkkyrkliga" psalmer samt de ekumeniska psalmer som hämtats från grannländernas kyrkor, "tyska, engelska, skotska och amerikanska metodist- och baptistkyrkor, frälsningsarmén och Herrnhuts brödraförsamling". Av de 25 texter av detta slag som togs in hade koralbokskommittén blott tagit in tre "ekumeniska koraler".

I slutskedet av arbetet med den stora koralboken anordnade kommittén en s k koralriksdag i Stockholm den 19—20 juni 1939. Till denna inbjöds en representant för kyrkomusikerna i varje stift. Vid koralriksdagen presenterade kommittén sina överväganden och sitt material. Syftet var att få en reaktion på detta material och skapa någon form av förankring utanför kommittén själv; koralboken skulle inte, som fallet var med psalmboken, underställas kyrkomötet för bedömning. Uppslaget liksom materialet fick en välvillig bedömning i den kyrkomusikaliska fackpressen. Detsamma gäller om de recensioner som sedermera följde av den nya koralboken.

Som allmänna riktlinjer för koralboksarbetet angav Aulén följande:

> Koralkommittén har sökt utgestalta koralerna så, att de olika koraltyperna skulle få framträda var och en i sin egenart och renhet. Kommittén har i möjligaste mån sökt utgallra vad som visat sig vara mindre sångbart eller av andra kyrkomusikaliska skäl mindre önskvärt. Kommittén har efter bästa förmåga sökt tillföra koralboken behövliga nya melodier, antingen hämtade från den förefintliga koralskatten och svensk folkton eller nykomponerade. Kommittén har funnit det oundgängligt att i viss, man kan säga avsevärd, utsträckning giva rum åt den nyskapelse, som kräves såväl av vissa nya psalmtexters karaktär som av det kyrkomusikaliska läget.

Koralboksarbetet tycks i allt väsentligt ha följt 1921 års koralbok, men vissa karaktäristiska avvikelser fanns. I vissa melodier hade punkteringarna tagits bort eftersom de ansågs göra sångbarheten mindre. När det gällde harmoniseringen av melodier i kyrkotonart eller gregorianska melodier hade man lämnat dur-moll-tonarterna och i stället sökt rätta sig efter musikens egenart. Ett särskilt problem tycks de s k andliga sångerna ha utgjort. Det står klart att man kände sig klämd mellan å ena sidan en inarbetad tradition och å andra sidan vissa kyrkomusikaliska kvalitetskrav. Från kyrkomusikaliskt intresserade kretsar gjordes gällande

> att melodierna — eller i varje fall många av dem — icke höllo måttet från musikalisk synpunkt och att de alltför starkt avveko från den svenska koraltraditionen. (Aulén)

Kommitténs egen ståndpunkt framgår av följande yttrande av Aulén:

> Det måste under alla omständigheter vara ett önskemål, att de melodier som komma till användning i gudstjänstlivet, äga den frihet från banalitet och den renhet, som harmonierar med gudstjänstens karaktär. Ett sådant krav har i själva verket icke blott en kyrkomusikalisk utan också en rent religiös bakgrund.

Kommittén menade sig av hänsyn till en äldre generation böra behålla 1800-talets väckelsemelodier i så stor utsträckning som möjligt men antydde att om man tog sikte på den yngre generationen hade det kunnat vara väl motiverat att förse samtliga väckelsesånger med alternativa koraler. Men man valde alltså i stället en som man uppfattar det generös linje mot väckelsetidens melodier och behöll i "ett betydande antal fall" enbart de traditionella melodierna. Det gällde psalmerna i 1937 års psalmbok 251, 301, 302, 303, 331, 513, 514, 579 ,595. I vissa fall hade man företagit en bearbetning nämligen i 1937: 147, 301, 302, och 579. Beträffande 302, Klippa, du som brast för mig, menade man att den nya utjämnade melodiformen var mer tillgänglig än den traditionellt brukade. I övrigt hade man valt att presentera alternativa melodier vid sidan av väckelsemelodierna och ansåg sig här ha varit "särdeles återhållsam". Alternativa melodier infördes till 1937: 147, 265, 304, 355, 377, 416, 447, 460, 519, 521. Till 379, Ängsliga hjärta, upp ur din dvala och 594, Tänk när en gång valdes två helt nyskrivna koraler i stället för de traditionella, eftersom dessa "måste betecknas som alldeles särskilt svaga".

Vi har tidigare sett att 1937 års psalmbok praktiskt taget undantagslöst togs emot positivt i församlingarna. När det gäller koralboken var emellertid stämmorna mer blandade. Det förefaller som om koralkommitténs övervägande beträffande de s k andliga sångerna kan ha stämt väl överens med kyrkomusikaliska fackintressen. Som nämnts var recensionerna från det hållet i stort positiva till den nya koralboken. Biskoparnas ämbetsberättelser till prästmötena ger emellertid en något annan bild, liksom även debatten i böcker och tidskrifter. Man beklagar på många håll att väckelsetidens melodier satts på undantag — i de fall där de försetts med alternativ utgör just alternativet huvudmelodin — och att man gjort ändringar. Det förefaller också som om kritiken på denna punkt skärptes med åren. Det tycks alltså som om 1936 års koralkommittés uppfattning att väckelsetidens melodier endast skulle ha fäste hos den äldre generationen var felaktig. Trycket blev i själva verket så starkt att Kungl Maj:t — på förslag av 1968 års kyrkomöte — den 24 januari 1969 medgav att vissa av väckelsetidens melodier fick brukas vid den allmänna gudstjänsten m m.

Men kritiken riktades inte bara mot behandlingen av väckelsetidens melodier. Också mot de nya koralerna kunde en viss kritik yppas — som "stelbenta" (Härnösand 1939), "tråkiga" (Luleå 1941), "svårtillgängliga" (Strängnäs 1942), "svårsångbara, harmoniseringen grumlig" (Västerås 1943). Aulén skyndade till koralbokens försvar genom att påpeka att det tar tid att lära och uppskatta nya melodier och att de svåra melodierna egentligen var ganska få. Biskopen i Västerås, John Cullberg, menade dock att "till dels torde väl anmärkningarna vara befogade". Det bör

emellertid tilläggas att även om viss kritik alltså framfördes mot koralboken ger ämbetsberättelserna knappast intryck av att det skulle handla om en mer allmän och omfattande opposition.

2.4 Debatt om psalmboken 1937

Vid prästmötet i Västerås den 31 augusti — 2 september 1937 ventilerades prästmötesavhandlingen *Den svenska psalmbokens förnyelse. Några rättframma tankar och oförgripliga bidrag*. Avhandlingen var en kritisk uppgörelse med den nya psalmboken. Preses, kyrkoherden i Rättvik, Samuel Gabrielsson, avslutade den med förslag på 105 nya psalmtexter — de flesta av författaren själv — som enligt hans mening skulle "på vissa punkter fylla några av de mest påfallande luckorna i 1937 års Psalmbok".

Gabrielsson var medveten om att psalmboksarbetet var slutfört och att kritiken därför kom för sent. Men han menade att hans synpunkter kunde komma framtida psalmboksrevisioner till nytta.

Gabrielssons kritik gällde främst några särskilda ämnesområden som han ansåg eftersatta. Teologiskt och liturgiskt hade Gabrielsson tagit starka intryck av anglikansk högkyrklighet och detta lyste också igenom i hans kritik som inte minst gällde nattvards-, kyrko- och Mariapsalmerna. Bland nattvardspsalmerna saknade han särskilt psalmer som gav uttryck åt "barnaskapsglädjen vid fadersbordet, den historiska åminnelsen av den första nattvarden, eukaristien, kommunionen och eskatologien i nattvardsfirningen". Han fortsatte:

> Har Nya Psalmboken på denna centrala och i själva verket avgörande punkt och i alla dess var för sig betydelsefulla och för själarna i vår egen tid aktuella avseende i stort sett icke förmått att lämna annat än en rad av stora tomrum, då frågar man sig ovillkorligen: var det alltså detta vi skulle begåvas med, när man fick så bråttom att ge oss en ny psalmbok. Det känns oändligt bittert att tänka på, att den svenska kristenheten för generationer framåt skall vara förhindrad att i sin Gudsgemenskaps- och församlingsgemenskaps högsta och innerligaste stunder i sin psalmsång ge uttryck åt oändligt väsentliga och kära ting.

Gabrielsson summerar:

> I fråga om nattvardspsalmerna kan jag ej se annat än att undersökningens resultat är ytterligt nedslående.

På samma sätt kritiserades kyrkopsalmerna för att inte svara mot den vikt som samtiden kommit att lägga på kyrkan som Kristi samfund: "Kyrkan står i centrum i tankar och verk på ett helt annat sätt än förr." Bland de nya psalmerna fann Gabrielsson endast tre som hade tillfört psalmboken något viktigt och nytt, nämligen 1937:164, Med pelarstoder tolv (Evers), 170, Hjärtan enigt sammansluta (Zinzendorf, övers Mannström) och 165, Guds kyrkas grund är vorden (Stone, övers Eklund, Beskow, Fogelqvist). Gabrielsson beklagade att en av J A Eklund skriven "botpsalm för kyrkan", Herre Kriste, du din kyrka (februariförslaget

1936 nr 173) hade strukits. Den hade, enligt Gabrielsson, behövts som komplement till 1937:169, Fädernas kyrka, som han menade var präglad av ett ensidigt, i viss mån nationalistiskt färgat folkkyrkoideal.

Gabrielsson efterlyste bl a psalmer som gav uttryck åt tanken på kyrkan som moder. Men den hade stött på motstånd. Gabrielsson fann två skäl för det. Först var det sentimentalitetsrisken, som emellertid borde kunna undanröjas av psalmer med äkta känsla för ordets valör. Vidare var det skräcken för katoliserande tendenser.

Gabrielsson såg psalmboken tillkommen inte minst i en strävan att få med nya ungdomspsalmer. Avdelningen Ungdom i psalmboken fann han också i stort sett vara bra men saknade åtskilliga centrala drag och motiv. Han efterlyste psalmer som handlade om ungdomens revolt, om idrott och naturkänsla. Psalmboken hade ett "oklart grepp" om de ungas psykologiska egenart, deras ärlighet mot sig själva och om ungdomsåren som en "lidandets och sorgens tid". Han efterlyste bl a just en passionspsalm för ungdom — så som julpsalmer fått en plats bland barnpsalmerna (1937:516, 518).

Gabrielsson tvivlade på att kyrkomötet hade kunskap om och känsla för ungdomen och ungdomstidens problematik:

> Det kan inte vara något kränkande för denna högst venerabla institution /— — —/ ifall det i all anspråkslöshet framviskas en blyg undran om verkligen kyrkomötet har tillgång till den bästa möjliga förtrogenhet med vad ungdom känner och tänker och behöver i det här hänseendet.

Avhandlingen uppfordrade prosten i Falun, teol dr Gunnar Ekström, till ett temperamentsfullt och utförligt genmäle. Ekström fann sig — inte utan skäl — bortmanövrerad från prästmötesdebatten och fann det därför angeläget att ge ut en, som han säger, "broschyr i psalmboksfrågan". Broschyren i fråga omfattade 109 sidor och utgavs tillsammans med en drygt 250 sidor omfattande "Lovsång" under titeln Den nya psalmboken (1938).

Ekström kände sig inte övertygad om att syftet med avhandlingen var det som Gabrielsson angivit. Ekström menade att Gabrielsson ville sprida misstro och missnöje mot den nya psalmboken och kände sig fr a personligen angripen. Ekström spelade också på många sätt en viktig roll i psalmboksarbetets slutskede.

På punkt efter punkt sökte Ekström gendriva Gabrielssons kritik mot den nya psalmboken. Genomgående uttryckte han sin förvåning över att inte Gabrielsson under det fem år långa slutskedet av psalmboksarbetet, med dess många publicerade förslag, hade kunnat framföra sina kritiska synpunkter. Vidare gjorde Ekström iakttagelsen att Gabrielssons kritik inte gällde den nya psalmboken — den stadsfästes inte förrän flera månader efter prästmötet — utan ett tidigare förslag. Ekström tycks avse det s k februariförslaget 1936, men Gabrielsson har uppenbarligen utgått från det förslag som lades fram av särskilda utskottet vid 1936 års kyrkomöte.

Vad gäller nattvardspsalmerna visade Ekström med ett stort antal exempel att de motiv som Gabrielsson efterlyst ingalunda saknats. En genomgående huvudkritik mot Gabrielsson gällde hans "ytlighet" —

han räknade bara kvantitativt men såg inte till psalmernas innehåll och teologiska kvalitet. Ekström summerade:

> Vi har fått fem nya nattvardspsalmer och vi tacka Gud för dem. Men vi tacka också Gud, för att vi sluppit få flera.

Gabrielsson hade ansett att den nya psalmboken innehållit för få psalmer om kyrkan. Ekström påpekade att den wallinska psalmboken innehållit två sådana psalmer; i 1937 års psalmbok hade antalet ökat till tio. Som exempel på psalmer som uttrycker enhetstanken — ett av Gabrielsson efterlyst motiv — hänvisade Ekström också till andra psalmer än dem som hör hemma under rubriken Kyrkan, såsom 1937: 129, 196, 241 och 418, samtliga nyskrivna. Motivet Kyrkan—modern betecknade Ekström som "högviktig" för Gabrielsson:

> Antagligen har förf på känn, att här behövdes det ett riktigt krafttag för att kunna överbevisa om att han har rätt. Icke att undra på, så främmande som denna synpunkt för de flesta bland oss är.

Ekström ville också visa att modersmotivet i sak återfanns i den nya psalmboken, nämligen i Evers, 164, Med pelarstoder tolv. Ekström styrker sin tes med den strof som inleds med orden "Liksom ett fadershem i samma kärlek samlar" etc; ett exempel på hur Ekströms iver att på varje punkt bemöta den gabrielssonska kritiken ibland kunde leda till en något ansträngd argumentation. Det är f ö knappast orättvisande att generellt säga att såväl kritiken mot som försvaret för den nya psalmboken i denna debatt många gånger sköt över målet. Samtidigt står det klart, från en senare tids perspektiv, att en hel del av Gabrielssons kritik mot psalmboken för att den bortsåg från en väntad utveckling — t ex nattvardslivets förnyelse — inte var utan grund.

Något överraskande, inte minst för Ekström som just var sysselsatt med korrekturläsning av skriften mot Gabrielsson, var att denne några månader efter prästmötet utkom med en liten skrift, *Den nya psalmboken* (1937). Den kan närmast karaktäriseras som ett slags studiehandledning till 1937 års psalmbok. Av den kritiska hållningen i prästmötesavhandlingen skymtar inga spår. Texten präglas av en positivt värderande hållning till den nya psalmboken. För Ekström — och säkert också för andra — kunde det måhända synas något gåtfullt hur "något så dåligt plötsligt kan bliva så bra".

2.5 Vetenskaplig kritik mot bruket av förlagor m m

Vilken upplaga av 1819 års psalmbok hade använts som förlaga vid revisionen av psalmboken? Frågan väcktes genom ett par tidningsartiklar 1938, i vilka dåvarande bibliotekarien Bror Olsson och dåvarande docenten Algot Werin pekade på en rad felaktigheter i texter som övertagits från den wallinska psalmboken. Tidningsartiklarna utgavs senare i bokform: Olsson och Werin, *Den nya psalmboken. Kritik och krav* (1945).

I Svensk Tidskrift 1938:2 påpekade Bror Olsson att en av texterna i 1937 års psalmbok uppenbarligen blivit förvanskad. Det gällde 1937:586:2, där texten lydde

> Jag vet att du *så* nådelig
> av dem som voro givna dig
> ej någon har borttappat

medan den korrekta lydelsen av texten enligt den wallinska psalmboken (484:2) lydde

> Jag vet att du, *som* nådelig,
> av dem som voro givna dig,
> ej någon har borttappat,

Den senare lydelsen var, enligt Bror Olsson, syntaktiskt och innehållsligt riktigare.

Flera sådana avvikelser uppdagades, som till exempel i den kända julpsalmen (1937:63) "Från himlens höjd oss kommet är", där följande avvikelse fanns i strof 2:

> *1937*
> Ett barn är fött på denna dag
> så var Guds *nåd* och välbehag
>
> *1819*
> Ett barn är fött på denna dag
> så var Guds *råd* och välbehag

Också besvärande avvikelser i interpunktionen kunde påvisas, som i följande text (1937:420)

> *1937*
> Då skall jag, trygg i råd och dåd,
> till dig, o Fader, fly
>
> *1819*
> Då skall jag trygg, i råd och dåd,
> till dig, o Fader, fly,

Olsson och Werin krävde en extra textrevision inte bara av språkliga skäl, utan också därför att aktsamheten om psalmboken och psalmtexten som religiöst dokument krävde det:

> I psalmboken, som skall ha sekularisk giltighet, som är hela folkets sångskatt och vår dyrbaraste poetiska klenod, bör helst icke ett jota vara oriktigt. Kravet på en textrevison är ofrånkomligt. En sådan revision bör även omfatta interpunktionen, som lämnar mycket övrigt att önska. Detta är ett litterärt krav, visserligen, men också ett religiöst.

Förklaringen till avvikelserna visade sig vara att psalmbokskommittéerade använt en upplaga av 1819 års psalmbok som var behäftad med

många felaktigheter. I februariförslaget 1936 sägs att man återgivit texterna från den wallinska psalmboken sådana dessa förelåg i den av A Gadelius utgivna första upplagan. Problemet visade sig emellertid vara att Gadelius år 1819 utgivit åtminstone två upplagor av psalmboken, varav den ena med stor noggrannhet kontrollerats av Wallin själv, medan den andra var behäftad med åtskilliga felaktigheter. Den rätta upplagan var tryckt i fraktur, den felaktiga i antikva. Psalmbokskommittérade hade använt den senare. Med stöd av den tillförlitlige psalmhistorikern J W Beckmans stora arbete om den wallinska psalmboken och av vissa domkapitelcirkulär kunde nu författarna visa att frakturupplagan var just den av Wallin godkända.

Misstaget kunde skyllas på brådskan. Enligt Emil Liedgren, själv en av de sakkunniga 1934-1936, skulle felet ursprungligen ligga i att ärkebiskop Erling Eidem (ordförande i 1935 års psalmbokssakkunniggrupp) på universitetsbiblioteket i Uppsala fått det felaktiga exemplaret med uppgiften att det skulle vara den rätta upplagan. Liedgren fann nu givetvis den framförda kritiken riktig. Kommittérade hade uppmärksammat skillnaderna mellan den text man antagit och den som återgivits i Beckmans arbete, men tidspressen hade inte medgivit en önskvärd kontroll av förhållandet. Liedgren kallade i en recension av Olssons och Werins bok 1945 det skedda för en "irreparabel olycka". En revision av texten, av den typ som Olsson och Werin önskade, kom dock aldrig till stånd. Vissa av de påtalade avvikelserna rättades till (t ex 1937:63:2 och 586:2), andra inte (t ex 1937:420, där den avvikande interpunktionen behölls).

I den nämnda skriften togs också andra frågor av principiell och praktisk betydelse upp till kritisk vetenskaplig granskning. Det gällde bl a Lasse Lucidors psalm "Herre Gud, för dig jag klagar" (1937:547), där Werin fann att texten i 1937 års psalmbok på flera ställen var vanställd. I sitt förslag av 1934 hade J A Eklund infört den i en lydelse "mera överensstämmande med originalet och med texten i den Swedbergska psalmboken". I detta skick togs den upp i februariförslaget 1936. Men septemberförslaget 1936 återtog texten i dess wallinska form. Förklaringen var följande:

> I fråga om textbehandlingen ha de sakkunniga icke i allo kunnat ansluta sig till grundsatser, som ha blivit iakttagna i 1936 års förslag (= februariförslaget). I detta upptagas en del äldre psalmer från den Wallinska psalmboken i en textrevision, som närmare ansluter sig till 1695 års psalmbok. För sin del anse de sakkunninga, att pieteten för det historiskt givna i allmänhet kräver ett fasthållande av den Wallinska versionen. En återgång till 1695 bottnar snarast i ett antikvariskt intresse.

Det är mot denna principiella inställning som Werin vände sig och han ansåg sig också kunna konstatera att de wallinska lösningarna språkligt och innehållsligt innebar försämringar av texten. Han avslutade sin granskning med orden: "Lucidors olyckor äro ännu icke slut."

Till denna principella ståndpunkt anslöt sig Liedgren i sin recension av boken. Liedgren hade, som en av de sakkunniga bakom februariför-

slaget, redan tidigt tagit ställning för en viss återgång till de äldre texterna bakom den wallinska restaurationen.

Werin gav vidare synpunkter på författarregistret i psalmboken. Det var en relativt sen företeelse i psalmbokens historia. Vissa editioner av 1695 års psalmböcker från slutet av 1700-talet var försedda med mycket kortfattade författarbiografier. Ett författarregister i mer modern mening tillskapades första gången då bokförläggaren Jacob Gleerup för en psalmboksutgåva 1895 lät utarbeta ett sådant. Enligt uppgift skall arbetet ha gjorts av professorn Knut Söderwall. Efter utgivandet av 1921 års psalmbokstillägg blev det omarbetat och tillökat av förste bibliotekarien Pontus Sjöbeck. Flera förlag övertog registret eller lät utarbeta egna.

Werin kunde nu konstatera att normalupplagan av 1937 års psalmbok försetts med såväl ett särskilt författarregister som med uppgifter om författare och psalmens tillkomstdatum i anslutning till resp psalm. Han kunde här peka på både felaktigheter och många ofullständigheter.

Ett särskilt besvärligt problem i sammanhanget ansåg Werin dateringen av psalmerna vara. Han ifrågasatte lämpligheten av att överhuvudtaget ha med upgifter av det slaget. Svårigheterna låg bl a i att hitta klara principer. Antingen kunde man tänka sig att man angav tiden för första tryckår eller det år då psalmen först omnämndes i arkivaliskt eller annat material. Principen om tryckår vore dock, enligt Werin, omöjlig att tillämpa på ett konsekvent och meningsfullt sätt — det gällde givetvis i första hand fornkristna eller medeltida psalmer vars tryckår var okända. Principen att söka ange det år då texten först omnämndes ansåg han — tillika med Liedgren — mycket vansklig. Beträffande dateringarna kunde Werin slutligen peka på en rad uppenbara felaktigheter.

Olssons och Werins debattinlägg hade gällt förhållandet mellan 1819 och 1937 års psalmböcker. En stilistisk jämförelse mellan dessa psalmböcker gjordes av professorn Albert Wifstrand i en artikel i Svensk Teologisk Kvartalsskrift 1939, Iakttagelser i Nya Psalmboken. Den gamla psalmboken visade enligt Wifstrand fasthet, tydlighet, rytmisk avmätthet, betonande av konturerna; Wifstrand karaktäriserar den med orden "ljus, tröst och frid". Den nya psalmboken karaktäriserades i sin tur med orden "liv, eld och kraft". Stilistiskt visade den rörlighet, rytmisk livlighet men också flytande konturer, och den hade frigjort sig från bibelspråket.

Wifstrand pekade vidare på skillnader i versbyggnaden. Enligt en tidigare tradition ansågs inte verser med trestaviga takter vara lämpliga för religiös diktning; i den wallinska psalmboken var tvåstaviga takter det normala. 1937 års psalmbok hade tagit intryck av profanlyrikens användning av daktyliska, anapestiska eller blandade rytmer. I 1819 års psalmbok innebar praktiskt taget varje versrad en syntaktisk gräns, medan man i 1937 års psalmbok fann flera exempel på överklivningar mellan versrader såsom

att ock vreda
vindar leda
hem till dig
den du har kär

De rytmiska nydaningarna påverkade ordföljden i riktning mot s k naturlig ordföljd med mera otvungen stil. Wifstrand fann vidare i den nya psalmboken mera av icke-bibliska yttervärldsdetaljer än i 1819 års psalmbok, liksom en tendens att flytta bibelns historiska händelser fram till vår tid: "Jesus från Nasaret går här fram", medan i den wallinska psalmboken den personliga tillämpningen kom först sedan "vi gjorts till väntande israeliter".

2.6 Debatt om koralboken 1937 och 1939

Även om viss kritik framfördes mot den nya koralboken — både den mindre och temporära 1937 och den slutliga 1939 — fördes knappast någon egentlig debatt kring det musikaliska innehållet i dem, om man undantar vissa inlägg i musikalisk fackpress. Den debatt som kom att föras handlade i stället om vad som gällde som auktoriserad koralbok. Det var främst Aulén som kom att engagera sig i den frågan med anledning av att ett par separata koralböcker utgavs bl a för skolbruk.

1938 utgavs på Emil Carelius förlag en, som det angavs, fullständig koralbok till den nya psalmboken, *Koralbok till Den svenska psalmboken*. Redaktör för arbetet var f rektorn vid högre allmänna läroverken i Kalmar och Örebro, associéen vid Musikaliska akademien, Josef Lind. Lind hade 1937 i en broschyr *Till alla för Svenska kyrkans koralboksfråga intresserade* gett sin principiella syn på koralboken. Två fordringar borde enligt honom ställas på koralstilen. Den skulle för det första vara kultiverad. Med utgångspunkt härifrån avvisades först och främst väckelsesångernas musik som Lind kallade "ett musikaliskt kolportörsspråk (som) ej mycket skiljer sig från oljetryckens och gipskatternas konstnärliga värld".

För det andra skulle koralstilen vara nationell. Härmed avsåg Lind bl a den svenska folkvisan, som i sin frihet från sentimentalitet skiljde sig från andra länders folkvisor:

> Det svenska psalmidealet är stramt och förnämt; svensken är och förblir aristokrat i sin litterära och konstnärliga smak.

Haeffner utgjorde ett ideal för Lind. Genom Haeffner hade den "ädla, rena, svenska" smaken tagits tillvara i en "den vackraste tradition att bygga på".

Den lindska koralboken byggde på dessa principer. Huvudstommen av melodibeståndet hämtades från den haeffnerska koralboken. Därtill kom vissa melodier ur koralboken till Nya psalmer 1921, vissa av de 1934 utgivna alternativa koralerna samt slutligen några koraler till nyskrivna psalmer, komponerade av utgivaren själv. I det musikaliska materialet hade några smärre ingrepp gjorts. Melismatik och vissa punkteringar hade tagits bort.

Titeln på koralboken gav Aulén anledning att tillsammans med koralkommitténs sekreterare, domkyrkoorganisten Henry Weman, offentliggöra följande meddelande:

> På förekommen anledning nödgas koralkommittén fästa bokhandlares och eventuella köpares uppmärksamhet på att den publikation som benämnes Koralbok till Den svenska psalmboken är ett rent privat företag, som inte innehåller de av Kungl Maj:t anbefallda koralmelodierna till de nya psalmerna och inte heller får användas vid gudstjänster i svenska kyrkan eller i skolan.

I det meningsutbyte som därefter utbröt fr a i kyrklig fackpress mellan Aulén och Lind ville Lind göra gällande dels att hans koralbok bara var att betrakta som ett förslag, dels att Kungl Maj:t endast medgivit — inte anbefallt — koralkommitténs koralbok till användning vid gudstjänsten. Vidare menade han att koralkommittén knappast kunde lägga sig i vilka koralböcker som kom till användning i skolan. På denna punkt fick han också stöd från bl a Folkskollärarnas tidning. Aulén å sin sida framhöll att begreppet "medgivande" vore meningslöst om det innebar att egentligen vilka melodier som helst fick användas efter "vederbörandes gottfinnade". Aulén vidhöll vidare att titeln på koralboken var missledande. Den var icke identisk med den koralbok som skulle komma att stadfästas. Häremot invände Lind att han satt ut sitt namn som utgivare: "Kan man inte läsa innantill?" Aulén kunde dock hänvisa till faktum att titeln lett till missförstånd. Auléns och Wemans påpekande handlade ju också enbart om den saken. Debatten kom också att färgas något av förhållandet att Lind varit en av de många kompositörer som bidragit med material till den ovan nämnda s k pristävlingen. Av hans 17 bidrag hade inget antagits: nu publicerade han dem istället i sin koralbok. Aulén undvek att offentligt gå in på en bedömning av detta material och nöjde sig med att säga att det självfallet var av intresse att det lindska materialet prövades — blott inte i gudstjänsten. Där gick gränsen. I debatten ingrep nu koralkommittéledamöterna professor Oskar Lindberg och domkyrkoorganisten David Wikander tillsammans med Weman i en gemensam och bister bedömning av Linds melodiförslag. Syftet var att visa att koralkommittén av musikaliska kvalitetsskäl inte kunnat godkänna Linds förslag.

När 1939 års koralbok utkommit togs en liknande debatt upp 1940 med anledning av att ännu en parallell koralbok, den s k Gleerupska koralboken, gavs ut. Utgivare av denna var kyrkoherden Knut Peters och organisten Albert Runbäck. Titeln var *Svensk koralbok* (Gleerups förlag, 1939). Den innehöll förutom den fullständiga, stadfästa koralboken — dock med annan harmonisering av flera koraler — andra melodihänvisningar än de som angavs i den stadfästa koralboken samt melodier som inte fanns upptagna i denna. Boken innehöll också preludier till samtliga melodier. Syftet med denna koralbok angavs vara att förse skolan och barnkörer med lämpligt material. Den ändrade harmoniseringen innebar enligt utgivarna att vissa förenklingar hade gjorts.

Också denna gång förde Aulén debatten från koralkommitténs sida. Han vände sig främst mot att man i annonser för denna koralbok hade sagt att den "följer normalupplagan av den år 1939 fastställda nya koralboken". Detta var icke korrekt, menade Aulén, och påpekade att den avvek från normalupplagan

> icke blott därigenom att den innehåller 44 melodier, som ej förekommer i normalupplagan, utan också därigenom att utgivarna vidtagit ett mycket stort antal förändringar såväl i fråga om melodihänvisningar som harmoniseringar. Under sådana förhållanden är uppgiften att Svensk koralbok följer normalupplagan rent vilseledande. Såvitt jag kan se, kan därför Svensk koralbok icke begagnas i skolorna. /— — —/ (Detta) skulle uppenbarligen strida mot den av Kungl Maj:t utfärdade förordningen, enligt vilken Svenska kyrkans koralbok skall begagnas i rikets skolor.

Debatten blev förhållandevis skarp och fördes dels i pressen, dels i några smärre debattböcker. Även denna gång gällde debatten frågan om titeln och dess underrubrik var vilseledande eller inte samt Svensk koralboks ställning som läromedel. Folkskollärarnas tidning betecknade Auléns inställning som "absurd". Frågan togs upp i en interpellation i riksdagen. Ecklesiastikministern Gösta Bagge framhöll i sitt svar bl a att andemeningen i det åberopade cirkulärets bestämmelser är att barnen görs förtrogna med melodierna i den nya koralboken så att de inte står främmande för dem som sjunges i kyrkan. Folkskollärarnas tidning kommenterar:

> Att detta bör eftersträvas står också klart. Men det ena goda förskjuter inte det andra. Det är alltså alltjämt tillåtet att i skolan sjunga andra melodier än de så att säga officiellt godkända. Vidare är förenklingar i harmoniseringen med hänsyn till barnsångens svårigheter både tillåtna och lämpliga. Hr Bagge har genom sitt uttalande gjort psalmsjungningen i folkskolan en god tjänst.

Kyrkoherde Peters menade att Svensk koralbok klart angav vad som följde normalupplagan och vad som var annorlunda. Melodierna i normalupplagan hade man inte ändrat och beträffande ändringarna i harmoniseringen menade Peters att

> det är absolut otroligt att biskop Aulén på fullt allvar skulle vilja påstå, att koralbokens fastställelse skulle fråntaga organisterna rätten att vid behov förenkla orgelsatsen. Fastställelsen gäller självfallet endast melodin.

Vad gäller melodihänvisningarna visade Peters på att det handlade om en komplettering av de melodihänvisningar, som fanns i normalupplagan. Hänvisningarna hade delvis gjorts för att ta tillvara befintliga traditioner. Av de nya melodierna — Peters uppgav att de var 35 — kom en tredjedel från Nya Psalmer 1921 eller 1934 års alternativa koraler, fortfarande godkända för kyrkligt bruk. De flesta övriga tillhörde den haeffnerska melodiskatten. Peters framhöll att

> samtliga dessa 35 melodier är emellertid på ett mycket markerat sätt utmärkta som privata tillägg. Var och en som är läskunning — och för andra är denna koralbok icke avsedd — ser ögonblickligen, att det här är fråga om icke officiella melodier, och de kan således icke innebära någon fara.

Mot detta genmälde Aulén att denna koralboksutgåva kunde bidra till att skapa ett visst kaos och motverka alla strävanden hän mot en enhetlig

psalmsång. Vidare fruktade Aulén den prejudicerande effekt som en koralbok av detta slag kunde medföra om också andra koralböcker med diverse alternativ utgavs. I det läge där det gällde att införa den nya koralboken i församlingarna var det önskvärt att sådana störningar kunde undvikas. Aulén kunde slutligen inte gå med på att det inte skulle vara vilseledande att ange att man följt den 1939 fastställda koralboken:

> Man "följer" nämligen icke normalupplagan, om man dels plockar in en massa extra melodier, dels grundligt omgestaltar harmoniseringen och dels ger helt andra direktiv för melodivalet. Enligt vanligt svenskt språkbruk avviker man då i stället från normalupplagan.

Beträffande det musikaliska materialet hänvisades bl a till ett yttrande av professor Otto Olsson om den nya koralboken, avgivet till Musikaliska akademien, i vilket Olsson menade att harmoniseringen av 1937:113, liksom av de flesta doriska melodier var alltför "skolmästaraktigt dorisk".

Här träffade han en öm punkt. Koralkommittén hade i förordet till koralboken framhållit att

> det koralområde, där de harmoniska förändringarna i jämförelse med 1921 års koralbok varit störst, är kyrkotonarternas. De här vidtagna åtgärderna ha åsyftat större stiltrohet genom närmare anslutning till dessa melodiers karaktär.

Just ifråga om de kyrkotonala harmoniseringarna togs en rad kritiska synpunkter upp knappt tio år senare av Harald Göransson i Kyrkomusikernas Tidning. I motsats till Otto Olsson, som endast talat om dorisk harmonisering och väl närmast förespråkat en återgång till hans egna, mera dur-moll-präglade harmoniseringar av år 1921, menade Göransson att 1939 års "stiltrogna" harmoniseringar av *alla* kyrkotonarter var en tillfällig modenyck från tidigt 1900-tal och att en verklig stiltrohet endast kunde uppnås genom att anknyta till den tid och miljö vari de kyrkotonala koralerna tillkommit. Särskilt nämndes de friska och originella sättningarna från tiden omkring 1600 som ett föredöme. Överhuvud borde varje koral så långt möjligt återges i sin originalsättning. Med dessa synpunkter antyddes en principiell hållning som sedan kom att utvecklas och tillämpas i 1950-talets arbete på koralens förnyelse.

2.7 Anpassningsperiod under 1940-talet

1940-talet innebar, som framgått av det föregående, främst en period av anpassning till de nya psalm- och koralböckerna. Psalmboksdebatten hade tystnat, och de frågor som behandlades av kyrkomötena får betecknas som marginella.

Psalmboken blev föremål för motioner vid två kyrkomöten under 40-talet.

Vid 1941 års kyrkomöte motionerade biskop Bengt Jonzon i Luleå om utarbetande av en kort översikt över Den svenska psalmbokens historia,

avsedd att bifogas psalmboken. Utgångspunkten var skolans och konfirmandundervisningens behov. I den officiella psalmboken ingick författarregister med biografiska uppgifter, vidare ett sakregister. Men ett på officiellt uppdrag utarbetet schema över psalmboken skulle innebära en viktig komplettering. Viktigt för motionären var att översikten skulle ha officiell prägel och inte överlämnas åt enskilda förlag. Motionen behandlades av tillfälliga utskottet som visserligen fann tanken beaktansvärd men att invändningarna mot den vägde tyngre. Bland annat menade utskottet att psalmbokens utrymme redan var starkt nog taget i anspråk och att författarregistret med sina biografiska notiser i viss mån kunde utgöra en ersättning för den tänkta historiska översikten. Motionären hade knutit sitt förslag till omständigheten att evangelieboken var under revision; utskottet menade att den historiska psalmboksöversikten skulle kunna innebära att detta revisionsarbete försinkades. Utskottet hemställde därför om avslag på motionen. Det blev också kyrkomötets beslut.

Vid 1948 års kyrkomöte motionerade kyrkoherden Gustav Linder om att hela sv ps 24 skulle införas som Laudamus i högmässan. På beredningsutskottets förslag lämnades motionen utan åtgärd.

Vissa praktiska intiativ togs för att underlätta införandet av den nya psalmboken. Inte minst från kyrkomusikerhåll gjordes ganska betydande ansträngningar för att introducera de nya psalmerna och deras koraler i församlingarna. Tidningen Kyrkosångsförbundet lämnar under början av 1940-talet — alltså i samband med att den nya koralboken stadfästs — en rad uppgifter och förslag på vad man kunde göra i de olika församlingarna. Inte minst lade koralkommitténs sekreterare, domkyrkoorganisten Henry Weman, ned ett stort arbete på att informera och sprida tips, och Diakonistyrelsens bokförlag lät framställa ett bildband med tre serier psalmer för att användas vid koralaftnar. I radion hölls en serie program som introducerade nyheterna på psalm- och koralområdet.

Under 1940-talets förra hälft, "beredskapstiden", var en stor del av landets manliga befolkning mobiliserad, ofta under lång tid. Vid de militära förläggningarna hölls i regel korum eller förrättades andra former av andakt. Det kan vara rimligt att i det sammanhanget ställa frågan om bruket av psalmboken: betydde detta något för introduktionen av den nya psalmboken? Vilka psalmer sjöngs? De uppgifter som föreligger pekar närmast på att man sjöng det man redan förut kunde.

Dit hörde Härlig är jorden, Si, Jesus är ett tröstrikt namn, Ack Herre Jesu, hör min röst, Vår Gud är oss en väldig borg, Befall i Herrens händer, Jag lyfter mina händer, Närmare, Gud, till dig, Jesu, låt mig städse börja och Herre, signe du och råde, enligt en förteckning från år 1940. Man lägger märke till att av väckelsesångerna i 1937 års psalmbok är det endast Närmare, Gud, till dig som är representerad; inte heller den företräder den äldre svenska väckelsesången. Urvalet torde närmast höra samman med den sångskatt man blivit bekant med genom skolan. — Den 20 juni 1940 anbefalldes en särskild fältandaktsbok "till användning vid krigsmakten". I den ingick valda stycken ur bibeln, några kristna tänkespråk samt slutligen ett urval om 94 psalmer från den nya

psalmboken. Det verkar emellertid som om inte detta bredare urval i nämnvärd grad hade kunnat utnyttjas.

Någon egentlig psalmboksdebatt fördes inte. 1945 utkom Olsson och Werins tidigare omnämnda artiklar i bokform. Ett väsentligt debattinlägg daterar sig dock till 1948, när dåvarande docenten Karl-Gustaf Hildebrand i en understreckare i Svenska Dagbladet, *Psalmbokslandet*, ställde frågan vad för ett slags samhällelig verklighet som psalmboken ställer fram inför Gud.

Hildebrand fann att denna samhälleliga verklighet var hämtad från 1800-talet med dess agrara struktur och att den nya psalmboken var

> mera fin och gammaldags av sig än den karolinska psalmboken. Där kunde man t o m för vägfarande folk erkänna att de var ute i affärer och ville tjäna pengar på dem (1695:338).

Hildebrand fortsatte:

> I det nutida Sverige får mer än var tionde människa sin försörjning genom handel och dithörande verksamhet, men det känns inte psalmboken vid.
>
> (Psalmboken) godtar den wallinska eller den karolinska psalmbokens bild av ett statiskt samhälle, där man i regel har yrke och arbetsplats gemensamma med sina fäder /— — —/.
>
> Den typiska medborgaren i vår psalmbok är en karl på egen hand, måttlig i sina anspråk men inte alltför beroende av andra, en litterär anförvant till den geijerske odalbonden. Det är den wallinska typen som dominerar, med ett stycke god lutherdom men också ett stycke antikt filosofideal och rätt många tidsbundna drag från 1800-talets begynnelse.

Inte heller den politiska verkligheten i dagens Sverige återspeglas eller antyds:

> Det nutida folkstyrets mångförgrenade realiteter (kunde) förtjäna en plats i psalmboken, vid sidan av det vördnadsvärda och traditionella.

Hildebrand fann två skäl till detta avstånd mellan den aktuella samhälleliga verkligheten och psalmbokens samhällsbild. Det första var ett formellt-stilistiskt: man sjunger inte om andra kammaren därför att det finns annat i samhället som ter sig mer poetiskt. I och för sig var detta, enligt Hildebrand, ingenting nytt för konsten. I medeltida avbildningar av heliga gestalter draperades de ofta i äldre tiders dräkt. Det andra skälet hängde samman med materialet och saken själv. 1819 års psalmbok tillkom i ett skede då det rådde ett fast samband mellan kyrka och samhälle och det föll sig då naturligt att både de stora sammanhangen och de många enskilda förhållandena kunde behandlas på sina givna platser, pålitligt och auktoritativt i psalmboken. 1937 var läget ett annat:

> Den trygga enheten var för alltid bruten, en psalmdiktning kring samhällsfrågorna kunde inte utgå från en naiv och allmänt accepterad samhörighet mellan kyrkan och det borgerliga samhället. /— — —/ I ovissheten om hur kyrkan egentligen står till det världsliga samhället /— — —/ blev psalmboken på den här behandlade punkten så kompromissartad.

2.8 Förnyelse av koralen. 1950-talets arbete med rytmiska koraler

Den svenska koraltraditionen, också sådan den manifesterat sig i 1939 års koralbok, präglades starkt av den haeffnerska koralboken av 1820. Till dess förtjänster brukar framhållas bl a harmoniseringen av koralerna. Men framförallt har den utsatts för kritik av det skälet att Haeffner praktiskt taget genomgående valt en rytmiskt utjämnad form för koralerna på bekostnad av deras ursprungliga variationsrikedom och livlighet. Därigenom blev de monotona. Man sökte snart efter alternativ och under 1800-talet utgavs på privat initiativ enstaka koralböcker med melodierna i deras äldre, rytmiskt rikare form. Strävandena i den riktningen hade inletts i Tyskland. I Sverige fick de ett lika tidigt som märkligt nedslag i prosten P Petterssons melodipsalmbok 1858. Till de mer uppmärksammade koralböckerna hörde biskop U L Ullmans år 1890 utgivna *Koralmelodier till förslag till reviderad psalmbok för Svenska kyrkan* — dvs 1889 års psalmboksförslag. Som skäl för att välja den rytmiskt rikare formen angav han vikten av att "lifva de kristna menigheternas deltagande i psalmsången".

1891 utkom musikdirektören Rickard Noréns och prosten, musikdirektören John Moréns *Valda koraler* i gammalrytmisk form. Syftet var detsamma som hos Ullman: att förbättra församlingssången genom att ta vara på det "gammallutherska, äkta folkmessiga deltagandet i psalmsången". 1901 utkom Kyrkosångens vänners koralbok, *Svensk koralbok i reviderad form* (redigerad av prosten G T Lundblad). Kyrkosångens vänner gav genom sin tidning *Kyrkosången* en grundlig information om den äldre koralskatten och sökte på så sätt stimulera till att de togs i bruk på nytt i olika sammanhang. Som opinionsbildare bland kyrkomusikerna torde tidningen ha spelat en ganska betydande roll.

Givetvis drog detta arbete på sig kritik från många håll. Sådan kom bl a från domkyrkokapellmästaren P Nodermann och professorn F Wulff, som närmast kunde betecknas som haeffnerianer. Även om Nodermann i och för sig kunde värdesätta försöken att återuppliva den äldre koralskatten, menade han att de rytmiska koralerna var främmande för samtidens uppfattning.

Något egentligt genomslag fick inte dessa strävanden i det officiella psalmboksarbetet, möjligen med undantag för förslaget till koralbok 1917. 1921 års koralbok, redigerad av Otto Olsson, skulle enligt direktiven uppta ett avsevärt antal koraler med utpräglad rytmik. Dessa direktiv blev emellertid knappast följda, även om ansatser till en mer levande rytmik kan skönjas. I avsikt att tillmötesgå de nyssnämnda direktiven utgav Morén redan 1922 en koralbok i Kyrkosångens Vänners anda, *Svensk koralbok*. Den fick dock ingen egentlig betydelse då 1921 års koralbok (som den första i Sverige!) hade fått karaktären av auktoriserad rikskoralbok. Det nya i 1921 års koralbok var däremot att ett antal melodier ur den svenska väckelsens sångskatt, flera folkmelodier samt — för första gången i svensk koralhistoria — några anglosaxiska koraler ingick. De sistnämnda mottogs väl på många håll med en viss tveksamhet. Mer kännbar och betydelsefull för nästa koralbok blev den opposi-

tion som mötte väckelsemelodierna, vilka ansågs okyrkliga och ovärdiga att brukas i gudstjänsten. I det koralarbete som ledde fram till koralboken 1939 ansågs tiden inte mogen att assimilera de rytmiska koralerna i materialet, även om man sökte ta tillvara vissa impulser. Men koralkommittén ville inte inlåta sig på "allehanda experimenterande försök", även om man gjorde vissa ändringar i det haeffnerska materialet när musikaliskt-sångliga skäl ansågs föreligga.

Det är först i och med 1950-talet man kan tala om ett egentlig genombrott för den rytmiska koralen.

I början av detta decennium bildades Collegium Musicum av musiker, tonsättare, dirigenter och musikforskare, som tagit som sin uppgift att studera och främja den äldre musiken. Flera av medlemmarna hade studerat gammal musik vid Schola Cantorum i Basel. Efter ett studiearbete i Collegium Musicum som inleddes 1954 utsågs en kommitté bestående av domkyrkoorganisten Gotthard Arnér, docenten Ingmar Bengtsson och musikdirektörerna Lars Edlund och Harald Göransson för att arbeta fram en utgåva med äldre koraler. Sekreterare och drivande kraft i arbetet var Göransson.

1957 utgav Collegium Musicum en sådan samling koraler under namnet *Koralmusik* (sedermera benämnd Koralmusik I). Den innehöll 23 koraler till 24 texter ur psalmboken. Koralerna var hämtade från reformationstiden och århundradet därefter. Några koraler var av förreformatoriskt ursprung. Åtta av dessa koraler återfanns inte i 1939 års koralbok. Samlingen var främst tänkt för kyrkokörerna och innehöll såväl äldre sättningar av Crüger, Praetorius, Walter och Hassler som nyare av Gottfrid Berg, Lars Edlund, Harald Göransson, Carl E Rosenqvist och Valdemar Söderholm.

Marken var på många sätt förberedd. Inte minst viktig var här kyrkosångsrörelsen med dess arbete på att utveckla körens liturgiska funktion i gudstjänsten. Genom kurser och kyrkosångsmöten skaffade man sig erfarenheter som sedan kunde tillgodogöras i arbetet med att revidera koralerna.

En viss debatt fördes ifråga om haeffnersk koral kontra de rytmiska koralerna. Ingmar Bengtsson hade i ett par artiklar i Svenska Dagbladet 1956 motiverat kravet på en koralboksrevision:

> Vår sista koralbok har endast 17 år på nacken. Men hänsyn till de långa mellanrummen mellan svenska koralboksrevisioner (1697-1820-1939) skulle mänskligt att döma ingenting nytt inträffa förrän omkring mitten av 2000-talet. Emellertid föreligger synnerligen starka skäl för att försöka bryta denna de långa tidsintervallens "tradition".

Som skäl anförde Bengtsson bl a att luthertidens och reformationsseklets kyrkovisor utan gensägelse utgjorde det fasta urbeståndet i de protestantiska ländernas koralrepertoar:

> Och vilken andlig kraftkälla är de inte i sin kärva skönhet med sina ädelt enkla, klart textframbärande melodier och sina livfullt växlande rytmer!

Det fanns också skäl, framhöll Bengtsson, att ta hänsyn till det pågående restaureringsarbetet utomlands. Främst gällde det Västtyskland. Men

också den nya danska koralboken av 1954 var präglad av dessa förnyelsesträvanden. I Norge pågick ett arbete orienterat åt samma håll. I Schweiz och Holland hade liknande reformer genomförts.

På liknande sätt hade Göransson vid nordiska kyrkomusikermötet i Helsingfors 1957 betonat vad han kallade det ekumeniska skälet för en koralboksreform och varnat för att Sverige — tillsammans med Finland — isolerat skulle fasthålla vid en sångtradition som den protestantiska kristenheten i övrigt redan övergivit.

En viss kritik mot dessa strävanden anfördes av professorn Carl-Allan Moberg. Det gällde bl a svårigheterna att med hjälp av tillgänglig notskrift få en rimlig uppfattning om hur koralerna egentligen ursprungligen sjöngs. Moberg framhöll att det var viktigt att i en koralboksrevision av detta slag särskilt beakta tre aspekter. För det första gällde det den historiska aspekten, som tog sikte på en granskning av äldre källors avfattningar och de problem som hörde samman med dem. För det andra gällde det den musik-estetiska aspekten, då de äldsta läsarterna jämfördes med senare traditioners koralgestaltningar. För det tredje gällde det den praktiskt-pedagogiska aspekten, som tog sikte på frågan om koralens församlingsmässiga sångbarhet.

Men det blev Koralmusik I som på ett avgörande sätt kom att påverka den kommande utvecklingen.

Dess förord, som på Collegium Musicums vägnar skrivits av Harald Göransson, gav aspekter på de principiella och praktiska frågor som materialet aktualiserade. Förordet tilldrog sig ett starkt intresse i de recensioner som gjordes av boken; i många sådana var det i själva verket huvudsakligen detta förord och i mindre grad det musikaliska materialet som uppmärksammades.

Förordet inleddes med att markera församlingssångens centrala betydelse i vår kyrka — den betecknades som "kyrkoförsamlingens kanske viktigaste medel att utöva sitt liturgiska ämbete".

Koralsången inrymmer ett arv som emellertid har förvaltats illa:

> Framför allt har en sedan lång tid fortgående nivellering och förvanskning av både melodisk och främst rytmisk art berövat den lutherska koralen en väsentlig del av dess forna kraft och livfullhet. Den rytmiska utjämningen anfäktar i själva verket koralvisans innersta väsen av metriskt eller taktmässigt regelbunden visa.

Därmed hade kortfattat förutsättningen för Koralmusik I angivits: att försöka återge koralerna deras autentiska, väsentliga form. De restaureringsprinciper man angav var att gå tillbaka till äldre källor, främst 1500- och det tidiga 1600-talets sångböcker; viktig var dock här anmärkningen att "en koralbok måste ju vara något annat och mera än en musikhistorisk antologi".

Problemet var alltså inte bara historiskt utan måste vägas mot allmänt musikaliskt-estetiska hänsyn och hänsyn till att de går att utföra, alltså en praktisk-pedagogisk ståndpunkt.

Som synes var det samma frågeställningar som Moberg aktualiserat. Härtill lades en ekumenisk aspekt på frågan, den som går ut på att

eliminera onödiga skiljaktigheter mellan olika länders versioner av en och samma koralmelodi.

Viktig var ambitionen att sätta in utgåvan och kyrkosången i ett evangeliserande perspektiv:

> Inte minst med tanke på gudstjänstens "missionerande" uppgift, som i våra dagar är aktuellare än på mycket länge, finns det anledning att söka återuppväcka den unga reformationens glada och smittande sång som, enligt det bekanta jesuitordet på 1500-talet, fördärvade flera själar än Luthers alla predikningar.

Förordet söker vidare visa att den rytmiskt livfullare formen inte bara musikaliskt-estetiskt är att föredra, utan att den också har klara fördelar ur praktiskt-sånglig synvinkel, bl a genom att anpassa sig till behovet av andningspauser utan att den rytmiska pulsen bryts på ett godtyckligt sätt, som den haeffneska koralen ofta tvingade till.

Samlingens syfte var i första hand att presentera ett melodimaterial som var så redigerat och utvalt att det illustrerade de restaurationsprinciper som Collegium Musicum arbetat med. Särskilt tryckte förordet på möjligheterna att använda den i alternatimpraxis, dvs ett växelvis utförande av koralens strofer mellan kör och församling.

Det skulle bl a medföra att körsången fick en liturgiskt riktigare plats och funktion än att som som ett slags extranummer fylla ut gudstjänsten där tillfälliga tomrum fanns.

Förordet skisserade också ett nytt system för utgivandet av psalm- och koralböcker. Det efterlyste ett smidigare system än det hittills tillämpade, med revisioner med 100-tals års mellanrum. I stället föreslogs att det traditionella godset, det arv som förblir från generation till generation, skulle samlas i en stamdel. Förnyelsen och experimenten föreslogs hänvisade till ett tillägg, som kunde utkomma med ca 20 års mellanrum. Det som där bevisat sitt värde och sin livskraft kunde efterhand flyttas över till stamdelen. — Synsättet innebar en reaktion mot att psalmboken brukade betraktas som det primära som redigerades och stadfästes före och oberoende av arbetet att tillskapa en koralbok. För att möjliggöra ett sådant system krävdes en permanent psalm- och koralbokskommitté som svarade för den kontinuerliga bevakningen av psalm- och koralområdet, för utgivandet av tilläggsdelen och som kunde stimulera nyskapandet.

Den i förordet aktualiserade arbetsmodellen — ett samtidigt arbete med texter och melodier — fick betydelse för det fortsatta psalmboksarbetet genom Hymnologiska institutet och den 1969 tillsatta psalmkommittén.

Koralmusik I slog snabbt igenom — på kort tid var första upplagan slutsåld och utkom därefter i ytterligare sju upplagor. Dess betydelse som banbrytare för ett förnyat arbete med de rytmiska koralerna var stor. Genom flitig kursverksamhet, där kanske främst koralveckorna i Båstad och Vadstena får nämnas, spreds information och inspiration kring koralarbetet. Också genom ett stort antal program i radio och sedermera TV fördes informationen ut om reformidéerna. I församlingarna torde inte minst bruket att sjunga koralerna alternatim ha bidragit till en

positiv värdering av dem; mottagandet förefaller i regel att ha varit positivt. Recensionerna i pressen är genomgående präglade av lovord. I Svenska Dagbladet skrev Bengt Franzén bl a:

> Det är något av en sensation att nu våga påstå, att år 1957 i framtidens svenska koralhistoria kommer att räknas som ett viktigt årtal. Förutsägelsen är dock väl motiverad genom den bok med titeln "Koralmusik" som kom ut de sista dagarna av mars. Vad som där bjuds är en förnyelse av några av våra äldre koralers form och användningssätt som är både befriande och löftesrik.

I Dagens Nyheter underströk Alf Thoor samlingens betydelse för musiklivet som sådant i Sverige:

> Där (i koralerna) möter man enkelhet och skönhet i fulländad förening; det är svårt att undgå att reflektera över vad en sådan "musikaliserad" koral skulle kunna betyda för musikens framtid här i landet.

Arbetet med de rytmiserade koralerna fortsattes och befästes genom fortsatt utgivning av böckerna *Koralmusik II* (1960) och *Koralmusik III* (1964).

Inför ett musikvetenskapligt forum, det nordiska musikforskarmötet i Stockholm/Uppsala 1954, hade samma reformidéer presenterats av Jens Peter Larsen och Harald Göransson. På den förres förslag inleddes 1956 ett arbete på en samnordisk koralbok, som på grundval av reformidéerna skulle söka utjämna onödiga olikheter mellan de nordiska ländernas koralavfattningar. 1961 utkom så *Nordisk Koralbok* under medarbetarskap av H Andersén, H Buvarp, H Glahn, H Göransson, R Karlsen, T Kuusisto, J P Larsen, C-A Moberg (ordf) — som nu vanns för de reformidéer han tidigare ställt sig tveksam till — S Sörensen och M Wöldike. Samlingen omfattade 98 koraler, gemensamma för de nordiska länderna. Den kom att spela en viktig roll för det fortsatta koralarbetet i Norden, inte minst genom att här medverkade en rad av de ledande musikforskarna och koralboksredaktörerna i de olika nordiska länderna. Detta manifesteras bl a i det svenska koralbokstillägget 1964 samt i de norska och finlandssvenska psalmboksförslagen av 1981 resp 1983.

2.9 Psalmboksdebatt under 1950-talet: ny psalmbok krävs

Under lång tid hade det varit påfallande tyst i psalmboksfrågan. En ny debatt tog fart först mot slutet av 1950-talet genom ett litet häfte i Kristna studentrörelsens serie Kyrkliga reformfrågor. Det var skrivet av generalsekreteraren i Kristna studentförbundet, pastor Rune Pär Olofsson och bar titeln *Ny psalmbok* (1958).

Olofsson ställde inledningsvis frågan om det kunde verka enfaldigt att redan efter 20 år väcka tanken på en psalmboksrevision. Men han fann det befogat bl a av tre skäl. Först med hänsyn till den snabba språkutvecklingen. För det andra med hänsyn till att en psalmboksrevision alltid

tog sin rundliga tid. För det tredje med hänsyn till att 1937 års psalmbok redan vid sin tillkomst till stor del bar en för gemene man stilistiskt främmande prägel genom sitt myckna stoff från äldre psalmböcker.

Enligt Olofsson präglades psalmboken av en stor mängd svårförståeliga ord och uttryck; samtidigt menade han att med en försiktig ordförklaring skulle många av dessa ålderdomliga ord mycket väl kunna bestå.

Många ord hade emellertid skiftat innebörd på ett sätt som gjorde dem mer eller mindre obrukbara; som "ord på villovägar" nämnde Olofsson bl a uttryck som "helgelse är hjärtats yrke" (35:5), "Jesu giv att all min ro/jag i din förening smakar" (80:10), "andra högt må fika" (123:7) "du på din hand dem tecknat grant" (318:2) m fl. Rimmen tycktes enligt författaren ibland ha varit mer till besvär än hjälp för författarna: som exempel på ett s k "ödemarkstillägg" nämnde han 325:2 "tidigt vill jag händren sträcka upp till Herren Gud, min Gud," och som "ett präktigt rim" betecknade han följande rader ur Hedborns psalm 462:6:

> Det sitt bröd från himlen fick
> och ur klippan tog sin drick.

Under rubriken "Spattig pegas" underströk författaren att det var billigt att göra sig lustig över en gången tids poetiska uppfattning. Men psalmboken var inte en poetisk-historisk läsebok utan avsedd att leva och tjäna i nuet. Därför blev det enligt Olofsson svårt att acceptera pekoralistiska vändningar som

> O hade jag dock duvovingar snälle,
> jag flöge bort, långt bort från detta ställe (276:4)

Psalmboken bjöd också på vissa "förolyckade bilder" som när psalm 207:9 talade om Guds rike och man ber: "låt mig en lem där vara". Men inte bara mot språket kunde invändningar göras. De gällde också psalmbokens teologi. Olofsson fann försynstron framställd på ett för grovt och onyanserat sätt, där uttryck för hur Gud sörjer för allas väl kontrasterade mot världsnöden — svälten, ofriheten, rättslösheten. I alltför många psalmer fann Olofsson vidare att försoningsläran var grumlig: det var den egna dygden och förträffligheten som premierades med en plats i Herrens hyddor (404, 405 m fl). I psalmerna 383 och 384 pekade Olofsson på en dunkel, irrlärig och stötande kombination av synd och sjukdom som exempelvis i 384:2

> Ack, hela den igen som du så slagit har,
> tag bort min stora synd, som därtill orsak var.

En genomgång av psalmbokens olika ämnesområden visade många luckor och andra brister, menade Olofsson. Till exempel speglar de psalmer som rör arbete och samhällsliv ett förnöjelseideal som måste te sig underligt för dem som kämpat för drägligare förhållanden i samhället (298:2), och han frågar: "När får vi en psalm, som tackar Gud för vår moderna sociallagstiftning?"

Olofsson föreslog att 76 hela psalmer utesluts samt enstaka verser i

ytterligare 43. 28 psalmer krävde en grundlig bearbetning, 11 en mindre. — Denna skrift väckte en viss debatt. I regel gav man Olofsson rätt, men i de recensioner som gjordes i kyrklig press framhöll man i allmänhet att han gått onödigt skarpt fram.

Betraktad från en senare tids perspektiv kan man konstatera att skriften uttryckte meningar som kom att spela en väsentlig roll i det revisionsarbete med psalmboken som tog sin början elva år senare och i debatten kring detta. En direkt påverkan hade skriften genom den motion angående ett psalmbokstillägg som lades fram vid kyrkomötet 1958.

2.10 Frågan om ett psalmbokstillägg vid kyrkomötet 1958

De psalmboksfrågor som behandlats av kyrkomötena efter 1936 hade endast gällt smärre korrigeringar. Men i och med kyrkomötet 1958 aktualiserades frågan om en psalmboksrevision på nytt. Genom en motion (nr 8) med Oscar Rundblom som första namn och undertecknad av ytterligare elva motionärer föreslogs ett tillägg till 1937 års psalmbok.

I motionen påpekades inledningsvis att 1937 års psalmbok i stort sett var en vinning men att den ändå rymde åtskilligt som borde kunna gallras ut. Som exempel nämnde man 271:2, Jag är en fattig fånge/ i denna världen vrånge/ som fåret på en ö. Här skedde en uttrycklig hänvisning till Olofssons skrift för ytterligare exempel av detta slag. Uppslaget till motionen torde Rundblom ha fått genom läsning av Olofssons skrift. Flera av Olofssons övriga synpunkter återkom, t ex att psalmboken visar många prov på ord och uttryck som var svårförståeliga och som därför begränsade psalmbokens användning i konfirmandundervisningen och i skolan. Ett huvudärende för motionen var att påpeka att psalmboken led brist på psalmer som svarade mot vår tids situation. Mycket hade hänt under de senaste 20 åren, något som märktes inte minst i barn- och ungdomsvärlden, på det sociala området, i arbetslivet, inom mission och diakoni samt i kyrkans evangeliserande verksamhet. Detta borde avspegla sig i den kyrkliga sången. Med tanke på att en allmän psalmboksrevision tar lång tid föreslog därför motionen ett psalmbokstillägg. Det angavs ha vissa fördelar: det går snabbt att åstadkomma, det blir billigare för församlingarna, det ger ett tillfälle att pröva materialets livsduglighet och det ger stimulans till nyproduktion av kristen sång. I tillägget kunde också ingå psalmer från andra kyrkor, bibliska texter med hymnkaraktär och hymner av reformatoriskt ursprung.

Motionen behandlades av beredningsutskottet som framhöll att det syntes obestridligt att en icke ringa del av psalmerna i psalmboken på grund av språkdräkt eller melodi visat sig vara svårtillgängliga för nutidsmänniskan och därför mindre användbara. Men framför allt syntes det uppenbart att viktiga sidor av trosliv, kyrkoliv och arbetsliv behövde en fylligare representation i psalmboken, liksom att behovet av barn- och ungdomspsalmer behövde tillgodoses på ett nytt sätt. Det måste vara en angelägen uppgift för vår kyrka att tillse att de frågor som bränner vår

tids människor beaktas i våra psalmer samt att dessa erhåller en språkdräkt med vilken vår tid känner sig förtrogen. Utskottet föreslog, trots vad som anförts, att motionen inte måtte föranleda någon kyrkomötets åtgärd. Den springande punkten var att man inte hade ett befintligt brukbart bestånd av psalmer och koraler att välja bland. Det kunde, enligt utskottet, vara en lämplig uppgift för den liturgiska nämnd som diskuterats vid föregående års kyrkomöte och som nu var på väg att förverkligas att göra ett förslag till en samling nya psalmer och koraler.

Frågan "om visst tillägg till 1937 års psalmbok" behandlades den 19 september 1958 av kyrkomötet. Rundblom påpekade då att utskottet var ense med motionärerna om att något måste göras. Han hoppades nu att den liturgiska nämnden verkligen kom till stånd men ansåg att det hade varit en säkrare väg att tillsätta en kommitté som uteslutande kunde arbeta med psalmboken. Han fruktade att den nu föreslagna vägen skulle försinka ärendet. Från utskottets sida framhölls att den av utskottet föreslagna ordningen var den bästa och att den liturgiska nämnden särskilt skulle komma att beakta hymnologiska problem. Kyrkomötet beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

2.11 Kyrkovisor för barn 1960

På initiativ av Diakonistyrelsen utgavs 1924 *Psalmer och sånger för barn*. I redaktionen ingick Axel Ihrmark, Emil Liedgren och Bengt Jonzon. Urvalet hade styrts av tre principer. För det första skulle boken inte föra bort från, utan in i psalmboken. För det andra skulle samlingen av sånger inte vara för omfattande. För det tredje hade urvalet gjorts med ambitionen att "bliva barnen en hjälp och ledning till allvarlig och okonstlad gudsfruktan och tro".

Sångboken utkom i flera upplagor, den sista 1940. Den innehöll 132 psalmer ur psalmboken men också andra sånger, såsom Hosianna, Davids son, Ett barn är fött på denna dag, Nu tändas tusen juleljus m fl. Lina Sandell var ganska rikt företrädd med sånger. Sångboken avslutades med ett urval av sådana som hörde till de svenska stamsångerna: vandringssånger, nationella sånger osv. En liknande tidstypisk uppläggning präglade f ö motsvarigheten på ungdomssidan, *Kyrklig sång*.

Psalmer och sånger för barn togs under 50-talet upp till debatt. Den ansågs inte svara mot de behov man hade av sånger för söndagsskolan. Några ansåg att psalmurvalet var för torftigt, andra att det var för generöst. När det gällde de övriga sångerna fanns det sådana som menade att alla sånger utöver psalmer var meningslösa; mot dessa "puritaner" invändes bl a av kyrkoherde John Nilsson att just en nydiktning, inriktad på barn, var nödvändig. Alla tycktes dock ense om att Psalmer och sånger för barn, som den nu förelåg, var föråldrad och att en hel del av materialet var moget för avskrivning — hit hörde bl a den bekanta och på sin tid så älskade Svarta Sara. Sångens sentimentalitet passade inte samtidens barn. Säkerligen spelade det också en viktig roll vad man från religionspsykologisk utgångspunkt ansåg sig veta om barns religiösa utveckling. Sångerna i Psalmer och sånger för barn

förutsatte ofta en annan språk- och psykologisk mognadsnivå än barnen hade.

Problemet gällde givetvis inte bara texterna utan också musiken. Tidens rytm och ton borde ha något att ge åt den andliga barnvisan. Ytterligare en viktig synpunkt gjorde sig alltmer gällande, enligt söndagsskolsekreteraren i Diakonistyrelsen Börje Forsberg, sammanhängande med den förbättrade sångundervisningen i skolorna:

> Där förekommer undantagslöst sångböcker med notskrift. Barnen lär sig i vardagsskolan att sjunga efter noter. Borde inte söndagsskolan draga nytta av detta och äntligen ge barnen en *sångbok* — alltså med noter — och inte som hittills en *textbok?* Så frågade redan 1952 Torsten Wall /— — —/ och Artur Adell hade ännu tidigare skrivit om behovet av en melodipsalmbok i söndagsskolan. På den punkten rådde nog enighet i vida kretsar.

Som sin "första åtgärd" tog Börje Forsberg upp frågan om en ny sångbok för söndagsskolan då han tillträdde tjänsten som söndagsskolsekreterare 1952. I Diakonistyrelsens söndagsskolnämnd rådde enighet om att det fanns behov av en sådan sångbok, med ett rikare psalmurval, med nya sånger, med noter och illustrationer — men tiden ansågs inte riktigt mogen. Först 1956 tillsattes en sångbokskommitté. En bidragande orsak till att arbetet nu kom igång var att kyrkoherden Anders Frostenson, efter en förfrågan från Svenska Missionsförbundet, skrev ett antal sånger för barn och kontaktade Diakonistyrelsens bokförlag angående utgivning. Arbetet startade i maj 1957.

I sångbokskommittén ingick Frostenson, musikdirektören Harald Göransson, författarna Britt G Hallqvist och Eva Norberg-Hagberg, komministern, teol dr Per-Olof Sjögren, musikdirektören Per-Erik Styf samt söndagsskolsekreterarna pastor Börje Forsberg och pastor Karl-Erik Brattgård. Forsberg verkade som ordförande och sekreterare, Brattgård kom under slutskedet att ansvara för redigerings- och utformningsarbetet.

Uppgiften var — enligt den kortfattade efterskriften till *Kyrkovisor för barn* — att åstadkomma en psalm- och sångbok för barnens gudstjänst. I denna formulering ligger en koncentration och en avgränsning som låter förstå varför de profana vår- och vandringssångerna m fl i den föregående sångboken här hade fått utgå.

Detta motiverade också namnvalet, Kyrkovisor. Man tog bl a stöd av det kyrkomusikaliska nydaningsarbete som här redovisats i samband med Koralmusik I:

> Genom att det kyrkomusikaliska nydaningsarbetet har tagit upp det gamla namnet evangelisk kyrkovisa som benämning på koralen, låg det nära till hands att här göra en anknytning.

Principerna bakom Kyrkovisor erinrar om Psalmer och sånger för barn på en punkt: sångboken skulle vara en brygga över till psalmboken. I samlingen, som utkom 1960, ingick ett noga gjort urval ur 1937 års psalmbok om 166 psalmer. Där sökte man återspegla psalmbokens innehållsliga bredd. Denna avdelning inledde Kyrkovisor för barn och psalmerna hade samma nummer som i psalmboken.

Sångbokens andra avdelning tog upp helt nya sånger. Här kom också dess tyngdpunkt att ligga — och dess särskilda värde — för det kommande psalmboksarbetet. Dessa sånger representerade nämligen ett markerat nytänkande, både textligt och musikaliskt. Det visade sig nämligen mycket snart att sångerna — många av dem präglade av en biblisk realism, gärna återberättande på ett sätt som erinrade om gammal svensk psalm, med ett enkelt lättillgängligt språk och till lättsjungna melodier — uppskattades och brukades av alla generationer. Kyrkovisor för barn blev så småningom mer än en barnsångbok.

Ett begrepp om de mer eller mindre uttalade riktlinjer som gällde för arbetet ger ett par artiklar av Anders Frostenson och Britt G Hallqvist. Frostenson menade i en artikel 1957 att tre faktorer måste balanseras mot varandra: fattbarheten för barn, läroinnehållet och visans egen ton. Tyngdpunkten kunde ligga på det ena eller det andra, men inget av grundelementen borde saknas. En fara som hotade söndagsskolsångerna vore att barnen i den begynnande puberteten började betrakta dem som barnsliga i meningen larviga, löjliga. De kunde bli ett hinder för barnens religiösa mognad. Antagligen var det, menade Frostenson, skälet till att man från enskilda håll energiskt förfäktade meningen att psalmboken var tillräcklig för söndagsskolans behov. Men en sådan ängslan för att barnen skulle få sina egna sånger och psalmer var klart antievangelisk, en förnekelse av den rätt till gudsriket som Jesus gett åt barnen. Det är inte, som i den sedvanliga pedagogiken, barnet som ska omformas efter den vuxnes modell utan den vuxne som ska bli barnet likt. Det är ett program som också håller livet igenom. Poesin rinner upp ur detta naiva element, det är mer än något annat dess modergrund, avslutar Frostenson. Därför borde barnen få en sångbok som var helt deras egen med psalmer och sånger, vars ord och melodi var av den kvalitet att man skulle kunna bära dem med sig hela livet.

Britt G Hallqvist utgick i en artikel år 1958 från Jesu egna liknelser och tal, präglade av vardagsnärhet och orädd kraft. Hon fann att sentimentaliteten i stället fått breda ut sig i tidigare religiös diktning som vände sig till barn och efterlyste nu tre andra egenskaper: friskhet, realism och konkretion. Anknytningen till bibelns egna berättelser är här tydlig. Sålunda fäste hon uppmärksamhet på bibeltexternas dramatik:

> I barnens sångbok tror jag dikter med episk-biblisk karaktär kunde ha en upgift att fylla vid sidan av den som handlar om blommor, fåglar och solsken.

Målsättningen för kristna barnvisor hade ofta varit alldeles för smal:

> Man vill ha fram sånger där barnens uppgifter som kristna i vardagslivet betonas. Man vill få dem att tycka om söndagsskolan. Men hur elda dem till entusiasm för disk och städning eller beskriva hur glatt och ivrigt små prydliga barn ilar till söndagsskolan utan att detta verkar löjligt... Söndagsskolans syfte är väl inte att framför allt få barnen snälla och lätthanterliga och bekväma för oss äldre. Skulle vi inte i stället försöka måla Gud Fader som all glädjes och trygghets källa och hans Son som vår gudomliga store broder, den där älskar både bråkstakarna och de beskedliga, blyga barnen?

Vad Frostenson och Hallqvist anförde återspeglade uppenbarligen vad man gemensamt eftersträvade i sångbokskommittén. De nya texterna bar i mycket prägeln av att man ville ge ett uttryck åt glädjen och tryggheten i den kristna tron. Man gjorde det genom att anknyta till bibelns egna berättelser med en koncentration till Jesusgestalten, och man valde ett språk och en bildvärld som klart anknöt till barnens egen värld. Man avstod från ett tidigare mer vanligt moraliserande och idealiserande av den hängivna efterföljelsen.

Denna grundhållning bidrog sannolikt till att texterna snabbt fick ett genomslag i alla åldrar; med sitt program hade sångbokskommittén tydligen inte bara träffat vad som var väsentligt att artikulera för barn utan också för äldre.

Till sångernas genomslagskraft hörde i minst lika hög grad musiken. Musikfrågorna hade ställt sångbokskommittén inför många besvärliga avgöranden, t ex i avvägningen mellan en kompositions musikaliska värde och dess praktiska användbarhet. Börje Forsberg skriver:

> Man kan få en föreställning om arbetets svårighetsgrad och omfattning, om jag nämner att inbjudan till tonsättare och andra att inkomma med melodiförslag resulterade i över tusen tonsättningar, av vilka ett sextiotal antogs.

Strävan efter enkelhet och sångbarhet blev riktningsgivande för melodiurvalet. Detta var därmed inte begränsat till en enda genre utan visar en rikedom av variationer; i sångboken fanns enligt en recension nyskrivna melodier

> med melodisk kraft och friskhet, här finns visor med stor melodisk charm. Här finns också visor med drag av folkvisa och visor med en viss kärvhet i tonspråket.

Recensenten, musikdirektören Lennart Stripple, fortsatte:

> Det är en rik och ny melodiskatt vi fått och här må uttalas en stilla förhoppning, att dessa tonsättare även måtte skriva många kyrkovisor för oss vuxna. De har förmågan att göra detta och kanske skulle kyrkovisan kunna uppleva en ny storhetstid.

Kombinationen av detta slags text och musik i en "nyenkel" förening med klart biblisk botten hade alltså en stark genomslagskraft. Första upplagan av sångboken, som kom ut 1960, blev snabbt slutsåld och följdes av många ytterligare upplagor. In på 70-talet ändrades titeln till *Kyrkovisor;* det markerade att sångboken fått bredare användning än man ursprungligen tänkt sig. I vissa församlingar kom den att fungera som ett inofficiellt psalmbokstillägg.

Avdelningen nya sånger omfattade 92 nummer, disponerade efter psalmbokens olika ämnesområden. Självfallet fanns dock inga psalmer just under rubriken "Barn". Hela sångboken var ju avsedd för barn. Men här markerades också att man inte, som i psalmboken, fann det angeläget att betona barn som ett särskilt objekt för sång.

Av författarna svarade Frostenson för 36, Hallqvist för 17 och Eva

Norberg-Hagberg för 8 texter. Av tonsättarna representerades Torsten Sörenson med 15 melodier, Per-Erik Styf 11 och Bo Ramviken med 8 melodier. Vissa "klassiska" texter hade tagits med, som t ex Hosianna, Davids son, När juldagsmorgon glimmar, C O Rosenius' I en djup, oändlig skog, m fl. Sångboken innehöll även Ordning för barngudstjänst, i senare utgåvor med alternativ utformning. Alternativa koralmelodier infördes efterhand.

Sångerna i Kyrkovisor för barn riktade sig närmast till barn i skolåldrarna. För att täcka förskolebarnens — de icke läskunniga — behov utgavs 1955 och 1962 *Sångbok för de minsta* (Diakonistyrelsens bokförlag) av Diakonistyrelsens söndagsskolnämnd. Många av dessa sånger var först publicerade i söndagskolnämndens Textutkast för kyrkans söndagsskolor. Materialet bestod av rörelsesånger:

> Inte minst är /— — —/ rörelsesångerna uppskattade och flitigt använda bland de minsta i söndagsskolan. Genom rörelsesången aktiveras det lilla barnet på ett för det lämligt sätt. (ur Förordet)

Sångerna var i flera fall skrivna speciellt med tanke på dess användning just i söndagsskolan och anslöt till kursplanen för lillklassen. Andra sånger angavs vara lämpade för användning i hemmet, där rörelsesången kan få bli en stimulerande del av barnens aftonbön.

Författarna och tonsättarna var i stort desamma som i Kyrkovisor för barn. Ett särskilt värde i arbetet med Kyrkovisor för barn var att författare och kompositörer från början sammanfördes i ett samarbete. Önskvärdheten av ett sådant hade ju påpekats i Göranssons förord till Koralmusik I. Här tog det form och resultatet blev alltså en bok av stor genomslagskraft. Denna form av samverkan fördes sedan vidare i Hymnologiska institutet och den 1969 tillsatta psalmkommittén. Utan tvekan var det de goda erfarenheterna från arbetet med Kyrkovisor för barn som var utgångspunkten härför.

2.12 Psalmer i atomåldern? — en stridsskrift

1960, samma år som Kyrkovisor för barn kom ut och Hymnologiska institutets verksamhet startade, utkom en ny debattbok. Författare var Bo Setterlind. Den bar titeln *Psalmer i atomåldern?* — en stridsskrift. Den var tillägnad Johan Olof Wallin; i boken möter formuleringen "den nya psalmen /— — —/ skall vara allas tillhörighet och tillflykt".

Likheten med Wallins program i förordet till hans psalmboksförslag 1816 är naturligtvis ingen tillfällighet:

> En väl inrättad psalmbok bör, efter mitt begrepp, vara allom allt, allas tillhörighet och tillflykt. (Wallin)

Utgångspunkten för Setterlind — liksom för Olofsson 1958 — var den moderna människans främlingskap inför psalmboken, som från hennes utgångspunkter måste uppfattas som ett museum. Vad som behövdes, enligt Setterlind, var nu ny psalm, inte omarbetning av gammal psalm.

Kyrkan borde stimulera både etablerade författare och allmänheten att skriva nya psalmer. Om människor, drivna av Anden, spontant och utan bindande föreskrifter om vad som är en psalm skrev sina egna psalmer skulle det innebära en behövlig väckelse. Setterlind menade att kyrkan förhöll sig sval och oförstående gentemot konsten, medan konsten själv samtidigt sökte sig mot många religiösa centrala uttryck. Kyrkan borde i stället uppmuntra konsten och ta den i anspråk bl a för förnyelse av psalmen.

Beträffande psalmens traditionella form fann Setterlind att rimmet var oevangeliskt: det drog till sig uppmärksamheten och gav inte sällan sämre lösningar än om man var fri från rimkravet. Lär av bibelns egna psalmer, var Setterlinds recept.

Beroendet av utländsk psalm kritiserades: vi borde kunna få sjunga psalmer som var skapade i vårt eget landskap. Avsnittet bar rubriken Svenska psalmer. Vilka psalmer behövs? Setterlind pläderade för Mariapsalmer som utvecklar frågan att känna det sanna barnaskapet. Vidare behövdes s k svarta psalmer, dvs sådana som uttryckte tvivel och till och med hädelse. Setterlind menade att sådana psalmer inte skulle vara särskilt många i en psalmbok, men att de behövdes eftersom de uttryckte sådant som säkert många tänker men inte vågar öppet bekänna. Vidare pläderade han för fler barnpsalmer och rymdpsalmer, dvs psalmer som uttryckte tanken att andra världar finns och att jorden bara är "en liten underavdelning". Psalmerna borde vara anonyma — de var allas egendom, den anonyma mänsklighetens hänvändelse till Gud.

Setterlind ansåg vidare att en koral inte fick klinga mekaniskt, som ett positiv, utan skulle ha rytm. Modern tolvton kunde säkert tillföra församlingssången nya positiva värden. De hade förmåga att genom "sin chockartade olikhet" rikta uppmärksamhet på ordet.

För att ny psalm skulle skapas och prövas anknöt Setterlind till tanken på ett hymnologiskt institut; liksom man hade industripräster och studentpräster borde man kunna ha en specialisttjänst knuten till ett sådant institut.

De nya psalmerna — eller psalmförslagen — kunde prövas i de liturgiska experimentförsamlingarna, inom kyrkospelsrörelsen, i studentförsamlingar, vid koralveckor och konferenser etc; Setterlind såg det angeläget att materialet först fick prövas i praktiskt bruk innan det ingick i en psalmbok.

En psalmbok var dock inte målet, enligt Setterlind, utan ett rörligt tillägg till psalmboken. Det skulle omfatta "femtio svenska originalpsalmer" och successivt förnyas: döda psalmer skulle utgå, nya föras in. En genomgående linje i Setterlinds skrift var att ny psalm inte skapas "uppifrån." Det är det liv som levs i församlingen som är den rätta jordmånen för levande psalm, och när det kommer i rörelse har den en sådan kraft att de "beslutande myndigheterna" i längden inte kunde motsätta sig den.

Skriften tycks vara relaterad till planerna på ett hymnologiskt institut och kan ses som ett bidrag till att formulera mål och uppgifter för detta institut.

2.13 Hymnologiska institutet. Arbete för psalmens förnyelse

Kyrkomötet 1958 avvisade tanken på ett psalmbokstillägg med motiveringen att man inte hade tillgång till nya texter med melodier att välja bland. Detta krävdes innan man kunde ta upp arbetet med ett psalmbokstillägg.

Det kan vara en av förklaringarna till att tanken på ett hymnologiskt institut tog gestalt år 1960. Men sannolikt finns fler orsaker. En sådan är den reflexion och det arbete kring psalmen som sådan som aktualiserades genom Koralmusik I, 1957. En annan är förhållandet att man genom arbetet med Kyrkovisor för barn fått igång ett väl fungerande samarbete mellan tonsättare och författare. Här spelade det säkert en viktig roll att man lyckats bevisa att det var möjligt att skriva ny psalm, som slog igenom, utan att plagiera en äldre psalmstil. Men ytterligare bidrog uppenbarligen bl a författarnas önskan att få gå vidare och skriva psalmer av annan karaktär än barnpsalmer.

Initiativtagare till det hymnologiska institutet var Anders Frostenson, som sedan tillsammans med Harald Göransson blev den som aktivt och målmedvetet kom att driva arbetet under hela 60-talet. På Frostensons initiativ diskuterade i början av 1960 en mindre grupp, bestående av förutom Frostenson och Göransson, direktorn för Stora Sköndal, Thorsten Levenstam, formerna för ett arbete kring psalmens och koralens förnyelse. Vid ett mer formellt sammanträde den 21 maj samma år deltog förutom de tre nämnda också direktorn för Diakonistyrelsen, Ingmar Ström, och socialsekreteraren vid samma styrelse Ingmar Stoltz, den sistnämnda även sekreterare i styrelsens kyrkomusikaliska kommitté. Vid detta sammanträde förelåg en promemoria av Frostenson rörande ett hymnologiskt institut.

I denna PM framhölls att man valt beteckningen "institut" för att understryka att det handlade om ett varaktigt, inte ett tillfälligt, arbete. Institutet skulle kunna förläggas till Stora Sköndal eller Sigtuna. På båda platserna hade ställts i utsikt att man bl a skulle kunna ta emot författare och musiker för en tids kostnadsfri vistelse för psalmboksarbete. Ett bibliotek skulle byggas upp. Sekretariatet skulle vara knutet till Diakonistyrelsen. Avsikten med institutet skulle vara att i första hand få fram psalmtexter, såväl nyskrivna som översatta och bearbetade texter. De kunde sedan gå ut till tonsättning.

PM:en diskuterades vid det nämnda sammanträdet. Man beslöt att en anknytning till Diakonistyrelsens kyrkomusikaliska kommitté skulle sökas för att undvika dubbelarbete, men fr a därför att man behövde få ett fungerande sekretariat. Som förläggningsplats för institutet stannade man för Stora Sköndal, bl a med hänsyn till den kyrkokantorsutbildning som skulle förläggas dit.

Vid sammanträdet beslutades att man skulle ingå till Diakonistyrelsens kyrkomusikaliska kommitté med anhållan om att sekreteraren kunde ställas till institutets förfogande, att kommittén skulle adjungera personer till sig med vilka frågan om ett hymnologiskt institut kunde

diskuteras samt att kommittén därefter ville utse ett antal personer som skulle ingå i hymnologiska institutets arbetsutskott.

Diakonistyrelsens arbetsutskott tillstyrkte förslaget, men Diakonistyrelsens styrelse remitterade vid sammanträdet den 27 oktober 1960 ärendet till kyrkomusikaliska kommittén för att denna skulle konsultera biskopsmötets liturgiska nämnd i ärendet.

Beslutet blev sedermera att Diakonistyrelsens styrelse utsåg ledamöterna i Hymnologiska institutets styrelse och svarade för sekretariats- och tillsammans med Stora Sköndal för vissa ekonomiska funktioner, medan institutet formellt sorterade under Liturgiska nämndens kyrkomusikaliska sektion. Organisatoriskt blev alltså lösningen något invecklad. Skälet var uppenbarligen att undvika dubbelarbete och kommunikationsproblem; genom denna organisationsform hölls det kyrkomusikaliska, liturgiska och hymnologiska arbetet ändå samman.

En styrelse senare kallad "psalmkommitté" tillsattes. Ordförande blev Thorsten Levenstam. Han avgick på egen begäran och ersattes fr o m 1963 av studierektorn vid Stora Sköndal, docenten Ulf Björkman. Ledamöter var vidare f kyrkoherden, teol dr Arthur Adell, kontraktsprosten, teol dr Allan Arvastson, författaren Gunnar Edman, Anders Frostenson, Harald Göransson, direktorn Olov Hartman, docenten Sven Silén och Ingmar Ström. Sekreterare var fram till 1 oktober Ingmar Stoltz. Då tillträdde Göransson befattningen som kyrkomusikalisk sekreterare vid Diakonistyrelsen och övertog också sekreterarskapet i Hymnologiska institutet. Adell avled 1963 och ersattes då av pastorn Lars Thunberg.

Vid sidan av styrelsen/psalmkommittén kom senare olika grupper att fungera. En kritikergrupp om ca 25 personer och en skribentgrupp om ca 40 personer samarbetade med styrelsen.

Styrelsen höll sitt första sammanträde den 21 maj 1961. Då hade en rad aktiviteter redan, främst genom Frostensons arbete, ägt rum och kunde redovisas. Ett provhäfte med 23 texter hade sänts ut till ett 40-tal bedömare. Lokalgrupper för diktare, musiker och hymnologiskt intresserade hade bildats i Lund, Strängnäs, Göteborg, Stockholm och Uppsala. Ett bibliotek hade börjat byggas upp. I två radioprogram hade pastorn K B Öster under rubriken "Sjungen till Herrens ära en ny sång — steg på väg till en ny psalmbok" presenterat institutet och dess verksamhet och ytterligare ett program var planerat. Psalmer från institutet hade publicerats i Vår Kyrka — senare skulle även Kyrka och Folk tillkomma. Sammanträdet präglades av stor optimism, och man planerade att lägga fram ett stencilerat häfte med texter och melodier till 1963 års kyrkomöte.

Institutets verksamhet kom att omfatta följande punkter:

1 inspirera till psalmförfattande och koralkomponerande
2 insamla material
3 granska insamlat material
4 ge förslag till lämpliga böcker att ingå i ett hymnologiskt bibliotek
5 ange normer för upplåtelse av rum på Stora Sköndal och bestämma

om vilka som skulle komma i åtnjutande av de stipendier som Stora Sköndal ställt i utsikt.

Vidare bestämdes en ordning för hur inkommet material skulle granskas. Åt en lektör — Frostenson — och en musikgranskare — Göransson — uppdrogs att göra en grovsållning. Ganska snart ändrade man emellertid på denna ordning; i december 1961 utsågs en särskild granskningsgrupp bestående av Frostenson, Arvastson och professorn Staffan Björck. Det gällde då texterna och avsikten var att alla inkomna texter skulle förses med kortfattade utlåtanden till författarnas ledning. Författarna fick också ta del av samtliga bedömningar från den tidigare omnämnda kritikergruppen.

Institutet arbetade med de grundläggande riktlinjerna för text och musik. I ett s k psalmtest, utformat av Frostenson i samråd med Göransson, togs följande frågor upp:

1 Ämnet. Är detta inte på ett tillfredsställande sätt behandlat i befintlig psalm?
2 Är ämnet behandlat med någorlunda fullständighet? Är endast en sida belyst? Kan detta i så fall komplettera annan befintlig psalm?
3 Är ämnestemat logiskt genomfört från vers till vers, eller ett upprepande av det ena bredvid det andra?
4 Knyts begynnelse- och slutraderna samman?
5 Iakttag dynamiken i psalmen — rytmen mellan skeende och stillhet. Den arkitektoniska uppbyggnaden — djup-höjd-bredd-dimension.
6 Står bilderna visuellt eller logiskt i sammanhang med varandra? Rita av bilderna!
7 Har nyskapad bild någon naturlig association eller botten i biblisk bild eller liknelse?
8 Är orden sångbara — vokalassonans, allitteration? Förekommer för mycket anhopning av tonlösa konsonanter?
9 Finns överklivningar mellan raderna? Är de musikaliskt möjliga? Är innehållet i varje rad en enhet, helst avslutad mening?
10 Utbyt rimorden mot andra likvärdiga! Förlorar psalmen väsentligen härpå?
11 Se sambandet mellan invokation och övrig episk eller annan återgivning!
12 Se sambandet mellan religiöst indikativ och etisk imperativ, kerygma — paränäs. Iakttag subjektväxlingar!

Detta förhållandevis stränga schema måste undan för undan mjukas upp. Många beståndsdelar i det kom, om än inte i uttrycklig form, att användas i det officiella psalmarbetet efter 1969, särskilt av den textgrupp som hade att bedöma nya texter.

Man formulerade också sammanfattande riktlinjer för den nya psalmen. Utöver behovet att täcka ämnesmässiga luckor i psalmboken påpekades vad man uppfattade som brister i psalmerna själva. Sålunda menade man att psalmtexten under senare hälften av 1700-talet och början av 1800-talet råkade ut för samma öde som koralen. Den blev

"utjämnad, moraliserad och monotoniserad".

Författarna måste, liksom tonsättarna, nu söka sig tillbaka till äldre och till utländska förebilder för att finna ett psalmmönster som "bättre kunde nå fram till moderna människor än den ofta alltför tunga normalpsalmversen".

Språket fick inte vara retoriskt utan måste vara verklighetsnära. Psalmen skulle vara skriven på en våglängd så att den nådde nutidens människor. Från innehållslig synpunkt räckte det inte med

> prediko-, andakts- och uppbyggelsetankar i allmänhet, inte heller med återgivning av egen fromhetsupplevelse. Det är i bibelordet och framför allt det i dogmat tolkade och i sitt sammanhang insatta bibelordet innehållet skall hämtas.

I början av år 1962 meddelades att ett hundratal texter strömmade in varje månad för bedömning. Vid Kyrkans dag på Skansen samma år presenterades institutets verksamhet under rubriken "Steg på väg mot en ny psalmbok". Ett häfte med text och musik sammanställdes för ändamålet.

Den 13 oktober 1961 ägde en konferens för författare och tonsättare rum i Sigtuna. Det blev en av institutets viktigare och mer karaktäristiska verksamhetsformer: flera konferenser följde under årens lopp. Det intima samarbetet mellan författare och tonsättare, påbörjat i samband med arbetet med Kyrkovisor för barn, fick här sin fortsättning och fördjupning. Det var av principiell och praktisk betydelse för det senare officiella psalmboksarbetet.

Institutets arbete dominerades av bedömning av inkommet material, såvitt framgår av tillgängliga protokoll och andra anteckningar. Man fick fram en stipendiefond genom bidrag från olika håll — Diakonistyrelsen, Stora Sköndal, Kyrkliga arbetsfonden m fl — och kunde stipendiera ett antal författare. Man sökte anslag till en särskild deltidsanställd "psalmsekreterare", men i realiteten kom Frostenson att få tjänstgöra som en sådan vid sidan av sin tjänst som kyrkoherde. Kontakt hölls med psalmboksarbetet i Västtyskland, England, USA, Danmark, Finland, Island och Norge. Genom studieresor och personkontakter införskaffades en myckenhet material för översättning eller som uppslag för nyskriven text. Också inhemska ekumeniska kontakter upprättades. 1964 rapporterades om kontakter med Baptistsamfundet, som i sin sångbok antagit "Tron ser skördefälten vitna", (PoV nr 725 i bearbetad form) och fler texter befann sig under diskussion. 1968 meddelas om kontakter med EFS inför dess arbete med en ny sångbok, med Frikyrkliga studieförbundet och Katolska kyrkan. På inomkyrkligt håll ägde överläggningar rum med missionsstyrelsen 1964 och resulterade i flera missionspsalmer.

Institutets verksamhet omfattade vidare inventering och översättning av äldre psalm från dittills mindre uppmärksammade områden. Bland annat översattes ett 50-tal medeltida latinska hymner, närmast med anledning av den pågående revisionen av Den svenska tidegärden.

Genom en flitig publicistisk verksamhet i tidningar, tidskrifter och böcker informerade institutet om det pågående arbetet och sökte skapa intresse och engagemang för frågan om ny psalm. Till ledamöterna vid

1963 och 1968 års kyrkomöten överlämnades häften med exempel på det pågående arbetet.

1965 utkom häftet *17 psalmer* från Hymnologiska institutet. Det var redigerat av Anders Frostenson och Harald Göransson. I förordet ställdes frågan: "Behövs ny psalm?"

Svaret erinrade om de påpekanden som gjordes vid 1958 års kyrkomöte i motion nr 8, om behovet av nya psalmer på olika områden och med ny stil. Skälet var att

> språk, samhälle och världsbild förändras och psalmen måste liksom predikan tala till människorna nu. För den skull får den inte tappa sin förankring i bibeln och dogmat. Tvärtom bör den knyta ännu närmare an till ord som idag är angelägna.

Det var alltså samma syn på psalmen som institutet, genom Frostenson, tidigare givit uttryck åt i sin programförklaring. Ny psalm måste bygga på bibeln och på dogmat: det var genom en sådan anknytning som psalmen kunde definieras som psalm. En jämförelse med vad som anförts av Bo Setterlind i debattskriften Psalmer i atomåldern visar dock att meningarna på den punkten inte alltid var samstämmiga. Setterlind förhöll sig betydligt friare till psalmbegreppet.

I förordet hänvisades till förhållandena i Västtyskland som angavs vara förebildliga. Där sägs det, redigerades ungefär vart 20:e år ett psalmbokstillägg. Döda psalmer rensades ut, psalmer som visade sig hållbara kunde införlivas med landskyrkornas s k stamdel och tillägget öppnas för ett tillskott av ny psalm: "Genom en psalmbok som byggs upp och förnyas på det sättet kommer alltid ett friskt flöde att strömma."

Kontinuiteten var viktig i psalmskapandet:

> Om det plötsligt skulle bli en tystnad på kanske ett kvartssekel i ett lands lyriska dikt, skulle vi uppfatta det som en obegriplig och olycksvarslande utarmning. Lika onaturligt vore det om ny psalm inte längre skulle skrivas och sjungas i en kyrka.

Materialet i 17 psalmer angavs representera ett tidigt skede i institutets verksamhet. Det borde därför ses som "början till en utveckling, ett första tecken på att den nya psalm vi behöver är på väg".

Av de 17 texterna var tio skrivna av Frostenson, två av Bo Setterlind, en av vardera John Nilsson, Olov Hartman, Elis Erlandsson, Eva Norberg och Britt G Hallqvist (en översättning av Rosetti). Av komponisterna var Henry Lindroth, Torsten Sörenson, Gustaf Bjarnegård, Rudolf Norrman och Daniel Olson representerade med två melodier vardera. Med en melodi företräddes Torsten Nilsson, Lars Hedlund, Valdemar Söderholm, Sulo Salonen, Ingmar Milveden, Gunnar Thyrestam och Åke Kullnes.

De 17 nya psalmerna var inte utvalda efter någon annan princip än att de med viss bredd i det stilistiska uttrycket skulle representera det bästa som institutet kunde bjuda. Åtta av psalmerna togs sedermera upp i Psalmer och visor 76.

Mottagandet kan närmast betecknas som intresserat och aktningsfullt

men knappast entusiastiskt på samma sätt som gällde Kyrkovisor för barn. Kanske främst den nya musikaliska stil som präglade många av psalmerna uppfattades som något främmande och svårtillgänglig för församlingsbruk.

Senare diskuterades en s k folkupplaga av 17 psalmer, dvs en upplaga utan musik, men uppslaget kom aldrig att förverkligas. I institutets protokoll meddelades att TV inte visat intresse för att göra program om 17 psalmer och att man därför fick söka sig fram på andra vägar. Man klagade också över att "kontakten med 17 psalmer inte blev den bästa på grund av ett oadekvat musikaliskt framförande", vilket torde få tolkas så att vid presentationer hade musikbeledsagningen vållat vissa bekymmer. Man diskuterade därför utgivning av en grammofonskiva. En sådan gavs också ut med titeln 17 psalmer (Kyrkoton LP 109), inspelade av Katarina kyrkokör med Lars Blohm som dirigent och Erik Lundkvist vid orgeln.

1969 meddelas att en studiebok av Blohm—Ljungdahl, *De nya koralerna*, givits ut som bl a byggde på 17 psalmer.

År 1967 anordnades en pristävling där Hymnolgiska institutet samverkade med Diakonistyrelsens bokförlag (Verbum), Riksförbundet Kyrkans Ungdom och tidningen Vår Kyrka. Tävlingens namn var Ny ton och gällde text och musik speciellt riktad till ungdom. Omkring 600 bidrag kom in. En jury, bestående av Alice Babs-Sjöblom, Karl-Erik Welin samt Frostenson, och Göransson bedömde bidragen. En rad nya författare och tonsättare kunde där räknas in. Tävlingen hade, enligt institutets rapport, tilldragit sig ett "betydande publikt intresse" och bl a tagits upp i TV den 21 december 1967.

Intresset för ungdomens sång och då kanske särskilt den andliga visan ledde till kontakter med företrädare för ungdomen. En kontaktkonferens ägde rum den 23 november 1968 för textskribenter och tonsättare för ungdomssånger under ledning av pastor Lars Åke Lundberg, pastor Ingemar Glemme och Göransson. Konferensen samlade ett 40-tal deltagare och en arbetsgrupp tillsattes för det fortsatta arbetet, bestående av Lundberg, pastor Ragnar Wittgren, redaktör Stig Svärd samt Frostenson.

Genom 1968 års kyrkomötes beslut — se avsnitt 2.16 — stod det klart att ett officiellt psalmboksarbete, inriktat på ett tillägg till psalmboken, skulle komma till stånd. Institutet beslutade i samband därmed för sin del att tillsätta en särskild arbetsgrupp med sikte på detta arbete, sannolikt med föreställningen att den skulle bli identisk med den grupp som Kungl Maj:t senare skulle komma att utse. I denna arbetsgrupp ingick förutom Frostenson och Göransson domkyrkoorganisten Henrik Jansson, dåvarande docenten Anders Jeffner och dåvarande förbundssekreteraren i RKU Per Olof Nisser. Sedermera inkallades också docenten Esbjörn Belfrage.

De båda nämnda grupperna kom emellertid inte att träda i egentlig praktisk funktion. Den 14 mars 1969 utsåg Kungl Maj:t ledamöterna i den kommitté som hade att utarbeta ett tillägg till Den svenska psalmboken. De uppgifter som skulle tillkommit de båda arbetsgrupperna övertogs därmed av denna kommitté, 1969 års psalmkommitté.

Hymnologiska institutets verksamhet fick nu tas under viss omprövning. Institutets styrelse beslutade att en verksamhet skulle bedrivas vid sidan av psalmkommittén, närmast som en kompletterande sådan och inte minst för att garantera att ett psalmboksarbete kunde fortsätta sedan psalmkommittén fullgjort sin uppgift. Institutets verksamhet bestämdes bli att anordna konferenser, dela ut resestipendier, föranstalta om specialundersökningar, upprätthålla kontakt med utländskt psalm- och koralarbete genom översättning av svensk psalm till engelska och tyska — dvs sådana åtgärder som låg utanför psalmkommitténs arbetsområde. Det väsentliga i institutets dittillsvarande arbete, insamling och bedömning av ny text och musik, hade övertagits av psalmkommittén. Med denna officiella kommitté hade emellertid ett av institutets viktigaste syften nåtts: att skapa förutsättningar för ett tillägg till Den svenska psalmboken.

2.14 Alternativa koralmelodier tas i bruk 1964

Genom Koralmusik I, 1957 och sedermera Koralmusik II, 1960 hade ett intresse väckts för koralen i dess ursprungliga, rytmiskt mer levande form.

1960 startade biskopsmötets liturgiska nämnd sin verksamhet. Som en av sina första angelägna uppgifter såg den ett arbete med sikte på att få den rytmiska koralen brukad i kyrkans gudstjänster som alternativ till koralerna i 1939 års koralbok.

Liturgiska nämnden uppdrog därför åt sin kyrkomusikaliska sektion att fungera som koralbokskommitté. Den inledde sitt arbete 1961. I denna ingick Göransson, domkyrkoorganisten, teol dr Henry Weman och musikdirektören Jan Håkan Åberg. Som särskild sakkunnig adjungerades vid vissa tillfällen förre biskopen Gustaf Aulén. Aulén och Weman hade ju varit engagerade i koralbokskommittén bakom 1939 års koralbok.

Ett förslag till ett tillägg till koralboken, med alternativa rytmiska koraler, förelåg vid 1963 års kyrkomöte. Den 23 september 1963 godkände kyrkomötet tillägget. Då remissbehandlingen visat en enig och positiv uppskattning av förslaget kunde Kungl Maj:t den 9 september 1964 medgiva att *Tillägg till Den svenska koralboken* finge användas alternativt med gällande koralbok.

Tillägget omfattade 71 koraler till 194 av psalmbokens 600 psalmer.

I förordet återkommer många av de principiella och praktiska synpunkter som framförts i förordet till Koralmusik I. Avsikten med tillägget angavs vara

> att restaurera ett urval av våra värdefullaste och mest sjungna äldre koraler på ett sätt, som bäst gynnar en levande församlingssång i dagens svenska kyrka.

Den haeffnerska koralbokens styrka har sagts ligga inte minst i harmoniseringen av koralerna. Med sin konsekventa fyrstämmighet hade den

dock inte kunnat ge full rättvisa åt alla psalmmelodier, fr a inte de äldsta. Frågan om harmoniseringen togs därför upp i förordet. Man anslöt sig i och för sig till rådande tradition med en fyrstämming sats, mer eller mindre beroende av vokala förebilder. Men man hade sökt utforma den så att den så långt möjligt svarade mot den tid och miljö i vilken koralen tillkommit. Koraler som ursprungligen publicerats i fyrstämming homofon sats hade därför i görligaste mån fått behålla sina originalharmoniseringar. I övriga fall hade man valt harmoniseringar av olika mästare från 1600-talets första decennier. Men därjämte hade nära hälften av koralerna

> försetts med en polyfon trestämming sats, som är anpassad både efter orgelns speciella möjligheter och efter det flytande föredrag som hör samman med de rytmiska koralformerna, samtidigt som den /— — —/ har gjorts lättare spelbar än den fyrstämmiga.

Det sistnämnda inslaget utgör en av nyheterna i materialet. Av principiell vikt var vidare förordets påpekande att harmoniseringarna bara vore att betrakta som förslag, inte som enda auktoriserad form. Den framväxande praxis med alternatimsång gjorde en auktorisation av detta slag omöjlig, menade man.

Förutom "koralboken" utgavs melodditillägget i form av ett mindre häfte, avsett att läggas ut i kyrkbänkarna tillsammans med 1937 års psalmbok. Men tilläggshäftet tog bara upp de 71 melodiernas huvudtexter, vilket starkt minskade dess användbarhet. Insjungningen av de nya koralformerna hämmades också av andra orsaker. Tilläggshäftet, som väl närmast borde betraktas som ett provisorium till dess man fick fram melodipsalmböcker med alternativa koraler, kom att få brukas länge. Inte förrän 1974 utgavs melodipsalmböcker av detta slag. Intresset för koralreformen kom säkerligen också att splittras genom tillkomsten av andra reformförslag, framför allt den nya gudstjänstordningen 1976 med nya melodiformer till gudstjänstens ordinarie sång. Församlingarnas benägenhet att av kostnadskäl inköpa psalmböcker som innehåller text men inte melodi torde likaså spela sin roll, isynnerhet som man redan fr o m Advent 1976 också hade att skaffa ett nytt psalmbokstillägg, Psalmer och visor 76.

Vid kyrkomötet 1963, som för sin del godkände förslaget till tillägg, väcktes också frågan om väckelsetidens melodier. I en motion framhölls att en del av dessa utmönstrats ur koralboken 1939 och ersatts av nykompositioner, till följd att flera psalmer kommit ur bruk, såsom 1937: 217, 379, 451, 594. Motionen utmynnade i en hemställan att kyrkomötet måtte hos Kungl Maj:t anhålla om en översyn av gällande koralbok i syfte att väckelsetidens melodier till vissa i psalmboken upptagna sånger alternativt finge brukas vid sidan av nu befintliga koraler.

Beredningstillskottet erinrade i sitt yttrande om att en liknande framställan 1953 inte hade föranlett någon Kungl Majt:s åtgärd. Men enligt beredningsutskottet hade de då framförda synpunkterna nu vunnit i styrka. Av vad som tidigare anförts här, bl a från biskoparnas ämbetsberättelser, framgår att beredningsutskottets ståndpunkt nog var väl grundad.

I motionen instämde samtliga domkapitel genom sina remissyttranden. Uppsala domkapitel drog en parallell till det pågående restaureringsarbetet med rytmiska koraler. Precis som skälet för att återgå till de rytmiska koralerna angavs vara att text och musik bildar en helhet bör samma resonemang tillämpas på väckelsetidens sånger. Motionen tillstyrktes vidare av såväl Musikaliska akademien som Kyrkomusikorganisationernas samarbetskommitté (KOSK).

Den 15 januari 1965 beslöt Kungl Maj:t tillkalla tre sakkunniga för att biträda med en översyn av väckelsetidens melodier till i psalmboken upptagna sånger.

Till sakkunniga utsågs Göransson, Weman och Åberg, som alltså fick fortsätta arbetet med alternativa melodier till koralboken 1939.

Den 19 september 1966 lade de sakkunniga fram sitt förslag. Det omfattade tio väckelsemelodier, nämligen dels originalmelodierna till de väckelsesånger i psalmboken som nu saknade sådana — sju stycken — dels vissa korrigeringar i riktning mot större rytmisk eller annan trohet mot originalformen. För harmoniseringen hade man sökt sig tillbaka till de äldsta utgåvorna av sångsamlingar där de aktuella sångerna ingick. Huvudsakligen gällde det Ahnfelts Andeliga sånger. Från vissa håll gjordes framställningar till de kommitterade att ta hänsyn till olika väckelsesångtraditioner. Sålunda hade kyrkobrödrarörelsen önskat att Isidor Dannströms melodi till nr 210 skulle införas. De sakkunniga menade dock att denna melodi i alltför hög grad bar prägeln av solosång och med sitt stora omfång och "sin i övrigt karakteristiska utgestaltning" inte lämpade sig som församlingssång.

Ett särskilt problem utgjorde uppenbarligen kyrkomusikernas attityder till väckelsesångerna. I beredningsutskottets yttrande 1963 hade bl a framhållits att väckelsetidens melodier nu vunnit större förståelse från kyrkomusikernas sida än tidigare. 1934 hade kyrkomötet antagit en koralbok med alternativa melodier till väckelsesångerna i Nya psalmer 1921. Bakom önskan om värdigare melodier stod då "vårt lands organister och kantorer". I förordet framhålls att

> under de årtionden som förflutit torde /— — —/ förståelsen för samhörigheten mellan väckelsetidens psalmer och dess melodier ha ökat bland vårt lands kyrkomusiker.

De sakkunniga underströk dock i sammanhanget särskilt två ting; först att de alternativa melodierna i 1939 års psalmbok torde ha haft framgång i de delar av landet där väckelsetidens melodier inte haft samma hemortsrätt, vidare att

> vid valet av melodi skälig hänsyn tages till den tjänsteförrättande kyrkomusikerns uppfattning.

De sakkunniga var av den uppfattningen att väckelsesångerna mestadels torde komma att brukas utanför den allmänna gudstjänsten.

Deras hållning får betraktas som en aning reserverad, särskilt i jämförelse med den mer uttalade entusiasm som präglar förordet till koralbokstillägget 1964 med de rytmiska koralerna.

Förslaget antogs av 1968 års kyrkomöte och Kungl Maj:t medgav den 24 januari 1969 att de i förslaget upptagna melodierna till i psalmboken upptagna väckelsesångerna fick

> brukas vid den allmänna gudstjänsten och andra heliga förrättningar som alternativ till koralbokens melodier, om vederbörande präst, kyrkomusiker och kyrkoråd är överens därom.

2.15 Den andliga visans genombrott

1960-talet kom att bli ett brytningsdecennium inte minst i ungdomsvärlden. Om 1950-talets ungdom präglades uttrycket att den var en "ohne-mich-generation". Den uppfattades vara en generation utan egentligt engagemang, varken idemässigt eller i handling. Andra världskriget blev för många ungdomar ett varnande tecken på vart ett ideologiskt engagemang kunde leda när engagemanget övergått i fanatism. "Aldrig mera krig" kunde översättas i en hållning som innebar att "aldrig mer ta ställning för eller emot". Att hålla stånd mot trycket från ideologierna var att värja sig mot något som kunde störta mänskligheten in i nya katastrofer. Därför fick samhället styras "utan mig". Med en medveten generalisering har det om 50-talet sagts att det var "präglat av ett slags högkonjunktur före den verkligt allvarliga upptäckten av världen". (Karl Erik Lagerlöf)

1960-talet innebar just något av en upptäckt av världen. Det gällde på det samhälleliga området, där medvetandet om tredje världen på allvar slog igenom och med det också medvetandet om de rådande globala orättvisorna. Det gällde även för kyrkorna. Främlingskapet mellan kyrka och värld sågs som en utmaning som krävde en förändring inifrån kyrkan själv. Som utgångspunkt kunde den tyske teologen Dietrich Bonhoeffers ord väljas, att kyrkan är kyrka endast när den är det för andra. Ett vanligt uttryck under 60-talet var att "världen skriver kyrkans agenda". Sitt teologiska fundament hade kyrkokritiken i samtida teologiska strömningar, som t ex sekulariseringsteologin. Där sågs sekulariseringen inte utan vidare som "avkristning"; det handlade i stället om en befrielse från religionens och kyrkans förmyndarskap, som egentligen från evangeliets och den kristna trons synpunkt borde bejakas.

Frågan om förhållandet mellan kyrka och värld dominerade världskyrkomötet i Uppsala 1968. Insikten om mänskligheten mångа ödesfrågor krävde en omorientering från brist på engagemang till ett djupgående sådant. Med stor kraft fångade det ungdomen. Politiskt innebar den en markerad vänsterradikalisering och praktiskt fick den sina starkaste och kanske mest spektakulära uttryck i protesterna mot USA:s militära handlingar i Vietnam. Andra starka rörelser för fred, frihet och rättvisa engagerade alla generationer, såsom medborgarrättsrörelsen i USA. För de svenska ungdomarnas del medförde skeendena på 60-talet också en öppet kritisk inställning till vårt eget samhällssystem; utbildningssystemet och värnpliktsfrågan kan nämnas som ett par typiska exempel. Med rötter i protestaktioner av ofta våldsam art i bl a Paris och Berlin for-

mades den svenska ungdomens protest väsentligen bland landets studenter. Engagemanget ledde emellertid inte bara till protester. På olika sätt sökte ungdomar själva forma alternativ genom exempelvis kollektiv eller sammanslutningar med praktiska allmänhumanitära och sociala uppgifter.

I detta skeende spelade sången en viktig roll. Den kunde sammanfatta det viktiga i det budskap protesten ville ge uttryck åt. Den kunde artikulera programmet på ett slagkraftigt och propagandamässigt sätt. Och den bidrog till att skapa och underhålla känslan av samhörighet och solidaritet inom gruppen. Sången blev ett vapen. Som det allra mest kända exemplet bör nämnas We shall overcome, knuten främst till Martin Luther King och medborgarrättsrörelsen i USA. Pete Seeger, Joan Baez och Bob Dylan var protestsångare med stark genomslagskraft. Som föregångare och förebilder torde de ha spelat en viktig roll också för den artikulerat kristna protestsången.

Den kristna ungdomen stod inte utanför detta skeende. Det var också bland ungdomen som den andliga visan uppstod och fick fäste. Den vände sig till ungdomen och den brukades av ungdomen. Genom sin lättillgänglighet i text och melodi, sin förmåga att ofta säga väsentliga saker på ett slående sätt och — inte minst — möjligheten för ungdomarna att själva ackompanjera sången till gitarr blev den uppskattad och brukbar.

Utvecklingen var tämligen likartad världen över. Ungefär samtidigt uppstod visan i USA, England, Västtyskland och Frankrike och dess samband med protestvisa och trubadursång var tydligt. Men även andra inspirationskällor är framträdande: negro spirituals, gospel, jazz, kabarévisa, underhållningsmusik och schlager. Musikstilarna var många men hade det gemensamt att de särskilt appellerade till ungdomen.

Det är, som kommer att framskymta av det följande, också tydligt att den andliga visan tillkom i det revoltklimat som allmänt utmärkte 60-talet. Visan blev ett vapen i kampen för de förändringar man ville se i både samhället och kyrkan, hos människor kollektivt och individuellt.

1965 utgav Riksförbundet Kyrkans Ungdom (RKU) ett litet häfte av Lars Åke Lundberg, *Nio andliga visor*. Visorna hade dessförinnan varit publicerade i RKU:s ledartidskrift Kyrkans Ungdom. Nio andliga visor markerar den moderna andliga visans intåg i vårt land. Lundberg beskriver hur han fick tanken:

> Det började med att jag i ungdomssammanhang kände ett behov av enkla sånger och visor om det kristna livet, ett slags andliga allsånger. Jag hade fått en skiva med den gitarrspelande och sjungande franske prästen A-M Cocagnacs Chansons bibliques (Bibliska sånger). Jag spelade skivan för en grupp ungdomar. Dagen efter hörde jag en av pojkarna vissla en av Cocagnacs melodier. Den hade gått in. Varför inte använda den melodin till en allsång — som ett sätt att sjunga in det glada budskapet? /— — —/ Att på vår tids melodier och rytmer sjunga in det kristna budskapet syns mig som en viktig uppgift och varför skulle man då inte använda jazzrytmen? I vishäftet ingår tre översättningar av sånger av Cocagnac. Speciellt en, Från tvivel till tro (Seigneur, où-es-tu?) kom att bli flitigt använd de närmaste åren. I övrigt upptog samlingen sånger av Nils Bolander, Britt G

Hallqvist, Olov Hartman, Göran Widmark och Lundberg själv, som också tonsatt alla sånger utom Cocagnacs.

Här finns alltså ett påvisbart samband mellan den svenska andliga visan och med vad som skedde utomlands.

Cocagnac skrev gärna bibelvisor med enkla refränger. En annan inflytelserik fransk präst var André Duval, som enligt Lundberg "har en mjukare musikalisk stil och hans bibelanknytningar är lösare än Cocagnacs".

Cocagnac och Duval kom senare att i Frankrike följas av sångare som Akepsimas och Debaisieux.

I Västtyskland hade man sedan början av 60-talet intresserat sig för den andliga visan. 1961 utlystes en pristävling om bästa andliga visa. Första pris vanns av Martin G Schneider med Danke, en enkel slagkraftig visa som fick snabb spridning. Den nådde även Sverige och finns publicerad bl a i *Tillsammans* (1970), ett sånghäfte som sammanfattar mycket av just 60-talets andliga visa i vårt land.

Många nya visor kom i Västtyskland dels att knytas till de stora kyrkodagarna, dels att växa fram ur ett allmänt och omfattande arbete med nya gudstjänster.

I de "Liederhefte" som publicerades i anslutning till kyrkodagarna brukade en avdelning nya sånger, Neue Lieder, ingå. Där möter inte så få visor som i översättning senare brukats i vårt land. Så återfinns exempelvis i sånghäftet vid kyrkodagarna i Köln 1965 den tyska text — av Christa Weiss — som gav Frostenson uppslaget till 289, Guds kärlek är som stranden och som gräset: Die ganze Welt hast du uns überlassen. Kompositören till denna sång, Hans Rudolf Simoneit, var f ö under förra delen av 60-talet flitigt anlitad i ungdomsmusikaliska sammanhang inom svenska kyrkan. Melodin av Hans Puls till 25, Högt i stjärnehimlen, återfinns i samma häfte (Hilf, Herr meines Lebens). Musikstilen i dessa kyrkosånger är så karaktäristisk att Harald Göransson menar sig kunna tala om

> den tyska "Kirchentag"-stilen /— — —/ påtagligt influerad av jazzmusiken. Denna lite tungfotade, synkoperade, rätt exklusiva musik /— — —/ är typisk just för den tyska visdiktningen och har haft vissa svårigheter att hävda sig utanför hemlandets gränser.

Arbetet med nya gudstjänstformer gällde särskilt ungdom. Det gällde f ö både Öst- och Västtyskland. Vad som nått spridning är dock huvudsakligen det västtyska materialet. Typiskt för det västtyska arbetet är att det sker i "Werkstatt"-form; "gudstjänstverkstäder" som seminarier, kurser eller mer långvariga projekt. Många visor och publikationer blev följden. Ett ledande namn i detta arbete var domprosten i Frankfurt am Main, Dieter Trautwein. I Frankfurt upprättades också ett slags produktionscentral och idébyrå, "Beratungsstelle für Gestaltung von Gottesdiensten und anderen Gemeindeveranstaltungen". Härifrån kom inte minst många nya visor.

Uppfattningen om den nya visan som provisorium, ett skeende i ett

inte avslutat helt, skymtar i vad som sägs i Sverige om visan och uttrycks klart i förordet till en tysk vissamling, *Neue geistliche Lieder II*, 1970:

> Vad är det för nytt med nya andliga visor? Att de använder ordet "Gud" bara med tvekan, försiktigt. Att de inte utan att vara konkreta sjunger sitt lov till den kraft, som har skapat oss. De är nya därför att de fortsätter sitt samtal med sina egna uttrycksmedel.
>
> Sångskaparna saknar inte material i denna stora läroprocess. Och är det så att de hellre läser ordet och sjunger sången om revolution än evolution så känner de, som Luther King, att ingenting kunde vara mer tragiskt för en människa än "att leva i denna revolutionära tid utan att ta till sig den nya hållning och den nya inre inställning, som det nya läget kräver".

England har också givit viktiga bidrag till den nya andliga visan i vårt land. Redan på 50-talet fanns i England den s k Church Light Music Group med melodier som var starkt influerade av tidens gängse underhållningsmusik. Det mest inflytelserika namnet i England är utan tvekan Sydney Carter, representerad i Psalmer och visor 76 med två översättningar: Jag behövde en nästa (632) och Maria, sa Judas (634). Hans musik är ofta enkel och suggestiv, hans texter raka och inte sällan provocerande. Frostenson träffade på Carters texter i det senare omnämnda häftet New Hymns for a New Day, och skriver härom:

> Det var innehållsmässigt inte så stort avstånd mellan dem och de gamla hymnerna. I bägge fanns konkretion, rakt-på-sak-språk och ett fast dogma. De mest inspirerande i dessa "new hymns" handlar om Kristi kors, uppståndelse och återkomst. I en del av dem är temat genomfört med hetta, engagement och stor genomslagskraft. Det gäller kanske framför allt Sydney Carters texter.

Stor betydelse hade också några häften, utgivna av Peter Smith på Gaillards förlag, nämligen *Faith, Folk and Clarity, Faith, Folk and Nativity* och *Faith, Folk and Festivity*, 1968 resp 1969, med protestsånger, folksånger, carols och andliga visor.

Ett viktigt centrum för den andliga visan i England blev metodistkyrkan i Notting Hill. Där verkade Geoffrey Ainger, tonsättare, textförfattare, och Ian Calvert, tonsättare. Tillsammans står de bakom ett anspråkslöst litet häfte, *Songs from Notting Hill*, där några sånger som fått stor spridning återfinns. Det gäller A cry in the night, Mary's Child och Crucify that man. Den förstnämnda översattes av Frostenson (Ett skrik i Guds natt) och ingick bl a i psalmkommitténs försökshäfte Psalmer och visor 71 (1971, nr 619).

Från amerikanskt håll bör nämnas John Ylvisaker, Ewald Bash och författarfirman Avery & Mash, samtliga med en musikstil som anknyter till folklig viston och ballad — liksom Carter och författarna från Notting Hill.

I en stil som mer erinrar om underhållningsmusiken skrev också italienaren Marcello Giombini, hos oss känd som författare och tonsättare till 154, Dina händer är fulla av blommor. Giombinis sånger finns i samlingen *Salmi per il nostro tempo*.

Kyrkornas världsråds ungdomsdepartement utgav under 60-talet en

bulletin, RISK. Bulletinen gav en god orientering om aktuella teologiska frågor; inriktningen var att väcka opinion och påverka ungdomsledare och unga kristna till de förändringar inom kyrkorna som man menade var nödvändiga för att kyrkan skulle fylla sin kallelse i världen. 1966 utgavs ett nummer, kallat *New Hymns for a New Day* (RISK 1966/3). Där upptogs 44 andliga visor från olika länder — av de namn som nämnts här tidigare möter Ylvisaker, Bash, Ainger, Calvert, Schneider och fr a Carter. Även några nya namn, som senare kom att spela en framträdande roll i arbetet med förnyelsen av gudstjänsten och visan, möter här, nämligen Huub Osterhuis och Fred Kaan.

Urvalet av sånger måste betraktas som mycket representativt. Här återfinns många av de sånger som senare snabbt blev spridda, ofta översatta, i en mängd sångböcker den kristna världen över. Vilken roll New Hymns for a New Day spelade i detta sammanhang går inte att säga. För svenskt vidkommande utövade den ett inte obetydligt inflytande och upplagan blev snabbt slutsåld.

I förordet skrivet av direktorn för ungdomsdepartementet Albert van den Heuvel läggs tonvikten vid kyrkans missionerande uppgift och behovet av att från den utgångspunkten få fram en ny kristen sång. De sångböcker man nu använde led, menade han, av många brister: psalmerna var inte bara skrivna på ett hopplöst omodernt språk, de speglade ett föråldrat samhälle och de var överlastade av "orgier i ontologi, egocentrisk pietism och konstantiniansk ecklesiologi".

I själva verket, menade van den Heuvel, var "vår icke förnyade psalmbok ett större hinder för kyrkans förnyelse än alla våra urmodiga teologiska uttalanden".

Ståndpunkten är inte vald på måfå eller i en ambition att bara verka provocerande. van den Heuvel erinrar om ett uttalande av den kände romersk-katolske prästen och experten på området, Joseph Gelineau, att "församlingssången är den viktigaste handlingen i gudstjänsten näst efter nattvarden".

van den Heuvel fortsätter:

> Jag är böjd att hålla med honom, trots luthersk och reformert betoning av ordets predikan. Det är psalmerna som man sjunger om och om igen, som utgör ett slags behållare för mycket av vår tro. Psalmerna är förmodligen i vår tid de enda bekännelsedokument som vi lär oss utantill. I den egenskapen har de intagit katekesens plats. Och vidare, många kristna traditioner är starkt präglade av deras sångböcker. Tänk på de ortodoxa kyrkorna, metodisterna, frälsningsarmén och de reformerta (psaltarparafraserna) /— — —/ säg mig vad du sjunger så skall jag säga dig vem du är!

Många internationella impulser har alltså tillförts den svenska andliga visan. Lundberg har svarat för några översättningar, men flitigast som översättare har Frostenson varit. Frostenson har också svarat för en stor mängd originaltexter, efter 1969 publicerade i sångsamlingar som *Medmänniska, Sätt en ring på hans hand, Ställ dig vid hans kors, Ung tro livet ut, m fl.* 1969 samlades de viktigaste översättningarna i en sångsamling,

Mitt ibland oss. Av här tidigare nämnda utländska författare återfinns där Ainger, Carter, Cocagnac, Duval och Ylvisaker.

Det huvudsakliga beståndet av svensk andlig visa är emellertid originaltext och originalmelodi.

1966 utgavs av RKU Hans Blennows *Noas blues och andra visor*. Blennow skrev både text och musik. Texterna utgår från bestämda bibelberättelser. Musiken kan närmast betecknas som jazz eller jazzinfluerad. Av dessa visor togs Visan om kornbröden upp i psalmkommitténs förslag Psalmer och visor, SOU 1975:3 (750). Blennow har senare publicerat ytterligare vissamlingar, särskilt avsedda för barn.

Förutom Lundberg och Blennow bör ytterligare två män nämnas, nämligen Tore Littmarck och Jan Arvid Hellström.

1968 utkom Littmarcks *Ny sång*. Hans sånger ville enligt förordet "visa på Guds verklighet som ett äkta och meningsfullt alternativ till förställningen och falskheten", eller vara "visor om livets teater och Guds verklighet". Littmarck sökte okonventionella, inte sällan mot det traditionellt kyrkliga kritiska utgångspunkter för sina visor. I den nämnda samligen finns några visor som fick särskilt stor spridning. Det gäller fr a Så älskade Gud världen (bl a upptagen i Tillsammans), som under några år var en av de flitigast sjungna andliga visorna. Här återfinnes också 219, Jag skulle vilja våga tro (senare omarbetad).

Jan Arvid Hellström gav 1970 ut *Ande, vind och liv*. Musikaliskt kännetecknas sångsamlingen av en stor enkelhet. För Hellström var detta ett medvetet och konsekvent genomfört program:

> Många tycker att den kyrkliga visan är för banal. Man strävar efter att göra den musikaliskt försvarbar. Även om man vill ha fram mera avancerade kyrkliga visor måste man också arbeta på att få fram enkla, som alla kan. Att göra obegripliga saker är ingen konst. Vad som behövs är att få fram det enkla, det omedelbara.

Den musikaliska stilen ansluter huvudsakligen till negro spiritual- och gospeltraditioner.

Texterna utmärks ofta av en strävan efter att låta evangeliets berättelser smälta samman med nuet exempelvis genom att den sjungande identifierar sig med någon av gestalterna kring Jesus. Språket är något mer lyriskt än hos Lundberg, Blennow och Littmarck.

Såväl Littmarck som Hellström har senare gett ut ytterligare sångsamlingar.

Vad som återgivits här kan endast betraktas som exempel, nära knutna till det föreliggande psalmboksförslaget. En allmän översikt över 60-talets rika visproduktion skulle göra avsnittet betydligt mer omfattande. Svårigheter skulle också uppstå att dra gränserna mot vad som bör betecknas som andlig visa, tänkt att sjungas av en församling, och den andliga underhållningssång som kan ligga visan stilmässigt nära men som egentligen lämpar sig bäst för solosång.

Avslutningsvis bör något nämnas om vad som generellt kan karaktärisera den andliga visan.

Visan är i regel i första hand tänkt för ett gudstjänstsammanhang, inte för underhållning eller utfyllnad vid ungdomssamlingar eller liknande.

Vi har tidigare sett hur nära arbetet med gudstjänst och visa var knutet till vartannat i Västtyskland. Detsamma gäller hos oss fr a Lundbergs visor. De kom att brukas och bli viktiga inslag i de mindnattsgudstjänster i jazzrytm som Lundberg tillsammans med Ragnar Wittgren svarade för under flera år från senare delen av 1960-talet. Det var gudstjänster som ägde rum i Gustav Vasa kyrka i centrala Stockholm just vid den tidpunkt då många ungdomar var församlade på platsen (Odenplan) utanför. Syftet var att nå ungdom som annars aldrig besökte en kyrka. Gudstjänsterna var upplagda efter ett visst tema, där visorna ingick som viktiga beståndsdelar. Sammanhanget är viktigt att uppmärksamma; visan är en organisk del i en gudstjänstens helhet, inte ett slags musikaliska avbrott. Visan sågs av Lundberg och Wittgren som ett medel att nå människor och att uttrycka budskapet så att det kunde uppfattas utan språkliga eller innehållsliga spärrar. I *Gudstjänst för människan* (1972) som beskriver arbetet och synen bakom midnattsgudstjänsterna säger Lundberg och Wittgren därför att

> musiken är till för att skapa kontakt, öppna vägar för texten och underlätta så att den kan sjungas. Det är nämligen genom de andliga visorna som den kristna kunskapen idag till stor del förmedlas. Genom att sånger sjungs upprepade gånger nöts texten in och detta textinnehåll är den dogmatik som idag lärs ut. Därför är texten en så viktig del. Ett ständigt sjungande om himlen och "ovan där" har till följd att den kristna tron förläggs till någonting på andra sidan och kan skapa handlingsförlamning och ointresse för dagens problem. Protestsången har här fungerat som ett nödvändigt korrektiv.

I de andliga visorna är vidare samtidighetsdraget ofta framträdande. Språk och motiv kan också vara direkt hämtade från samtiden. Ett tydligt exempel på hur 60-talets politiska oro och gerillakamp — där den katolske prästen och gerillakämpen Camillo Torres för många kom att stå som en symbol för den politiska handling som kristen tro förpliktar till — finns i en sång av Anders Frostenson (Frihetens träd. Ur *Mitt ibland oss):*

> Vi tror att du bor
> hos dem som idag
> för frihetens sak mot bergen sig drar
> mot djungel och skog, deras broder och vän
> tills jorden igen är människors hem.

Strofen har sedermera omarbetats (746).

Lundberg och Wittgren nämnde ordet protestvisa. Visan kunde verka utmanande. För det första gällde det den musikaliska stilen. Enkelheten och närheten till modemusiken gjorde att den sågs med ogillande eller åtminstone skepsis inte minst från kyrkomusikaliskt håll. I den 1972 utgivna *Kyrkans sång* (red Jan Arvid Hellström och Lars Åke Lundberg) finns en sammanfattning av den debatt på detta område som ägde rum i början av 1970-talet; en mer allmän sådan debatt ägde inte rum under

den period som här behandlas. Uppenbart är dock att, som Harald Göransson påpekat, förståelsen för behovet av detta slags musik har ökat och att motsättningarna relativt snabbt övervanns.

För det andra kunde visan verka utmanande genom innehållet. Den dagsaktuella visan hade ofta som sin poäng att kritiskt belysa någonting i samtiden som man önskade förändrat. Littmarcks texter ger exempel på en mer övergripande kritik på olika punkter i kyrkornas liv, såsom t ex splittringen mellan kyrkorna (Guds här):

> För vi är lutheraner och vi är Guds armé.
> Och vi, vi är baptister och bättre just för de'.
> Och vi är metodister och finare än dom.
> — Soldaterna går hit och dit och helst gör dom helt om.

Som exempel på en diktare vars visor uttrycker okonventionella, kanske kontroversiella teologiska tankar har tidigare nämnts Sydney Carter. I kommitténs förslag till 1975 års kyrkomöte (Psalmer och visor, SOU 1975:3, nr 787) återfanns en Cartertext av det slaget. Carter utgick där från en expanderande världsbild som inte är främmande för att det kan finnas andra kulturer, som vår, på andra platser i universum. Gäller Kristus också för dem? Carter ställde frågan i Every star shall sing a carol, där den (i svensk översättning) uttrycks på följande sätt:

> Kanske i en stjärnbild
> bortom Vintergatans valv
> blir han född på nytt och lindad
> och på halm i krubban lagd.

Hos Carter finns också andra uttryck för hans känsla för originella och drastiska teologiska tolkningar. I den under 60-talets sista år uppmärksammade boken *Feast of the Fools,* (Dårarnas fest, 1969) av den amerikanske teologen Harvey Cox, påpekades att festen, humorn, skrattet, komedin och den skapande fantasin hör med till den kristna trons äkta livsformer. Cox hänvisar bl a till den katolske teologen Hugo Rahner, som säger att det hebreiska ord som används i Ordspråksboken för att uttrycka "logos" (ordet, verksamt hos Fadern vid skapelsen) bäst kan återges med "dans". Det används t ex för att beskriva Davids berömda dans framför Herrens ark (2 Sam 6:5, 6:21). Cox fortsätter:

> Även om tolkningen kan ifrågasättas är tanken lysande. Långt innan han låg maktlös i krubban, drev ut månglarna ur templet och hängde på korset, var Kristi ande närvarande vid skapelsen — dansande.

Tanken på den "dansande Herren" togs upp av Carter i en känd visa, Lord of the dance, som dock inte fått någon godtagbar svensk översättning:

> I danced in the morning when the World was begun..
> I danced on the Sabbath and I cured the lame...
> I danced on a Friday when the sky turned black...
> They cut me down and I leapt up high...
> I am the Lord of the dance, said he.

Ett genomslag av 1960-talets teologi kan också spåras i enstaka svenska texter. Ett exempel är Britt G Hallqvists Gud, du gick bort (741). Den återspeglar något av de 60-talsstämningar och det engagemang som ställde sig på de utsattas och svagares sida:

> Lidandets kors växer sig stort
> mest för de minsta i världen

och i formuleringen "Gud är du död" kan man känna igen den "Gud-är-död-teologi" som tog form och debatterades just under 60-talet.

2.16 Beslut om ett psalmbokstillägg vid kyrkomötet 1968

Kyrkomötet 1958 hade avvisat förslaget om ett psalmbokstillägg främst av det skälet att man ville ha tillgång till nya psalmer att välja bland.

Under 1960-talet ägde i Sverige en stark kvantitativ och kvalitativ utveckling rum på området — en utveckling som senare en utländsk bedömare beteckande som en "Hymn explosion" (E Routley). Kyrkovisor för barn, Hymnologiska institutets verksamhet och den rika produktionen av kristen visa i ungdomsvärden hade bidragit till ett utbud av psalm och sång i en omfattning som man knappast hade kunnat förutse 1958.

Detta antyddes också då frågan på nytt togs upp vid kyrkomötet 1968. Det skedde i en motion (nr 62) av biskopen Ragnar Askmark och professorerna Åke Andrén och Ragnar Holte, samtliga ledamöter i biskopsmötets liturgiska nämnd till vilket Hymnologiska institutet ju formellt var knutet.

I motionen framhålls att

> ett arbete på psalmens område har under 1960-talet pågått under ledning av Hymnologiska institutet. Ett sjuttiotal av de under detta arbete sammanbragta texterna har redan kommit att ingå i frikyrkliga och kyrkliga sångsamlingar i Sverige, Norge och Finland. Ännu större spridning har materialet i Kyrkovisor för barn fått. Denna sångsamling har fått en oväntat stor genomslagskraft och har även visat sig fylla ett behov som var större än man var medveten om innan den existerade i häftet. I häftet Sjutton psalmer har utöver texter även ett urval nykomponerade melodier redovisats.

Utan att det särskilt framhölls i motionen gjordes alltså klart att de villkor för ett nytt psalmarbete som ställts upp av kyrkomötet 1958 nu måste anses uppfyllda.

I motionen nämns också vissa ämnen som behöver få "adekvata uttryck" genom en förnyelse av psalmer:

> mission, diakoni, ekumenik, evangelisation, arbetsliv och ungdomens nya situation. Nya nattvards-, vigsel- och jordfästningspsalmer vore likaså önskvärda. För kyrkoårstider som senare delen av Advent, passionstiden,

> tiden efter Påsk samt för många söndagar under trefaldighetstiden borde det också finnas fler psalmer att välja mellan.

Exemplen på önskade ämnen avviker inte från vad som tidigare framförts under 1900-talet utom på en punkt, nämligen "ungdomens nya situation". Motionen utvecklar inte innebörden härav, men det bör vara rimligt att anta att de starka rörelser av politisk och annan idémässig art som präglade senare delen av 1960-talet — och kanske inte minst året 1968 — ligger bakom formuleringen. En förändring av ungdomens hållning och dess ställning i kyrka och samhälle var tydlig; detta måste återverka på utformningen av en psalmbok.

Motionen informerade i övrigt kortfattat om Hymnologiska institutets verksamhet, om medverkande författare och om arbetsprocessen. Motionärerna anhöll

> att kyrkomötet hos Kungl Maj:t måtte anhålla att en kommitté tillsättes för utarbetande av tillägg till Den svenska psalmboken för att prövas och användas i svenska kyrkan intill dess en allmän revision av Den svenska psalmboken har företagits.

Beredningsutskottet erinrade i sitt betänkande nr 6 om vad kyrkomötet 1958 anfört angående "ett brukbart bestånd av nya psalmer och koraler" som borde föreligga, innan ett arbete av det slag motionärerna önskade kunde komma till stånd. Nu var emellertid den förutsättningen uppfylld. Utskottet framhöll särskilt "att man inte minst i Kyrkovisor för barn fått goda exempel på en nutida, både enkel och värdig koralton".

Två viktiga principiella markeringar skymtade i utskottets kortfattade betänkande. Det ena gällde att psalmboksarbetet borde relateras till det pågående arbetet med böner och gudstjänstritual. Det andra var att det därvid handlade om att text och musik tillsammans skulle bilda en organisk enhet med vår kyrkas gudstjänst i övrigt.

Utskottet hemställde att kyrkomötet ville besluta i enlighet med motionens anhållan.

Den 24 september 1968 biföll kyrkomötet utskottets hemställan utan debatt, och i skrivelse nr 9 av den 26 september 1968 anhöll kyrkomötet att Kungl Maj:t måtte tillsätta en kommitté för uppdraget.

Den 14 mars 1969 utsåg Kungl Maj:t fem ledamöter i en sådan kommitté, nämligen Ulf Björkman (ordförande), Esbjörn Belfrage, Anders Frostenson, Harald Göransson och Per Olof Nisser.

2.17 Frågan om en ekumenisk psalmbok i historiskt perspektiv

En mer uttalad strävan efter en gemensam psalmbok eller en gemensam psalmboksdel är av ganska färskt datum. Det bör noteras att när denna tanke genom Sampsalm från 1978 tagit form är det genom sin bredd en unik händelse inte bara i svenskt samfundsliv utan också i jämförelse med världen i övrigt.

Kommittén har tidigare och fr a i sitt betänkande SOU 1981:49 redo-

gjort för Sampsalms framväxt, sammansättning och arbete. Här får hänvisas till detta betänkande. I föreliggande avsnitt skall endast översiktligt och sammanfattande en historisk bakgrund till arbetet på en ekumenisk psalmbok skisseras.

2.17.1 Svenska kyrkans inställning till sång utanför den kyrkliga traditionen

Det är först under 1700-talet som kristen sång av någon omfattning och med en egen kraft bryter fram vid sidan av kyrkans sång och manifesterar sig i utgivning av olika sångböcker i vårt land. Svenska kyrkans monopolställning i det andliga livet avspeglas i sådant som kyrkogångsplikt och i konventikelplakatet 1726—1858, som uttryckligen förbjöd privata sammankomster utan lärostånds medverkan för bibelläsning och bön. Men sannolikt är det fel att skylla kyrkans svala hållning till den utomkyrkliga sången enbart på monopolmedvetande och maktkänsla. Den evangeliska sången var central från läro- och själavårdssynpunkt och det var naturligt att man förhöll sig avvaktande till sådant som inte naturligt och organiskt ansågs kunna höra hemma i den. Och skillnaderna mellan 1700-talets andliga sång och den karolinska psalmboken var karaktärsmässigt mycket stora.

1700-talet präglas på den andliga sångens område framför allt av de sångsamlingar av herrnhutiskt och pietistiskt snitt som då fick stor spridning. De mest kända är den pietistiska *Mose och Lambsens visor* (1717) samt — *Sions Sånger* (1743) och *Sions nya sånger* (1778), båda herrnhutiska. Mose och Lambsens visor har betecknats som den subjektiva känsloinnerlighetens vårbrytning i vår diktning (Martin Lamm) och hade alltså även en allmänlitterär betydelse. Det dominerande i den pietistiska sången var ofta ett tungt allvar och understrykande av de krav som ställdes på en kristen, med kritisk hållning till allt som uppfattades som världsligt. Grundtonen var ofta individualistisk. Många av de herrnhutiska sångerna präglades av stark känslosamhet och av drastiska bilder för trons hängivenhet, stundom på gränsen till det smaklösa. Avståndet till den kärva karolinska psalmboken (1695) var stort. Sin starkaste förankring hade detta slags sångsamlingar i fromma lekmannakretsar, men också präster drogs med i den nya väckelsen. Den mycket spridda sång- och andaktsboken *Andelig Duvoröst* (1734) hade som upphovsman prosten Olof Kolmodin. Men de officiella psalmboksförslag som arbetades fram under 1700-talet (1765-67 resp 1793) återspeglade knappast alls dessa rörelser i samtiden. Inte heller Wallin visade i sin psalmbok 1819 — eller i de förslag som föregick den — något särskilt intresse eller förståelse för dem. Det kan vara värt att notera att ungefär samtidigt med den wallinska psalmrevisionsepoken utkom komministern Lars Linderots postumt samlade sånger, *Andeliga Sånger och tillfällighets-Verser*, 1815, med bl a Ingen hinner fram till den eviga ron och Säg mig den vägen.

Bakom Wallins avvisande hållning kan antas en estetisk reservation. För honom var den sköna formen en återspegling av all skönhets källa, Gud. Den pietistiska och herrnhutiska sången representerar ett nästan

rakt motsatt synssätt. Som Inger Selander påpekat i avhandlingen *O hur saligt att få vandra* (1980) handlar det här om en anspråkslöshet och formell enkelhet som odlas som princip: det är genom att avstå från ett prålig utstofferat språk som man visar rätt ödmjukhet. Samma grundinställning behölls av den senare 1800-talsväckelsen. Den wallinska psalmboken fick på många sätt en ställning som folkbok men i många avseenden torde den ha varit för akademisk och "litterär" för allmänheten. Och för dem som nåtts av väckelsen höll den inte. "Guds barn sjunger inga psalmer", citerar Emil Liedgren.

Under 1900-talets psalmboksarbete blev det naturligtvis svårt att bortse från väckelsens sångskatt. Men man sökte ändå hålla en distans mot den i psalmboksförslagen 1908—1920. I psalmboksförslaget 1917 skedde ett slags accepterande i och med att till denna fogades ett tillägg, Andliga sånger, med 20 nummer, varav 13 senare kom att ingå i 1937 års psalmbok. Ett väckelsesångens genombrott markerar *Nya Psalmer* 1921; ytterligare några väckelsesånger tillfördes 1937.

Entusiasmen var dock delad. Torsten Fogelqvist, verksam som kritiker i Dagens Nyheter och granskare av bl a psalmboksarbetet, blev sedermera indragen i detta som ledamot av de sista sakkunniggrupperna. Han bifogade till septemberförslaget 1936 ett särskilt yttrande, där han bl a menade att på något håll "passagen mellan kyrkan och missionshuset breddats över det verkliga trafik- och förbindelsebehovet".

Behandlingen av väckelsens sångskatt i 1937 års psalmbok och framför allt 1939 års koralbok får bedömas som ganska hårdhänt. Många textliga ändringar gjordes och väckelsens melodier försvann, ändrades eller försågs med vad man ansåg vara mer passande alternativmelodier i tidens egen koralstil. Det skulle, som framgår av tidigare avsnitt i detta betänkande, dröja till 1969 innan man var beredd till större öppenhet mot de ursprungliga väckelsemelodierna.

När psalmboksarbetet togs upp 1969 var läget mycket förändrat. Genom de senaste årens produktion av andlig sång, genom Hymnologiska institutet och inte minst genom den s k visvågen hade psalmen blivit ekumenisk på ett annat sätt. Den skrevs inte för ett speciellt samfund utan blev alla samfunds egendom. Sålunda är stora andelar gemensamma i Psalmer och visor 76 och 82 och dess frikyrkliga motsvarighet *Herren lever* (1978). Till bilden hör kanske också att de flesta svenska kyrkorna och samfunden engagerat sig ekumeniskt både nationellt och internationellt (genom Kyrkornas Världsråd). Världsrådets sångbok, *Cantate Domino*, upptog f ö vid sin revision 1974 åtta nya sånger från Sverige. Det kan i sammanhanget erinras om att vid det bekanta ekumeniska mötet i Stockholm 1925 utgavs en särskild ekumenisk sångsamling av stort principiellt intresse, *Communio*. Som "das Stockholmer Lied", mot bakgrund av detta möte, betecknades Beskows Ack saliga dag (314). Svensk psalm var inte utan ekumenisk verkan.

2.17.2 Frikyrklig gemensam sång

När fria samfund började etableras i vårt land från och med mitten av 1800-talet användes till att börja med enskilda sångsamlingar såsom

Ahnfelts *Andeliga Sånger*, Sånger till Lammets lov *(Sankeys sånger)* och andra sådana vid sidan av den wallinska psalmboken. Men relativt snart ledde utvecklingen fram till egna separata samfundssångböcker. Baptistsamfundet (första församlingen grundad 1848) utgav 1880 *Psalmisten*, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (1856) utgav 1889 *Sionstoner*, Metodistkyrkan (1868) utgav 1892 *Metodist-Episkopalkyrkans svenska psalmbok* och Missionsförbundet (1878) utgav 1893 *Svenska Missionsförbundets sångbok*. Man kan observera att några av dem senare fått andra namn. Melodi- eller koralböcker utkom i regel senare, ibland betydligt senare. Två sångböcker, som har mindre gemensamt med Den svenska psalmboken än de nu nämnda, utgavs nära nog i anslutning till samfundsbildningen. Det gäller *Frälsningsarméns sångbok 1882* och Pingströrelsens (1913) *Segertoner* (1914).

Ett försök att på ett tidigt stadium skapa en gemensam psalmbok för de fria samfunden skedde då Per Palmqvist på eget förlag utgav *Församlingssånger* (1878). Aktiv medarbetare var fil dr Erik Nyström, känd inte minst för många översättningar. Samlingen hade baptistisk bakgrund men tycks av baptisterna ha ansetts för lite baptistisk och av övriga för mycket baptistisk; den slog aldrig igenom. En helt annan ställning hade den 1859 utgivna *Pilgrimssånger*.

Vid frikyrkomötet 1934 väcktes tanken på en gemensam sångbok för Missionsförbundet, Baptistsamfundet och Metodistkyrkan. Ett första steg togs genom att man 1939 kunde utge en gemensam sångbok för ungdom, *Ungdomssånger*. Men tveksamheten mot möjligheterna att åstadkomma en gemensam sångbok för samfunden var stor. Det gällde inte minst om frikyrklighetens mest framträdande hymnolog, pastorn i Svenska Missionsförbundet och sedermera teologie hedersdoktorn, Oscar Lövgren. Vid frikyrkomötet 1939 måste han i ett föredrag slå fast att även om tanken vore god så var de praktiska problemen alldeles för stora. Dogmatiska invändningar kunde också resas, menade han.

1942 togs frågan upp på nytt vid frikyrkomötet samma år. Den vann stöd i de tre nämnda samfundens årskonferenser — i baptisternas fall dock först efter någon tvekan. En kommitté tillsattes för att utarbeta den gemensamma sångboken. Svårigheterna blev emellertid så stora att resultatet blev ett annat än det avsedda, nämligen en mindre sångbok för bruk vid gemensamma möten, konferenser och gudstjänster. Sångboken kom ut 1945 och hette *Gemenskap*.

När det gällde barn- och ungdomssångböckerna var svårigheterna inte lika stora. Ungdomssånger omarbetades 1958 och bakom denna ställde sig också Örebromissionen. I sammanhanget bör erinras om att KFUM:s sångbok, *Uppåt* (första uppl 1900), är ekumeniskt upplagd. Med sikte på kristna lärare, seminarister och studenter gavs från frikyrkligt håll en sångsamling *Psalm och sång* 1926. På barnsidan kan noteras att bakom *Svensk söndagsskolsångbok* (1910, omarbetad 1929) stod Baptistsamfundet, Metodistkyrkan och Missionsförbundet; sedermera anslöt sig Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och Svenska Alliansmissionen. Samtidigt med Kyrkovisor för barn 1960 utkom på frikyrkligt håll en samling barnsånger närmast tänkta för söndagsskolan, *Nu sjunger vi*. Bakom den stod en förhållandevis stor grupp frikyrkor och organisatio-

ner, nämligen Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Helgelseförbundet, Metodistkyrkan, Alliansmissionen, Baptistsamfundet, Svenska Frälsningsarmen, Missionsförbundet och Örebromissionen. För ungdom utgavs 1968 en vida spridd sångsamling, *Ta ton*. Ett samgående av stort principiellt intresse skedde 1966, då sångboken *Psalm och sång* kom ut (titeln hade ju tidigare burits av en skol- och studentsångbok från 1926). Den blev Baptistsamfundets och Örebromissionens gemensamma sångbok och ersatte baptisternas *Psalmisten* och Örebromissionens *Andliga sånger* (första uppl 1931). Andra namnbyten kan noteras: Missionsförbundets sångbok fick i och med revisionen 1951 namnet *Sånger och psalmer*, Metodistkyrkan förkortade vid revisionen samma år namnet på sin psalmbok till *Metodistkyrkans psalmbok*.

De frikyrkliga sångböckerna underkastades förhållandevis täta revisioner. Ett genomgående drag är därvid att de successivt närmar sig Den svenska psalmboken; dels övertas alltmer av psalmer från psalmboken, dels fungerar psalmbokens text som ett slags normaltext, efter vilken man har en benägenhet att rätta sig. När det gäller texter som kan betecknas som specifikt samfundsegna tycks man helst hålla fast vid de hävdvunna formuleringarna, men annars är rättelse efter Den svenska psalmboken snarare regel än undantag. Senare tiders revisionsarbete inom svenska kyrkan kan kanske i sin tur sägas ha uppvisat tendenser till en större öppenhet mot den textliga och musikaliska avfattning som sånger med frikyrkligt ursprung har.

En överblick över hur mycket och vad som är gemensamt mellan samfundens sångböcker i Sverige ger Inger Selander, *Index över den kristna församlingssången* (1979). Undersökningen omfattar 14 sångböcker. Samtliga större samfunds sångböcker ingår. Undersökningen visar att dessa sångsamlingar innehåller sammanlagt 3 105 sånger. Endast tio återfinns i samtliga sångsamlingar, nämligen Bereden väg för Herran, Din spira, Jesu, sträckes ut (alt text: Kom Jesu, var i väl och ve), Guds rena Lamm, oskyldig, Herren, vår Gud, är en konung, Här en källa rinner (alt Det finns en källa, fylld med blod), Höga majestät, vi alla (alt Oss välsigna och bevara), Jag lyfter mina händer, O, du saliga, o, du heliga, Till härlighetens land igen samt Var hälsad, sköna morgonstund.

Med ett par undantag — Här en källa rinner och O, du saliga — rör det sig om psalmer övertagna från 1819 års psalmbok. Flera av de tio är knutna till högtider. Om man undantar Katolska kyrkans samlingspärm ökar antalet med ytterligare 17 sånger, varav de flesta stammar från 1800-talets väckelserörelse och i sin art har kommit att bli "klassiska" (Blott en dag, Bred dina vida vingar, Jag är en gäst och främling, Jesus för världen, Med Gud och hans vänskap etc). Den författare som är företrädd med det största antalet originalsånger i Selanders undersökning är Lina Sandell-Berg (116 sånger) följd av Wallin (112), därefter följer den för svenska kyrkans sångtradition helt obekante Anders Hansson (1863-1925), resepredikant, fribaptist som kort före sin död anslöt sig till pingstväckelsen, med 77 sånger. I listan över de 16 mest frekvent förekommande författarna kommer från svenska kyrkans psalmtradition förutom Wallin endast Frostenson (42) och Franz Mikael Franzén (20); av övriga står endast den danske biskopen H A Brorson (1694—

1764) med 22 sånger, nära denna tradition. Dominansen av frikyrkliga författare från 1800-talet och vårt sekels början är mycket stor. Men flera av dem har sina sånger koncentrerade till enskilda samfunds sångsamlingar. Författare som vunnit mycket stor spridning är Frostenson, Brorson, Franzén och Fanny Crosby-van Alstyne. Beträffande Brorson meddelar Selander att han, "den främste representanten för den danska pietismens psalmdiktning /— — —/ uppmärksammades först i väckelsekretsar och flera av hans psalmer översattes vid mitten av förra seklet".

Särmaterialet, dvs det som endast finns i en enda av sångsamlingarna, utgörs för Den svenska psalmbokens vidkommande av 213 psalmer, eller 34,8 procent av psalmboken. Jämförelse kan göras med Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 18 procent, Missionsförbundet med 15 procent och Baptistsamfundet-Örebromissionen med 14,1 procent. Pingströrelsen har 31,8 procent och Frälsningsarmén 38,2 procent.

Indexet visar också att Den svenska psalmboken med sina 612 psalmer tillhör de mindre omfångsrika. Ännu mindre är endast Pingströrelsens Segertoner (604), Svenska Frälsningsarméns sångbok (565) och katolikernas samlingspärm (299). Omfångsrikast är Missionsförbundets Sånger och psalmer med 788 nummer.

En viss andel psalmer har samfunden gemensamma. För Den svenska psalmbokens vidkommande gäller att den har flest psalmer gemensamt med EFS' Sionstoner (260), därefter med Missionsförbundets Sånger och psalmer (234), Metodistkyrkans psalmbok (228) och Baptistsamfundets-Örebromissionens Psalm och sång (208). Minst gemensamt har den med Svenska Frälsningsarmén (52) och Pingströrelsens Segertoner (73). Av Katolska kyrkans samlingspärms 200 psalmer är inte mindre än 113 gemensamma med Den svenska psalmboken.

Någon motsvarande undersökning har inte gjorts tidigare, men klart är ändå att andelen stoff, gemensamt för Den svenska psalmboken och andra samfundssångsamlingar, undan för undan ökat.

2.17.3 Sampsalm

1976 inbjöd samtalsdelegationen mellan Svenska kyrkan och Missionsförbundet till en konferens i Sigtuna kring frågan om en ekumenisk psalmbok. Konferensen ägde rum den 25—26 mars. En fortsättningskommitté utsågs och en ny konferens ägde rum 24—26 november 1976. Fortsättningskommittén fick då förnyat uppdrag att verka som en arbetsgrupp för den ekumeniska psalmboksfrågan. Efter ytterligare en konferens 19—20 april 1978 utsändes en inbjudan till kyrkor och samfund i Sverige att utse representanter i en gemensam kommitté, kallad Sampsalm, för att grundligare och mer konkret gå in på frågan om förutsättningarna för en gemensam ekumenisk psalmbok. Sedermera har inalles 15 kyrkor, samfund och kristna organisationer låtit sig representeras, nämligen — utöver Svenska kyrkan — Adventistsamfundet, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Fribaptistsamfundet, Frälsningsarmén, Helgelseförbundet, Katolska kyrkan i Sverige, Liberala katolska kyrkan i Sverige, Metodistkyrkan i Sverige, Pingströrelsen, Svenska Alliansmissionen, Svenska Baptistsamfundet, Svenska Frälsningsar-

mén, Svenska Missionsförbundet och Örebromissionen. Ordförande var prosten, docent Ulf Björkman och sekreterare, musikdirektören Torgny Erséus. Sampsalms verksamhet har finansierats bl a genom anslag från utbildningsdepartementet och kyrkofonden genom psalmkommittén.

Bakgrunden till arbetet var tvåfaldig, dels hade genom åren alltfler psalmer ur Den svenska psalmboken upptagits i frikyrkliga sångböcker: Svenska kyrkan hade å sin sida fr o m Nya psalmer 1921 införlivat alltmer av väckelsens sångskatt i psalmboken, dels skrevs ny psalm inte för ett speciellt samfund utan brukades gemensamt av flera samfund; ett exempel härpå är det gemensamma materialet i å ena sidan Svenska kyrkans Kyrkovisor för barn samt de både psalmbokstilläggen och å andra sidan det frikyrkliga sångbokstillägget Herren lever. Till bilden hör också allmänna ekumeniska strävanden i vårt land, där det gällde att finna områden för gemensam andlig och kristen manifestation. I psalmboksarbetet fann man ett sådant arbete och uppenbart var de engagerade kyrkornas och samfundens positiva vilja att nå fram till ett gemensamt positivt resultat. Sampsalms arbete har tilldragit sig uppmärksamhet inom landet men också internationellt.

Inom Sampsalm diskuterades flera modeller för en ekumenisk psalmbok. Med stöd av en enkät, gjord 1978, stannade man för en lösning som innebar att de gemensamma psalmerna samlades i en särskild inledande del av psalm- och sångböckerna ("baspsalmbok"). Till denna kunde de samfund som så önskade foga ett eget tillägg med de psalmer och sånger man därutöver önskade ("samfundstillägg").

I SOU 1981:51 sammanställde Sampsalm de sånger som hämtats från andra kristna sångsamlingar än Den svenska psalmboken och dess tillägg och som föreslogs ingå i baspsalmboken. Sammanställningen omfattade 156 sånger. Därjämte presenterade Sampsalm i ett litet häfte en översikt över hur hela baspsalmboken skulle te sig när de 156 nämnda sångerna blandades med psalmer och sånger och ur Den svenska psalmboken och dess tillägg, Psalmer och visor 76. Häftet utdelades till ledamöterna vid 1982 års kyrkomöte och bar titeln *Sampsalms förslag till en gemensam baspsalmbok. Läge 1982-03-17.* Detta förslag till baspsalmbok upptog 487 psalmer och sånger. 232 av dem var hämtade från 1937 års psalmbok, 98 från Psalmer och visor 76 och 18 från psalmkommitténs förslag till andra delen av Psalmer och visor (sedermera Psalmer och visor 82). Beträffande urvalet anmälde Sampsalm att

> om dessa 487 sånger/psalmer råder enighet, dvs en majoritet har klart uttalat sig för dem och ingen har reserverat sig mot beslutet. Detta innebär dock inte att frågan om storleken på en gemensam psalmbok fått sitt svar. Inom Sampsalm finns olika ståndpunkter företrädda, dvs både de som förordar en mindre, gemensam del och de som föredrar en större. Önskemålen pendlar mellan 300 och 500 nummer.

3 Allmänna principfrågor

3.1 Psalmbokens religiösa och kulturella funktion

När vår nuvarande psalmbok diskuterades, innan den slutligen antogs vid 1936 års kyrkomöte, ville man gärna se den som en syntes mellan religiösa och allmänkulturella intressen. Vid den tidpunkten var detta inte orimligt, även om bedömningarna skilde sig på kyrkligt respektive allmänkulturellt håll om i vilken grad detta verkligen var fallet.

Också i den psalmboksdebatt som förts i vår tid kan märkas en viss spänning mellan de krav man uppställer på psalmboken som ett kulturdokument, som bl a avspeglar gångna tiders andliga liv sådant det uttryckts i psalmens form, och de krav man har på en psalmbok som skall möta nuets behov av text och musik för gudstjänstbruk och andra sammanhang.

Det finns därför anledning att söka belysa några av de hithörande frågeställningarna. Allmänt bör dock framhållas att gränserna mellan kulturellt och religiöst långt ifrån är så självklara som kan synas av vad som ovan återgavs beträffande 1930-talets psalmboksdebatt. Detta stod klart då och står klart i dag: de religiösa inslagen i kulturen är starka och religionen rymmer starka inslag av kultur. Om psalmboken gäller att den först och främst är ett religiöst dokument men samtidigt har den en kulturell betydelse från vilken man icke kan bortse.

3.1.1 Sångboken som blev folkbok

En psalmbok är i första hand avsedd att vara församlingens sångbok vid den gemensamma gudstjänsten. Att den därutöver kommit att få ställning som andaktsbok och som lärobok ändrar inte att den ursprungliga utgångspunkten är den nämnda. Psalmboken svarar mot behovet att ge de människor som deltar i gudstjänsten sånger som uttrycker bekännelse, tack, tillbedjan osv. Det förtjänar att erinras om att församlingssång på modersmålet förekom i mässan redan före reformationen, även om det var först i och med reformationen som den blev en mer fast del i gudstjänsten. I mässordningen 1531 lämnas plats för församlingssång på modersmålet. För det syftet utgavs vissa sångsamlingar. Den första sångsamlingen med namnet *Then swenska psalmboken* kom 1543. I kyrkoordningen 1571 påbjöds vissa psalmer på bestämda platser i "Ordning medh Messone". I 1614 års kyrkohandbok ingick en komplett psalmvalslista.

Det anförda visar hur en äldre tradition som svarade mot ett folkligt behov genom reformationen och tiden därefter fick sin kodifiering och vidareutveckling.

Psalmbokens roll som andakts- och lärobok skall beröras senare i detta betänkande, men den bör uppmärksammas redan här eftersom den sannolikt är en av de viktigaste förklaringarna till att psalmboken, gudstjänstens sångbok, blev en folkbok i sådan omfattning som skedde. Denna ställning behöll psalmboken långt in på 1800-talet och det torde inte vara oriktigt att hävda att det främst var den karolinska psalmboken från 1695, som gav den denna ställning. Med sitt relativt folkliga språk, sina konkreta, bibelnära och ofta drastiska texter kom den att bli en folkets följeslagare inte bara i helg utan även i vardag. Självklart spelar det också en viktig roll härvidlag att psalmboken i många hem var den enda bok som fanns. I den ingick ofta Luthers lilla katekes och utdrag ur bibeln. Omvittnat är att denna gamla psalmbok fanns i praktiskt bruk långt fram i tiden även sedan den wallinska psalmboken 1819 ersatt den i gudstjänsten. I den hymnologiska litteraturen från vårt århundrade kan man notera hur författare efter författare, inte utan viss förundran, meddelar att denna gamla psalmbok fortfarande kan påträffas i levande och aktivt bruk vid bygudstjänster och andra tillfällen på flera håll i vårt land. Senaste nytryck av 1695 års psalmbok skedde f ö 1972. Den wallinska psalmboken blev knappast folklig på samma sätt som 1695 års psalmbok, alla sina kvaliteter till trots. Snarare gjorde de högt ställda estetiska kraven som präglar den att den kändes akademisk och främmande för breda folklager.

Samtidigt kan man också se en viss omorientering i synen på psalmboken från kyrkans sida. Från att låta den avspegla den kristna trosläran olika sidor börjar man i psalmboksrevisionsarbetet vid slutet av 1800-talet inrikta den mer på ett direkt praktiskt-kyrkligt bruk. Tendensen är svag men obestridlig. 1819 års psalmbok var disponerad efter den kristna trosläran. Härtill kan man lägga Wallins kända psalmprogram att psalmboken skulle vara "allom allt". Det första psalmboksförslaget efter den wallinska psalmboken kom ut 1889 och där har den gamla dispositionsprincipen brutits. Nu är inriktningen på det praktiskt kyrkliga livet och dess behov framträdande. Kyrkoåret och olika kyrkliga verksamhetsformer får ett nytt och generöst utrymme. Därmed har man infört ett nytt principiellt synsätt som konsekvent fasthölls genom den långa raden av nya psalmboksförslag fram till dess att 1937 års psalmbok förelåg färdig. I den sistnämnda har en dryg tredjedel av psalmerna (1937: nr 41—253) samlats under rubriker som gäller kyrkoårets högtider, de kyrkliga handlingarna samt verksamhetsformer av olika slag, såsom diakoni och mission. En tendens att förskjuta psalmbokens karaktär in emot kyrkans eget verksamhetsområde kan alltså märkas.

I någon mån torde denna utveckling hänga samman med förskjutningar i psalmbokens ställning som folkbok, en ställning som den dock trots allt länge behöll och kanske i viss omfattning kan sägas ha än i dag. Man bör dock hålla i minnet att den karolinska psalmbokens folkliga ställning sannolikt är ganska unik — möjligen skulle den danska psalmboken kunna jämföras härmed. Den wallinska psalmboken hade en

ställning också så att säga utanför kyrkan, nämligen som allmänt aktat och uppburet kulturdokument; bakom dess psalmer stod många av samtidens allra största diktare. 1937 års psalmbok tillkom alltså under trycket från ett ganska tungt vägande arv: 1695 års psalmboks ställning som en folkets bok och 1819 års psalmbok som inte minst en den akademiska kulturens bok.

1937 års psalmbok hade av olika skäl inte möjlighet att i sig sammanfatta och föra vidare detta tvåfaldiga arv annat än delvis. Den intog en plats i psalmbokshistorien som får sägas vara den mer allmänna och normala för psalmböcker. Det innebär ingalunda att den skulle sakna folkbokens drag och funktioner eller vara utmönstrad som kulturdokument. Bland annat genom att i sig bevara det wallinska godset så gott som intakt behöll den något av den sistnämnda rollen; kanske införlivandet av en viss del av väckelsens sångskatt, liksom upptagandet av nya psalmer med ett ofta frasfritt och enkelt språk, gör att den också kan sägas äga en viss folklighet. Men dess ställning kan inte jämföras med vare sig den karolinska eller den wallinska. Den har närmast funnit sin plats bland kristenhetens övriga psalm- och sångböcker, om vilka det har sagts att "the primary purpose of a hymn-book is for use in public worship" (Congregational Praise, 1951).

Till frågan om psalmbokens ställning som folkbok i dag hör i hög grad den roll som radio och i någon mån även TV spelat för att göra psalmerna kända. Om, som senare kommer att uppmärksammas, psalmboken mer och mer försvunnit ur skolundervisningen har den i stället desto kraftigare gjort sig påmind genom radions utbud av gudstjänster, andakter och program kring psalmboken. Den kännedom om psalm och psalmbok som allmänheten i dag har är sannolikt i inte ringa grad ett resultat av detta.

3.1.2 Subjektivt och objektivt i psalmboken

Psalmboken är ett bland flera hjälpmedel för gudstjänstbesökaren att uttrycka sitt tilltal till Gud. Den skall därmed ge uttryck åt ett brett spektrum som ligger mellan polerna "lovsång" och "klagosång". Mellan dessa poler ryms bekännelse (av tro, av synd), troserfarenheter (visshet, glädje, kraft, förlåtelse men också tvivel och sökande), viljeyttringar (överlåtelse, efterföljd), hopp (om Guds seger över det onda, om ett evigt liv) etc.

Den svenska psalmboken har av hävd ansetts vara återhållsam med uttryck som kunnat uppfattas som subjektivt känslosamma. En jämförelse med utländska psalmböcker ger visst stöd åt den uppfattningen. Jämförelsen med den inomsvenska väckelsens sånger gör det ännu mer. I raden av psalmböcker utgör 1937 års psalmbok inget undantag från denna linje. Snarare visar den ännu större försiktighet gentemot det känslobetonade än både den karolinska och den wallinska psalmboken. Vidare är det noggranna utrensandet av känslosamma uttryck i text och melodi, när väckelsens sånger togs in i 1937 års psalmbok, ett exempel på detta.

Ett tilltal till Gud, också i sångens form, kan emellertid aldrig frigöra

sig från det personligt subjektiva. Bakom psalmen står alltid en människa, och det är genom denna människas tankar, språk och musikalitet som sången tar form och blir även andras egendom.

Som synonym för psalm eller annan kristen sång används inte sällan uttrycket lovsång. Det har sina rötter i bibeln och betecknande är kanske att såväl den sång som kallats "bibelns första sång" (2 Mos 15) som den sista sången i bibeln (Upp 15) är lovsånger. I lovsången ger gudsfolket genom tiderna röst åt sin tro på och erfarenhet av Guds handlingar. Ny psalm bryter fram i kris- och gränssituationer i kyrkans liv och påfallande är att sången då i regel har lovsångens karaktär. Därför känns bruket av ordet lovsång inte onaturligt som sammanfattning av eller grundtema för all kristen sång. Förhållandet kan illustreras genom rubriksättningen i vissa av de frikyrkliga sångböckerna. De tidigare sångböckerna präglas gärna av ämnen med klar lovsångskaraktär såsom Guds underbara försyn och ledning, Tro och förtröstan, Frid och glädje etc. Däremot lyser rubriker som Trons prövning under frestelser och lidanden (1937 års psalmbok) för att inte tala om Sökande-tvivel (psalmbokstilläggen 1976 och 1982) med sin frånvaro. Det är dock lätt att konstatera att också sådana rubriker med tiden införs. I detta ligger egentligen ingenting motsägelsefullt. Det betyder bara att kyrkor och samfund efterhand ger ett ökande utrymme åt det kristna troslivets och troserfarenhetens hela mångfald. Det ändrar inte på förhållandet att lovsång är den kristna sångens grundmotiv och ett uttryck för att kristen tro och kristet liv bygger på övertygelsen om Guds kärleks makt och slutliga seger över alla destruktionens makter. Trons förutsättning ligger i den förändring av tillvaron som Kristi uppståndelse innebär (1 Kor 15):

> Försoningens dag och uppståndelsens dag
> har kommit och allt är förändrat (PoV 714, här 745)

Lovsången kan och måste kompletteras med sång som uttrycker vrede över det ondas nedbrytande och skapelsefientliga verk i tiden, liksom med sånger som vågar ge röst åt den påfrestning detta innebär för tron och de frågor de väcker. Förebilden för hela detta spektrum finns i bibeln själv.

Det anförda visar att psalmen ofrånkomligen är subjektiv i viss mening. Den är en trons sång och springer väsentligen fram ur den enskilde kristnes, eller en för flera kristna gemensam, upplevelse. Den återspeglar tankar och känslor som tron väckt till liv. Den vill göra andra delaktiga i trons liv genom att förmedla insikter som har vunnits och känslomässiga upplevelser som gjorts. Den vill väcka medvetande om de personliga konsekvenser på viljelivets och handlingens område som kristen tro leder till. Som sång upprättar psalmen kontakt med den enskilda människan på ett annat och kanske stundtals mer inträngande sätt än en blott läst eller föreläst text kan göra.

Den svenska psalmbokens traditionella återhållsamhet gentemot det subjektivt känslosamma bör dock inte förstås som en brist på förståelse för vad som här har anförts. Snarare handlar det om en försiktighet inför vad man uppfattat som uttryck för överdrifter och ensidig individualism.

De herrnhutiska och pietitiska sångsamlingar som utkom under 1700-talet i vårt land överflödade av sånger av sådant slag. För gemensam sång kan det vara rimligt att sätta vissa gränser i detta fall. Samtidigt är det obestridligen så att försiktigheten överdrivits, och att rädslan för det känslosamma och individulistiska har medfört att gränsen mot det subjektiva överhuvudtaget kan ha dragits allför snävt.

Men även om psalmen är dikt, skriven av enskilda författare och sålunda subjektiv i den meningen att den är ett personligt vittnesbörd, finns i psalmen också en strävan efter att uttrycka något objektivt, en sanning som står över och innesluter det subjektiva. Psalmen är den subjektiva tolkningen av något objektivt. Det objektiva är förutsättningen för att det subjektiva skall kunna sägas. Detta kommer till uttryck på många olika sätt.

Ett sådant sätt är att ge psalmen bibelparafrasens form. Psaltarparafraserna hör till det mest karaktäristiska i äldre psalmdiktning. I fr a reformerta kyrkors psalmböcker utgör sådana parafraser alltfort den helt dominerande delen.Av de 413 psalmerna i 1695 års psalmbok är inte mindre än 91psaltarparafraser.

Avdelningen försvann i och med 1819 års psalmbok, men Wallin behöll den så sent som i sitt psalmboksförslag av 1814. Tillsammans med psaltarparafraser ingick "evangeliska parabler" i vad som betecknats som den svenska reformationstidens första egentliga psalmbok, *Swenske Songer eller Wisor* 1536. En av de första kända svenska psalmerna, från 1486, var en parafras på liknelsen om det stora gästabudet (Luk 14): "En riker man och väldiger han" (Ericus Olai). Ett annat exempel är Med himlen det blir som för tio jungfrur (635). Som en typ av återberättande psalm — med inslag av personlig betraktelse — kan nämnas Luthers 125, Från himlens höjd jag bringar bud. Jul- och kanske fr a passionspsalmerna är ofta i långa stycken återberättande.

Här kan i första rummet erinras om Haqvin Spegels passions-psalmer såsom 447, Min själ, du måste nu glömma, av Spegel själv beskriven som en "betraktelse över Jesu heliga pina och död, författad uti en lovsång", som med sina ursprungligen 33 verser återgav scenerna ur Jesu lidandes historia. Också Wallin har gett bidrag till detta slags psalm. Man kan emellertid observera att varken den nyevangeliska väckelsen eller 1900-talets psalmdiktning fram till 1930-talet i nämnvärd omfattning använt parafrasens eller den återberättande psalmtextens teknik. Det är egentligen först under de senaste decennierna man återknutit till denna gamla psalmform. Sålunda innehåller den år 1960 utgivna och på många sätt banbrytande sångsamlingen Kyrkovisor för barn ett stort antal sånger som återger bibliska texter. Psalmbokstilläggen 1976 och 1982 rymmer ytterligare exempel på detta slags psalmer som t ex 634 (här 420) "Maria", sa Judas, 672 (här 735), Tänk om någon känt igen oss, 816 (här 742), Han kom från ett främmande land. Till den senaste tidens bidrag hör kanske framför allt att man tagit upp ett tidigare bruk att sjunga bibeltexten som den är, allså inte i parafraserad form. Psaltarpsalmerna, arrangerade för församlingssång, och bibelvisorna är exempel på detta.

Detta slags psalm kan, i jämförelse med den tidigare som subjektiv betecknade psalmen, kallas objektiv. Det är inte i första hand ett person-

ligt vittnesbörd som överlämnas. Det är ibland bibeltexten själv, ibland texter som är så präglade av bibelns budskap att det för författaren personliga mer eller mindre försvinner.

Utöver detta slags psalmer finns ytterligare en grupp psalmer som skulle kunna betecknas som objektiva, nämligen läropsalmerna. Betecknande för 1695 års psalmbok var att den, vid sidan av de många psaltarparafraserna, upptog en grupp katekespsalmer. De är exempel på en grundläggande evangelisk-luthersk syn på psalmen. Psalmen skulle, enligt Luther, bidra till att evangeliet sjöngs in i människors hjärtan. Psalmsång på modersmålet var ett led i kyrkans fostrande gärning. I psalmboken återfinns många exempel från olika tider på detta slags "objektiva" psalm, som återger olika led av den kristna trosläran. Som ett exempel på en läropsalm kan Lutherpsalmen Nun freut euch, lieben Christen gmein, O gläd dig Guds församling nu (32), nämnas.

Det finns flera faktorer som samverkar att förstärka psalmbokens ställning som lärobok: den kyrkliga strategin och fostraransvaret, en från reformationstiden stammande och under ortodoxin ökad vikt vid lärofrågorna samt sambandet med det svenska samhället och undervisningsväsendet. Man kan också notera att det huvudsakligen är från lärosynpunkt som den kyrkliga granskningen av psalmboksförslagen genom tiderna har skett. En psalms poetiska eller andra litterära kvaliteter har möjligen kunnat kompensera vissa teologiska svagheter men aldrig motivera teologiska felaktigheter. Däremot har det kunnat leda till poetiskt svagare lösningar när en text rättats från läromässiga utgångspunkter. Psalmer har antagits eller avvisats främst från dogmatiska utgångspunkter. Läropsalmstraditionen är stark. Den har åstadkommit en viss dominans för intellektuellt reflekterande psalm på bekostnad av sådan psalm som har mer emotionell prägel — inte sällan i strid med en mer folklig uppfattning om vad kristen sång skall vara.

Det drag som här betecknats som objektivt bärs upp av didaktiska och pedagogiska ambitioner. Samtidigt förtjänar emellertid att påpekas att gränserna mellan objektivt och subjektivt är flytande och att båda elementen i viss mening alltid är förenade i en och samma psalm. Vi kan här återknyta till den tidigare nämnda Lutherpsalmen O gläd dig Guds församling nu. I denna kläs en tät läroframställning i personlig och dramatisk form. Psalmen har, främst i sin tyska gestalt, något av balladens drag. Genom det tunga och dramatiska går en slinga av lätthet och poetisk flykt. I sin art symboliserar denna psalm mycket av vad som egentligen är karaktäristiskt för evangelisk kyrkosång. Och för denna psalm gäller som för andra att det didaktiska egentligen aldrig kan frigöra sig från ett drag av personligt vittnesbörd. Ytterst är det kanske den personliga tolkningen som ger det objektiva i psalmen dess slagkraft och trovärdighet.

Om lyrik, även andlig lyrik, i allmänhet kan gälla att den ger gestalt åt en enskild författares ärende — att förmedla en övertygelse, skapa reflexion, meddela en insikt el dyl. Men i och med att en dikt väljs ut för att ingå i en psalmbok får den därutöver en annan och ny funktion. Den företräder nu inte längre exklusivt en enskild författare utan den företräder också den kyrka i vars psalmbok den ingår. Detta innebär inte att

kyrkan självsvåldigt får förfoga över dikten helt utan hänsyn till författarens intentioner med innehåll och form. Men det är samtidigt inte författaren som psalmboken önskar exponera utan psalmen och dess budskap. För det "subjektiva" i psalmen står med andra ord inte längre bara författaren utan också kyrkan. Betecknande för evangelisk psalmbokstradition är att de tidigaste psalmerna inte försågs med författaruppgift. När detta så småningom skedde var det med motiveringen att författarnamnet garanterade att innehållet var teologiskt korrekt och för att skapa en spärr mot vad man uppfattade som undermålig och innehållsligt vilseledande psalmtext. Men grundtanken var — för att bruka ett uttryck av Luther — inte att det är Ambrosius, Gregorius, Prudentius eller Sedulius som sjunger utan "sic canit ecclesia" (så sjunger kyrkan). Det förtjänar att observeras att namnen vid psalmerna alltså inte utsattes för att skydda författarens integritet utan för att skydda lärans integritet. Också beträffande de första väckelse- och frikyrkosångsamlingarna i vårt land under 1800-talets senare hälft tillämpades i början anonymitet. Först så småningom sattes namnen ut, till att börja med oftast i form av en signatur. Bakom psalmen stod nu så att säga inte längre enbart en enskild författare utan också psalmboken och samfundet självt.

3.1.3 Psalmbokens dubbla riktning

Till den evangeliska kyrkovisans särskilt karaktäristiska drag hör enligt Emil Liedgren att den lyfter fram "reformationstidens underbara nu". Evangeliet är något i nuet verksamt.Det torde vara en karaktäristik som alltfort gäller för en psalm: att levandegöra Guds handlingar i nuet. Detta måste i sin tur återverka på både psalmens innehåll och form. Psalmen vill, som J A Eklund 1915 uttryckte det, "leva för att tjäna livet, kyrkans liv, själarnas liv, den kristna gudstrons liv".

Som något i nuet och bland nuets människor verkande har psalmboken en dubbel riktning. Den riktar sig inåt mot dem som omfattar kristen tro och deltar i det kristna livets gemenskap. Här är dess uppgift huvudsakligen att vara uppbyggande, stärkande och fördjupande för kristen tro, bekännelse och handling. Den fullgör inte denna uppgift isolerat utan tillsammans med liturgi, förkunnelse och böner. Det har ibland hävdats att detta är psalmens enda egentliga funktion: att verka inåt. I den mån psalmen kan sjungas av utomstående är de inte utomstående längre. Med psalmen har man velat manifestera sig som kristen gemenskap och markera sig gentemot "världen".

Men evangelisk sång har samtidigt alltid haft en självklar riktning utåt. Reformationens första visor hade i lika hög grad syftet att övertyga och vinna som att svetsa samman de redan övertygade och vunna. I det förord till den s k babstska psalmboken (1545) som Luther skrivit och som nu återfinns i de gemensamma psalmböckerna för de evangelisktlutherska kyrkorna i Västtyskland sägs detta på följande sätt:

> Sjung till Herrens ära en ny sång! Sjung, hela världen!
> Ty Gud har gjort vårt hjärta och vår själ glada genom sin

> käre son, som han har utgett för att frälsa oss från synder, död och djävul. Den som tror detta på allvar, han kan inte låta bli att sjunga om det med glädje och lust och *säga det så att andra hör det och skyndar till.*

Med sången som hjälpmedel ville man dela med sig av sin religiösa upplevelse eller övertygelse. Sångens genomslagskraft som missions- eller evangelisationsinstrument är ju också betygad på många sätt.

3.1.4 Psalmsångens religiöst-liturgiska och musikaliskt-kulturella betydelse

Vi har i dag tillgång till en psalm- och visrepertoar av förut okänd mångfald och rikedom. Det krävs gott omdöme, inte minst musikaliskt, för att avgöra vad som är lämpligt att använda i olika sammanhang. Också bland det som är tänkt för gudstjänsten är mångfalden stor. Göransson-Stenberg säger härom i *Psalm och koral,* 1965:

> Det har mycket diskuterats hur stora stilistiska olikheter som egentligen kan tolereras i en högmässa utan att enheten sprängs sönder. I en och samma högmässa kan vi ju möta både bibeltexter och gregoriansk sång sida vid sida med kyrkovisor från olika århundraden. /— — —/ Här får man inte fastna i allehanda slentrianmässiga föreställningar om vad som "går an" i kyrkan, i all synnerhet inte om man därvid binder sig vid vissa traditionella stilarter såsom "kyrkliga", medan andra förkastas såsom "profana". En sådan åtskillnad har aldrig gjorts under kyrkans stora skapartider, och den skulle i värsta fall kunna leda till fullständig stagnation i utvecklingen och förvandla kyrkan till "ett museum för gammal fin konst". Tvärtom kan kontrasten mellan olika stilarter skapa liv och spänning åt gudstjänsten. Men för att resultatet skall bli till verklig förkunnelse, bön eller lovsång krävs det att alla moment bärs *av samma anda,* att det hela inte resulterar i en brokighet, där de olika momenten motverkar varandra och därmed hela förkunnelsens syfte.

I dessa rader skymtar en motsättning mellan kyrkan som redskap för förkunnelse och som bevarare av "finkultur", gammal eller ny. Den motsättningen går igen i hela 1900-talets koralarbete och har undan för undan skärpts, alltifrån 30-talets jämförelsevis idylliska diskussioner om väckelsemelodier och engelska koraler till dagens ofta hätska kollisioner mellan företrädare för popmusik och religiös schlager å ena sidan och anhängare av Bach och Bäck å den andra.

Man bör dock inte bortse från koralens betydelse som kulturyttring. Kyrkan skapar kultur i distraktion, har det sagts, och uttrycket vill väl antyda att den religiösa förkunnelsen kommer i första hand. Men psalmboken har i alla tider fungerat som en musikalisk folkfostrare av inte alltid insedd betydelse. Koralen har följt människorna genom helg och söcken. Den har kärleksfullt sirats i folkliga sångtraditioner, och den har inspirerat tonsättarna alltifrån J Walter och J S Bach till Leif Strand att med Luthers ord "smycka den med många stämmor".

Psalmboken är alltjämt utan minsta tvekan vår viktigaste folksångbok. Varje vecka går ca 600 000 människor till gudstjänster i kyrkor och

kapell där psalmsången intar en framträdande plats. Besöksfrekvensen har också en stor bredd. Enligt en gallupundersökning 1969 besöktes Svenska kyrkan av 1 procent av den vuxna befolkningen varje vecka, av 8 procent minst en gång i månaden, av 12 procent 1—3 gånger under ett kvartal och av 61 procent minst en gång om året; endast 18 procent sade sig praktiskt taget aldrig besöka Svenska kyrkan. Frikyrkorna hade en annorlunda besöksstruktur: de hade flera regelbundna besökare men i gengäld gick 74 procent praktiskt taget aldrig i frikyrkan. Siffrorna har obetydligt ändrats sedan 1969 — besöken har ökat något i Svenska kyrkan och minskat i frikyrkorna. Lägger vi härtill de stora skaror som möter psalmsången via radio och TV, står det klart att ganska få människor i vårt land står helt utanför psalmbokens inflytande. Därför är det en central musik-kulturell uppgift att förvalta psalmbokens rika musikaliska arv med kärlek och omsorg.

Kanske är det ändå möjligt att finna en formel för att överbrygga den motsättning som ligger i psalmsångens dubbla roll som religiöst och kulturellt dokument. En artikel av Harald Göransson i *Förnyad gudstjänst* 1983 försöker uttrycka det så:

> ... förbindelsen mellan text och musik måste vara *sann*, adekvat. Detta är något annat och mera än en fråga för litterära och musikaliska finsmakare (som många tror) — det har fastmer att göra med själva trovärdigheten hos kyrkans budskap.

3.1.5 Psalmboken som antologi eller bruksbok

Uppfattningen att psalmboken har en "nu-funktion" och att denna är dess primära får konsekvenser på många områden. Inte minst gäller det frågan om psalmbokens ställning som antologi. Psalmboken kan betraktas som en sådan, innehållande text och musik från skilda epoker. Men dess användning skiljer den från vad man i mer allmänt språkbruk avser med begreppet antologi, som där närmast är att förstå som ett urval texter eller sånger som så troget som möjligt återger dessa i originalets form eller i den form under vilken de blivit mest kända. Psalmboken har inte denna uppgift och psalmen har därför betecknats som "brukspoesi". Detta innebär att det inte är naturligt för psalmboken att återge samtliga psalmer som ingått i tidigare psalmböcker, i oförändrad form, oaktat att den nya psalmboken bär samma namn som de äldre. Det innebär inte heller att de psalmer som behålls självklart skall återges i sin tidigare form. Varje tid har att pröva vilka psalmer man behöver i sin psalmbok och i vilken form de skall brukas. Psalmerna behöver ändras för att svara mot "nu-funktionen". Det är den princip som gällt för psalmböcker i vår mening i alla kyrkor. Det kan inte vara motiverat att just i vår tid bryta detta mönster. Tolkningen av förhållandet mellan sångförfattaren, sången och kyrkan har bl a getts av Luther i det tidigare återgivna citatet "sic canit ecclesia".

Problemet är emellertid i dag ingalunda så lätt avfärdat som kunde synas av det anförda. Det hänger bl a samman med de upphovsrättsregler som tillkommit under senare år men som inte ägde giltighet för vare

sig 1695, 1819 eller 1937 års psalmboksredaktörer. Att fritt förfoga över texterna för psalmbokens eget syfte, oberoende av alla hänsyn till den ursprungliga författaren, hindras av den respekt som rimligen bör iakttas gentemot författaren, som haft en bestämd avsikt med både textens innehåll och form.

Samtidigt står det klart att en psalmbok som, med antologin som förebild, i första hand strävar efter så stor originaltrohet som möjligt skulle tvinga in psalmboksarbetet i ett besvärligt dilemma. Antingen skulle man bli tvungen att rensa ut mycket av det gamla som obrukbart och ersätta det med nya texter. Därmed skulle psalmbokens användbarhet öka, men andelen äldre psalmer skulle bli mycket liten. Eller också skulle man behålla mycket av det gamla, t ex av pietetsskäl, eventuellt på bekostnad av nytt material. Därmed skulle psalmboken förlora i användbarhet. I det senare fallet kan naturligtvis sägas att psalmboken skulle vara av intresse som kulturdokument, men för det stora flertalet människor skulle den sannolikt bli tämligen obrukbar och med svag nu-kontakt. Väljer man å andra sidan den första modellen — att sålla ut allt gammalt som inte betraktades som brukbart och ersätta det med nyskrivna psalmer — riskerar man att för en princips skull avskära psalmbokens brukare i gudstjänst- och enskilt andaktsliv från många viktiga förbindelseled bakåt, mot gångna tiders tro och troserfarenheter, så som de förmedlats i psalmens form. Detta måste betraktats som orimligt. I stället gäller det att genom en bearbetning — där bearbetning är möjlig — söka bevara den gamla psalmen åt en ny tid. Den springande punkten är härvid mindre bearbetningens "att" än bearbetningens "hur". Kommittén kommer senare i betänkandet att redovisa sina överväganden och principer beträffande bearbetningens "hur". Här skall endast konstateras — med psalmbokstraditionens starka stöd — att sättet att bevara en äldre psalm för sam- och framtid inte alltid är att återupprepa den i dess gamla form utan att söka göra den levande på nytt genom någon form av bearbetning. Också i denna nyfunna form har psalmen sitt värde. Om detta vittnar den ställning som den wallinska epokens bearbetningar av äldre psalmer har fått. Till exempel 1937:58, Världens frälsare kom här, har slagit igenom i sin wallinska gestalt.

3.1.6 Psalmboken som en del av samtida kultur

I vad som ovan anförts kan utläsas en spänning mellan psalmbokens karaktär av bruksbok, med en på nuet inriktad funktion och med en av nuets krav bestämd utformning, och psalmbokens ställning som kulturdokument, i vilken text och musik från olika tider är representerade. Frågan om psalmbokens plats i förhållande till den samtida kulturen är komplicerad och kan inte här ges en uttömmande behandling. Med en sammanfattande förenkling av frågan kan man konstatera att 1695 års psalmbok tillkom i en tid då en enhetskultur rådde i landet. Psalmboken infogades i detta sammanhang och blev både ett kultur- och allmänpolitiskt instrument, bl a i strävan att försvenska de nyligen erövrade danska och norska provinserna. Den var också, tillsammans med kyrkolagen 1686, katekesen 1689 och kyrkohandboken 1693, ett uttryck för

de samtida uniformitetssträvandena som bl a byggde på den princip som i "unio religionis" (enhet i religionen) såg rikets första och fundamentala lag. Någon motsättning mellan psalmboken och enhetskulturen fanns inte. En motsättning till den dominerande litterära kulturen växte fram under 1700-talet då man på 1500-talspsalmerna och de äldre 1600-talspsalmerna ville lägga de krav på ett korrekt svenskt språk och en "korrekt" metrik som drivits redan av Petrus Lagerlöf mot slutet av 1600-talet och som vid mitten av 1700-talet fick förnyad kraft genom Olof von Dalin och inom Tankebyggarorden. Det är också omvittnat hur psalmboken citerades i akademiskt bildade kretsar "på gyckel".

I och med den wallinska psalmboken blev det vidgade gapet mellan den högre kulturen och psalmboken överbryggat t o m i sådan grad att psalmboken i långa stycken kunde anses representera kulturen med sitt fäste i Svenska akademien och med sina många psalmer av, förutom Wallin själv, andra av samtidens främsta diktare. Dess akademiskt-kulturella karaktär var så framträdande att den ibland kunde upplevas som främmande för dem som hade sina rötter i en mer folkligt präglad kultur. Även om det var Wallins egen mening att en psalmbok inte skulle bestå av "akademiska vitterhetsstycken" blev ändå för många intrycket att just detta var fallet med hans egen psalmbok.

När 1937 års psalmbok tillkom skedde det under uppenbart tryck från den wallinska traditionen med dess självklara samband med den kultur som representerades av Svenska akademien. Akademiens roll var även denna gång av stor betydelse; dess yttrande över psalmboksförslagen tillmättes stor vikt och i slutredigeringsarbetet var akademien själv representerad dels genom redigeringskommissionens ordförande, biskopen Tor Andrae, dels genom ledamoten Torsten Fogelqvist. Också i debatten kan ambitionen att hålla samman psalmboken och kulturen skönjas. Till exempel sökte man i de nytillkomna psalmerna av Nathan Söderblom, Samuel Gabrielsson, J A Eklund, Natanael Beskow, Emil Liedgren m fl se en återspegling av 1880- och 1890-talens litterära kulturepoker. Därmed ville man förklara den nya psalmboken jämbördig med den wallinska som ett tidens kulturdokument. Även vaktslåendet kring psalmbokens enhetlighet var framträdande. Resultatet av det mer än halvsekellånga revisionsarbetet blev dock en mer splittrad psalmbok än man uppenbarligen ville inse. 1937 års psalmbok var en del av den samtida kulturen men speglar en mindre del av denna än 1695 och 1819 års psalmböcker gjorde.

Utvecklingen efter 1937 innebär att den kulturella pluralismen ökat och kulturbegreppet utvidgats. För psalmbokens vidkommande betyder det bl a att frågan inte enbart gäller förhållandet till den äldre psalmskatten från de karolinska och wallinska psalmböckerna, den fråga som tidigare varit dominerande. Nu gäller det också förhållandet till den kultur som 1800-talets väckelsesånger representerar och till samtidens kultur, som i brokighet och komplexitet torde skilja sig avsevärt från 1930-talets kulturbild.

Därmed är naturligtvis ingalunda sagt att förhållandet till den äldre psalmskatten är oviktig eller underordnad, inte heller att psalmboken skulle sakna en allmänkulturell uppgift. Det finns ingen anledning,

varken från allmänkulturell eller "centralt religiös" utgångspunkt att avstå från den kontakt med kyrkans förflutna som den äldre psalmskatten erbjuder. Även den som betecknar sig som utanförstående skall kunna läsa psalmboken och därigenom få en så rättvisande bild som möjligt av den historia som psalmen återspeglar. Det finns ingen anledning att hantera psalmboksfrågan uteslutande utifrån efemära, kyrkligt-pragmatiska grundregler. Man kan inte heller bortse från risken att ett ensidigt fasthållande vid psalmbokens bruksfunktion kan leda till en konstnärlig reduktion av psalmboken som gör att den även från religiös utgångspunkt i en senare tids perspektiv uppfattas som torftig.

Som tidigare anförts är det dock inte som antologi i en snävare mening som psalmboken erbjuder denna kontakt med det förflutna och fullgör sin allmänkulturella uppgift. Varje psalmbok får sitt fäste i samtiden och det blir den gällande psalmbokens formuleringar, inte de bakomliggande äldre, som utgör kulturskatten. En psalm från reformationstiden kan i den wallinska bearbetningens form bli brukad och uppskattad på ett sätt som gör en återgång till urspungligare formuleringar omöjlig. Som exempel kan nämnas nr 125, i vars trettonde strof den bekanta formuleringen finns:

> Ack, Herre Jesus, hör min röst,
> gör dig ett tempel i mitt bröst

medan den lutherska texten inte talar om "tempel" utan om "en liten säng" (Bettelein), den form som behållits i de danska, norska och finska psalmböckerna. På frågan vad som egentligen hör till psalmen som kulturarv finns inga entydiga svar. Det kan gälla psalmen såväl i ursprunglig som i bearbetad och förändrad form.

3.2 Förhållandet mellan text och musik

I det föregående har huvudsakligen textfrågor behandlats. Men psalm är i första rummet sång och psalmens melodi är en lika viktig del av den som texten. Det är text och musik som tillsammans gör psalmen till en helhet. Det är vidare melodin som avgör om psalmen överhuvudtaget kommer till användning eller inte som sång. Förhållandet mellan text och musik behöver därför beröras något. Andra aspekter på musikfrågorna upptas främst under avsnitten 5.1.4 och 5.2.

Man kan av det praktiska psalmboksarbetet genom tiderna få intrycket att musikfrågorna skulle vara underordnade textfrågorna, kanske betraktats som mindre viktiga. I den inomkyrkliga debatten, i vart fall i äldre tid, är det också främst textfrågorna som står i förgrunden: texternas renlärighet och deras poetiska värde granskas mer eller mindre noga. Senare tiders psalmboksdebatt har emellertid visat att musikfrågorna är väl så debattväckande och komplicerade som textfrågorna; det gäller exempelvis vad som kan anses som kyrkligt värdig musik, vismelodiernas berättigande i en psalmbok osv.

Texten är bärare av det explicita budskapet. Musikens uppgift är att

bidra till att detta budskap når fram och ges ett adekvat musikaliskt uttryck. I så måtto kan musiken sägas vara underordnad texten. Men samtidigt är musiken bärare av ett eget budskap, ett som förstärker eller kompletterar textens. Inte minst handlar det om ett emotionellt budskap. Det är alltså först när text och musik får verka tillsammans som psalmens egentliga ärende kommer till sin rätt. Därför kan det vara vilseledande att tala om en "psalmens musikaliska dräkt" eftersom melodin är en integrerad, inte en tillagd, del av psalmen. Melodin hör alltså till psalmens identitet.

Musikens andraplansroll kan tyckas illustrerad av förhållandet att koralböckerna genom tiderna tillkommit senare än psalmböckerna. 1695 års psalmbok fick sin koralbok 1697, 1819 års psalmbok fick sin 1820 och 1937 års psalmbok fick sin 1939. Emellertid är bilden inte helt rättvisande. Musikfrågorna har behandlats och beslutats av olika expertgrupper eller enskilda experter, medan textfrågorna blivit föremål för beslut på helt annat sätt, t ex genom kyrkomöte och Kungl Maj:t. I det nu avslutade psalmboksrevisionsarbetet har text- och musikfrågorna hela tiden behandlats parallellt. Det är bl a en konsekvens av att musikfrågorna debatterats och bearbetats sedan 1950-talet.

Strävan har i regel varit att söka ge texten en melodi som stämmer överens med dess karaktär. Julpsalmer, påskpsalmer och passionstidens psalmer har i allmänhet alla sin egen musikaliska klang. När Haqvin Spegels psalm Min själ, du måste nu glömma, (71, här 447) togs upp i 1937 års psalmbok (den uteslöts en gång ur Jesper Svedbergs psalmbok av år 1694 och togs aldrig upp i 1819 års psalmbok), fann man till den en folkmelodi "av ädlaste klang" (Gustaf Aulén) som kunde "tävla i skönhet med melodin till Den signade dag" (175) . Också andra psalmer, såsom 574, Gå varsamt, min kristen, 315, En herrdag i höjden och 479 Nu stunden är kommen, fick koraler hämtade ur den svenska folkviseskatten. Till den 1937 nyinförda 161, Helige Ande, låt nu ske, fann man en koral av Vulpius, som innebar "en välbehövlig komplettering av de melodier som äro knutna till pingstens ljusa högtid" (Aulén). Det anförda får illustrera strävan att hitta musik som passade till textens karaktär. Även den s k haeffnerska koralboken 1820, som främst har kritiserats för sin rytmiska utjämning av koralerna, kan sägas äga ett slags musikalisk monumentalitet, som står i samklang med den textliga monumentaliteten som präglade 1819 års psalmbok. Men mot detta slags musik, som också spelades och sjöngs extremt långsamt, kom reaktionen i form av väckelserörelsernas musik. Det handlade om en reaktion framkallad av "en kyrklig kyla och torrhet" (Aulén). När det gäller väckelsens melodier tillät emellertid inte den kyrkligt estetiska värderingen av musiken att de upptogs i 1939 års koralbok även om texterna fanns i 1937 års psalmbok.

Här är det alltså inte fråga om att textens karaktär bestämmer musiken utan om liturgins föregivna krav. Men de koralmelodier som i flera fall fick ersätta de traditionella väckelsemelodierna visade sig aldrig kunna slå igenom. När väckelsemelodierna behölls underkastades de dessutom i flera fall en bearbetning. Riktmärke var den traditionella kyrkokoralen. Det visade sig emellertid att de ursprungliga väckelsemelodierna hade en

stark överlevnadskraft vid sidan av koralboken. Som tidigare nämnts medgav Kungl Maj:t 1969, på kyrkomötets förslag, att vissa av väckelsetidens melodier fick tas i bruk.

I en psalmboksrevision är det alltså angeläget att söka sig fram till en naturlig enhet mellan text och musik. Detta låter sig lättare göras med nya texter som ännu inte tagits i bruk. För äldre texter har redan en praxis utbildats som kan vara svår att bryta, även om man inser att textens och musikens karaktär inte är helt samstämmiga. Vissa melodier förknippas särskilt med texter som ger dem deras särskilda stämning. Som exempel kan nämnas koralen 104, Gläd dig, du Kristi brud. Med sin omisskännliga adventsstämning återfinns den emellertid i 1939 års psalmbok som koral även till en nattvardspsalm, (1937:192; har utgått här),en psalm för gudstjänsten (1937:207, här 408), en prästvigningspsalm (1937:223; har utgått här), en psalm om bättring och omvändelse (1937:275, här 555) och en psalm om de yttersta tingen (1937:550; har utgått här). Ett slags stämningsmässig motstridighet kan säkerligen upplevas när den bekanta koralen till 200, I denna ljuva sommartid samtidigt är melodi till den enda vinterpsalmen i psalmboken, 527, Hur härligt vittna land och sjö. Därtill förekommer den bl a till begravningspsalmen 304, Lär mig, du skog, att vissna glad, vars inledningsstrof har höstkaraktär. Exemplen kunde flerfaldigas. Att skifta koral i strid mot en inövad och välkänd praxis torde emellertid inte alltid vara välbetänkt.

Det anförda innebär inte att det i sig skulle vara orimligt att använda samma koral till två eller flera texter. Vad som här illustrerats är endast att när en koral som särskilt knutits till en text av speciell karaktär, av vilken den lånat sin stämningsfärg, används till texter av helt annan karaktär, uppstår en stämningsmässig konflikt som egentligen från början bort undvikas. *Psalmen är alltså en helhet av text och melodi.*

Det finns skäl att understryka att detta också bör komma till uttryck i den utformning psalmboken har. Inte minst under psalmbokens första tid i bruk, då det gäller att vänja församlingarna vid många nya melodier, är det nödvändigt att återge inte bara texten utan också melodin. Även om en ren textutgåva av psalmboken kan ha sitt värde, t ex för den enskilda andakten, som diktsamling etc, förtjänar det att understrykas att psalmer först och främst är till för att sjungas och att detta för de flesta människor förutsätter tillgång till notbilden. Det finns därför här starka skäl att erinra om vad som anfördes av andra särskilda utskottet vid 1982 års kyrkomöte:

> Om nu den restaurerade koralen — liksom även det nya melodimaterialet ur Psalmer och visor del 1 och 2 — skall vinna fullt insteg i församlingarna, måste den nya psalmboken ovillkorligen till sitt utförande bli en melodipsalmbok. Om Psalmer och visor del 1 hade publicerats med enbart texter, hade detta tillägg inte fått den användning i församlingarnas gudstjänstliv som den idag har. Samma krav på psalmboken som en melodipsalmbok måste därför resas, när den nya psalmboken en gång skall ställas till församlingarnas förfogande.

3.3 Språket — kommunikation, tradition, förnyelse

Frågan om i vilken utsträckning psalmens språk förmår förmedla psalmens budskap till den som sjunger eller lyssnar till psalmen är väsentlig för psalmens funktion. Inte minst handlar det om en avvägning mellan tradition och förnyelse — om psalmens äldre språk och de värden det representerar och om behovet av språklig bearbetning för att göra psalmen tillgänglig för samtidens människor.

3.3.1 Gemenskapsspråk och tilltalsspråk

Här har tidigare understrukits att psalmen har en dubbel riktning: inåt, mot den mer eller mindre etablerade gruppen kristna, kyrkfolket eller hur man vill uttrycka det, och utåt, mot gruppen kyrkofrämmmande eller på annat sätt utanförstående. Man kan därför tala om psalmens språk som dels ett gemenskapsspråk, dels ett tilltalsspråk.

Gemenskapsspråket är det språk som utvecklas inom en grupp, här gruppen kristna. Det innebär ett försök att nå fram till ett enda språk som ger största möjliga entydighet i liturgi, böner och den interna kommunikationen mellan människorna i denna grupp. Språket bygger upp en känsla av samhörighet, tillhörighet och trygghet. Det är ett uttryck för en språklig ekonomi, eftersom det erbjuder koder för sammanhang och tankar som annars skulle kräva utförliga och komplicerade förklaringar. För det kristna språkets — och därmed psalmspråkets — vidkommande gäller dock att olika kyrkliga traditioner och fromhetsriktningar gärna utvecklar sina egna dialekter. De enskilda orden får olika valör beroende av i vilket kyrkosocialt sammanhang de brukas. Språket skiljer sig på flera punkter mellan t ex högkyrklighet, evangelikal lågkyrklighet, laestadianism, schartauanism, grupper präglade av karismatisk väckelse, kristna grupper med särskild inriktning på sociala och politiska frågor etc. Vidare spelar skillnaden mellan generationer nu som alltid sin bestämda roll: språkbruket i kyrkliga äldregrupper torde avsevärt skilja sig från språkbruket i kyrkans ungdomsgrupper. Det innebär med andra ord att man inte kan tala om ett entydigt och i allt gemensamt språk, något som ibland tycks förutsättas i debatten om psalm och språk.

Psalmens tilltalsspråk måste utgå från andra förutsättningar. Ett fast kristet kodspråk sluter psalmens värld för den som inte förstår det. Psalmens budskap måste vara uppfattbart av mottagaren och det är språket som gör detta möjligt. Men det handlar inte enbart om en intellektuell förståelse. Det poetiska språket har särskilda förutsättningar att förmedla upplevelser och att påverka också på andra plan. För tilltalsspråket gäller kanske främst att det ofta finner språkliga anknytningspunkter som är mindre präglade av det traditionella kristna ordvalet än gemenskapsspråket. Det finns en uppenbar risk att ord och begrepp, som för de innanförstående är självklara och värdefulla, av utanförstående uppfattas som formler som skapar olika blockeringar. Gemenskapsspråket präglas lätt av traditionen, och de traditionella begreppens ålderdomlighet kan skapa en distans som gör att innehållet inte tränger fram eller ens gör det möjligt att uppfatta orden som stäm-

ningsskapande eller vördnadsbjudande. Undersökningar, bl a bland tonåringar under en längre tidsperiod, visar att när livsfrågor formuleras på ett traditionellt "kristet" sätt bedömdes de som mindre intressanta att arbeta med. Men när de omformulerades och kläddes i en annan för ungdomarna mer normal språkdräkt, bedömdes de som mycket intressanta att arbeta med. Förhållandet är säkerligen överförbart på frågan om psalm och språk. Vidare bör man hålla i minnet att den utanförstående inte visar samma tolerans i estetiskt eller intellektuellt avseende mot psalmer som den gör som har levt med dem i sin egen tradition. För en psalmbok som gör anspråk på att vara riktad utåt i en missionerande eller evangeliserande funktion gäller kanske att särskilt ge akt på språket från de här anförda utgångspunkterna.

Emellertid torde det vara obestridligt att det är gemenskapsspråket som till den allra största delen präglar psalmboken. Det är förståeligt eftersom psalmboken i första hand är en gudstjänst- och andaktsbok och har en tradition i det hänseendet att ta hänsyn till. Därtill kommer att psalmer skrivs av människor som är införstådda med gemenskapsspråket. Psalmboksförslag utarbetas av och psalmböcker antas av organ som representerar de innanförstående. Det utesluter självfallet inte intresse eller förståelse för tilltalsspråket. Men det torde utan svårighet kunna påvisas att psalmförslag som mödat sig om att nå utanför det traditionella gemenskapsspråkets gränser ofta har fallit; motiveringarna har kunnat vara att psalmen blivit "för allmän", "dogmatiskt oklar" och dylikt, medan kanske det okonventionella greppet i psalmen, dess många olika skikt hade kunnat tala till en utanförstående om kristen tro på annat sätt än en traditionell, dogmatiskt tydlig psalm. Som ett exempel på detta slags psalm kan nämnas Nelly Sachs dikt "Du drar mig/men ej vid ett rep," framlagd som förslag till en psalm av oss i SOU 1975:3, här medtagen i supplementet, nr 724. Den avvisades dock av 1975 års kyrkomöte med följande motivering:

> Dikten skriven med biblisk anknytning och skulle i och för sig kunna tjäna som uttryck för en religiös gudsupplevelse. Men texterna i den Svenska kyrkans psalmbok bör ha en klarare trosprofilering.

3.3.2 Traditionens roll. Psalm som kollektiv sång

För gemenskapsspråket spelar traditionen och traditionens sätt att uttrycka sig en självklar och viktig roll. När "läran som ett heligt arv/från far till son skall gå" (380) ligger det nära till hands att vilja behålla den språkliga dräkt i vilken läran framställts. Som en av sina uppgifter har gemenskapsspråket vidare att skapa en känsla av beständighet och trygghet. Ett språk som förändras eller uppfattas som främmande i förhållande till det gemensamma språket skapar då oro och motverkar sitt syfte. En illustration till detta förhållande kan vara den relativa skepsis med vilken nya psalmer tas emot, i den mån de inte stilmässigt ligger nära de äldre psalmerna. Men när dessa psalmer sedan varit i bruk en tid har de på ett eller annat sätt assimilerats i den psalmskatt som bär gemenskapsspråkets prägel. En följd härav är också svårigheterna att hävda aldrig

så välmotiverade textliga och musikaliska ändringar. Psalmen har blivit en del av traditionen. Det välkända språket är en garanti för fasthet, beständighet och trygghet.

Psalmsång är en form av kollektiv sång och det kan finnas skäl att här återge några av de synpunkter på sådan sång som i olika sammanhang anförts av den danske litteraturprofessorn Leif Ludwig Albertsen. Som annan kollektiv sång underordnar sig psalmen ett redan befintligt, "kanoniskt", språk. Genom närheten till detta språk väcks de rätta associationerna och stärks den kristna gemenskapsgruppens identitet och självmedvetande. I all kollektiv sång finns en tendens att utveckla ett eget kodspråk med vissa givna klichéer och man kan t o m märka en önskan att undvika alltför väldefinierade ord och begrepp. Den kollektiva sången — som inte bara omfattar psalmer utan också nationalsånger, folkrörelsesånger, kampsånger etc — har som sitt primära syfte att svetsa samman de sjungande till en grupp. Dess budskap är inte i främsta rummet intellektuellt utan emotionellt. Albertsen använder uttrycket "trance" om den effekt som åsyftas med kollektiv sång.

3.3.3 Psalmspråk och bibelns språk. Tidsbundet och tidlöst språk

Psalmen är beroende av det bibliska stoffet men också av bibelns språk. Men för de nya psalmerna i 1937 års psalmbok torde gälla att de är mindre beroende av 1917 års bibelöversättning än t ex den karolinska psalmboken var av sin tids bibel. Det kan givetvis höra samman med vad som ovan påpekats om att väckelsen och 1900-talets psalm fram till 1930-talet inte i nämnvärd omfattning använde parafrasen eller återberättade bibeltexter. Psalmbokstilläggen 1976 och 1982 har i så fall i högre grad anknutit till gällande bibelöversättningar. Anknytningen till bibelns språk kan exempelvis ligga i mer eller mindre direkta citat, såsom Se, vi går upp till Jerusalem (135, Matt 20:18) eller genom fraser som erinrar om kända bibelställen såsom "Bliv kvar hos mig, se dagens slut är när" (189, jfr Luk 24:29). En annan form av beroende av det bibliska språket är att en enskild psalmtext i sig kan samla upp citat och antydningar från olika bibeltexter och bibliska sammanhang. Som exempel kan nämnas Wallins inledningspsalm "Upp, psaltare och harpa" (1937:1, här 326), där man i den första strofen kan finna ett direkt beroende av inte mindre än 16 bibelställen, de flesta från Psaltaren. Detta slags "biblisk infiltration" av psalmspråket torde vara det vanligast förekommande sambandet mellan bibel- och psalmspråk. Tidigare i detta betänkande har bibelparafraserna omnämnts; genom att det framlagda psalmboksförslaget upptar ett antal psaltarpsalmer har antalet parafraser på just psaltartexter reducerats i förhållande till 1937 års psalmbok. I denna återfinns, enligt en av Gunnar Wikmark 1938 gjord undersökning, 91 psalmer som är mer eller mindre tydliga parafraser.

Nyöversättningen av Nya testamentet (NT 81) och Gamla testamentet har pågått parallellt med psalmboksarbetet. Det nu framlagda förslaget bär många vittnesbörd om en strävan, att när så är motiverat, införliva den nya bibelöversättningens språk med psalmbokens. Emellertid har

kommittén ibland ansett sig böra föredraga en äldre form. Varje bibelöversättning har fått lämna sina bestående bidrag till psalmspråket. Därför har sådana uttryck, som inte längre finns i NT 81 behållits såsom "allo lande" i nr 77 (600), "lampa" i stället för "fackla", 495 (426), "allt kött är hö" 201 (476) etc.

Bibel och psalmbok står i gudstjänsten i ett ömsesidigt samspel. Psalmens roll kan där sägas vara bl a att förbereda ordets läsning och att svara på ordets tilltal. Även om psalmbokens beroende av bibelns språk är starkt erinrar psalmbokens språk snarare om bönbokens än om bibelns. Båda har en likartad ställning i och utanför gudstjänsten och psalmbokens roll som just bönbok är väl känd. Böner kan vara utformade som dikter, och de kan även som prosa ha en språkligt konstnärlig karaktär som erinrar om psalmpoesin. Däremot skiljer sig psalmspråket från övriga mer klart urskiljbara språk, t ex brukas inom kyrkan förkunnelsens språk, det språk varmed man formulerar kyrkliga arbetsprogram och strategier, språket i kyrklig debatt osv. Gemensamt för de senast nämnda exemplen är bl a att de är inriktade på aktuella och oftast mer tillfälliga eller temporärt begränsade förhållanden. Psalmbokens liksom bönbokens språk behöver på ett annat sätt vara höjt över det alltför starkt tidsbunda, utan att det för den skull får bli arkaiskt eller utslätat. Psalmens språk kan förlora sin genomslagskraft när det åldras i takt med språkliga modevändningar. Psalmens "nu-funktion" kräver inte detta slags dagsanpassning utan pekar snarare på ett språk som är slitstarkt och som har förmågan att behålla sin spänst under psalmbokens livstid: det normala är ju härvidlag att psalmböcker utkommer med relativt långa mellanrum.

Psalmen skulle alltså, sedd från de här skisserade utgångspunkterna, vara ganska kringskuren språkligt sett: av traditionen, av liturgin och i förhållande till ett snabbt förbipasserande nu, till vilket psalmen samtidigt söker rikta sig. Men detta är emellertid en alltför stark förenkling av psalmens språkliga problem. Bland annat kan påpekas att det normala vardagsspråket präglas av en viss konstans och av ett beroende av traditioner och traditionella uttryck. I psalmens språk kan ligga en positiv utmaning; man vill tränga in i och tolka det som inte är omedelbart tillgängligt. En psalms "dunkelhet" kan bli en sådan utmaning och ge nya och annorlunda positiva erfarenheter och språkliga upplevelser. Vidare kan man göra iakttagelsen att såsom i annan lyrik brukar psalmdiktarna ofta anknyta till välkända arketypiska element såsom födelse, mognad, död, ljus, mörker, värme, kyla, kärlek, gemenskap, ensamhet, etc. För psalmens vidkommande är det härvidlag inte fråga om att enbart anknyta till något allmänmänskligt och lätt identifierbart utan även till framför allt bibelns eget språk och begreppsvärld. Genom de arketypiska elementen förenas i psalmen det tidlösa och det dagsaktuella, det bibliska och allmänna.

3.3.4 Psalmspråkets förnyelse

Psalmspråkets beroende av traditionerna har betonats i det föregående. Men psalmspråket är och kan inte vara låst av tradition. Också psalm-

språket behöver förnyas. Därför måste psalmer "besiktigas och där så är av nöden avdammas" för att låna ett uttryck av Wallin (1816). En tradition har i sig själv ett egenvärde. För psalmens vidkommande kanske det bäst kan uttryckas så, att den för ett budskap vidare från en tid till en annan. Men för att detta traditionens syfte skall kunna tillgodoses måste det som hindrar eller försvårar överförandet (traditio) undanröjas, för att det budskap som traditionen vill bevara skall komma till sin rätt. Obegripliga ord och uttryck måste utrensas eller ersättas av mer tillgängliga och användbara. Detsamma gäller ord och uttryck som skiftat innebörd, ordformer som inte längre är i bruk och uttryck som förlorat sin fräschör. Inte minst det sistnämnda torde vara ett framträdande dilemma i allt psalmboksrevisionsarbete. De slitna uttrycken kan samtidigt både ha ett fäste bland många människor och verka främmande för andra människor. Inte sällan går en gräns här mellan generationerna. I vår tid torde det bl a handla om en uppgörelse med ett av romantiken präglat bildspråk, överfört från den wallinska revisionen. Uttryck som en gång var vitala och äkta har nu förlorat sin övertygelsekraft, så som exempelvis "hulda famn", "ömma bön", "milda hand" etc.

Den språkliga förnyelsen har emellertid inte så mycket med justering av ett äldre språk att göra som med införande av ett nytt språk i de nya psalmerna. Det kan hävdas att kristen tro likaväl som annan övertygelse är skapande och att detta gäller inte minst språket.

> Den omvände upplever sig som befriad. Friheten har hon fått av Gud, i förlåtelsen. Om den vill hon slå vakt. Den kräver av henne en grad av trolöshet mot ordningar och läroformer. Gud har anförtrott henne delaktighet i sin pågående skapelse. Också språkligt ska hon förbli skapande — det är en del av hennes uppdrag som kristen. Språklig effektförvaring bör hon överlämna åt härför avsedda institutioner. (Greta Hofsten, 1976)

Uttrycket "den omvände" erinrar om de omvälvningar och den språkliga förnyelse av den kristna sången som alltid har visat sig höra samman med väckelser av olika slag, t ex från reformationen och fram till vår tids väckelser med socialt-politiskt och/eller karismatiskt förtecken. Det är uppenbart att den kristna sången och dess språk ofta präglas av omvändelse- och gränssituationernas upplevelse av att man befinner sig i ett nytt sammanhang. Citatet "språklig effektförvaring" säger vidare att för den förnyande kristna trosupplevelsen är inte det viktigaste att slå vakt om trons hävdvunna formuleringar. Viktigare är att denna tro får utrymme för sitt eget autentiska språk.

Men den psalmspråkets förnyelse som kan studeras i psalmhistorien är inte begränsad till upplevelser av detta slag. Också från andra utgångspunkter sker en språklig förnyelse. Att språket sedan tar färg av sin samtid är självklart. 1980-talets kristna sång klär sig inte i 1600- eller 1800-talsdräkt bara därför att psalm en gång hade det språket. Psalmens innehåll och språk formas i tiden som ett helt och är båda delar av budskapet. Valet av en äldre stilform — pastischen — hör till undantagen och är strängt taget onödig i en psalmbok som inrymmer så mycket äkta äldre gods. I stället söker sig den nya psalmen mot sin samtids egna begrepp, bilder och språkformer. Det kan lätt illustreras genom en blick

i de båda psalmbokstilläggen 1976 och 1982. Ur ett kortare avsnitt av Psalmer och visor 82 kan man hämta följande ord och uttryck:

> skorstensrök, plikt och stök, klockan tickar/om knog och jäkt (798), hets och rusningstid (799), Bomber har efterträtt svärden (811), varuhus, kontor, fabrik (824), kosmos, vintergator (832), Bryt stängsel och zoner (839).

Exemplen återspeglar inte minst ett helt annat samhälle än det som träder fram i 1937 års psalmbok, som var präglad av agrara förhållanden. Samtidigt handlar det om ord och utryck som sannolikt tidigare inte skulle betraktats som poetiskt möjliga, allraminst i en psalmbok.

Ännu viktigare än enstaka ord och uttryck från vår egen tid är säkerligen nya bilder som upplevs som särskilt positivt laddade. Ett av de mest kända exemplen på detta utgör Anders Frostensons text "Guds kärlek är som stranden och som gräset/ är vind och vidd och ett oändligt hem" (289). Formuleringarna har inte gått att fria från kritik. Det har bl a påpekats att gräset i bibeln står för något som är förgängligt. Å andra sidan öppnar dessa bilder perspektiv och associationer åt många håll som av kanske de flesta upplevs som positiva och goda uttryck för Guds kärlek. Ett exempel på detta återfinns i Gustav Auléns memoarbok Från mina 96 år:

> Dess ord, burna av hög och skön poetisk kraft, blev en gång på ett visionärt sätt levande för mig.
>
> Öland har, alltsedan min barndoms dagar, varit mitt sommarland. /— — —/ Däruppe på alvaret har man en underbar utsikt över vatten och land. /— — —/ Det var där uppe jag — — — fick en stark vision av det som dikten talar om: stranden, stränderna kunde jag följa på båda sidor om vattnet som vidgade sig mer och mer åt norr ända till dess att alltsammans tonade bort i ett avlägset fjärran, gräset, prytt med ljuvliga små alvarsblommor hade jag under mina fötter, vind och vidd hör landskapet till. Och så till sist tyngdpunkten i det hela, det som samlar upp alla dessa från skapelsens värld hämtade bilderna och ger dem ett nytt, rikt innehåll, de underfulla orden: "och ett oändligt hem"- kontrast och fulländning på en gång.

3.4 Psalmboken som andaktsbok

En belysande och livfull bild av psalmbokens ställning som folkbok återfinns i Bror Olssons år 1942 utgivna skrift *Psalmboken som folkbok.* Inte minst framträdande är den roll psalmboken tidigare spelade som andaktsbok för hemmet och som följeslagare i det dagliga livet. Redan katekesen 1567 betonar lämpligheten av att låta en psalm inleda dagens arbete: "Kan du (då du går till ditt arbete) sjunga någon tröstelig psalm gör det dig ett gott mod."

Dagens naturliga inramning av morgon- och aftonbön gav psalmboken en fast och självklar plats i det enskilda hemmet. I ett par århundraden var psalmboken därför folkboken framför andra: "Barnets första läse-

bok, brudens vissa fästegåva, ofta var den med också i kistan hos den döde" (E Liedgren 1951).

Man kunde ännu i början av vårt sekel säga att psalmen var "det som barnet först lär och åldringen senast glömmer". (A Malmström 1903)

Uttrycket "psalmbokskristen" myntades under förra århundradet och hade då en förklenande klang. Det handlade om kristna som hämtade sin andliga näring från den wallinska psalmboken, inte från bibeln. För oss är det främst ett vittnesbörd om den roll psalmboken måste ha spelat i det enskilda andaktslivet.

Även om det inte går att fastställa i vilken omfattning psalmboken i dag används som andaktsbok och även om man kan ha goda skäl att tro att den inte har sådan användning i samma omfattning som tidigare är det av många tecken uppenbart att den fortfarande brukas som andaktsbok av många människor. Där så sker är den av mycket stor betydelse. De enskilda psalmerna fäster sig i medvetandet och införlivas i det personliga andaktslivet som omistliga beståndsdelar av det.

Psalmbokens ställning kan alltså inte enbart avgöras utifrån dess funktion som sångbok. Det är som en förening av sångbok och andaktsbok den i första rummet bör ses. Sannolikt är det därvid just som andaktsbok den får den starkaste kontakten med enskilda människor. De har brukat psalmbokens ord som personliga böner. De har fått den kristna tron tolkad och tillägnad i formuleringar hämtade från psalmer. I meditation över enskilda psalmtexter har de förts in i ett personligt och innerligt förhållande till dessa. Esaias Tegnér har fångat detta beroende av psalmboken i följande rader:

> och vill du rätt hans (kärleksbudskapet) mening översätta,
> så gå till himlens ordbok, till Wallin.

Genom att man alltid kan återvända till dem ger de en känsla av trygghet och fasthet. I inte så ringa grad äger nog också medvetandet om psalmboken roll för gångna generationer sin betydelse. I umgänget med och beroendet av psalmboken känner man en samhörighet med gångna släkten.

Det är bl a sådana omständigheter som gör varje förändring av en psalmbok till en särskilt ömtålig fråga. Finner man att det som man betraktat som fast och bestående plötsligt är förändrat skapar det oro, otillfredsställelse och inte sällan upprördhet. Detta vaktslående om det bestående — här grundat på personlig kristen övertygelse och personligt beroende — förenar sig då gärna med den allmänt kulturkonservativa opinion som i varje ändring av psalmboken ser ett hot mot ett kulturarv, i en kraftfull kritik av förändringarna. Den svenska psalmboksrevisionens historia handlar i stor utsträckning om konflikter som uppstått på detta sätt och om de kompromisser som blivit följden. Men samma historia visar också på en annan omständighet, nämligen att när den nya psalmboken väl tagits i bruk och man vant sig vid den anses den snart lika omistlig som den gamla psalmboken.

3.5 Psalmboken som lärobok

Psalmboken kan från flera aspekter uppfattas som ett slags lärobok. Innehållsligt har den tidigare lagts upp efter den kristna trosläran (1695 och 1819), som framhållits ovan. Som lärobok har den fungerat i såväl skolans som kyrkans undervisning.

3.5.1 Psalmboken som lärobok i skolan

När den obligatoriska skolundervisningen infördes i vårt land genom 1842 års folkskolestadga var det självklart att kyrkan skulle svara för organiserandet av det nya skolväsendet och för lärarutbildningen. Självklart var också synsättet att skolan var ett kyrkans organ för att meddela kristen fostran. Kristendomskunskap blev "skolans viktigaste ämne", som 1842 års stadga uttryckte det. Skoldagen präglades av kyrkans omsorg om folkundervisningen och varje dag började och avslutades "med bön och sång" (stadgan 1882). Sångämnet benämndes 1842 "kyrkosång" och syftade till att lära in psalmer för gudstjänsten i kyrkan. Också sedan särskilda sångböcker för folkskolan utkom utgjordes en inte oväsentlig del av dem av psalmer.

I den obligatoriska skolans läroplaner upptogs i de tidigaste skedena ett förhållandevis stort antal psalmer som skulle läras utantill. Exempelvis angav läroplanerna från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet att barnen under de två småskoleåren skulle lära sig tio verser om året och under de fyra folkskoleåren 10—15 verser om året. Det utgör tillsammans mellan 60 och 80 psalmverser under den obligatoriska skoltiden.

Genom 1919 års skolreform skedde en kraftig omgestaltning av skolans kristendomsundervisning. Beslutet om reformen föregicks av en lång debatt där man särskilt kritiserade katekesens ställning som lärobok. Kritiken kom från flera håll, från frikyrkligheten, från liberala reformkretsar (Fridtjuv Berg) m fl. Vad man åsyftade var en konfessionslös undervisning som innebar att det teologiskt-dogmatiska stoffet skulle ersättas av bibliskt stoff. I och med den nämnda reformen försvann också katekesen som lärobok. Detta beslut betydde emellertid inte att psalmbokens ställning försvagades. Åtminstone var det ecklesiastikministerns, Arthur Engberg, mening att psalmboken nu hade en viktig uppgift i skolundervisningen. Vid 1936 års kyrkomöte framhöll han bl a följande:

> Vi skola /— — —/ nämligen icke glömma, att efter 1919 års undervisningsplan psalmboken här i landet också är en läsebok för folkskolan. Den har på det sättet fått en ställning, som gör att anspråken på den icke får avvägas enbart med hänsyn till gudstjänstens utan jämväl med hänsyn till skolans, till undervisningens behov.

Psalmboken ersatte inte katekesen men blev alltså genom 1919 års reform framlyft som läsebok. Läroplanen rekommenderade att kristendomslektionerna inleddes med att psalmer lästes eller hellre sjöngs. Huvudsyftet med psalmboken som lärobok synes i de följande läroplanerna vara att ge kännedom om psalmen just som psalm — "att göra

eleverna förtrogna med några av den svenska psalmbokens värdefullaste och mest brukade psalmer" (1955 års undervisningsplan). I den nya grundskolans läroplan, 1962, underströks särskilt att psalmboken inte bara bör ses såsom ett historiskt dokument "i syfte att belysa en gången tids fromhet, utan den bör också användas som ett uttryck för kristendomens religiösa och etiska budskap i vår egen tid".

Av denna läroplan framgår att psalm och psalmbok tas upp som huvudmoment i undervisningen på låg- och mellanstadierna men däremot inte på högstadiet. Till skillnad från tidigare läroplaner, som anvisat ett visst kvantum psalmer att läras in utantill, säger 1962 års läroplan att "till ordagrant inlärande bör föreläggas endast ett begränsat antal viktiga bibelord samt några psalmer".

Den kanske viktigaste förändringen, sedd från psalmens och psalmbokens synpunkt, var att den obligatoriska morgonbönen 1962 ersattes av en morgonsamling. Det kan vara en förklaring till psalmbokens synbarligen mer tillbakaträdande roll: det fanns inget skäl att med morgonbönen som mål öva och lära in psalmer. Med denna förändring försvann en av de sannolikt starkaste "folkliga" anknytningspunkterna för psalmboken. De generationer som vuxit upp med de obligatoriska morgonbönerna har rimligen en större psalmbokskunskap än de generationer som vuxit upp utan morgonbönerna. Även om urvalet av psalmer vid dessa morgonböner nog i regel var begränsat och även om upplevelsen av psalmerna, kopplade till ett obligatorium för vilket kanske inte alla hade förståelse, inte alltid var positiva, gav denna kontinuerliga kontakt med psalm och psalmbok en förhållandevis god kunskap om psalmerna i psalmboken. Man kan anta att den obestridligt folkliga ställning som t ex 424 (här 199), Den blomstertid nu kommer och vissa andra psalmer har, har samband med upplevelser från barndomens och ungdomens skola.

I en undersökning gjord vid högskolan i Karlstad 1983 (Ingrid och Bo Emanuelson) framkastas teorin att "religiösa sånger och psalmer" praktiskt taget försvann ur skolans vardag på 1970-talet till följd av uppläggningen av 1969 års läroplan på en mindre, allmän del och ett omfångsrikt supplement; anvisningarna i ämnet fanns i supplementet och detta tycks inte ha kommit till nämnvärd användning. Samverkande faktorer var ett större utbud av annan sång och ett försök att rädda musikämnet genom en "poppigare" repertoar. I samma dokument hävdas att 1980 års läroplan, den nu gällande, på ett annat sätt än de närmast tidigare läroplanerna ger utrymme för psalm och psalmsång ingående i en gemensam skatt av s k livstydande sånger. I 1980 års läroplan anges uttryckligen för låg- och mellanstadierna att sånger och psalmer skall tas upp i anslutning till stoffet i ämnesområdet religionskunskap.

Psalmbokens ställning i den obligatoriska skolan har alltså förändrats kraftigt. Som ett behållet och genomgående drag kan dock konstateras att psalmen i undervisningen tjänar till att belysa kristen tro och kristet liv. Den ger i sin art en tolkning av och ett visst mått av kunskap om dessa ting. Men psalmens betydelse är dock starkt reducerad.

3.5.2 Psalmboken i kyrkans undervisning

Skolundervisningen fungerade länge som kyrkans undervisning. I det barn- och ungdomsarbete som från tiden kring sekelskiftet tog form i församlingar och stift tycks inte psalmboken ha spelat någon särskild roll utöver den självklara som sångbok vid gudstjänster och samlingar av olika slag. Man kan emellertid notera att en flora av särskilda sångböcker för barn- och ungdomsverksamheten började växa fram. De hade i sin tur betydelse för det pågående psalmboksarbetet. I dessa sångsamlingar togs bl a sånger upp från den svenska väckelsen och vann den vägen en viss ingång i Svenska kyrkan. På ungdomssidan bör i första rummet nämnas *Kyrklig sång* (första uppl 1916, andra uppl 1927), sedermera ersatt av *Sjungom* (1943). För söndagsskolans del valdes emellanåt en ekumenisk lösning av sångboksfrågan, *Svensk söndagsskolsångbok* 1910.

I konfirmandarbetet har psalmboken haft en självklar plats, om än tidigare mer dominerande än nu. År 1978 antogs *Riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmationsarbete* av biskopsmötet och styrelsen för Svenska kyrkans centralråd. Där slås fast att psalmboken, tillsammans med bibel och "eget läromedel", tillhör det som varje konfirmand behöver ha från undervisningens start. Riktlinjerna erinrar om psalmbokens roll från reformationstiden som inte bara en sångbok utan också en bok med meditationstexter, läsestycken, böner och som "förmedlare av kunskap om kyrkans budskap". Men psalmbokens ställning som lärobok framhålls inte särskilt. Om urvalet av psalmer sägs att det måste

> begränsas till sådana som hör till kyrkoårets högtider
> och sådana texter som konfirmanderna kan identifiera sig
> med och använda som böner och meditationstexter.

För barnarbetet måste särskilt den roll som Kyrkovisor för barn (1960) spelat understrykas. I denna sångsamling ingår ett relativt fylligt urval — drygt 160 nummer — ur 1937 års psalmbok. Syftet var pedagogiskt. När barnen senare i livet använde psalmboken skulle de känna igen sig genom de psalmer de som barn stiftat bekantskap med via Kyrkovisor.

3.5.3 Psalmboken som uttryck för kyrkans lära

Psalmbokens roll som lärobok i mer teknisk mening har som framgår av det anförda successivt avtagit. Men psalmboken är en lärobok också och kanske framför allt i en annan mening. Den är den kyrkliga bok som är mest spridd och den tjänstgör som ett slags kyrkans ansikte, som säger vad kyrkan tror och vill. Vid sidan av förkunnelse, undervisning och utbildning är det psalmboken som presenterat kyrkans lära utåt.

Därmed står psalmboken under ett teologiskt-dogmatiskt krav. Psalmboken skall ge ett så klart och fylligt uttryck som möjligt åt kristen tro och kristet liv. Det bibliska budskapet med lag och evangelium skall komma till sin rätt och psalmtexterna skall stå i samklang med kyrkans bekännelse.

Det är ofrånkomligt att varje tid präglas av sina egna teologiska accenter och att dessa i sin tur påverkar psalmbokens dogmatiska innehåll. Vissa teologiska tankar kan vara mer framträdande, andra mer nedtonade. I ett senare läge kan förhållandena vara omkastade. En psalmbok är alltså ett barn av sin tid, inte bara när det gäller språket utan också när det gäller teologin. En psalmbok som enbart eller huvudsakligen återspeglar gårdagens eller ett gånget sekels teologiska frågeställningar tjänar inte längre sitt syfte. Samtidigt är det naturligt att iaktta en viss försiktighet med att reducera det teologiska innehållet genom en psalmboksrevision under förevändningen att det inte skulle vara aktuellt. Även om grundregeln är att psalmboken präglas av sin samtids teologi får man inte göra sig skyldig till en så hård teologisk förkortning att allt som avspeglar gångna tiders teologiska tänkande mönstras ut. Psalmboken representerar ett kyrkligt längdperspektiv med sina psalmer från olika skeden av kyrkans liv. Det är inte bara fråga om litterära eller musikaliska intressen utan även i minst lika hög grad innehållsligt teologiska intressen som därmed skall tillvaratas. Även om psalmen måste bearbetas för att kunna behållas bör siktet vara att bevara den gamla psalmens teologiska substans så intakt som möjligt. Samtidigt är det klart att inte allt kan behållas av hänsyn till att också gångna tiders teologi bör vara representerad på ett rimligt sätt. Vissa psalmer måste bedömas som teologiskt alltför inaktuella eller särartade för att det skall vara motiverat att behålla dem. Andra psalmer kan vara teologiska dubletter. De kan då utgå.

Det anförda ger vid handen att det inte är möjligt att upprätthålla en teologsk enhetlighet i snäv bemärkelse beträffande psalmbokens innehåll. De läromässiga krav som tidigare angavs för psalmboken är att betrakta som en ram som medger att skilda tolkningar och infallsvinklar får komma till uttryck. En psalmbok är inte en versifierad lärobok i dogmatik utan enskilda människors vittnesbörd från skilda tider, fromhetstraditioner och andliga miljöer om den kristna tron. Psalmboken har en mångfald och mångsidighet som erinrar om kyrkoarkitekturens; ingen ställer kravet att alla kyrkobyggnader skall se likadana ut för att gälla som kyrkor. Denna mångfald är mer en tillgång än en belastning. Psalmboken skall ge människor identifikationspunkter. Ju bredare psalmbokens teologiska spektrum är desto större möjligheter finns det för enskilda människor att finna sådan identifikationspunkter. Endast när det kristna dogmat motsägs eller negligeras, upphör dikten att vara psalm.

Det är emellertid viktigt att understryka att det inte finns en principiell motsättning mellan dogma och poesi. Det klaraste utrycket härför är bibelns egen text. Vidare är den nicenska trosbekännelsen ett exempel på detta inre samband. På samma sätt kan psalmer med stark dogmatisk koncentration vara god poesi.

Frågan om den dogmatiska ramen är i sin tur givetvis öppen för många olika tolkningar. Begrepp som "kristen tro och kristet liv", "det bibliska budskapet", "kyrkans bekännelse" kan ges olika, snävare eller vidare, innebörd. Vad som av en grupp anses vara dogmatiskt fullgod psalm kan av en annan anses vara alltför vagt eller till och med dogma-

tiskt felaktigt. En psalmbok bestående av endast psalmer som svarar mot den senare gruppens stränga dogmatiska krav kan av den förra gruppen anses som alltför snäv, till förfång exempelvis för psalmbokens evangelisatoriska funktion. Det normala för Svenska kyrkans psalmbokstradition har, i vart fall efter den karolinska psalmboken, varit att söka lägga sig något närmare en dogmatiskt mer öppen linje än en sluten. Även texter som saknar mer traditionella kristna begrepp och ord har kunnat upptas i psalmboken. Det gäller form och ordval — innehållet har ändå varit i överensstämmelse med kyrkans lära. Här kan erinras om den diskussion som genom tiderna förts kring Wallins Var är den vän, som överallt jag söker (305), beskriven som "religiös lyrik, icke psalm". Om denna säger J A Eklund 1915:

> Men om den lyriken icke skall få rum i vår psalmbok — det är en annan sak. För min del menar jag, att den bör få stå kvar.

Emellertid torde med rätta kunna sägas att våra tidigare psalmböcker trots allt innehållit ganska få prov på detta slag av öppen psalm. Som ett exempel kan nämnas E Liedgrens Mästare, alla söka dig (216) där särskilt raderna

> Herre, du hör vad hjärtat ber,
> även när läpparna häda

i 1930-talets psalmdebatt väckte viss opposition. Öppenheten mot psalmer som uttrycker tvivel eller som avspeglar ett mönster som avviker mot det traditionella sättet att skildra en människas hållning till Gud har tillämpats med många förbehåll, och försiktigheten har varit större än djärvheten. Här bör erinras om vad som tidigare anförts om behovet av identifikationspunkter i psalmboken.

> Vad vi behöver är identifikationspsalmer /— — —/ där vi känner igen oss själva, vår situation och problematik (gärna i första strofen) och som sedan kan ge ett meningsfullt mönster åt vårt liv. (A Frostenson 1975)

Förutsättningarna för att människor på 1980-talet skall känna igen sig själva i den traditionella psalmboken eller i en ny psalmbok, byggd på en traditionell psalmboksmodell, är sannolikt mindre än den var när nuvarande psalmbok tillkom. Bland annat torde den avtagande allmänna kunskapen om och kontakten med psalmboken — exempelvis till följd av skolmorgonbönens bortfall, vikande procentsiffror för konfirmation etc — bidra till detta. Psalmboken är för många en främmande bok. Ett tidigare stramt och kanske mer lättdefinerat psalmboksbegrepp måste därför ersättas av ett öppnare och komplexare, åtminstone om psalmbokens möjligheter att fungera utåt skall bevaras. Men även i riktningen inåt, mot gruppen av kyrkokristna, krävs av en modern psalmbok ett annat slags mångsidighet och smidighet än tidigare. Denna grupp är långt ifrån homogen och gränserna mellan "innanför" och "utanför" är ofta flytande.

3.5.4 Dogmatik och poesi

Tidigare har påpekats att psalmboken inte är versifierad dogmatik. Det aktualiserar förhållanden mellan psalmen som poesi och psalmen som uttryck för kyrkans lära. Med rätta har det sagts att när psalmer "rättats" från läromässiga utgångspunkter har det ofta skadat psalmen som poesi.

Omvänt har man visat sig kunna acceptera dåliga formuleringar därför att de inte stått i strid med kyrkans lära. Det läromässiga är överordnat det poetiska. Det är inte rimligt att en psalm skall ge uttryck åt dogmatiska felaktigheter bara för att poesin anses värdefull. Men det finns knappast heller skäl att acceptera sämre poesi därför att man är nöjd med psalmens läromässiga innehåll. I en god poetisk gestalt ligger ett värde av annat slag än det dogmatiska värdet. Psalmen måste därför, som framhållits av Lars Thunberg,

> utsättas för en samlad bedömning från bägge aspekterna, nämligen just som mötesplats mellan poesi och lära.

Det poetiska språket har beskrivits som "emigration in i det ännu ej utsagda, det ännu ej färdigartikulerade". Varje försök att stämma av det poetiska språket mot en ofta verbalt stelnad eller schabloniserad lära riskerar att beröva poesin denna grundläggande dimension. Det är därför viktigt att söka lyssna ut också budskapet i psalmens poesi, det som kanske kommunicerar med läsaren/sångaren på andra plan än det intellektuella. Det innebär givitvis i sin tur inte att texter av annan typ skulle i princip vara poetiskt mindre värdefulla. En enkel och klar text kan bli till övertygande poesi. Poesin kan vara ett medel att förstärka eller komplettera det uttalade budskapet med ett dolt och underförstått lika väl som den kan verka förtydligande. En dogmatisk ram kring en psalmbok som inte är elastisk nog att tillåta en sådan psalmens "poetiska frihet" bidrar sannolikt till att skapa en psalmbok som är mer präglad av torka än av liv.

3.5.5 Den gemensamma psalmboksdelen från lärosynpunkt

Kommittén har bl a haft i uppdrag att ge psalmboksfrågan en ekumenisk lösning. Arbetet och de olika problem som varit förknippade med detta redovisas på annat håll i betänkandet. Det kan emellertid finnas skäl att här något belysa förhållandet mellan psalmboken som uttryck för kyrkans lära och strävan efter att åstadkomma en ekumenisk psalmbok.

Uppdraget har aldrig inneburit eller tolkats på så sätt att psalmer som innehåller för Svenska kyrkan främmande teologiska element skulle ingå. Det torde också strida mot en grundläggande ekumenisk princip. De psalmer som upptagits som gemensamma är till större delen hemmahörande i svensk psalmbokstradition, antingen som något som Svenska kyrkan redan har gemensamt med ett eller flera andra kristna samfund, eller som hittills endast hört till Den svenska psalmboken. De sånger som därutöver tillkommit, med hemort i andra samfund, har prövats efter samma läromässiga kriterier som andra nytillkomna psal-

mer. Samma förfaringssätt har övriga samfund tillämpat för sin egen del. Vad som har uppfattats som oförenligt med något av dessa samfunds lära eller tradition har därför ej tagits med i den gemensamma psalmboksdelen.

Vissa ämnesområden som inte är av särskild vikt för ett samfund har ändå i det ekumeniska psalmboksarbetet kunnat accepteras, emedan de varit viktiga för andra. Klart är att vissa psalmer, t ex de som handlar om barndopet, inte har kunnat tas upp i den gemensamma psalmboksdelen.

Det bör emellertid uppmärksammas att sången i regel inte är konfessionellt skiljande:

> såväl kyrkopsalmen som frikyrkosången är formad inom den protestantiska grenen av kristendomen, och det är mera fråga om olika accenter än om grundläggande skillnader. (Inger Selander, 1980)

När det gäller de frikyrkliga sångböckernas revisioner visar de en alltmer ökande grad av överensstämmelse med Den svenska psalmboken. Alltfler psalmer ur denna tas successivt upp. Textens lydelse i Den svenska psalmboken visar sig också ha ett slags normerande effekt. Härtill bör läggas att nyskrivna psalmer ofta redan från början fått en ekumenisk användning. Rörelseriktningen går alltså mot en större och fördjupad samstämmighet mellan kyrkor och samfund i vårt land. Det bör påpekas att detta inte gäller enbart de traditionella svenska frikyrkorna utan också Katolska kyrkan, som i sin mest brukade sångsamling har upptagit en rätt ansenlig del psalmer ur 1937 års psalmbok. I det frikyrkliga psalmbokstillägget Herren lever (1978) med dess 138 sånger kommer 4 från Kyrkovisor för barn, 4 från 1968 års kyrkohandbokskommittés material, 9 från 1937 års psalmbok och 56 från Psalmer och visor 76.

3.6 Psalm och andlig sång och visa

Det är bara i de nordiska länderna som uttrycket "psalm" används om församlingens gudstjänstsånger. I den romersk-katolska kyrkan betecknar det uteslutande psaltarpsalmer. I de reformerta och anglikanska kyrkorna kan "psalm" dessutom avse psaltarparafraser.

Orsaken till att man sedan mitten av 1500-talet valt denna beteckning i de nordiska kyrkorna är okänd. En tänkbar förklaring kan vara att det handlar om en sammandragning av begreppsparet "psalmer och lovsånger" eller liknande som då förekom som beteckning på många sångsamlingar. Mot detta skulle kunna tala att man i Tyskland, trots samma förutsättningar (t ex Enchiridion geistlicher gesenge und Psalmen, 1528) inte valde samma lösning. Beroendet av den tyska traditionen var annars starkt. Vårt "psalm" motsvaras där av "Kirchenlied" (kyrkosång), medan "Psalm/en" avser psaltarpsalm/er. Hos oss har beteckningen "kyrkosång" fått en annan innebörd, bl a som begrepp för kör- eller solistverksamhet (kyrkosångare). När det fackvetenskapliga verket Sohlmans musiklexikon behandlar psalmen — i vår mening — sker det under rubriken "kyrkovisa", en beteckning som ligger nära den tyska. Det

engelska "hymn" motsvarar närmast vårt "psalm". På svenska kan "hymn" brukas synonymt med "psalm". Ofta betecknar den särskilt den typ av fyraradiga, rytmiska och rimmade texter som bl a återfinns i tidegärden och som inte sällan utgörs av översättningar från latinet.

De terminologiska svårigheter som dessa olikheter medför är dock i praktiken av mindre betydelse och möjliga att bemästra. Mer komplicerat blir förhållandet när det gäller gränsdragningen mellan "psalm" och vad som kallas "andlig sång" eller "andlig visa". De båda sistnämnda brukas i regel synonymt i dagligt tal, även om man någon gång kan skymta en skillnad mellan de båda. "Andlig sång" skulle då närmast avse väckelse- och frikyrkosånger av mer traditionell typ, såsom 249, Blott en dag, 300, O, hur saligt att få vandra, 13, Min Gud, när jag betänker osv, medan den "andliga visan" antingen avser bibelvisor eller särskilt korta, okonstlade sånger fr a med anknytning till ungdomsvärlden, såsom 400, Jag kom inte hit för att jag tror, 399, Gud är en av oss vid detta bord, 420, "Maria", sa Judas, 746, "Vi ville dig se", 154, Dina händer är fulla av blommor osv.

I det följande görs inget försök att definitionsmässigt hålla isär andlig sång och andlig visa. Däremot kan det vara angeläget att något söka belysa den problematik som ligger i en ofta uttryckt skillnad — för att inte säga motsättning — mellan psalm och andlig sång/visa. Problemet har då närmast gällt vad som rätteligen har hemortsrätt i en psalmbok och vad som inte har det.

När kommittén för sina båda tilläggsförslag valde titeln "Psalmer och visor" avspeglar det denna problematik. Det visar dels att de båda begreppen finns, mer eller mindre klart definierade, bredvid varandra; allt kan inte sorteras in under "psalm" men inte heller under "visa", dels visar det kommitténs strävan att ge båda slagens sång hemortsrätt i kyrkans sångbok.En framtida psalmbok kan enligt kommitténs mening inte bestå uteslutande av psalmer i en trängre mening. I förorden till de bägge tilläggen har kommittén motiverat detta bl a med att den framtida psalmboken både stilmässigt och innehållsligt måste bli bredare än den nuvarande psalmboken är. Gudstjänstutbud och gudstjänstformer har byggts ut och psalmboken måste avpassas efter detta.

Vissa försök har gjorts att med ledning av Ef 5:10-20 resp Kol 3:16 uppfatta en kategoriindelning av den kristna sången. De båda bibelställena har följande lydelse:

> *Ef 5:19-20*
> Och tala till varandra med psalmer och hymner och andlig sång. Sjung och spela för Herren av hela ert hjärta och tacka alltid vår Gud och fader för allt i vår herre Jesu Kristi namn.
>
> *Kol 3:16*
> Låt Kristi ord bo hos er i hela sin rikedom och med all sin vishet. Lär och vägled varandra med psalmer, hymner och andlig sång i kraft av nåden, och sjung Guds lov i era hjärtan.

Som en tänkbar tolkning av dessa bibelställen har man menat att det kan handla om tre slags sång, nämligen Psaltaren (psalmer), hymner, dvs

gudstjänstsånger och/eller lovsånger, av vilka flera kan spåras i Nya testamentet, såsom Marias, Simeons och Sakarias' lovsånger, Kristushymnerna i Fil 2:6-11, 1 Tim 3:16 m fl, och slutligen en fri och spontan sång, ingiven av Anden i nuet (andliga sånger). Den sistnämnda gruppen har också uppfattats avse t ex den allra mest konstfulla, gregorianska sången, men sannolikt har

> gränserna dem emellan inte varit skarpt utpräglade. Alla tre kategorierna var andeinspirerade. I 1 Kor 14:15 talas om vikten av att lovsjunga med anden men ock med förståndet, och vers 26 av samma kapitel talar om en psalm såsom ett bland flera andra bidrag till den gemensamma uppbyggelsen. (A Arvastson, 1963)

Samtidigt erinrar denna kategoriindelning om olikheter som obestridligen föreligger. Det gäller åtminstone skillnaden mellan vad man skulle kunna kalla "fast" sång, kodifierad genom mer eller mindre långvarigt permanent bruk, och tillfällig, spontan sång, som hämtas från och speglar nuet men som på grund av just sitt starka beroende och inriktning på detta snabbt blir inaktuell. Den skillnad som här tecknats är den som ibland görs just mellan psalm och andlig sång eller visa. Om det är riktigt att andlig sång är en spontan och nu-inriktad sång, är det då rimligt att ta upp den i en psalmbok som skall bestå under en längre tid? Bör den inte bevaras just som ett slags Andens komplement till den fasta sången? Är det inte t o m så att den genom tiderna oftast uppstått i konflikt med eller i opposition mot den fasta sången och alltså från början är tänkt att vara något annat än en sång i en psalmbok? Bör därför inte respekten för den andliga sångens integritet leda till att den hålls utanför psalmboken?

3.6.1 Svenska kyrkans strama psalmbegrepp

Problemet är kanske särskilt tillspetsat i svensk psalmbokstradition. Mellan svenska hymnologer (Eklund, Liedgren, Bolander, Arvastson) råder stor samstämmighet om att det svenska psalmbegreppet är ovanligt stramt, kanske det stramaste av alla. Det kan ligga nära till hands att fr a hänföra detta till Wallins insats. Genom den höga och enhetliga stil han gav sin psalmbok — bl a med utgångspunkt från att den skulle utgöra en "permanent code de goût" — fick den i den bildade samtidens och eftervärldens ögon en särställning bland psalmböcker:

> Sannerligen, många av dessa sånger äro kyrkans och landets ära: och kunde de översättas, så skulle de bli hela kristenhetens psalmbok. (E Tegnér, 1836)

Som Arvastson påpekat är det emellertid inte rättvist att binda detta strama psalmbegrepp endast till Wallin. Redan 1695 års psalmbok tillkom utifrån behovet att avgränsa vissa typer av sång för bruk i gudstjänsten mot annan andlig sång. Wallins svala inställning till 1700-talets pietistiska och herrnhutiska sång stämde alltså väl överens med en princip, knäsatt av den kärva ortodoxin, liksom med samtidens estetiska smak. Det skulle sannolikt varit mycket uppseendeväckande om Wallin låtit denna andliga sång flöda genom psalmboken 1819. Inte heller det

föga framgångsrika revisionsarbetet med psalmboken från mitten av 1700-talet assimilerade sin samtids andliga sång i egentlig omfattning.

Motsättningen skärptes i och med den stora vågen av andlig sång som växte fram i samband med den nyevangeliska väckelsen från 1800-talets mitt. Samtidigt fördes under senare delen av 1800-talet en principdiskussion om den rätta psalmens väsen. Tongivande härvidlag var inte minst sedermera biskopen i Strängnäs, U L Ullman, känd bl a för sitt engagemang i psalmboksfrågan och för kyrkosångens förnyelse. Han företrädde meningen att psalmen skulle vara både kyrkosång och folksång. Enligt Ullman stod kyrkoliv och folkliv varandra närmast under reformationstiden och ortodoxins tid. Därför var det till den tidens sångskatt man borde återvända för att hitta den rätta psalmen. Samtidigt fanns en strömning som i den wallinska psalmboken hittade många svagheter från renlärighetssynpunkt. Ett försök att rätta psalmboken gjordes i den av Thomander och Wieselgren år 1849 utgivna psalmboken. En konfessionell omsorg om psalmen bidrog alltså också till att dra gränsen mot den konfessions- och trosmedvetenhet som väckelserörelserna och den framväxande frikyrkligheten var ett uttryck för. Ett av väckelserörelsens främsta påverkningsmedel var sången. Kontrasterna mellan väckelsens sång och den wallinska psalmtexten med dess haeffnerska koral var slående och säkert medvetet driven. Som påpekats av Selander låg redan i väckelsesångernas konstlöshet ett religiöst program: det var i det enkla och från förkonstling fria som människan visade rätt ödmjukhet inför Gud. Den polemiska udden i ett sådant program mot det wallinska psalmprogrammet är tydlig.

Det kan emellertid inte ha varit utan betydelse att viktiga grupper lekmän och präster genom Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och dess sångbok, Sionstoner, kom i nära kontakt med den nyevangeliska väckelsens sånger: Sionstoner är präglad inte minst av Lina Sandell-Berg. Krafter kom också strax efter sekelskiftet i rörelse för att väckelsesånger skulle upptas i psalmboken. Den process som detta krav ledde till kan kanske bäst karaktäriseras som en lång serie reträtter under protest. Efter påpekanden från flera kyrkomöten och remissvar från domkapitlen om önskvärdheten av att fler väckelsesånger togs upp i psalmboken togs för första gången ett tjugotal sådana upp i psalmboksförslaget 1917. Då skedde det dock i en särskild avslutande avdelning, kallad "Andliga sånger". Anmärkningsvärt är emellertid att Lars Linderots väckelsesång Ingen hinner fram till den eviga ron (1798) placerades bland de vanliga psalmerna; den ansågs vara tillräckligt insjungen.

Med det sistnämnda markeras en princip som gjorts gällande från flera håll — bl a av Verner von Heidenstam 1915 — att en sång måste ha en viss novistid, innan den är mogen att tas upp i psalmboken. Den måste visa sin överlevnadskraft.

När ett visst mått av sånger med hemort i väckelse och svensk frikyrklighet togs upp i 1937 års psalmbok skedde det inte utan reservation. Den märks främst i talrika textliga ändringar och framför allt i det tidigare här påtalade förhållandet att väckelsemelodierna ersattes av mer koralmässigt klingande melodier i 1939 års koralbok. Det strama psalmbegreppet behölls egentligen ganska intakt.

Det skulle här föra för långt att göra en jämförelse med andra psalmböcker. Men som exempel kan nämnas att man, som J A Eklund påpekar i förordet till sitt psalmboksförslag 1934, i Tyskland räknar också med pietismen och herrnhutismen som en av de "stora" psalmskapande epokerna och redan tidigt kunde inlemma psalmer av ett kanske mer innerligt och mjukt slag i psalmskatten än vad fallet var i svensk psalmtradition, där man ju i stort satte en parentes kring 1700-talets andliga sång.

3.6.2 Begreppsskillnaden mellan psalm, andlig visa och andlig sång

Det är mot bakgrund av Svenska kyrkans strama psalmbegrepp som man bör förstå den debatt som inte minst under 1960- och 70-talen förts i vårt land kring skillnaden mellan psalm och visa. Därvid kan det något förbryllande iakktas att begreppen i regel används utan att man kan finna en sådan definierad skillnad mellan dem. Vad som "känns" som psalm resp andlig visa förefaller att ge utslaget. Man tycker sig obestridligen ha goda skäl att kalla 119, Var hälsad, sköna morgonstund, för psalm och 400, Jag kom inte hit för att jag tror, för visa.

Den hymnologiska forskningen ger knappast stöd åt meningen att det skulle föreligga en klart definierad skillnad mellan psalm och visa. Snarare understryks omöjligheten av att dra sådana gränser. Det sker redan utifrån kunskapen om den evangeliska psalmens — kyrkovisans — historia. Namnen på de första svenska evangeliska sångsamlingarna, psalmbokens föregångare, är belysande: *Några gudeliga visor* (1530), *Svenska sånger och visor* (1536).

Tidigare i denna framställning har vi nämnt Luthers 32, O gläd dig Guds församling nu, som exempel på evangelisk psalm. Den utgör därutöver ett exempel på den här aktualiserade frågeställningen. Biskop Nils Bolander påpekar i en uppsats från 1959:

> Historiskt och formellt råder det ingen som helst motsättning mellan kyrkopsalmen och den andliga visan. Martin Luthers första evangeliska kyrkopsalm "Var man må nu väl glädja sig" är alltigenom uppbyggd med folkvisan, balladen, som förebild. Den är prototypen för reformatorisk sång överhuvudtaget.

Under 1800-talet gjordes flera försök att bestämma vad som var psalm i egentlig mening — vi har här tidigare erinrat om Ullman. Hans definition innesluter dock snarare än utesluter den andliga sången/visan, bl a med hänsyn till att han inte bara utgår från kyrkosången utan även folksången. Inte heller de mer fåtaliga försök som gjorts i senare tid att klargöra gränserna mellan psalm och andlig sång/visa kan anses tillfredsställande. Bland annat har hävdats att gränsen mellan psalm och visa skulle gå mellan objektivt och subjektivt. Psalmen skulle lägga tyngdpunkten vid det objektiva, medan den andliga sången/visan skulle vara "jagstämd", dvs återge jagets växlande känslor och attityder i förhållande till den kristna tron.

Det är emellertid lätt att påvisa att denna gränsdragning inte håller. Många av våra psalmer från olika tider präglas av diktarens jag; många

visförfattare i modern tid bryter medvetet upp från en jagets trängre krets och riktar uppmärksamheten mot andra människors och gruppers nödsituation, mot övergripande frågor som rör fred, frihet och rättvisa etc.

Ett enklare sätt att söka bestämma skillnaden mellan psalm och andlig visa än att utgå från det innehållsliga är att utgå från det formella: åtminstone allt som står i en psalmbok är psalm. Mot detta invänder emellertid den frikykliga hymnologen Oscar Lövgren:

> Vi kan ju rimligen inte karaktärisera Tryggare kan ingen vara som en psalm bara för att den fått en plats i psalmboken. Ty både med hänsyn till text och melodi är den en enkel folklig visa.

I sitt bekanta Sång- och psalmlexikon ger Lövgren följande definition av ordet psalm, enligt uppgift efter E Liedgren:

> Psalmen präglas av allvar, högtidlighet och religös grundstämning.

Även om definitionen utan tvivel träffar rätt i många fall måste den anses vara otillräcklig.

Vissa försök har på senare tid gjorts att bestämma vad som är visa, bl a i debattböcker i ämnet från 70-talet. Man har då sökt karaktärisera denna med att den är präglad av dagsaktualitet mer än psalmen är det. Till både innehåll, språk och form anknyter den gärna till vad som gäller för dagen. Till texterna söker sig företrädesvis musik hämtad från samtidens "folkliga" musikstil, främst den som är gångbar bland ungdomar. Visan har blivit ungdomens sång. Den uppvisar i dag inslag från folkvisa, pop, schlager, trubadursång osv och brukar ibland betecknas som "lätt". Lättheten kan emellertid inte sällan vara högst skenbar. Beträffande utförandepraxis används till visan företrädesvis instrument som gitarr, piano, bas och trummor, medan psalmens sedan 200 år traditionella och normala instrument är orgeln, som ibland kan vara ganska olämplig som beledsagare till vismelodier.

I själva verket torde det vara musiken som avgör om en sång skall betecknas som psalm eller visa. Som ett av de mest kända exemplen kan nämnas 289, Guds kärlek är som stranden. Texten i sig kan inte utan vidare betecknas som en typisk vistext om man därmed menar en som är starkt präglad av dagsaktualitet till språk, bilder och tema. Den skulle lika gärna kunna kallas psalm. Här är det självfallet musiken, av bossanova-typ, som gör att den kallas för visa. I Psalmer och visor 76 (713) är den försedd med en alternativ melodi, som närmast kan kallas modern koral. Det är knappast troligt att sången skulle klassats som visa om den enbart vore känd till denna koral.

I den debatt som förts om psalm och andlig visa har också intresset fokuserats till musiken. Vad är värdig musik? Denna svårbesvarade kvalitetsfråga har mötts med synpunkter som gäller den kristna sångens funktion: att nå och engagera samtidens människor. Det är obestridligen så att kristen sång av typen andlig sång/visa äger stor popularitet och därmed kan anses ha en evangeliserande förmåga. Texterna kan vara lättförståeliga, okonventionella och engagerande; musiken rytmisk och

smittande. Därför måste den beredas en framträdande plats i en modern psalmbok, enligt företrädarna för funktionsprincipen. Visan gör det också möjligt för t ex ungdomar att själva medverka i musikutövandet genom den fria och ungdomsvänliga instrumentering som den inbjuder till. Graden av direktengagemang i sången ökar härigenom. De kvalitetskrav som kan uppställas är alltså inte de enda tillämpbara för bedömningen av vad som hör hemma i en psalmbok och vad som inte gör det: psalmens riktning utåt förutsätter att funktionsprincipen bereds utrymme. — Så långt några av de argument som anförts i sammanhanget.

De gränser som kan finnas mellan psalm och visa är alltså flytande på ett sätt som gör det mindre meningsfullt att söka skapa en principiell åtskillnad. Den gräns som finns är i stället den som går mellan sånger som kan anses höra hemma i en psalmbok, som skall ha en något längre livslängd, och sånger som kan antas ha en snabbt övergående aktualitet. Frågan om vad som hör hemma i en psalmbok får alltså avgöras med hänsyn till sångens livskraft i förhållande till psalmbokens förmodade livslängd. Den får emellertid aldrig besvaras på så sätt att allt eller merparten av det som stammar från samtiden — med nya bilder, motiv och teologiska tankar, med nytt språk och ny eller aktuellt gångbar musik — just därför inte hör hemma i en psalmbok.

4 Vissa avvägningsfrågor

4.1 Avvägningen mellan gammalt och nytt i psalmboken

Kommitténs uppdrag har bl a varit att dels föreslå nya psalmer för en kommande psalmbok, dels företa en revision av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok.

Som framgår av vad som tidigare anförts i detta betänkande är det ett konsekvent och naturligt led i svensk psalmtradition.

I uppdraget ligger att göra en avvägning mellan äldre och nyare texter och melodier. Kommitténs utgångspunkter har varit följande.

Att äldre psalm har en plats i en ny psalmbok är självklart. Vad som här får beaktas är det stöd den har genom traditionen och ett långvarigt bruk. För många människor är psalmen ett slags fast punkt som erbjuder igenkännandets och upprepningens trygghet. Inte minst för de äldre är personliga och kanske starka minnen fästade vid enskilda psalmer liksom vid enskilda formuleringar i psalmerna. Psalmboken har kunnat erbjuda tröst och lindring i många krissituationer. Den har fått tjäna som en uttolkare av trons innehåll, den har fått beskriva andliga erfarenheter, och den strofiska och rimmade formen har gjort texten lätt att memorera. Man kan med rätta ställa frågan om inte en stor del av många människors "vardagsteologi" har formulerats med hjälp av psalmboken. Redan av detta skäl står det klart att en ny psalmbok inte kan vara utan de gamla psalmerna.

Också de äldre psalmmelodierna spelar en viktig roll. De innebär på så sätt en trygghetsfaktor: dessa melodier har sjungits i generationer, de associerar till kyrkoårets högtider och de påminner om viktiga tilldragelser i livet.

Härtill kommer också andra behov, något berörda i föregående avsnitt av betänkandet. Det gäller bl a behovet av att i sångens form hålla en så levande kontakt som möjligt med det förflutna, med gångna generationers kristna tro och liv. Vidare skall erinras om de allmänkulturella behov som psalmboken utifrån sina förutsättningar som bruks-poesi tillgodoser. Den är den enda i bruk varande sångbok som innehåller sånger från så många olika tider och andliga miljöer. Därigenom ger den en överblick och orientering av intresse för såväl den allmänna undervisningen som för enskilda människor.

Samtidigt föreligger ett krav att ge utrymme åt samtidens kristna sång och att införliva sådan sång med psalmboken som vuxit fram vid sidan av den. När 1968 års kyrkomöte hemställde hos Kungl Maj:t om tillkallande av sakkunniga för att utarbeta ett tillägg till Den svenska psalmboken var det just med sikte på den nya psalmen. Särskilt nämndes barn- och ungdomspsalmer samt psalmer på områden som mission, diakoni, ekumenik, evangelisation och arbetsliv. Inte minst betonades "ungdomens nya situation", något som bör ses mot bakgrund av de särskilda förhållanden som rådde 1968 och som tidigare har berörts. Det anförda tyder på lyhördhet för tidens särskilda behov och avspeglar en ambition att få en psalmbok som svarar bättre mot nuets krav än 1937 års psalmbok förmådde göra. När frågan om ett psalmbokstillägg första gången väcktes — vid kyrkomötet 1958 — hade psalmboken varit i praktiskt bruk endast drygt 20 år men upplevdes ändå som otillräcklig. Inte minst gällde det dess språk och musik. Bland annat framhölls att

> en icke ringa del av psalmerna /— — —/ på grund av språkdräkt eller melodi visat sig vara svårtillgängliga för nutidsmänniskan och därför mindre användbara.

Inte minst hade det kyrkomusikaliska arbete som ledde fram till publiceringen av Koralmusik I (1957) visat på många positiva vägar till en psalmsångens förnyelse.

Frågan om hur äldre och nyare psalm skall vägas mot varandra kan enligt kommitténs mening inte besvaras på ett generellt sätt. I varje fall är det orimligt att från början utgå från något slags kvantitativa mått. Utgångspunkten måste vara en annan. För den äldre psalmen måste en bedömning av dess ställning och värde göras i vart enskilt fall. Hänsyn får tas till hur flitigt psalmen används och till dess ställning i tradition och i allmänt medvetande. Hänsyn måste också tas till om den svarar mot kyrkoårs- eller andra ämnesbehov, och en bedömning får göras av dess historiska, teologiska, poetiska och musikaliska egenvärden.

När det gäller texter till nya psalmer har kommittén i sitt föregående betänkande (SOU 1981:49 s 63 ff) redogjort för sina strävanden att engagera nya författare i psalmboksarbetet. Sammanfattningsvis får kommittén dock konstatera att psalmer i regel inte kan beställas. De skapas utifrån helt andra förutsättningar. Att däremot existensen av ett pågående psalmboksarbete som sådant kan verka befrämjande för att ny text och musik skapas är klart. Men i praktiken är det så gott som omöjligt att planera in ett fixerat antal nya psalmer fördelade på ett lämpligt sätt över olika ämnesområden. Att på så sätt uppfylla de önskemål som framfördes av 1968 års kyrkomöte beträffande psalmer på vissa angivna områden är alltså omöjligt. Frågan om tillgång på psalm handlar dessutom givetvis inte bara om kvantitet utan främst om kvalitet.

Avvägningen mellan gammalt och nytt får därför sammanfattningsvis besvaras på följande sätt:

- en psalmbok skall i sitt material återspegla den kristna sången såväl från gången tid som samtiden,

- en mekanisk, på förhand fastställd avvägningsprincip mellan gammalt och nytt, måste avvisas,
- avvägningen får i stället ske utifrån en funktionsprincip som bejakar inte bara materialets historiska värde utan framför allt dess aktualitet och som också tar hänsyn till den enskilda psalmens teologiska, poetiska och musikaliska tillgångar. Behovet att få olika ämnesområden företrädda behöver tillgodoses,
- äldre psalms ställning i tradition och praktiskt bruk måste beaktas.

4.2 Avvägningen mellan inomkyrkliga och ekumeniska synpunkter

Kommittén har på förslag av 1979 års kyrkomöte bemyndigats att inom ramen för sitt uppdrag delta i arbetet på en ekumenisk psalmbok och att framlägga förslag till åtgärder.

Genom uttalanden av 1982 och 1983 års kyrkomöten har vikten av detta uppdrag understrukits.

I betänkandet har tidigare arbete med Sampsalm redovisats: se avsnitt 1.10 och 2.17.3. Vidare har frågan om den gemensamma psalmboken från lärosynpunkt belysts i 3.5.5. I avsnitt 7.5 nedan kommer kommittén slutligen att ge vissa synpunkter på dispositionen av den gemensamma psalmboksdelen. I föreliggande avsnitt skall kommittén redovisa sina principiella överväganden rörande psalmbokens ekumenicitet och förhållandet mellan inomkyrkligt och ekumeniskt material.

4.2.1 1937 års psalmboks ekumenicitet

Det sades om 1937 års psalmbok när den kom ut att den var ekumenisk. Det hängde bl a samman med att en viss del av de nya psalmerna i denna psalmbok hämtades från andra kyrkor och kristna traditioner. Exempelvis förekommer här för första gången några översättningar från engelskan, såsom Hebers Holy, holy, holy (1937:4, här 3), Toplady's Rock of ages, (1937:302, här 230), Newmans Lead, kindly Light (1937:354, här 275), Watts O God, our help in ages past (1937:470, här 195), m fl. Det tidigare starka beroendet av tysk psalm hade därmed brutits något. Växande utbyte med den anglikanska kyrkan, inte minst genom Nathan Söderblom, spelade säkerligen här en viktig roll. Vidare hängde det samman med att en viss del av den inhemska väckelsens sångskatt togs upp. Här är dock att märka att de bearbetningar av text och framför allt musik som företogs för 1937 års psalmbok på många sätt avlägsnade denna från de frikyrkliga sångsamlingarna — samtidigt som man kan konstatera många skillnader mellan dessa inbördes. 1937 års psalmboks ekumenicitet hänger givetvis dessutom också samman med att sånger av mycket gammalt ursprung, såsom de latinska hymnerna, psalmer från tysk reformationstid, dansk, norsk och finlandssvensk psalmbok etc, ingick. Andelen psalmer som är gemensam med andra kyrkor inom och utom landet är beaktansvärd i 1937 års psalmbok.

Utvecklingen har därefter varit den att alltfler kristna sånger blivit gemensamma för alltfler kristna samfund. Detta hör, som tidigare antytts, dels samman med att de frikyrkliga sångsamlingarna i sina senare revisioner har tagit in en större andel psalmer ur psalmboken, samtidigt som man ofta övertagit t ex lydelsen i egna sånger från 1937 års psalmbok, ibland i strid med sin egen äldre tradition, dels hänger det samman med att nyskriven psalm och sång i regel inte är samfundsinriktad utan kan brukas av flera kyrkor och samfund.

Vidare sker en internationell utveckling med utgivande av många nya sång- och psalmböcker. Denna utveckling har varit särskilt markant de senaste decennierna. Värdefulla impulser har den vägen nått det svenska sång- och psalmboksarbetet.

Som ekumenisk manifestation i dag är därför 1937 års psalmbok inte tillräcklig. När kommittén fått i uppdrag att lägga fram förslag till åtgärder beträffande en ekumenisk psalmbok är det naturligt att ställa frågan hur man kan vidareutveckla och komplettera de ansatser som finns i 1937 års psalmbok.

4.2.2 Den gemensamma psalmboken som manifestation

Tidigare har under punkt 3.5.5 frågan om psalmbokens ställning som uttryck för kyrkans lära diskuterats. Kommittén får på den punkten återupprepa sin ståndpunkt, som f ö delas av övriga kyrkor och samfund som deltar i det ekumeniska psalmboksprojektet, att en ekumenisk lösning inte får innebära att psalmer som från teologisk synpunkt är främmande för någon av de kyrkor eller samfund som deltar i arbetet tvingas in i det gemensamma materialet. Detta innehåller endast sådana sånger och psalmer som alla är ense om. Kommittén kan dock konstatera att det är ett förhållandevis stort antal psalmer och sånger som svarar mot detta kriterium.

I sin tur innebär detta att vissa psalmer inte har kunnat beredas plats i den gemensamma psalmboksdelen. För Svenska kyrkans vidkommande gäller det t ex psalmer som ger uttryck åt barndopspraxis, vidare psalmer med anknytning till de särskilda kyrkliga vigningarna, psalmer av "folkkyrkokaraktär", dvs sådana som ger uttryck för sambandet mellan folk, bygd och sockenkyrka osv. Det står dock klart att det vore oriktigt och orimligt att avstå från denna typ av psalmer. Motsvarande överväganden har gjorts inom övriga kyrkor och samfund beträffande deras särstoff. En ekumenisk psalmbokslösning kan alltså inte för närvarande innebära att samtliga kyrkor och samfund har samtliga psalmer och sånger i sina sångböcker gemensamma med varandra. Alla har kunnat acceptera en uppdelning på gemensamma och samfundsbetonade psalmer och sånger.

Detta betyder att den fullständiga psalmboken såväl för Svenska kyrkans som för övriga kyrkors och samfunds vidkommande består av två delar. Den gemensamma psalmboksdelen är alltså inte en fullständig och självständig, mindre psalmbok, eftersom urvalet där inte skett från sådana utgångspunkter. Fördelningen mellan olika ämnesområden är ojämn. En proportionellt sett större andel sånger och psalmer från

1800-talets senare hälft är medtagna än vad som vore motiverat om varje epok skulle var representerad på ett kvantitativt rättvisande sätt; vissa kärnpsalmer finns inte med och materialet återspeglar inte på ett fullständigt sätt den religiösa situationen i vårt land.

De åtgärder som kommittén vidtagit i samverkan med Sampsalm och som har lett fram till föreliggande förslag innebär inte en konfessionell förskjutning utan en breddning av sångtraditionen och av det ömsesidiga utbytet av sånger.

Syftet med den ekumeniska psalmbokslösningen är enligt kommittén bl a

- att kraftigare än vad som hittills varit fallet manifestera den sångskatt som är gemensam för kyrkor och samfund i vårt land,
- att ge de gemensamma sångerna likalydande text och musik,
- att lära av varandras traditioner,
- att ta fasta på den gemensamma sångens enhetsskapande förmåga. Den gemensamma sångskatten manifesterar en enhet som finns trots den samfundsmässiga splittringen. Inte minst i lokala sammanhang, i massmedia etc torde upplevelsen av en gemensam sångskatt och möjligheterna att använda den tillsammans vara av stor ekumenisk betydelse.

5 Revisionen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok

På hemställan av 1975 års kyrkomöte uppdrog regeringen den 12 februari 1976 åt psalmkommittén att lägga fram ett förslag till revision av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok.

5.1 Revisionen av texterna i 1937 års psalmbok

I kommitténs föregående betänkande återges de överväganden som varit vägledande för revisionsarbetet (SOU 1981:49). I SOU 1981:50 redovisas vad som närmast bör betraktas som en lägesrapport över revisionsarbetet och upptar exempel på bearbetning av drygt 200 texter liksom av ett antal melodier.

Härvid angav kommittén att den inte följt ett i formell mening fastlagt revisionsprogram, dels av det skälet att inga direktiv i den riktningen fanns, dels därför att materialet självt, tillsammans med tidigare och nu vunna erfarenheter, visade att ett principprogram på så många punkter måste frångås att man tvangs ifrågasätta meningsfullheten med ett sådant. Vissa allmänna riktlinjer för arbetet kunde emellertid anges. Sådana var hänsynen till psalmens användbarhet och om den behövdes. Som underlag för bedömningen av dessa frågor har tjänat den undersökning som 1978 genomfördes av Statistiska centralbyrån bland landets präster och kyrkomusiker. Kommittén betonade att den betraktat det sålunda inhämtade materialet som rådgivande och inte bindande. I SOU 1981:50 s 29ff redovisade kommittén en översikt över prästernas användning av de psalmer som kommittén föreslog skulle utgå.

Vidare har kommittén strävat efter att arbetet skulle ske under så stor öppenhet och omvärldskontakt som möjligt. Det har skett dels genom en referentgrupp om 20 personer, som anlitats för bedömning av vissa textbearbetningar, dels genom att kommitténs arbete på olika sätt publicerats i olika sammanhang, dels slutligen genom ett mångskiftande informationsarbete på riks-, stifts- och lokalplan. Härigenom har kommittén fortlöpande kunnat inhämta synpunkter på och kritik av det pågående arbetet.

Slutligen redovisade kommittén sina överväganden beträffande en försiktig eller mer genomgripande bearbetning av texterna. Kommitténs slutsats har blivit att revisionsarbetet denna gång måste bli mer genomgripande än det som ledde fram till 1937 års psalmbok, då materialet

från den gamla psalmboken behölls i stort intakt. Förutsättningarna var nu enligt kommittén förändrade på så många punkter att en mer genomgripande bearbetning var nödvändig. Samtidigt menade vi att man inte skulle göra större ingrepp än vad som var nödvändigt för att psalmen skulle svara mot rimliga användbarhetskrav. Bearbetningarna kom därigenom att röra sig över en bred skala från praktiskt taget omärkliga förändringar i texten till mer genomgripande bearbetningar. För detaljer och i övrigt får kommittén här hänvisa till de nämnda delarna av 1981 års betänkande.

Betänkandet behandlades efter en omfattande remissomgång vid 1982 års kyrkomöte av andra särskilda utskottet. På utskottets förslag beslöt kyrkomötet bl a att anhålla hos regeringen om medgivande till fakultativ användning tills vidare av de bearbetade psalmer och melodier ur 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok som återfanns i SOU 1981:50. Regeringen beslöt den 2 september 1982 enligt kyrkomötets förslag. Vissa av de bearbetade psalmerna publicerades sedermera, i enlighet med utskottets förslag, i Kyrkans Tidning. I särskilt tryck har de också utgivits av två förlag. På grund av vissa upphovsrättsliga oklarheter kunde inte samtliga bearbetningar i SOU 1981:50 tas upp och brukas i dessa sammanhang. Kommittén har från sin sida varit angelägen om att understryka att de publicerade bearbetningarna inte skulle betraktas som slutförslag. Ändringar var sannolika. En jämförelse mellan SOU 1981:50 och det nu framlagda förslaget visar också att ett stort antal ändringar har företagits, bl a till följd av 1982 års kyrkomötes behandling av materialet. Kommittén vill därför uppfatta den medgivna fakultativa användningen — av vars omfattning kommittén inte har någon bild — huvudsakligen som ett sätt att skapa reflexion och samtal kring psalmboksrevisionens problematik och som en förberedelse för den omställ-
ningsprocess som blir nödvändig vid övergången från en psalmbok till en annan.

5.1.1 Vägledande principer för revisionsarbetet meddelade av 1982 års kyrkomöte

I sitt betänkande 1982:1 kommenterade andra särskilda utskottet en rad av de principiella problem som en psalmboksrevision för med sig. Utskottet angav därvid att det betraktade dessa kommentarer som "vägledande principer inför kommitténs fortsatta arbete".

Kyrkomötet hemställde sedermera hos regeringen att psalmkommittén skulle få i uppdrag att, "med iakttagande av vad utskottet anfört", fullfölja revisionen av 1937 års psalmbok. Regeringen beslöt den 2 september 1982 i enlighet med kyrkomötets hemställan. Vad utskottet sålunda betecknade som "vägledande principer" har med anledning härav fått gälla för kommitténs fortsatta arbete.

Utskottets principiella överväganden tog sin utgångspunkt i vad kommittén anfört i SOU 1981:49. De innebar dels ett bejakande och bekräftande av kommitténs synpunkter och praxis på många punkter, dels en komplettering av vad kommittén anfört samt slutligen mot kommittén

kritiska och avvikande synpunkter. De sistnämnda anfördes i regel i anslutning till att enskilda psalmtexter kommenterades.

Vad utskottet anförde och av kommittén betraktats som vägledande principer för revisionsarbetet sammanfattas här i följande 7 punkter:

1 Utskottet bejakade kommitténs övergripande mål att åstadkomma en *psalmbok i tiden*. Det instämde vidare i kommitténs huvudintention att en psalmbok skall täcka allt, samtidigt som varje psalm inte kan tala till alla.

Utskottet menade emellertid att kommittén inte redovisat sin syn på de olika *målgrupper* som psalmboken riktar sig till. Detta fann utskottet vara en svaghet. Utskottet pekade på dels den gudstjänstvana församlingen, de människor som möter psalmerna vid de kyrkliga handlingarna och de stora högtiderna samt dels frågande och sökande människor. Särskilt efterlyste utskottet psalmer lämpliga för barn och ungdom och menade att en öppnare kommunikation med svenska kyrkans barn- och ungdomsorganisationer borde upprättas från kommitténs sida.

2 Utskottet bejakade vidare kommitténs uppfattning att en psalmtext inte sällan måste *bearbetas* för att kunna bevaras. Man menade dock att den jämförelse kommittén gjort mellan språket i den nya bibelöversättningen, som huvudsakligen har en informativ funktion, och språket i psalmboken inte var helt hållbar. Psalmens språk har utöver den informativa funktionen också andra funktioner, bl a genom att det bygger på ord som "är fattiga på informativt innehåll men som förmedlar desto större känslomässigt budskap".

Detta förhållande hade visserligen berörts av kommittén, men enligt utskottets mening på ett sådant sätt att kommittén mer såg det som ett problem än som en möjlighet. För sin del menade utskottet att det "är något positivt varje gång ett i och för sig svårbegripligt eller ålderdomligt uttryck fungerar i den faktiska användningen, såsom fallet är med flera ofta använda psalmer (1937:21, 55 etc)".

Därför borde, menade utskottet, flera psalmer kunna stå kvar oförändrade. Detta gällde bl a psalmer med ett starkt igenkänningsvärde, som kunde behållas som "monument" över hur man under ett visst skede uttryckt sin tro och troserfarenhet. I vissa fall kunde man förse psalmerna med korta ordförklaringar i anslutning till texten.

3 Ett särskilt problem utgör *den wallinska traditionen*. Utskottet menade att den borde visas större respekt, eftersom den i sig hade ett värde också i nutiden. En följd härav var t ex i språkligt avseende att rimmet, inte assonansen, som ett av Wallins och hans samtids konstnärliga uttrycksmedel, skulle bevaras i bearbetningarna. (Se vidare nedan punkt 5).

4 I *teologiskt avseende* bejakade utskottet kommitténs strävan att tona ned vissa motiv, såsom svartmålningen av det jordiska livet, ett föregivet samband mellan olycka och synd och en alltför nationalis-

tisk syn på Sverige och Svenska kyrkan. Utskottet ville däremot varna för faran att låta vår tids teologiska frågor dominera bearbetningarna i sådan grad att psalmbokens karaktär av religiöst dokument från olika tider och fromhetstraditioner försvagades eller att psalmerna hamnade på den religiösa allmänningen. Utskottet nämnde härvid särskilt psalmdiktningen från reformationstiden och 1600-talet, vars psalmer hörde till "vårt kanske största religiösa arv".

Med upprepning av och instämmande i vad kommittén själv anfört underströk utskottet att evangeliet i dessa psalmer framställts radikalt och utan förbehåll, att rättfärdiggörelsen genom tron betonats och att det klassiska försoningsmotivet kommit till sin rätt. Utskottet fann att vissa bearbetningar på ett förtjänstfullt sätt anknutit till originaltexter från dessa epoker.

Utskottet hade emellertid också funnit att det i ett stort antal bearbetningar fanns en benägenhet att släta över och försvaga framställningen av synden och det onda, att tunna ut kristologin och att låta antropologin mynna ut i ett slags allmän optimism. Beträffande antropologin erinrade utskottet om vad som anförts i något remissyttrande om att frälsningen — enligt vissa bearbetningar — sågs som en övergång från neutral till positiv status, medan den enligt originalpsalmernas teologiska syn innebar en övergång från negativ till positiv status. Härmed sammanhängde en tendens att undvika motiv sådana som förhållandet mellan döden och domen. Utskottet fann vidare att kommittén gallrat bort många psalmer som gav uttryck för boten och kallelseetiken (t ex 1937: 200, 273, 397, 398, 430, 501 etc) utan att samtidigt nyskrivna psalmer presenterats inom dessa ämnesområden.

Utskottets grundinställning var att om en psalm för sitt innehålls skull inte gick att bearbeta (t ex 1937:254) utan att dess innehåll drastiskt ändrades, "bör grundregeln för kommittén vara att låta en sådan psalm utgå ur sitt slutliga förslag till förmån för en nyskriven psalm".

5 I *språkligt avseende* bejakade utskottet kommitténs mening att bearbetningarna skulle syfta till att göra texterna mer tillgängliga och att kommittén markerat sin intention i denna riktning genom att understryka sin strävan att återföra en psalm så långt möjligt till originalets innehåll. Utskottet var ense med kommittén om att psalmboken inte är en antologi och att psalmen är en "bruksvara".

Anmärkningarna mot kommittén gällde främst två punkter:

— man ansåg det vara äventyrligt när gammalt och nytt språk blandades, t o m i samma vers och

— man ansåg — bl a med stöd av en icke oväsentlig opinion bland remissinstanserna — att assonanser utnyttjats i allför hög grad på rimmets bekostnad och att vissa assonansschabloner uppkommit.

Grundregeln borde, enligt utskottet, vara att när en psalm var rimmad i sin originalversion borde den vara det också i sin bearbetade version.

6 Beträffande *femton särskilt angivna texter* framförde utskottet kritik mot bearbetningarna. Texterna återgick till kommittén med begäran om förnyad bearbetning i enlighet med utskottets riktlinjer. Kommitténs åtgärder med anledning härav redovisas under avsnitt 5.1.3 nedan.

7 Som ett "specialproblem" i bedömningen av de bearbetade psalmerna betecknade utskottet *1937:169, Fädernas kyrka*, se vidare punkt 5.1.2.

5.1.2 Kommitténs åtgärder med anledning av kyrkomötets riktlinjer

Vad gäller punkt 1 anser sig kommittén har besvarat utskottets påpekande beträffande målgrupper och psalmbokens användning med vad som tidigare anförts i detta betänkande, exempelvis i avsnitten 3.1, 3.4 och 3.5. Bearbetningen av frågan om målgrupper har bl a skett genom kontakt och överläggningar med enskilda ledamöter av utskottet efter kyrkomötet. På kommitténs initiativ har vidare två seminarier hållits 1982 och 1983 kring frågan om ett urval psalmer och sånger för barn och ungdom. Till dessa seminarier inbjöds, förutom enskilda experter på området, företrädare för Riksförbundet Kyrkans Ungdom, Ansgarsförbundet inom Svenska kyrkan, Arbetsgruppen barn och familj (Svenska kyrkans centralråd), Arbetsgruppen för konfirmation (d:o) samt Kristet visforum; det sistnämnda representerande bl a det frikyrkliga arbetet med barn- och ungdomssånger. Vidare kan nämnas att överläggningar ägt rum med Svenska kyrkans mission och att kontakt hållits med Svenska kyrkan i utlandet. I ett tidigare skede hölls överläggningar med representanter för sjukhuskyrkan beträffande äldre och nyare psalmer för sjuka, i samband med död, begravning och andra krissituationer.

Vad gäller punkterna 2 och 5 hänvisas till avsnitt 5.1.4 nedan, där de språkliga frågorna behandlas.

Vad gäller punkt 3, om den wallinska traditionen, har kommittén sökt tillgodose de synpunkter som utskottet framförde, främst därigenom att de wallinska psalmerna, i den mån de bearbetats, som regel försetts med rim. I de fall en bearbetning som kommittén ursprungligen tänkt sig inte kunnat genomföras, så att rimkravet eller andra krav på hänsyn till den wallinska psalmstilen har kunnat tillgodoses, har kommittén antingen behållit psalmen i oförändrat skick eller låtit den utgå. Förhållandet till den wallinska psalmtraditionen är, som framgår av andra särskilda utskottets vid 1982 års kyrkomöte skrivning, komplicerat på många sätt. Å ena sidan önskas en återgång till reformationstidens och 1600-talets originalpsalmer, bl a av det skälet att de talar mer direkt till vår tid, å andra sidan måste konstateras att dessa psalmer i den wallinska bearbetningen har en stark ställning och representerar ett eget värde. De har blivit en del av den svenska psalmtraditionen. Kommittén har genomgående studerat de äldre psalmerna i original (motsv) och anser att den ursprungliga äldre psalmen i regel bör prioriteras framför dess wallinska form. Men många undantag finns exempelvis 112 (58), 470 (104),

325 (599). Kommittén får erinra exempelvis om vad som anförts ovan under 3.1.5. Beträffande andra Wallinpsalmer får hänvisas till de särskilda psalmkommentarerna i betänkandet SOU 1985:18.

Kommittén har vidare sökt beakta de påpekanden som gjorts under punkt 4 beträffande de teologiska frågorna. Här hänvisas bl a till avsnitt 3.5.

Kommittén är emellertid medveten om att den teologiska bedömningen av psalmtexter skiftar med bedömarna. På denna punkt torde läget för det nu framlagda förslaget inte skilja sig från de förslag som föregick 1695, 1819 och 1937 års psalmböcker. En psalmbok som från alla synpunkter tillfredsställer alla teologiska bedömare är en omöjlighet.

En psalmtext får inte underkastas så drastiska förändringar genom bearbetning att dess ursprungliga teologiska mening går förlorad, åtminstone inte om ursprungsförfattarens namn fortfarande skall knytas till den. Samtidigt är det uppenbart att psalmbearbetare och översättare genom tiderna åstadkommit teologiska förskjutningar i texterna och kompletterat dem med nya teologiska tankar. Med hänsyn till psalmbokens funktion och den tradition som utvecklats på området, inte bara i vårt land, kan detta vara motiverat inom rimliga gränser. Psalmen har i sin nya gestalt kunnat bli helgjuten. Det finns inte heller anledning att bevara inaktuella eller ovidkommande teologiska tankar enbart av den anledningen att de ursprungligen fanns i originalpsalmen. För det användbara måste det oanvändbara ibland offras. Men det får ske bara om det inte handlar om ett huvudtema i psalmen eller en grundläggande tankegång i den. Utgångspunkten är att elimination eller komplettering av teologiska inslag helst bör ske utifrån hänsynen till psalmens teologi i övrigt och utifrån vad man vet om ursprungsförfattaren. En innehållslig eller konstnärlig förnyelse av psalmen kan å andra sidan ibland motivera vissa avsteg från denna linje.

I samverkan med bearbetarna har kommittén sökt komma tillrätta med de ömtåliga avvägningar som måste göras mellan å ena sidan originalpsalmens och ursprungsförfattarens integritet och å andra sidan behovet av att revidera psalmen för att göra den användbar i nuet. Arbetet har i regel tillgått på följande sätt. Kommittén har ombett en bearbetare att företa en bearbetning av en eller flera texter, ofta med preciserade önskemål från kommittén om både inriktning i stort och detaljer. Kommittén har därefter fått ta ställning till ett förslag till bearbetning. Detta har i sin tur — när det inte antagits omedelbart av kommittén — kunnat återgå till bearbetaren för ytterligare justeringar. Många bearbetningar, kanske de flesta av de mer omfattande, har på så vis vandrat fram och åter mellan kommitté och bearbetare i flera omgångar. I vissa fall har kommittén anlitat en större referentgrupp för att få ett bredare underlag för sin bedömning. Där en bearbetning inte kan ske utan att psalmens/författarens integritet träds förnär blir resultatet i regel antingen att psalmen behålls intakt eller att den utgår. Samtidigt skall man vara medveten om att också bearbetaren är en författare med sin identitet. Med hänvisning till psalmhistorien är det inte orimligt att även bearbetaren sätter sin prägel på psalmen; det över alla andra stående exemplet i detta fall är Wallin.

Bearbetarna har valt många individuellt olikartade lösningar. Vissa av dem har valt lösningar som verbalt ligger så nära 1937 års text som möjligt. I andra fall kan bearbetningen innebära att bearbetaren tagit fasta på en bild, en idé eller en pregnant formulering i originaltexten och så byggt upp texten med bibelhållande av bidrag från senare bearbetningar. Andra har huvudsakligen tagit fasta på psalmens teologiska substans och därifrån byggt upp texten. Den har då teologiskt-innehållsligt kunnat behålla sin identitet men kan formellt-språkligt avvika ganska avsevärt. I det betänkande som var föremål för behandling av 1982 års kyrkomöte fanns flera exempel av det sistnämnda slaget. Andra särskilda utskottet nämnde särskilt två sådana bearbetningar som "fullgoda framställningar av kristologin", nämligen 1937: 50 a (här 352) och 86 a (här 353), båda av Olov Hartman. Vidare menade utskottet att bearbetningen av 1937:142 (här 489) gett oss en god ny änglapsalm. Därigenom har enligt kommitténs mening stöd vunnits för rimligheten av en revisionsprincip av det angivna innehållet. Samtidigt anser dock kommittén att denna princip måste tillämpas med stor återhållsamhet. Det normala bör vara att man skapar en så mjuk anslutning som möjligt inte bara till det teologiska innehållet i psalmen utan också till psalmens lydelse i original eller i 1937 års psalmbok. I begreppet revision måste ligga att den äldre, nu ersatta psalmboken skall vara igenkännbar i den nya.

Den äldre psalmen, sådan vi har den i dag i vår psalmbok, rymmer många teologiska och språkliga skikt från sin tidigare historia. Alltsammans bidrar till att ge den dess särskilda karaktär. Det finns egentligen inget som säger när psalmen nått sin slutgiltiga form, om något sådant överhuvudtaget är möjligt. Den är ett levande material som skiftar med sin samtid, inte i opportunistisk anpassning utan för att kunna behålla sin genomslagskraft och för att nå fram med sitt budskap. Kommittén vill här åter erinra om denna grundsyn på psalmen.

När det gäller bearbetningen av äldre psalmer kan man i grova drag indela dem i följande fyra grupper.

1 *Psalmer från tiden före reformationen, från reformationstiden och 1600-talet.* Det är m a o de psalmer som hämtats i huvudsak från 1695 års psalmbok. Revisionens ambition har, som framgår bl a av vad som anförts ovan, varit att söka återgripa på dessa texter bakom senare tiders bearbetning. Detta innebär inte plagiering av ursprungstexten. I revisionen har man sökt återerövra något av det för dessa psalmer särskilt karaktäristiska som talande till vår tid. Det gäller bl a deras bibliska substans, kraftfulla dramatik och konkretion; som exempel kan nämnas bearbetningen av 327, Haqvin Spegels Lovad vare Herren, våra fäders Gud (1937:10). Från formell synpunkt har man måst rätta sig efter vår tids krav på rytm och meter, krav som med vårt sätt att se var eftersatta i 1695 års psalmbok. Som tidigare nämnts anser kommittén bruket av assonans här vara väl motiverat när bearbetaren önskat begagna sig av detta stilmedel.

2 *Psalmer från den wallinska epoken.* Det wallinska arvet har dominerat den svenska psalmboken under drygt 160 år och det är angeläget att denna särskilda tradition i stor omfattning förs vidare, om än kanske

inte på ett så dominerande sätt som i 1937 års psalmbok. De "stora" psalmerna från denna epok bevaras ibland helt intakta, medan andra — 351 (45), 575 (345) och 319 (586) — bearbetats. I bearbetningarna har eftersträvats största lyhördhet för psalmens innehåll och form.

3 *Psalmer från 1800-talets väckelse.* Det handlar om ett förhållandevis litet antal psalmer i 1937 års psalmbok. Med hänsyn till deras särskilda stil, där det konstlösa, trohjärtade och innerliga — för att inte säga något känslosamma — präglat språket har det visat sig utomordentligt svårt att få till stånd godtagbara bearbetningar, som inte stör psalmens grundstämning. Detta material har därför fått lämnas i stort sett helt intakt. En del av de sånger som kommit från Sampsalm har bearbetats genom deras försorg.

4 *Psalmer från och med tiden strax före sekelskiftet,* omfattande bl a ungkyrkorörelsens psalmer, översättningar från engelskan m m, uppvisar ingen enhetlighet varken teologiskt eller språkligt. I regel har valet stått mellan att behålla psalmen oförändrad eller att utmönstra den. Bearbetningarna har här också i vissa fall varit beroende av de avgöranden som träffats av upphovsrättsinnehavarna.

Som tidigare angivits tog andra särkilda utskottet vid 1982 års kyrkomöte upp en av de psalmer som hör just till denna grupp till särskild behandling. Det gällde 1937:169, Fädernas kyrka, av J A Eklund, i en bearbetning av P O Nisser (SOU 1981:50). Utskottet anförde härvid:

> Ett specialproblem i bedömningen av de bearbetade psalmerna är 169. Den nationalromantiska, storsvenska karaktären har tonats ner. Svenska kyrkan har placerats in i den världsvida kyrkogemenskapen. Bearbetningen kan karaktäriseras som hårdhänt och nyskapande. Samtidigt kan man konstatera att det endast är genom en sådan bearbetning som innehållet i denna psalm kan bevaras och göras levande på nytt; här har bearbetaren dessutom lyckats bevara den ursprungliga glöden och intensiteten.

Med stöd av utskottets uttalande och flera remissyttranden har kommittén önskat lägga fram psalmen i den bearbetade formen, men medgivande har emellertid inte erhållits från upphovsrättsinnehavarna.

Kommittén föreslår därför i stället att Fädernas kyrka utan bearbetning tas upp i den nya psalmboken (372).

5.1.3 Bearbetningar som av 1982 års kyrkomöte hänvisats till kommittén för förnyad bearbetning

Vissa psalmer återvisades till kommittén för förnyad bearbetning i enlighet med de riktlinjer som andra särskilda utskottet angivit.

Kommittén får här redovisa de åtgärder som vidtagits. Numreringen följer förslaget. Inom parentes anges psalmens nummer i 1937 års psalmbok.

8 (5) Lova vill jag Herran
Utskottet: växlande stilnivå.
Kommittén: ny bearbetning föreligger.

(30) Så mycket älskar Gud vår värld
Utskottet: osäkra formuleringar.
Kommittén: psalmen utgår med motiveringen att den har samma ämne och innehåll som 28 (31).

32 (37) O gläd dig Guds församling nu
Utskottet: alltför ordrik text.
Kommittén: ny bearbetning föreligger.

107 (42:3) Gör porten hög, gör dörren bred
Utskottet: svepande formuleringar.
Kommittén: ny bearbetning föreligger.

112 (58) Världens Frälsare kom här
Utskottet: alltför hårdhänt bearbetning och omstrukturering av en psalm.
Kommittén: ny bearbetning föreligger.

42 (66) Se, Jesus är ett tröstrikt namn
Utskottet: onödiga småändringar.
Kommittén: ny bearbetning föreligger.

472 (113: 1 och 4) I dödens bojor Kristus låg
Utskottet: glädjen och glättigheten banaliserar påskens seger.
Kommittén: bearbetningen behålls. Kommittén kan inte dela utskottets ståndpunkt.

364 (137) Ande ifrån ovan
Utskottet: okänsligt, alltför enkelt ordval.
Kommittén: ny bearbetning föreligger.

541 (254) En syndig man
Utskottet: är denna psalm möjlig att bearbeta? Bör den inte hellre utgå än förändras?
Kommittén: bearbetningen behålls eftersom den på ett nytt språk ger uttryck åt en tidlös, klassisk troserfarenhet.

253 (357) O giv oss, Herre, av den tro
Utskottet: behöver denna psalm överhuvudtaget bearbetas?
Kommittén: 1937 års text behålls oförändrad.

272 (380) Nu gläd dig, min ande, i Herran
Utskottet: bearbetningen förändrar originalets innebörd.
Kommittén: 1937 års text behålls oförändrad.

(518 a) Himlen är så härligt blå
(518 a omfattar 19 strofer.)
Utskottet: bör med hänvisning till motion 131 utgå för att istället publiceras i lämplig tidning och användas som text i julspel.
Kommentar: i motion 1982:131 hemställdes att psalmkommittén skulle få i uppdrag att bearbeta textförslagen till psalm 518 med beaktande av text- och musikförslag ur Edvard Evers psalmboksförslag 1902.
Kommittén: psalmen utgår.

133 (518 b) Himlen är så härligt blå
(518 b omfattar 7 strofer valda från 518 a.)
Utskottet: vid en bearbetning bör förslag till bearbetning i motion 131 beaktas av kommittén.
Kommittén: viss omarbetning gjord, dock inte i enlighet med motion 131.

Beträffande ytterligare några texter framförde 1982 års kyrkmöte vissa önskemål.

175 (424) ansågs av andra särskilda utskottet vara god i sin bearbetade form, både från språklig och innehållslig synpunkt. Utskottet önskade emellertid att även strof 7, som utelämnats i bearbetningen, skulle bli föremål "för en sådan bearbetning att ordet 'slutliga' i strofen inte inbjuder till missförstånd".

Kommittén: bearbetningen behålls oförändrad.

Beträffande 189 (447) ansågs den av utskottet ha så starkt igenkänningsvärde i O Mannströms översättning att denna borde kunna behållas.

Kommittén förslår därför att Mannströms text behålls oförändrad. Det bör emellertid påpekas att den engelska texten, Abide with me, föreligger i flera översättningar, spridda i olika svenska församlingssångböcker. För den gemensamma psalmboksdelen har valts Mannströms översättning. Som framgår av den särskilda kommentaren till denna psalm (SOU 1985:18) föreligger även en översättning av Anders Frostenson, som innebär ett försök att komma närmre det engelska originalet; Mannström har i sin översättning gjort vissa utvidgningar och lagt in ett dopmotiv som saknas i den engelska texten, vilket, som framhålls i kommentaren, "egentligen bryter det väl sammanhållna temat" i psalmen.

5.1.4 Kommentarer till de språkliga bearbetningarna av 1937 års psalmbok

Kommittén har tidigare i detta betänkande under avsnitt 3.3 berört några allmänna frågor rörande psalm och språk. I SOU 1981:49, sid 45-52 har kommitténs överväganden i språkliga frågor också berörts. Kommittén får därför hänvisa till detta material och begränsar sig i det följande till anmärkningar rörande syftet med de språkliga bearbetningarna, förhållandet mellan äldre och nytt språk och rim-assonansproblemet. Ut-

gångspunkten här har bl a varit 1982 års kyrkomötes påpekanden i språkliga frågor. Kommittén redovisar slutligen de regler som gällt för interpunktionen och användningen av versaler.

5.1.4.1 Syftet med de språkliga bearbetningarna

Vår strävan med den språkliga bearbetningen av texterna i 1937 års psalmbok är att psalmerna i den nya psalmboken från språklig synpunkt skall vara sådana att de utan alltför stora svårigheter kan förstås av dem som brukar psalmen.

Andra särskilda utskottet vid 1982 års kyrkomöte framhöll att psalmspråket inte är enbart informativt. Psalm är poesi och till det poetiska språkets egenskaper hör dess associationsrikedom, dess förmåga att leda tankarna i meditativ riktning och att väcka känslor och stämningar till liv på ett kanske annorlunda sätt än prosa. I sitt föregående betänkande (SOU 1981:49) använde kommittén uttrycket "ordmystik" för detta. Kommittén delar utskottets uppfattning att det poetiska språkets egenskaper erbjuder viktiga möjligheter att ge uttryck åt sådant som kan vara väsentligt men som det informativa språket inte räcker till för. När vi säger att syftet med den språkliga bearbetningen är att göra psalmen tillgänglig för alla som brukar den, innesluter det därför att psalmen skall kunna vara uppfattbar inte enbart i informativ mening utan också på detta andra sätt. Avgörande är att språket som sådant inte förhindrar förståelsen på något plan, t ex genom att vara främmande, alltför ålderdomligt etc.

5.1.4.2 Förhållandet mellan gammalt och nytt språk

I SOU 1981:49 framhåller kommittén att ett av de mer dominerande problemen med en psalmboksrevision är att psalmens språk är tidsbundet och att språket åldras. Det gäller inte bara enstaka ord och vändningar utan själva sättet att uttrycka sig. Detta har ställt bearbetarna och kommittén inför många känsliga avvägningar: å ena sidan kan det ligga ett värde i att bevara också det språkligt karaktäristiska från ett bestämt tidsskede, å andra sidan kan just detta medföra att psalmen blir främmande eller otillgänglig för vår tid.

Av betydelse har det därför varit att ta hänsyn till de olika psalmernas ställning fr a i gudstjänstliv och tradition. Om en psalm är väl insjungen och brukad i en viss form bör den i vissa fall utan olägenhet kunna behållas oförändrad, även om språket i sig måste betecknas som ålderdomligt och i andra sammanhang obrukbart. Ett tydligt exempel på detta förhållande är julpsalmen 119 (55), Var hälsad, sköna morgonstund. Det skulle inte tjäna något konstruktivt syfte att försöka modernisera språket i denna psalm, även om den innehåller ord och verbformer som numera aldrig brukas vare sig i vardagsspråk eller högtidsspråk: Var hälsad, profeters helga mun, bebådad vorden, må glad till honom lända, de villade, sötman av en evig nåd, varda honom like.

Som regel gäller emellertid att kommittén sökt *ersätta ord och fraser som fallit ur bruk*, såsom salighetsverk, förevitas, ho är då som vill

förklaga, fika m fl. Ord som förändrat innebörd har också ersatts, som t ex draga (= bära), ganska (= helt) etc.

En av de språkliga förändringar som skett sedan 1937 och som vållat de största problemen är att *verbens pluralformer* sedan 1950-talet försvunnit och ersatts av singulara verbformer. Grundregeln för kommittén har i detta fall varit att söka ersätta pluralformerna med nu brukade singulara. Denna regel har dock inte kunnat tillämpas med full konsekvens såsom skett inom den svenska psalmbokskommittén i Finland. I vissa fall har pluralformerna behållits, eftersom de står i rimställning och det har visat sig svårt eller omöjligt att finna godtagbara alternativ. Att de behållits i psalmer med särskilt stark ställning har varit naturligt, såsom i den tidigare nämnda 119 (55): Unga/sjunga/ med de gamla/ sig församla etc. Kommittén har vidare funnit det naturligt att behålla dem i vissa texter för att därigenom behålla en för dessa texter naturlig klang, t ex i psalmer av folkvisetyp såsom 169 (144), I himmelen, I himmelen, 315 (591) En herrdag i höjden m fl. När däremot en psalm som "den kristliga dagvisan", 175 (424), Den signade dag, bearbetats på det sätt som gjorts av Olov Hartman, har det varit möjligt att förena ett bruk av singulara verbformer med psalmens folkvisekaraktär.

Pluralformerna har vidare av olika skäl behållits i några psalmer från vårt århundrade eftersom upphovsrättsinnehavarna inte medgett ändringar av texten.

Konjunktiver av typen give, blive, stode, bure etc har i regel undvikits. Ett undantag utgör formen vare. Kommittén har också sökt undvika ett alltför flitigt bruk av hjälpverbet må.

Ordformer som Gudi, nåde, trone, höjdene är betydligt mer sällsynta i de nu presenterade psalmerna än i 1937 års psalmbok, även om de i vissa fall bevarats.

Genitivformerna Jesu och Kristi har behållits. Däremot har *vokativformerna* Jesu och Kriste ersatts av Jesus och Kristus utom i de fall då en efterföljande konsonant ger en inte minst för sången mindre lämplig ljudsammanställning — så 459:1, O Jesu kär, vad har väl du förbrutit, (81:1).

5.1.4.3 Rim och assonans

Frågan om rim och assonans har berörts av kommittén i flera tidigare sammanhang. Kommittén får hänvisa till betänkandena SOU 1975:2 och 1981:49 beträffande mer detaljerat utförda synpunkter. Sammanfattningsvis kan kommitténs överväganden i frågan beskrivas på följande sätt.

Rimmet har en historiskt sett mycket stark ställning inom poesin. Det gäller inte minst den kyrkliga diktningen. Från medeltiden fram till 1937 års psalmbok var det ett självklart, sällan ifrågasatt poetiskt hjälpmedel. Det gällde inte minst Wallin, som i sin bearbetning av 1500—1600-talens psalm så gott som undantagslöst ersatte assonanser med helrim. Utan tvekan är slutrimmen i viss formbunden poesi både strukturellt förtydligande och har klangligt musikaliska uppgifter.

Ett alternativ till rimmet utgör assonansen. I enlighet med Svenskt litteraturlexikon (2 uppl 1970) definierar kommittén assonansen som

"ett rim som består i överensstämmelse mellan mittljuden eller slutljuden i två betonade ord" — dvs samklanger av typen "Gud-ljus, bäst-sist".

I 1695 års psalmbok är assonansen vanlig; ganska få psalmer bygger på enbart rena rim. Vanligare är att rimmade rader blandas med assonerande. I modern lyrik och därmed i modern psalm är assonansen ett flitigt brukat stilmedel. Den kan anses ge större rörelsefrihet åt författaren. Kravet på helrim begränsar den ordskatt som står till förfogande.

I 1937 års psalmbok, med dess beroende av den wallinska psalmboken, dominerar helrimmen. Dock bör erinras om att också där finns vissa assonanser mot vilka veterligen inga invändningar rests från poetisk synpunkt. Det gäller bl a en så känd psalm som 199 (474), Den blomstertid nu kommer /— — —/ du nalkas ljuva sommar. Exempel på assonanser — vidareförda genom Wallin och 1819 års psalmbok — är också 1937:442:8 och 599:2 (här 186:8 och 325:2).

Av det nyare materialet ur Psalmer och visor 76 och 82 har många sånger assonerande radslut. Här förekommer också helt orimmande sånger, som t ex 389 (776) Med vår glädje över livets under, 38 (617) För att du inte tog det gudomliga, 74 (644) Du som gick före oss, m fl.

Kommittén har så långt möjligt sökt följa 1982 års kyrkomötes synpunkter på rim-assonansfrågan. Sålunda har bearbetningar av texter från den wallinska epoken i regel helrim. På denna punkt har alltså en ändring skett i jämförelse med kommitténs förslag i SOU 1981:50, där assonanser användes i större utsträckning. Det bör dock understykas att valen mellan rim och assonans ytterst har träffats av resp bearbetare. Bearbetarna väljer också sinsemellan olika lösningar. Assonansen ger enligt vissa bearbetare större möjligheter att komma nära de gamla originalpsalmernas språk och innehåll.

5.1.4.4 Texternas anpassning till musiken

Den underliggande koralen har spelat en viktig roll för den språkliga bearbetningen. Genom att kommittén i stort genomgående föredragit koralerna i deras rytmiskt rikare gestalt framför deras haeffnerskt utslätade, har nya krav kommit att ställas på samstämmighet mellan text och melodi, t ex 275 (354). Textens accent måste rättas efter musikens. Cesurer — dvs musikaliska pauser och frasslut inne i en oavslutad mening — har kunnat leda till textliga förändringar för att texten inte skall bli sönderstyckad på ett olyckligt sätt. Kommittén har sökt undvika överklivningar mellan raderna åtminstone i de fall där musiken inte gjort en sammansjungning av två eller flera rader naturlig. Dock bör påpekas att i en av de strofer som innehåller ovanligt många överklivningar utgör detta ett medvetet stildrag enligt vad författaren, Emil Liedgren, själv angivit:

> Åter för du oss de gamla
> vägarna, ej mer vi famla
> var sin egen dunkla stig:
> samfällt böjas
> knän, och höjas
> unga hjärtan upp till dig

5.1.4.5 Interpunktionen. Versaler

Det språkliga arbetet med Den svenska psalmboken har även innefattat interpunktionen och frågan om bruket av versaler (stora bokstäver). Detta arbete har ombesörjts av kommittéexperten Catharina Grünbaum, som därvid följt reglerna för gängse nutida svensk interpunktion, sådana de uttrycks i Svenska språknämndens skrivregler (6 upplagan 1977). Dessa regler medger hänsyn både till versens krav och till de stilistiska egenskaperna hos den enskilda psalmen. En 1800-talspsalm och en nutida psalm av modernistisk karaktär kan t ex i allmänhet inte interpunkteras på samma sätt. En bearbetning av en psalm innebär ibland också en ändring av hela psalmens stilläge, och då berörs även interpunktionen. Av detta följer bl a att bruket av utropstecken ibland har inskränkts i bearbetningar av psalmer från romantiken; detta skiljetecken gör i dag sannolikt ett delvis annorlunda intryck på läsarna än vad det gjorde för halvtannat århundrade sedan. I fall där man tvekat om bruket av skiljetecken har dock huvudprincipen varit att 1937 års version respektive versionen i Psalmer och visor skall ha företräde.

Bruket av versaler har något inskränkts jämfört med 1937 års psalmbok. Självklart är att ord som används som namn stavas med stor bokstav, t ex Fader, Frälsare, Ande. I 1937 års psalmbok stavas sådana ord med stor bokstav också när de står appellativiskt, som vanliga substantiv, t ex "Statt upp, o Sion, och lovsjung / din Frälsare, Profet och Kung!" (1937:68, här 131). Enligt nutida språkbruk, som återspeglas i NT 1981 och som i detta avseende finns redan i NT 1917, skulle man skriva: "lovsjung din frälsare, profet och kung". Kommittén har här valt att betrakta vissa ord (t ex Fader, Far, Frälsare, Guds Son) som namn också när den appellativiska användningen är tydlig. Det synsättet motiverar att de genomgående stavas med stor bokstav. Andra sådana benämningar i appellativisk användning stavas med liten bokstav (t ex herde, profet, kung) som i nutida språkbruk och i NT 1917 och 1981. De citerade raderna kommer att te sig på följande sätt: "Stå upp, o Sion, och lovsjung / din Frälsare, profet och kung!"

Ett speciellt exempel ger nygestaltningen av 1937:37 (här 32) O gläd dig Guds församling nu. I psalmen framställs förhållandet mellan Gud och Kristus som ett verkligt far/son-förhållande. Det ger anledning till att "son" stavas med liten bokstav i strof 4:

> Han sade till sin ende son:
> Nu vill jag mig förbarma.
> Så skynda dit, min käre son,
> med räddning åt den arme.

Karaktären på strof 5 motiverar en återgång till den användning av stora bokstäver som annars görs: "Guds Son var lydig mot sin Far,/kom till mig här på jorden."

I vissa fall är stavningen med stor bokstav närmast motiverad av den liturgiska karaktär ett uttryck kan ha:

> Ur jungfruns sköte steg du fram,
> vår brudgum och Guds rena Lamm,

En författare, Bo Setterlind, har begärt att i hans psalmer de stora bokstäverna skall få spela en särskild, betydelsebärande roll.

Allt sammantaget måste medges att texterna visar en viss inkonsekvens i användningen av stor och liten bokstav. Konsekvens har emellertid eftersträvats endast till en viss grad. Överordnat mål har varit att undvika missuppfattning och underlätta förståelsen.

5.1.5 Psalmer ur 1937 års psalmbok som behållits oförändrade eller utgått

Vissa psalmer ur 1937 års psalmbok har *behållits i helt oförändrat skick* eller med *smärre språkliga justeringar*. Det gäller texter med stark ställning i gudstjänstliv och tradition, vidare texter som av olika skäl inte varit möjliga att bearbeta, texter av folkvisekaraktär, såsom nr 169, 315 samt texter vars upphovsrättsinnehavare inte medgett någon bearbetning men som kommittén ansett värdefulla att behålla även utan den av kommittén planerade bearbetningen.

De 165 texter som har behållits oförändrade eller praktiskt taget oförändrade återfinns i *bilaga 5.1.5 a*.

253 texter har *utgått* (se *bilaga 5.1.5 b*). Skälet härtill har i övervägande antalet fall varit låg användning, betygad bl a genom den tidigare nämnda undersökningen av Statistiska centralbyrån, som emellertid inte har varit mekaniskt utslagsgivande. Den låga användningen torde oftast bero på att psalmen betraktas som ålderdomlig eller främmande till språk och innehåll. Kommitténs bedömning har därtill varit att en ev bearbetning inte skulle kunna rädda psalmen vidare. Kommittén har dock i vissa fall behållit en psalm med låg användning och låtit bearbeta den. Det har skett i de fall då psalmen av olika skäl bedömts värdefull. Genom bearbetningen har kommittén därför sökt återge den dess brukbarhet. Andra psalmer har kunnat behållas mer eller mindre obearbetade till följd av de särskilda värden den måste anses ha. Ett exempel på en sådan psalm, unik i sin art, är Lasse Lucidors 621, Herre Gud, för dig jag klagar. Exempel på en stor psalm med låg användning som bearbetats är Haqvin Spegels 327, Lovad vare Herren, våra fäders Gud.

Övriga psalmer i 1937 års psalmbok har *bearbetats* och återfinns i volym 1, SOU 1985:00. Skälen för bearbetningen liksom sättet att lösa uppgiften varierar. Till flera psalmer har särskilda kommentarer utarbetats. Se betänkandet SOU 1985:00.

5.1.5.1 Upphovsrättsinnehavarnas ställningstagande till vissa psalmer

I fråga om vissa psalmer hade kommittén föreslagit en bearbetning. Medgivande har emellertid inte erhållits från upphovsrättsinnehavarna, varför psalmerna i vårt förslag återges i den form de har i 1937 års psalmbok. I ett fall, 1937:417, har psalmen fått utgå.

De psalmer det gäller är följande:

SOU-nr	*1937 års nr*	
24	(523)	Med tacksam röst och tacksam själ
53	(130)	Livets Ande, kom från ovan
69	(184)	Glad jag städse vill bekänna
72	(197)	Du sanna vinträd
203	(478)	Fram skrider året sin gång
257	(329)	Pris vare Gud! Allena han
341	(366)	Guds väg i dunkel ofta går
372	(169)	Fädernas kyrka
373	(171)	Tack, o Gud, att i din kyrka
380	(177)	Från tidevarv till tidevarv
382	(186)	Gud hos dig är livets källa
383	(185)	Fader, du som livet tänder
446	(79)	Det går ett tyst och tåligt lamm (v 8 har utgått)
563	(323)	Är Gud i himlen för mig (v 4 o 5 har utgått)
593	(531)	Med Jesus fram i de bästa åren

5.2 Revisionen av 1939 års koralbok

5.2.1 Bakgrunden

Haeffners koralbok 1820 till den wallinska psalmboken 1819 blev i hög grad normerande för den svenska psalmsången under närmare halvtannat sekel framåt.

Inte långt efter dess tillkomst hade emellertid en reformrörelse startat, som riktade udden just mot denna typ av koralsång och i stället sökte sina ideal i äldre tiders sångsätt. Det var romantikens nyvaknade historieintresse som ledde till upptäckten att "de äldsta koralerna ingalunda bestått av idel lika långa, sömniga noter i jämn takt utan utgjort levande melodier" (Carl-Allan Moberg). Den svenska koralhistorien handlar till mycket stor del om kampen mellan dessa båda stilideal.

Det är intressant att notera hur ensidigt den samtida internationella utvecklingen påverkade den svenska. Medan psalm- och koralskapandet i England upplevde sin kanske rikaste blomstring under tiden efter 1821 (då hymnsången blev tillåten i den anglikanska kyrkan vid sidan av de dittills allenarådande metriska psaltarparafraserna i stereotyp "common meter") blev den engelska psalmen länge ouppmärksammad hos oss, utom till en viss grad inom frikyrkligheten. 1921 och 1939 års koralböcker öppnade endast med tvekan och reservationer den port mot den anglosaxiska världen som skulle slås upp på allvar först i och med Psalmer och visor 76 och 82. I stället följde man med så mycket större intresse vad som skedde i Tyskland — vid den tiden vårt hymniska moderland framför andra.

Där ägnade man sig åt att söka återuppväcka den förlorade traditionen från Luthers och Crügers århundraden, 1500- och 1600-talen. Koralforskare som K von Winterfeld (1784-1852), G von Tucher (1798-1877) och J Zahn (1817-1895) gick i spetsen för den tyska reformrörelsen, vars

första resultat blev en psalmbok år 1853 med 150 koraler i äldre rytmiska avfattningar. Denna psalmbok fick visserligen ingen större praktisk betydelse, men restaureringsverket gick vidare och fördes via Spittas elsassiska sångbok 1899 och den s k utlandssångboken 1915 fram till sin slutpunkt: *Evangelisches Kirchengesangbuch* 1950, vanligen kallad EKG. Denna psalmbok innebar en radikal och närmast kompromisslös återgång till de äldre koralernas ursprungliga melodiska och rytmiska avfattningar.

Under 2.8 ovan har utförligt skildrats hur dessa reformidéer så småningom vann fäste även i Sverige. Visserligen påverkade de knappast de officiella koralböckerna 1921 och 1939 — allra minst den senare. Reformsträvandena utsattes också för stark kritik av Carl-Allan Moberg i hans *Kyrkomusikens historia* 1932. Där gjorde Moberg gällande att restaureringsarbetet vilade på felaktiga historiska premisser och att koralen i äldre tider inte alls sjungits så som reformivrarna föreställde sig. Detta inlägg från en musikforskare med Mobergs grundmurade anseende kom att verksamt hämma det svenska arbetet på denna front i omkring 20 år framåt.

Men på 1950-talet tog reformrörelsen på allvar fart igen, uppmuntrad av de framgångar som motsvarande strävanden hade vunnit runt om i Europa under detta decennium, i Västtyskland, Danmark, Schweiz och Holland. Moberg vanns efterhand för koralreformen under sin tid som ordförande i den nordiska koralkommittén 1956—60, och 1957 utkom den svenska reformrörelsens programskrift *Koralmusik*, som till sist banade väg för den partiella koralreformen 1964, då 71 reviderade melodier fick tas i bruk vid sidan av 1939 års.

På den grund som här lades har kommittén arbetat vidare med de musikaliska frågorna. Här skall i fortsättningen revisionen av 1939 års koralbok belysas och kommenteras ur skilda aspekter. För att klargöra hur det kommer sig att denna koralbok ser ut som den gör är det befogat att börja med en musikhistorisk återblick.

5.2.2 Orgelns och körens roll. Uppförandepraxis

För en nutida kyrkobesökare ter det sig väl som en orimlighet att skilja orgel och psalmsång åt. Men under hela reformationsårhundradet, då psalmsången på allvar vann insteg i gudstjänsten, ackompanjerades församlingssången aldrig av orgel. Orglarna var på den tiden sällsynta och där de förekom användes de till helt andra uppgifter: att spela in- och utgångsmusik och preludiera, att samverka med kören och — underligt nog — att självständigt överta vissa sångpartier, t ex psalmverser, i växling med kören eller församlingen.

Det hände nog att organisterna missbrukade dessa sina möjligheter att intervenera i gudstjänstens förlopp. Luther tålde orgelmusiken bara nätt och jämnt, och i det följande uppmanas organisterna att avhålla sig från att spela "världsliga och lättfärdiga sånger" på orgeln och att inte dra ut på sitt spel så att det "förhindrar och för länge uppehåller församlingssången". Så står det i kyrkoordningen för Strassburg 1598, och liknande förbud återkommer ofta, även i den svenska kyrkolagen 1686.

Församlingarna å sin sida tycks ha klarat psalmsången bra utan orgelns stöd, men med hjälp av kören eller klockaren. I Johan III:s Ordinantia 1575 anmärks i förbigående att menigheten numera är van att inte bara sjunga med i Tron utan också "annat vad på förståndigt mål i kören sjunges". Citatet visar att församlingarnas prestationsförmåga måste ha varit stor — "Tron" är alltså lika med (den i vårt förslag nu uteslutna) nr 26 i koralbokstillägget med den äldre, ganska svåra melodiformen.

När dessa äldre, rytmiska melodiformer åter aktualiserades hette det ibland från musikvetenskapligt håll att dessa melodier var konstfulla körstämmor som aldrig sjungits av församlingarna, vilka i stället antogs ha sjungit ett slags hypotetiska, enkla "urformer", liknande dem som koralerna efterhand antog i 1800-talets koralböcker. Några sådana urformer har dock aldrig kunnat beläggas; i stället visar de äldre kontinentala koralböckerna, liksom de talrika koralhandskrifterna i Sverige och Finland på 1600-talet, en förbluffande samstämmighet i sina koralavfattningar, vilket inte kan tydas på annat sätt än att församlingarna verkligen sjungit så.

En god hjälp måste församlingarna ha haft genom det på den tiden vanliga alternatimsjungandet. Michael Praetorius beskriver i sin *Musae Sioniae* 1606 hur detta musicerande kunde gå till: vissa psalmverser utfördes av församlingen, ledd av försångare eller enkel fyrstämmig kör, andra verser av kantori med instrument, av solosångare med instrument eller i form av självständiga orgelsatser.

Men all denna rikdom fick med tiden ett slut. Körerna uttunnades och försvann så småningom helt, och kvar blev — åtminstone i de större och stilbildande församlingarna — en ensam organist med den otacksamma uppgiften att leda församlingssången med sitt orgelspel, och detta från en plats i kyrkorummet som var så olämplig som tänkas kunde: långt bakom och högt ovanför församlingen.

Samtidigt började psalmsången gå allt långsammare. Orsakerna härtill är nog flera, bl a tidens starka betonande av gudstjänstens högtidlighet och värdighet. Men säkert spelade orgeln en avgörande roll. Karaktäristiskt är att man i 1800-talets talrika anvisningar lika ofta talar om hur koralen *spelas* som hur den sjungs. Ryktbar är P Heischmanns rekommendation från förra hälften av 1800-talet:

> Choraltonerna böra i högtidliga och glada Psalmer uthållas i 3 sekunder, utom den sista tonen i hvarje strof / = versrad/, som bör uthållas något längre. Tystnaden i Cadenserne /mellan varje versrad/ bör vara i 2 sekunder. I sorgliga och alvarsamma Psalmer uthållas tonerna hvardera i 4 sekunder; den sista något längre, samt tystnaden i Cadenserne 3 sekunder.

Man kan knappast tro att detta är allvarligt menat (allra minst att det enligt Heischmann föreställer en rekommendation att *öka* koraltempot!). Men att tempot verkligen var så monstruöst långsamt att man ofta tvingades att hämta andan mellan varje ton i koralen, visar ett uttalande av prosten Dillner i hans *Psalmodikon* 1846:

> ... synnerligen lägges wigt derpå, att den så vanliga pausen mellan tonerna må upphöra och dessa, så godt ske kan, bindas och sammangjutas.

I en lärobok av S M Zander från 1828 finner vi detta råd:

> En Choral bör sjungas hvarken för fort eller för långsamt. Att taga två noter, deraf båda hafva lika lång uthållning, uti en andedräkt, är en regel för ett lagom tempo.

Ännu 1862 anbefaller director musices i Linköping J Fr Thörnwall i sin *Handbok för musikvänner:*

> Choralen spelas ej alltför långsamt och hvarje sångnot blifver i det närmaste lika lång. /— — —/ Om man antager att tvenne nummer /=taktslag/ räknas på hvarje sångnot, så upptager cadensen 4 nummer...

Skrikig och högljudd sång hörde också till bilden. Den framtvingades dels av det onaturliga tempot, dels av de genomgående höga tonlägena. Gustaf Aulén berättar att han ännu på 1890-talet varit med om att sjunga Var hälsad, sköna morgonstund i F-dur, vilket genom orgelns kortonsstämning i verkligheten var G-dur!

Haeffner har ofta fått klä skott för dessa missförhållanden, men med viss orätt. I förordet till sin koralbok 1821 klagar han över "den tröttande ovanan att spela Choralerna så utomordentligt långsamt, liksom hörde detta till sjelfva förträffligheten". Han har också, med tydlig avsmak, skildrat en gudstjänst han var med om "uti en af Stockholms större kyrkor" (Phosphoros 1810). Sedan kantorn och predikanten sjungit Herre, förbarma dig och Ära vare Gud i en "grann och förvånande styl", fortsatte "religionshögtiden" med att

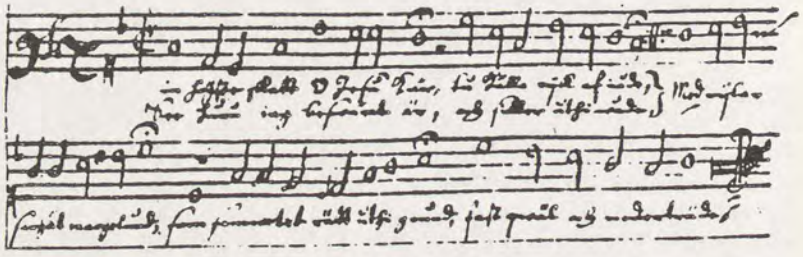
> organisten som för ingen del ville låta öfverträffa sig i sin egen sak, begynte efter läsningen vid altaret, en polonaise i C Dur. Detta hade den önskade effekten: allt hvad lif och anda hade, blef i ett ögonblick förtrolladt, hela Församlingen var stum och orörlig, och jag såg presten sjelf sakta nicka takten vid altaret. Kantorn tog derefter opp första raden af psalmen, men med än mer löpningar och driller än Presten i messan. /— — —/ Organisten gick derefter tillika med församligen till andra strofen /=versraden/, tog med hvarje finger en ton, och med venstra handen alltid tre, fyra till fem toner. /— — —/ Melodin hördes ej, mellan hvarje strof flickades in en liten passage af Polonaisen; sista strofens ackompagnement var sådant, att ingen dödlig kan derom göra sig ett begrepp. Det fallande i Melodin blef alldeles vanställdt genom fördubblingar, och vid slutet af hvarje vers togs en hel takt ur polonaisen.

Här praktiserades alltså de beryktade mellanspelen mellan psalmens versrader, som enligt *Rincks orgelskola* 1843 skulle tjäna till

1 att utfylla de långa pauserna mellan versraderna,
2 att leda församligen till rätt ton i nästa fras (!) och
3 att ge församlingen tid att läsa igenom den följande versraden (!!).

Vi har uppehållit oss så länge vid detta förfall för att klargöra hela dess vidd och för att förklara den katastrof som drabbade våra äldre koralmelodier. Det är självklart att koraltempot som det här har beskrivits förhindrade varje som helst rytmisk profilering av koralmelodin, som

förvandlades till en rad av idel lika långa och sömnigt framsläpande toner. Låt oss följa en av våra vanligaste koralmelodier, nr 157 (119 eller 282 i 1939 års koralbok), genom dess förvandlingar. Så ser den ut i Roslagskulla-handskriften 1693, där den i detalj överensstämmer med Crügers original från 1653, bortsett från att andra frasens andra och tredje toner är förkortade:

I 1697 års koralpsalmbok är första, femte och sista fraserna starkt förändrade, samtidigt som en viss rytmisk utjämning har skett i den näst sista frasen. Melodin har också försetts med en del typiska drag från sent 1600-tal, såsom föruttagningarna vid "nåde" och (neder-)"träda". Orgelackompanjemanget, som antyds genom basstämman med dess generalbasbesiffring, är ganska lättflytande, ofta med två meloditoner på samma ackord, vilket tyder på ett tämligen raskt sångtempo:

För den som är ovan att läsa 1600-talets notskrift återges satsen här nedan med utskrivet generalbasackompanjemang:

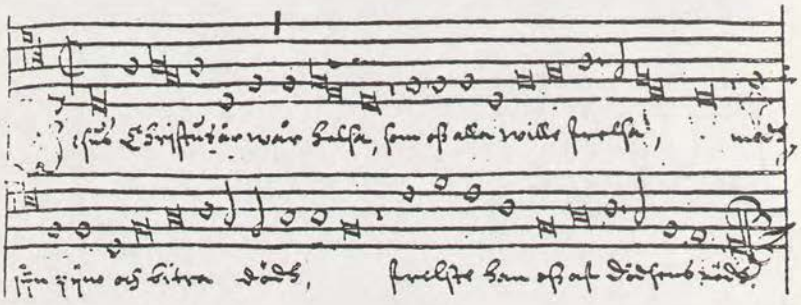
Hos Haeffner 1820 följer melodin troget 1697 års form, men den rytmiska utjämningen är nu total (man bör tänka sig ett tempo enligt Zanders eller Thörnwalls anvisningar ovan):

Koralen övertogs oförändrad i 1939 års koralbok frånsett Haeffners pauser mellan fraserna (som kanske skulle ge utrymme för orgelmellanspel?). Även harmoniken är i det allra närmaste identisk.

Johann Crügers originalform, som nu föreslås och som med gott resultat har prövats som alternativform sedan 1964, återfinns som nr 157 i vårt förslag.

Självklart är också att varje form av melismatik (flera toner på samma stavelse) blev omöjliggjord på 1800-talet — orgeln saknade ju helt förmåga att ge besked om hur texten skulle underläggas melodin och det långsamma tempot var i sig självt ett hinder. Den sköna melodi som vi nu föreslår till nr 390 (188), Jesus Kristus är vår hälsa, återges här enligt Kalmarhandskriften 1640:

Översatt till modern notskrift ser melodin ut så (den förkortade andra noten i handskriften måste vara en felskrivning, och det är vidare oklart hur det är tänkt att orden i den tredje versraden skall underläggas melodin):

Hos Haeffner är melodin förvanskad intill oigenkännlighet:

I själva verket kvarlevde koralerna ofta med seg envishet i sina mera livfulla 1600-talsformer, särskilt på landsbygden där orglar inte blev vanliga förrän under 1800-talets senare hälft. Men orglarna tog så småningom överallt befälet över sången. En dråplig skildring ger prosten Hans Blix av hur den haeffnerska koralboken vid en tämligen sen tidpunkt skulle påtvingas "nyläsarna" i en Norrlandsförsamling (ur Kult och konst 1906):

> Sången började kraftig och samfäld. Orgeln beledsagade den, först sakta, så starkare och starkare, till dess slutligen alla orgelverkets stämmor ljödo. Äfven sångens styrka ökades en stund mer och mer, alla stämde in med full kraft, ja, de ansträngde sina krafter till det yttersta. Det var en täflan mellan sången och orgeln; nej, en strid dem emellan på lif och död i Guds hus. Och hvilket oljud! Församlingen sjöng sin melodi, den gamla "rytmiska", och organisten spelade efter Haeffners koralbok. Slutet blef — att sången tystnade, och orgeln ljöd ensam. Organisten kom efter gudstjänstens slut glad och belåten ned i sakristian och sade med en triumfators min: "Jag rådde ändå på de tjurskallarne till slut".

Haeffner saknar emellertid inte försvarare. Till dem hör Arthur Adell, som i en anmälan av Koralmusik i Svenskt Gudstjänstliv 1958 menade att Wallins psalm hör ihop med Haeffners högtidliga koral: "Wallins poesi skrider värdigt fram, den dansar varken gavott eller polska". Adell ansåg att koralreformen borde göra halt inför Wallins, Franzéns, Geijers och Hedborns psalmer. Harald Göransson replikerade i Kyrkomusikernas Tidning samma år att detta vore ett omöjligt krav som i praktiken

skulle förhindra varje som helst reform av den förstenade Haeffner-koralen, eftersom de av Wallin och hans samtida använda koralerna vanligen också förekom i psalmboken till sina originaltexter; för övrigt passade de Wallin-texter som exemplifierade Adells framställning mycket väl ihop med koralernas rytmiska former.

I några fall har kommittén emellertid funnit det lämpligt att ta sådana hänsyn som Adell förespråkar. Så har t ex 575 (345), Vaka, själ, och bed, fått behålla den utjämnade formen i stället för den överallt annars i världen brukade, något dansanta originalformen.

Men nog har orgeln och psalmsången levat i en tidvis högst olycklig förening. Om en skilsmässa kan det naturligtvis inte bli tal: orgeln behövs ofta som stöd för sången och den kan ge glans och fest åt de stora lovpsalmerna. Men nu har vi helt andra möjligheter därutöver att leda församlingssången. Vi har fått tillbaka körerna: från en ringa början vid slutet av 1800-talet, då kören här och var uppträdde i kyrkan som en sällsynt gäst, har kyrkosångsrörelsen utvecklats till en av våra stora folkrörelser. Att kör skall finnas i varje församling är numera en självklarhet och många församlingar har flera körer som alternerar.

I samma mån blir alternatimsången, som på allvar lanserades i Koralmusik I, 1957, åter till stor hjälp när det gäller att förebilda och introducera nya eller förändrade melodier. Nu står också andra instrument till förfogande som ofta leder sången bättre än orgeln: stråkar, blåsare, gitarr, slagverk, som — där de är genremässigt motiverade — givetvis bör användas. Samlingar som Koralmusik I—V, med alternatimsatser, diskantstämmor och instrumentala arrangemang, ger många förslag till ett rikare utförande av koralen. Man räknar också med att ytterligare sådan samlingar kommer att åtfölja den kommande koralboken.

5.2.3 Koralrytmen

1939 års koralbok har i hög grad vidareförd den stränga uniformering som präglat den svenska koralen alltsedan Haeffners dagar. Denna uniformering tar sig uttryck dels i en enhetlig harmonisering, som inte skiljer mellan olika tidsstilar och genrer, dels och framförallt i en långt driven rytmisk utjämning.

Luther-koraler som 32 och 125, hugenottvisor som 42 och 241, Crüger-koraler som 351 och 157, generalbasvisor som 43 och 188, anglosaxiska koraler som 3 och 223, väckelsemelodier som 299 — alla har i stort sett tvingats in i samma enhetliga rytmiska mönster och alla har klätts i samma harmoniska dräkt. De stilistiska olikheterna är mycket små, och det gör det också svårt att memorera melodierna (något som 1800-talets minimitabeller sökte råda bot på).

Återges de däremot i sin originalgestalt avslöjar de sig plötsligt som individer eller familjer, med tydligt urskiljbara särdrag, med karaktär och tidsdoft. Här skall göras ett försök till systematisering, främst i rytmiskt avseende — ett försök som på grund av materialets omfång och rikedom endast kan bli en grovskiss.

En Luther-koral som 32 eller 125 liksom marscherar fram, glatt och trosvisst, med ett spänstigt "steg" på varje fjärdedelsnot. De korta upp-

takterna ger möjlighet till naturlig andhämtning. Det är viktigt att inte sjunga dessa koraler för fort; taktsignaturen C indikerar ett lugnt taktslag på varje fjärdedelsnot.

En annan typ av reformationskoral är 536. Den har en mjukare karaktär; taktslagen har ett något långsammare tempo än i den förra typen, men här faller taktslagen på varje halvnotsvärde vilket markeras med taktsignaturen ¢, s k alla breve-takt. De långa inledningstonerna i varje fras bör inte tyngas ner utan behålla sin karaktär av obetonade upptakter. Ibland, som i 367, har upptaktstonerna samma längd som övriga; här gäller samma tempo och mjukhet i utförandet.

En tredje typ av reformationsvisa, t ex 18, har vad som vanligen (men felaktigt) betecknas och noteras som 3/4-takt men som i verkligheten är 6/4-takt, med taktslag på vart tredje fjärdedelsvärde.

Verklig tretakt har däremot visor som 33 och 365 med en spänstig, polskeliknande rytm. Till samma kategori, fast lugnare i karaktären, hör 186 och 446. Samma rytmtyp finner vi också ofta i svenska folkmelodier som 623 och 626.

Från alla dessa rytmtyper skiljer sig på ett karaktäristiskt sätt hugenottvisan, dvs de melodier som på 1500-talet användes till den reformerta kyrkans psaltarparafraser (man känner igen dem på att som ursprungsort vanligen anges Strassburg eller Genève). Nummer 42 är ett typiskt exempel: här används i princip endast två notvärden, halvnot och fjärdedel, vilka vanligen var för sig ställs samman i grupper om två eller fyra.

Johann Crügers melodier liknar ofta hugenottvisorna, som han har tagit starka intryck av. Nummer 157 är rent av en ombildning av en hugenottvisa, nr 589 b. Andra typiska Crüger-melodier är 364 samt — till det sapfiska versmåttet — 92 och 459.

Inte ovanlig är den s k hemioliska växlingen mellan vad som kan uppfattas som 6/4- och 3/2-takt, som präglar hela melodier som 158 b, 241 och 391 eller som sporadiskt dyker upp i eljest jämn takt, som i 349 och 351. Taktslaget infaller lämpligen på varje halvnotsvärde genom hela melodin.

Under 1600-talets lopp börjar koralerna alltmer påverkas av dansvisans regelbundna rytm. Renodlade gavotter är sålunda 4, 34 och 142, med två fjärdedelar som upptakt. En annan, av dansvisan påverkad rytmtyp, finner vi inom den oerhört vanliga meterklass som 199 och 238 tillhör.

Från 1600-talets andra hälft härstammar den graciösa s k generalbasarian, ofta från början tänkt för solosång till generalbasackompanjemang. Typiska representanter för denna genre är G Dübens 43 och 510 samt A Kriegers 188.

De svenska — eller nordiska — folkvisorna rör sig ofta i en mjuk 6/4-takt, se t ex 175, 447 och 557. Vanlig är också en jämn takt med den rytm som vi finner i 315 och 574.

Mycket mångskiftande men alltid rytmiskt utpräglade är slutligen de anglosaxiska melodierna och de av dem ofta påverkade väckelsemelodierna.

***

Avsikten med denna korta översikt har varit att i någon mån visa vilken stor och mångskiftande rytmisk rikedom vår koralskatt rymmer. Man kunde tro att en återgång till dessa former skulle försvåra utförandet och memoreringen. Men erfarenheten — inte minst från användningen av koralbokstillägget 1964, dvs de melodier som i melodipsalmboken betecknas "alt melodi" — har eftertryckligt visat att det oftast förhåller sig tvärtom. Vi har också i övervägande antalet fall tagit upp melodierna i deras äldre versioner eller originalformer. Dock med ganska många undantag.

Den starka bundenhet vid de äldre melodiformerna, som framför allt utmärker Evangelisches Kirchengesangbuch 1950 (EKG) och som i hög grad också påverkade koralarbetet i Sverige under 50- och 60-talen, har fått vika för en liberalare inställning. De svårare rytmiska formerna — koralbokstillägget nr 26, 57, 95, 127, 149, 153, 325, 452, 457, 464, 561 och 584 — har sålunda uteslutits, ibland av textskäl men ofta på grund av melodiernas svårighetsgrad.

Andra melodier ur koralbokstillägget har förenklats på olika sätt; det gäller dess nr (förslagets nr inom parentes): 15 (22), 33 (349), 49 (430), 104 (470), 134 (51), 214 (78), 278 (547), 292 (367), 411 (95) och 442 (186). Vidare har en del av de äldre formerna fått behålla sina yngre versioner från 1939 som alternativ. Utöver de koraler som ingick i koralbokstillägget har också andra ur 1939 års koralbok blivit föremål för smärre retuscheringar till förmån för större livaktighet och sångbarhet. Alla dessa förändringar har förtecknats och motiverats i kommentaren till varje melodi.

5.2.4 Melodiken

Inte bara i rytmiskt utan även i melodiskt avseende förändras koralerna under tidernas gång. Dessa melodiska förlopp är emellertid betydligt svårare att förklara än de rytmiska. Och att rätt bedöma dem är ännu svårare. Tyskarna talar om *Zersingen* och *Zurechtsingen* — vi kunde översätta termerna med söndersjungning och tillrättasjungning. En melodisk förändring kan med andra ord antingen innebära en försämring eller en förbättring — i senare fallet kanske en anpassning till förändrade estetiska eller tidsbetingade värderingar.

Välbekant är de germanska folkens skygghet under medeltiden för halvtonssteget a — b i den romanska gregorianska sången, vilket gärna förändrades till den lilla tersen a — c. På liknande sätt skyggade man på 1500-talet för ett språng uppåt till tonartens inledningston, vilket vi inte gör: i Vår Gud är oss en väldig borg (237) ändrades med tiden tonföljden vid "oss en väl-" från g—a—c till g—h—c. Och omvänt: vid "argan list" hade Luther tonerna a—g—e som senare förändrades till a—f—e. En annan tidstypisk detalj är 1600-talets föruttagning av sluttonen i en fras i samband med punktering, som är så ymnigt förekommande i 1697 års koralpsalmbok — se t ex den på s 160 återgivna Min högsta skatt, vid ordet "nåde". Dessa föruttagningar har efterhand avlägsnats ur koralerna; vi har dock behållit dem i nr 510 och 188 b för att bevara något av dessa melodiers speciella tidsdoft.

Ofta kan man iaktta skillnader mellan svensk och kontinental tradition. I nr 390, Jesus Kristus är vår hälsa, börjar andra frasen i EKG och så gott som genomgående i de äldre tyska källorna f—f—f—f—g—g, medan de svenska och finlandssvenska lika envist har f—f—f—d—f—g (jfr s 162). Självfallet har vi här följt vår egen tradition, som väl också bör anses estetiskt överlägsen.

En stor hjälp vid sådana undersökningar har vi haft av den digra samling av fotokopierade svenska och finlandssvenska koralhandskrifter från 1600-talet, som under 1960-talet hopbragtes av Harald Göransson och som på psalmkommitténs uppdrag har sorterats till ett överskådligt kartotek av Elisabet Wentz-Janacek.

När koralbokstillägget på sin tid utarbetades hade man t ex i nr 35 lydigt följt den tyska traditionen i femte och sjätte fraserna i tro att den var den "rätta":

a a g f e f d c
ditt namn be-känns med himmelskt mod
c f f f e f g a
och för ditt kors, din se-gerstod

Ett närmare studium av 1600-talets handskriftsmaterial visade emellertid att den svenska traditionen alltifrån 1600 och till nu genomgående har haft den melodiform vi här självfallet föreslår: a—g—f—e—f—d—f—g / a—f—e—f—c—f—g—a; endast vid "himmelskt mod" hade man melodin d—d—g, vilken först hos Haeffner blev d—f—g, något som väl bör betraktas som en tillrättasjungning.

Som söndersjungning får man däremot oftast anse det ganska vanliga fenomenet att en melodisk vändning "smittar av sig" på en annan, ursprungligen annorlunda melodigång. Ett exempel ger nr 351, där den sista frasen hos Haeffner och i 1939 års koralbok har blivit helt identisk med den andra, medan den i Crügers original och i vårt förslag är annorlunda. Samma fenomen kan iakttas i nr 241, där hos Haeffner och i 1939 den näst sista frasen har påverkat den sista till nästan fullständig likhet.

Det säger sig självt att alla avgöranden på detta ömtåliga fält kräver stor takt och gott omdöme. Ett ingrepp i en väl insjungen tradition uppfattas ofta som klåfingrigt, hur väl motiverat det än kan vara från estetiska eller andra synpunkter. Särskilt irriterande kan mycket små ändringar vara. Det har dock visat sig att en lång rad av de förändringar som vidtogs i koralbokstillägget på förvånansvärt kort tid har blivit allmänt accepterade — som exempel kan nämnas så vanliga och tidigare så utomordentligt väl insjungna melodier som 43, 104, 157 och 351.

Melodiernas tonläge har under tidernas lopp i regel sjunkit. Under senare år har man från många håll önskat en ytterligare sänkning. Vi har också i en rad fall tillmötesgått dessa önskemål. Så stod t ex nr 147, Upp, min tunga, i Haeffners koralbok i F-dur (med tvåstrukna f som högsta ton!); den sänktes i 1939 års koralbok till Ess-dur, och vi föreslår den ytterligare sänkt till D-dur. I många fall har sådana sänkningar gjort

koralerna lättare spelbara, t ex då 239 och 501 har sänkts från Ass-dur till G-dur.

I allmänhet har vi följt den principen att en melodi inte gärna bör överskrida tvåstrukna c. Det bör dock framhållas att en sänkning, som ofta innebär en lättnad under en inlärningsperiod och för kyrk-ovana människor, också är till men för sångens friskhet och lyster. Därför har vi varit tämligen återhållsamma med sänkningar och vill gärna rekommendera en upptransponering då en koral är väl insjungen.

5.2.5 Harmoniseringen

Som nämndes under avsnitt 2.6 riktades redan tidigt kritik mot harmoniseringarna i 1939 års koralbok. Undan för undan skärptes kravet på att den långt drivna uniformeringen i harmoniken skulle brytas. I stället borde melodierna så långt möjligt återges sina originalharmoniseringar eller i varje fall ges harmoniseringar som svarade mot den tid och miljö vari de närmast hörde hemma.

Det skall här genast klargöras att harmoniseringarna i vår koralbok inte hör till det som auktoriseras: den harmoniska utformningen kan fritt utformas av kyrkomusikern. Det vore också orimligt om utförandet ständigt skulle vara bundet till en bestämd sättning; tvärtom kan det vara en stor tillgång och en stimulans för sången om koralen, t ex vid alternatimmusicerandet, kläs i en aktuell, modern dräkt och även utförs av andra organ än orgeln — kör och instrument av olika slag.

Men en koralbok måste ju, av rena utrymmesskäl, begränsa sig till i stort sett en enda sats för varje melodi, medan arrangemang för ett rikare utförande hänvisas till samlingar av typ Koralmusik. Denna koralbokens "normalsats" bör då dels vara spelbar på orgel eller annat tangentinstrument, eftersom det utförandet alltjämt är det vanliga, dels bör den i möjligaste mån understryka melodins karaktär och egenart. Lutherkoralens ofta kyrkotonalt färgade melodik svarar väl då bäst mot Hassler—Praetorius—Vulpius-epokens satsart kring år 1600 (eftersom tidigare satser oftast är konstfulla, polyfona körarrangemang), den ståtliga anglosaxiska koralen kommer bäst till sin rätt i Dykes och Vaughan Williams granna satser för stor orgel, medan Lina Sandells psalmer har en motsvarighet i Oscar Ahnfelts enkla, innerliga tonspråk.

Det är efter sådana grundsatser som harmoniseringarna i vårt förslag till koralbok har utarbetats. Nu kan det i och för sig invändas, att den traditionella koralharmoniseringen med i regel ett ackord på varje melodition i princip är en körsats, som orglarna en gång helt enkelt övertog från körerna då dessa försvann ur kyrkan. I själva verket är också många av 1800-talets koralböcker — det gäller om både Haeffners koralbok och Ahnfelts Andeliga Sånger — tänkta lika mycket för kör som för orgel. Men det vore å andra sidan både äventyrligt och opraktiskt att radikalt bryta med en så lång och grundmurad tradition. Dock har vi i viss mån inlett en sådan brytning genom att anknyta till 1697 års mera flytande och instrumentalt tänkta satsart, t ex i nr 4 och 327. Liknande förenklingar har också gjorts i koraler av typen 175 och 557. I ett stort antal fall har vi gått ännu längre i förenkling och som alternativ till de traditionella

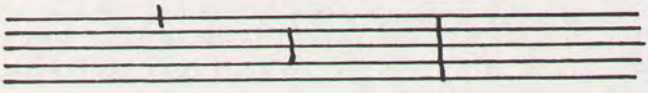
satserna meddelat en mera lättspelt och lättflytande orgelmässig sättning, vilket har kunnat ske då en melodi förekommer till flera texter — jämför härvid nr 34 med 215, 99 med 112, 120 med 125, 199 med 162 etc.

5.2.6 Noteringen

Beträffande koralernas notering har den grundsatsen varit vägledande att *melodierna noteras precis så som de skall utföras*. Det är ju en av de obestridliga fördelarna med de rytmiska melodiformerna att de ger den sjungande tid för andhämtning och sålunda gör alla mer eller mindre godtyckliga fermater (tänjningar) vid frassluten obehövliga. I de fall då inte en paus markerar frasgränserna har dessa vanligen angivits med tecknet (’), vilket alltså inte medför någon förlängning av sluttonen eller någon avvikelse från den rytmiska grundpulsen. Beträffande de jämförelsevis få melodier som härstammar från den rytmiskt "utjämnade" epoken, som nr 165 och 200 — och som inte, likt 227, har kunnat bearbetas rytmiskt — rekommenderas ett något långsammare tempo än eljest, något som ju också svarar mot dessa melodiers tidsstil.

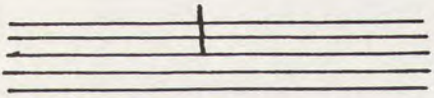
I fråga om *rytmisk struktur* kan koralerna historiskt och stilistiskt indelas i tre huvudkategorier.

1 Gregorianska melodier. Dessa saknar ett enhetligt taktslagsvärde. I ett flytande föredrag infaller lätta betoningar på vartannat eller vart tredje åttondelsvärde (se nr 185a). De rytmiska skiljetecknen

innebär ingen pausering utom helstrecket som medför en paus om en fjärdedel, dock endast en åttondel om melodin fortsätter obetonat, med upptakt. I församlingsutgåvan har helstrecket kompletterats med ett paustecken ovanför notsystemet som en påminnelse härom.

2 Mensurerade melodier. Dessa har en genomgående räkneenhet om en fjärdedelsnot, en halvnot eller en punkterad halvnot. Däremot saknas de sentida takterade melodiernas utpräglade tyngdpunktsförhållanden. Ofta sätts här ut regelbundet återkommande mensurstreck,

vilka inte har samma innebörd som de takterade melodiernas heldragna taktstreck (med klar betoning på närmast följande ton) utan mera tjänar som orienteringspunkter för att underlätta överblicken. Räkneenheten

är vid C fjärdedelsnoten (t ex i 32, 472, vid ¢ och 3/2 halvnoten (t ex i 351, 349 a, 536, resp 33 och 391 samt vid 6/4 och 9/4 punkterad halvnot (t ex i 9, resp 2).

I melodier utan mensurstreck som börjar med två lika notvärden har upptaktsförhållande markerats med ett mensurstreck efter den första noten, t ex i 140.

Den brevisnot som förekommer som slutnot i många mensurerade melodier, t ex i 125, skall inte räknas ut till sitt fulla värde (= dubbel helnot) utan anger att den rytmiska pulsen där upphör. Dock kan det ofta rekommenderas att låta den rytmiska pulsen fortsätta även *mellan verserna*. Hur många taktslag som skall fylla ut detta mellanrum kan bero på koralens art och tempo, ibland även på församlingens eller kyrkorummets storlek eller på de akustiska förhållandena. I en C-koral som 125 eller en ¢-melodi som 536 kan lämpligen den sista noten i en vers och den första i nästa vers föras samman till en fyrtakt, varvid sluttonen hålls ut till det tredje taktslaget, där andhämtning sker. I 3/2-melodier av typen 391 kan sluttonen hållas ut i tre fjärdedelar, varefter pausen före nästa vers får tre fjärdedelars värde.

3 Takterade melodier. Från och med 1600-talet börjar melodierna få en regelbunden taktindelning med klart definierade tyngdpunktsförhållanden: "ettan" i takten får en tydlig betoning och i jämn taktart liksom i 6/4-takt får den mittersta taktdelen i varje takt en mindre stark betoning, medan övriga taktdelar är obetonade (i regel har takterna inbördes motsatta betoningsförhållanden: takt 1 obetonad, takt 2 relativt betonad, takt 3 obetonad, takt 4 mest betonad). Observera att den traditionella noteringen 3/4-takt har ersatts av 6/4 i de fall taktslagsvärdet är punkterad halvnot (t ex i 18). Däremot innebär taktsignaturen 3/4 eller 3/2 en verklig tretakt, dvs att taktslaget infaller på fjärdedelen, resp halvnoten (se 626, resp 33). Vidare har den traditionella taktsignaturen 4/4 eller C ofta ersatts med ¢ för att indikera ett mera flytande tempo (t ex i 199 och 238). Växlande taktart utmärks ibland med dubbla taktsignaturer (t ex ¢ 6/4 i 258).

Gränserna mellan kategori 2 och 3 ovan är ofta flytande, särskilt beträffande melodier från 1600-talet. *Observera dock alltid den grundläggande skillnaden mellan* C, *som betyder taktslag på fjärdedelen, och* ¢, *som har taktslaget på halvnoten!* Tempot vid C kan karaktäriseras som spänstigt gående, med en viss rytmisk svikt på varje fjärdedel, utan att dock sambandet, legatolinjen, mellan de olika tonerna går förlorad. Vid ¢ är taktslagen något långsammare, rytmen mjukare och föredraget mera flytande. Jämför vad som sägs om koralrytmen under 5.2.3.

5.2.7 Nyinförda melodier

De allra flesta psalmer som bevaras från 1937 års psalmbok föreslås få behålla sina traditionella melodier.

Av olika skäl har dock ett antal texter tilldelats nya melodier. Sedan den medeltida skolsången Quem pastores laudavere (av skolpojkarna kallad "Quempas") har översatts och via Koralmusik I upptagits i Psal-

mer och visor 76 — i vårt förslag 439, Prisad högt av herdars skara — kan dess melodi inte längre användas till 390, Jesus Kristus är vår hälsa, eftersom melodin till den senare texten måste fraseras på annat sätt. I stället får nattvardspsalmen tillbaka den sköna melodi som har följt den alltifrån begynnelsen och fram till 1939 (om den se under 5.2.2).

I några fall föreslås, av både ekumeniska och estetiska skäl samt av hänsyn till lättsjungenheten, att vissa psalmer tilldelas sina i andra länder använda melodier. Det gäller t ex 24, Med tacksam röst, 58, Hjärtan, enigt sammanslutna, 133, Härlig är Guds himmel blå och 191, Den dag du gav oss. Även hemmaekumeniska skäl har spelat en roll, t ex då 80, Hur ljuvt det är att komma, har tilldelats den inom hela frikyrkligheten brukade melodin av I Dannström.

Det ofta framförda önskemålet om flera folkmelodier har tillgodosetts bl a vid 169, I himmelen, 513, Din sol går bort, 592, Pärlor sköna, 623, Att säga världen rätt farväl, och 626, Snart bröt du upp.

Allt som allt föreslås 36 nya melodier till de psalmer ur 1937 års psalmbok som upptas i vårt förslag; de flesta är dock redan kända genom koralbokstillägget och den 1969 godkända samlingen Väckelsetidens melodier. I många fall hänvisas också till de tidigare brukade melodierna.

Ofta har melodibytena skett för att avlasta melodier som tidigare brukats till alltför många och olikartade texter. Fortfarande håller vi fast vid den princip som hävdades redan i vårt första betänkande 1975, nämligen att varje psalmtext om möjligt bör ha en egen melodi — undantagandes texter som är mycket nära besläktade till form och innehåll. Helt kan naturligtvis inte denna princip följas; det skulle i många fall bryta mot insjungna traditioner. Men vi har lyckligtvis kommit långt från den tid i koralsångens historia, då man av misstro mot församlingarnas förmåga att memorera alltför många melodier laborerade med s k minimitabeller som sammanförde olika texter med samma meter till en enda melodi (jfr vad som sägs om förhållandet text-musik under avsnitt 3.2.)

5.2.8 Revisionens omfattning

Den totala revision av 1939 års koralbok som här föreslås har blivit tämligen omfattande.

Av koralbokens sammanlagt 280 melodier föreslås 141 kvarstå oförändrade. Dock behålls 10 av dessa endast som alternativ till reviderade former.

76 melodier föreslås utgå, vanligen beroende på att texterna utgår. Ibland är det fråga om överflödiga alternativ.

73 melodier — inklusive de 10 ovan nämnda — föreslås i reviderad form.

Vad som i övrigt har ändrats gentemot 1939 års koralbok är av redaktionell art och omfattar införande av pauser eller rytmiska mönster som vanligen redan iakttas i praktiken, omflyttning eller uteslutning av taktstreck, ändrade taktsignaturer, sänkt tonhöjd o dyl.

Därutöver föreslås som tidigare nämnts 36 nya melodier till införande.

Jämfört med den partiella reform som koralbokstillägget 1964 innebar är alltså den nu föreslagna revisionen betydligt mer omfattande. Å andra sidan är den — som ovan framhållits — vida varsammare, eftersom 12 av de svårare melodierna i koralbokstillägget uteslutits och åtskilliga andra därur har bearbetats till större sångbarhet.

***

Slutligen må här framhållas att en koralreform i vår tid gynnas av flera omständigheter som inte i samma grad förelåg under de närmast föregående århundradena. Vi har fått tillbaka kyrkokörerna och därmed deras ovärderliga insats som stöd och förebildare för församlingssången. Vi har också förmånen av en ständigt förbättrad musikalisk läskunnighet. Därför må här än en gång understrykas kyrkomötets 1982 uttalande att den kommande psalmboken "ovillkorligen" måste bli en melodipsalmbok.

6 Revisionen av psalmer och visor 76 och 82

I kommitténs tidigare betänkanden, SOU 1975:2 och SOU 1981:49, redovisas arbetet med Psalmer och visor 76 resp 82, de vägledande principerna för detta samt en karaktäristik av innehållet i de båda psalmbokstilläggen.

Uppenbart är att Psalmer och visor fyllde en kännbar lucka i vårt samlade psalmbestånd och att mottagandet i stort varit synnerligen positivt. Därom vittnar redan upplagornas storlek: PoV 76 har till dags dato försålts i ca 625 000 exemplar, PoV 82 i ca 230 000 och den år 1983 utgivna samlingsvolymen med båda tilläggen i ca 130 000 exemplar.

De nya psalmerna och visorna har också kommit till användning i vid utsträckning. Enligt en enkät som gjordes av Religionssociologiska institutet för kyrkohandbokskommitténs räkning kring årsskiftet 1980/81 (redovisad i *1976 års gudstjänstordning*, del 1, utgiven 1982) användes Psalmer och visor 76 "alltid" i 8 procent av församlingarna, "ofta" i 52 procent, "ibland" i 30 procent; de församlingar som "aldrig" använde Psalmer och visor 76 utgjorde endast 3 procent eller ett åttiotal församlingar i riket. Det är högst troligt att användningsfrekvensen har ökat sedan dess, inte minst efter tillkomsten av Psalmer och visor 82.

Nu får de båda psalmbokstilläggen enligt regeringsbeslut den 1 juli 1976, resp den 16 september 1982 endast användas t o m Domssöndagen 1986. Syftet har alltså varit — förutom att erbjuda församlingarna ett bredare och modernare urval av psalmer — att ge Svenska kyrkan möjlighet att under en tid pröva vilka psalmer som kunde tas upp i en kommande psalmbok.

Detta förutsätter någon form av utvärdering. Förutsättningarna att utvärdera Psalmer och visor 76 skiljer sig avsevärt från förutsättningarna att utvärdera Psalmer och visor 82. Med hänsyn till den tidsplan som lagts fast för kommittén, nämligen att ett förslag till ny psalmbok skulle föreligga vid 1984 års utgång, måste ett utvärderingsarbete genomföras senast under år 1983. För Psalmer och visor 82 innebar detta att samlingen knappast hunnit tas i bruk förrän en utvärdering måste göras. Psalmer och visor 76 i sin tur hade använts i sex år när Psalmer och visor 82 togs i bruk första söndagen i Advent 1982. Kommittén har därför fått välja två olika lösningar för att få ett begrepp om vilka psalmer som bör komma ifråga för den nya psalmboken.

Utvärderingarna har i första hand haft till syfte att ge kommittén underlag för en bedömning av vilka psalmer som borde utgå och vilka

som kunde behållas. Samtidigt har de också kunnat ge information som lett till bearbetning av vissa texter och byte av eller ändringar i melodier. I ett mindre antal psalmer har därför textliga och/eller musikaliska ingrepp gjorts.

6.1 Psalmer och visor 76

Under hösten 1982 genomfördes en utvärdering av Psalmer och visor 76 av Religionssociologiska institutet på kommitténs uppdrag. I mars 1983 överlämnade institutet sin undersökningsrapport till kommittén: *Vad hela kyrkan sjunger* (Jørgen Straarup).

Undersökningen utgör en utvärdering som genomfördes som postenkät till ett antal statistiskt representativt utvalda personer, nämligen 836 aktiva lekmän (267 kyrkorådsledamöter, 282 körmedlemmar och 287 frivilligarbetare), 400 kyrkomusiker och 403 präster, dvs inalles 1 639 personer. Av de tillfrågade kategorierna fick man svar från 73,1 resp 73,7 och 80,3 procent.

Till de svarande ställdes följande fyra frågor med svarsalternativ.

1 Har du hört eller sjungit denna psalm?
- Ja, många gånger
- Ja, någon gång
- Nej, aldrig

2 Tycker du att denna psalm skall ingå i en kommande psalmbok?
- Ja, både text och melodi
- Ja, men bara texten
- Ja, men bara melodin
- Har ingen åsikt
- Nej
- Kan ej svara

3 Vad tycker du om texten? Den är ...
- Bra
- Innehållsligt för tunn
- Språkligt bristfällig
- Svår att förstå
- Innehållsligt för tung
- Kan ej svara
- Den är enligt min uppfattning .....

4 Vad tycker du om melodin? Den är ...
- Bra
- Banal
- För tung
- Intetsägande
- Svårsjungen
- Kan ej svara
- Den är enligt min uppfattning .....

Beträffande läsepsalmer ställdes givetvis endast frågor som gällde texten.

Av analys som institutet gjort av materialet och som i sammandrag publicerats i "Smärre meddelanden 1983:3.4 från Religionssociologiska institutet" framgår bl a att väckelsesångerna blivit mycket positivt mottagna. Populariteten är störst bland lekmännen och prästerna medan kyrkomusikerna "är mer skeptiska". Förklaringen till sångernas popularitet kan delvis ligga i att de redan var förhållandevis väl kända sedan tidigare. Från innehållslig synpunkt förebärs knappast några invändningar. Kyrkomusikernas skepsis gäller oftast melodin.

Också bibelvisorna var mycket populära.

När det gäller helt nya texter och melodier förefaller det som om det mer är de nya melodierna än de nya texterna som berett de svarande svårigheter. Det finns sålunda en rad nya texter som fått positiv bedömning, medan däremot de nyskrivna melodier som fått en positiv bedömning är mer fåtaliga.

Utvärderingen har bildat underlag för kommitténs bedömning av vilka åtgärder som borde vidtas. Den visade bl a att vissa ändringar behövde göras. Framför allt har det gällt melodierna. Vissa av dem har därför bytts ut. Vidare gäller det vilka psalmer som bör utgå. Kommittén har dock härvidlag inte känt sig bunden av undersökningens utslag. Det finns exempel på texter — liksom på melodier — som enligt kommitténs mening är för värdefulla för att utmönstras trots ett lågt poängtal. Sambandet mellan god kännedom om psalmen och en positiv värdering av den är naturligt. Kommittén har för sin del gjort en detaljerad bedömning med ledning av synpunkterna i utvärderingen och tror även att de psalmer som tagits med trots låg värdering har en uppgift att fylla och kommer att sjungas sedan de blivit kända, t ex genom körerna.

De 26 psalmer ur Psalmer och visor 76 som *utgått* återfinns i *bilaga 6.1*.

6.2 Psalmer och visor 82

Till följd av den mycket knappa tid som stått till förfogande har ett enklare undersökningssätt fått tillgripas av kommittén för att få en bild av vilka psalmer ur Psalmer och visor 82 som bör tas upp i psalmboksförslaget än det som användes beträffande Psalmer och visor 76. Kommittén har ett allmänt intryck av att Psalmer och visor 82 på många sätt fått ett än mer positivt mottagande än Psalmer och visor 76. Detta intryck har kommittén fått inte minst genom sin informations- och kontaktverksamhet. Som underlag för en bedömning av vad som kan bevaras och vad som måste utgå räcker emellertid inte detta. Kommittén har därför gått tillväga så att ett enkelt frågeformulär tillställdes 58 församlingar, utvalda genom domkapitlen, 13 liturgiska arbetsgrupper på stiftsplanet samt Svenska kyrkans personalförbund och Kyrkomusikernas Riksförbund. Enkäten omfattade samtliga sånger som ingår i Psalmer och visor 82.

Frågan löd:

Vill ni att denna psalm tas med i den slutgiltiga psalmboken?
— Ja
— Nej
— Ingen åsikt

Svar inkom från 43 församlingar och 8 liturgiska arbetsgrupper samt från Svenska kyrkans personalförbund och Kyrkomusikernas Riksförbund. Av svaren framgick att man på många håll lagt ned ett betydande arbete för att ge ett så välgrundat omdöme som möjligt om psalmerna.

Av psalmerna med nummer 751—851 placerade sig följande femton högst på listan (här utesluts psaltarpsalmerna, psalmerna på främmande språk, bibelvisorna och läsepsalmerna):

SOU-nr	*PoV nr*	
1	(751)	Gud, får Gud, vi lovar dig
388	(775)	I Jesu Kristi namn vi ber
172	(837)	De skall gå till den heliga staden
173	(794)	Din frid skall aldrig vika
486	(786)	Var hälsad, Herrens Moder
389	(776)	Upp ur vida, djupa vatten
31	(754B)	Låt oss glada och i tro (mel J Antes)
23	(836)	Tack, Gode Gud, för allt som finns
205	(820)	Vila i din väntan
308	(842)	När jag lever har jag dig
192	(800)	Nu sjunker bullret
62	(761)	Än finns det en värld
236	(815)	Guds kända har vatten tillfyllest
426	(767)	Herren, vår Gud, har rest sin tron
68	(769)	Jag tror på Gud som med sitt ord

Kommittén har låtit 28 psalmer ur Psalmer och visor 82 utgå, se *bilaga 6.2.*

Trots att vissa psalmer fått svagt stöd i den genomförda undersökningen har kommittén ändå upptagit några av dem i psalmboksförslaget. Motiveringar återfinns i betänkandets kommentardel, SOU 1985:18.

I Psalmer och visor 82 ingick några psalmer på främmande språk (nr 874—894). Uppslaget kom närmast från det norska psalmboksförslaget 1981, i vilket hade införts psalmer på danska och svenska. I Psalmer och visor 82 infördes psalmer på danska, finska och norska samt några spirituals på engelska.

Särskilda utskottet vid 1982 års kyrkomöte uttalade stark tveksamhet mot de sistnämnda. Gentemot de nordiska psalmerna ställde man sig inte avvisande, men förhöll sig något avvaktande:

> i den mån psalmer på norska och danska skall ingå i en kommande psalmbok /— — —/ om överhuvudtaget några utländska psalmer på originalspråk skall ingå /— — —/.

Beträffande de *norska* och *danska* psalmerna har kommitténs överväganden lett till att de föreslås ingå under respektive huvudrubrik i psalmboken. De upptas alltså inte under en särskild rubrik såsom "Psalmer på främmande språk" eller dylikt. Kommittén ser det som ett uttryck för en växande samhörighet mellan de nordiska kyrkorna och som ett led i det pågående utbytet av psalm och kristen sång. Den utvärdering som gjordes av Psalmer och visor 82 ger ett förhållandevis "neutralt" utslag. Rösterna fördelar sig ganska jämnt mellan svarsalternativen "ja", "nej" och "ingen åsikt". Ett något starkare stöd ges åt psalmerna 343 Herre Gud, dit dyre navn og ære och 361 Jesus, det eneste, helligste än åt de övriga danska och norska psalmerna. Kommitténs förslag att danska och norska psalmer skall ingå i den nya psalmboken sker i medvetande om att en ny tradition införts genom dessa psalmer och att det alltid tar tid att anpassa sig till en sådan. Mot den bakgrunden bedömer kommittén utvärderingens utfall som i stort positivt.

Beträffande de *finska* psalmerna har kommittén haft kontakt med Förbundet för finskt församlingsarbete i Sverige i syfte att utöka antalet. Detta skedde bl a efter ett påpekande från 1982 års kyrkomöte. Frågan om de finska psalmerna har emellertid kommit i ett annat läge genom 1984 års kyrkomötes beslut om följande kyrkliga kungörelse:

> Med stöd av 7 § 3 i lagen (1982:942) om Svenska kyrkan föreskriver kyrkomötet följande:
>
> Inom Finlands evangelisk-lutherska kyrka gällande gudstjänstordningar och psalmbok på finska får användas vid finskspråkiga gudstjänster inom Svenska kyrkan.

Efter överenskommelse med Förbundet för finskt församlingsarbete i Sverige kommer kommittén att medverka till att ett separat häfte utges med parallella texter på finska och svenska för bruk vid vissa förrättningar etc. I psalmboksförslaget har dessutom upptagits två av de svenska texterna bland de finska psalmerna ur Psalmer och visor 82, nämligen 370 Grip mig, du helige Ande samt 433, Giv mig ej glans, ej guld, ej prakt.

Kommittén har slutligen placerat de *spirituals* som fanns i Psalmer och visor 82 i supplementet.

6.3 Åtgärder med anledning av 1982 års kyrkomötes beslut beträffande Psalmer och visor del 2

Förslaget till Psalmer och visor del 2 (SOU 1981:51) behandlades av andra särskilda utskottet vid kyrkomötet 1982. Kyrkomötet beslöt — med undantag för vad som nedan nämns under 6.5.3 om psaltarpsalmerna — i enlighet med utskottets förslag.

Utskottet tillstyrkte dels att ett större antal psalmer medtogs oförändrade, dels att ett mindre antal psalmer antogs efter vissa angivna ändringar, dels att ett mindre antal psalmer hänsköts till kommittén för att efter enklare justering ingå i psalmbokstillägget, dels att vissa nummer skulle utgå.

Därutöver föreslog utskottet att vissa nummer skulle hänskjutas till kommittén för att efter bearbetning av texten och/eller musiken ev kunna brukas i den reviderade psalmboken. Det gällde följande psalmer (numrering efter SOU 1981:51, nya numren inom parentes).

788 (432) Hör du rösten
Kyrkomötet: det är värdefullt med en psalm som tar upp Johannesgestalten. Texten bör dock bearbetas. 'Bättring' har i nya bibelöversättningen ersatts av 'omvändelse'. Detta bör också ändras i psalmen, som i övrigt även innehåller oklarheter vilka borde justeras. Melodi a bedöms som alltför svårtillgänglig. Melodi b är att föredra.
Kommittén: psalmen behålls oförändrad. Se även SOU-kommentar nr 432.

798 (491) De heliga i landet
Kyrkomötet: texten behöver bearbetas så att den blir mer lättillgänglig, i synnerhet gäller detta v 1-4. Uttryck som 'kyrieleis' och 'maranata' bör ersättas med ord som inte behöver förklaras.
Kommittén: texten justerad. Se även SOU-kommentar nr 491.

830 Frälsarkrans kastad
Kyrkomötet: motivet med arken är ett värdefullt tillskott. Texten bör dock bearbetas till större klarhet.
Kommittén: psalmen utgår.

811 Vem bryter brödet
Kyrkomötet: texten bör bearbetas, särskilt v 1:3 och v 3:4.
Kommittén: psalmen utgår.

815 (740) Allting vilar i ditt ögas djupa genomskinlighet
Kyrkomötet: melodin lättillgänglig men texten oklar vilket gör psalmens användbarhet starkt begränsad.
Kommitten: behålls oförändrad i supplementdelen. Se även SOU-kommentar nr 740.

829 (568) Famn som bär mig i dag
Kyrkomötet: musiken upplevs i sin enkelhet som kongenial med texten. V 3:3 bör dock bearbetas. 'Förnekar' bör eventuellt utbytas mot 'sviker', t ex 'också om jag sviker dig'.
Kommittén: behålls oförändrad. Upphovsrättsinnehavaren medger ej ändring. Se även SOU-kommentar nr 568.

867 (630) Trofaste Gud, som livet i oss tänder
Kyrkomötet: texten bör bearbetas i v 4:3. Kanske kan uttrycket 'våra kära' ersättas av 'dina trogna'.
Kommittén: ny bearbetning i 4:3—4 föreligger. Se nr 630.

Vidare hänvisades vissa psalmer, föreslagna i motioner, till kommittén för bearbetning för att eventuellt ingå i den kommande psalmboken. Det gällde följande texter: "När till Jordan vår Herre drog", "Dopets flod", "Brudgummen lär snart kalla", "Så tvår sig en dag i nattens källa" samt "Uppstånden är Kristus".

Kommittén har tagit del av bearbetningar till vissa av de nämnda texterna men inte funnit skäl att ta in någon av dem i psalmboksförslaget.

6.4 Revisionen av musiken i Psalmer och visor 76 och 82

Beträffande bearbetningen av Psalmer och visor 76 och 82 har den föregående framställningen främst berört texterna. När det gäller bearbetningen av musiken skulle en motsvarande framställning bli så pass tekniskt komplicerad och utrymmeskrävande att vi i detta avseende hänvisar till kommentaren till de olika melodierna i volym 3, SOU 1985:18, där utförliga motiveringar ges.

Allmänt kan här nämnas att bearbetningen av musiken i Psalmer och visor i flera avseenden måste följa annorlunda principer än bearbetningen av 1939 års koralbok. Från den senare skiljer sig nämligen Psalmer och visor markant på flera sätt. Sålunda är andelen nykomponerad musik vida större i Psalmer och visor. Bland de melodier som föreslås bevarade i Psalmer och visor 76 — sammanlagt 113 melodier, bibelvisorna oräknade — är 46 nykomponerade (som nykomponerade räknas då alla som tillkommit efter 1960). Bland de bevarade melodierna i Psalmer och visor 82 — 120 stycken, inklusive psaltarpsalmerna — är inte mindre än 56 nykomponerade.

I fråga om stilistisk bredd skiljer sig alltså det bevarade materialet från Psalmer och visor från det ur 1939 års koralbok. Gränserna har också vidgats bakåt i tiden till gregoriansk sång men framför allt framåt mot nya genrer, såsom rytmisk andlig visa, psaltarpsalmer med församlingsomkväde och bibelvisor. Vidare har gränserna vidgats internationellt: mest påfallande är det rika inslaget av anglosaxiska melodier, 33 stycken; av andra icke nordiska eller tyska bidrag kan nämnas 8 spirituals, 7 franska och 4 holländska melodier samt en melodi från vardera Italien, Israel och Filippinerna. Antalet folkmelodier från olika håll är också betydande: av sammanlagt 17 stycken kommer 6 från Storbritannien, 5 från Sverige och 3 från vardera Norge och Frankrike.

Ett bestämt motstånd har under prövotiden dessvärre rests mot de mera markerat moderna melodierna. Vi har visserligen behållit många av dem i vårt förslag, trots den negativa bedömningen i de båda attitydundersökningarna, i den förhoppningen att de i längden skall bli accepterade. Men i flera fall har undersökningarnas negativa utfall varit så entydigt att vi tvingats utesluta vissa sådana melodier tillsammans med deras texter eller ersätta dem med mera traditionella. Också melodierna från tredje världen har haft svårt att vinna insteg i församlingssången; av de fem melodierna från denna genre i Psalmer och visor 82 har vi endast ansett oss kunna bevara två.

Det säger sig självt att den stilistiska bredden i Psalmer och visor-materialet måste avspegla sig i sådana avseenden som melodiernas harmonisering, notation m m. De principer vi har hävdat redan i fråga om materialet ur 1939 års koralbok och som går ut på att bryta med dess strikta uniformering och i stället ta vara på melodiernas individuella, tidshistoriska och genremässiga egenart — se under 5.2.3 och 5.2.5 — gäller i än högre grad om materialet från Psalmer och visor. Sålunda har de olika tonsättarnas harmoniseringar i regel bevarats intakta, liksom även vissa individuella drag i fråga om notation m m. Ingen enhetlighet råder i fråga om bruket av balkar, resp flaggor vid åttondels- och sextondelsnoter: här har tonsättarnas principer fått gälla, liksom i andra fall genremässiga sedvänjor. Det bör särskilt framhållas att bruket av balkar även vid syllabisk text — varemot vissa invändningar restes vid 1975 års kyrkomöte — ofta innebär att melodierna blir mera lättlästa.

I den rytmiska andliga visan förses melodierna enligt allmänt vedertaget bruk med s k ackord- eller gitarranalys. I en del fall ges därvid i ackompanjemangsdelen inget utskrivet förslag till beledsagning: ett enkelt ackompanjemang kan lätt utföras på gitarr eller tangentinstrument med ledning av ackordsymbolerna, vars innebörd numera får anses vara allmänt känd; en utskriven sats kunde nämligen lätt uppfattas som bindande och därigenom verka hämmande på den fria improvisation som är ett konstitutivt drag i musicerandet inom denna genre.

På mångas önskan har ackordanalys även satts ut vid vissa melodier av annat slag, såsom folkvisor och liknande. I de fall då analysen innebär en förenkling gentemot det i koralboken givna ackompanjemanget och sålunda inte kan brukas tillsammans med det senare, har detta angivits med en asterisk (*) vid ackordanalysens början (se t ex nr 309 och 442).

Gitarrackompanjemang är inte ovanligt vid sång ur Psalmer och visor. Enligt Religionssociologiska institutets förut nämnda enkät 1980/81 förekom sådant i 18 procent av församlingarna, medan ackompanjemang på piano/cembalo förekom i 17 procent.

Principen att varje text bör ha sin egen melodi har alltjämt varit vägledande vid den musikaliska bearbetningen. Endast få undantag har gjorts. I Psalmer och visor 76 har vi medvetet anbringat samma melodi till två relativt sällan brukade psalmer, 354 och 725, medan 443 och 468 har fått en melodi ur 1939 års koralbok. Vidare har 397 självfallet tilldelats den melodi som texten bygger på (1939:45). Frånsett dessa fyra undantag har varje bevarad text ur Psalmer och visor 76 sin egen melodi.

I Psalmer och visor 82 har något flera undantag gjorts, framför allt i fråga om psalmer för kyrkliga handlingar, dop, vigsel och begravning, där man rimligen måste ta hänsyn till att dessa förrättningar ofta besöks av kyrk-ovana människor. De psalmer det här gäller är 68, 84, 173, 388, 445 och 493. Därutöver har 62 och 426 skrivits till sina resp melodier ur 1939 års koralbok, vilka de naturligt nog har fått behålla. Slutligen har samma melodi tilldelats två psalmer i fallen 23 och 331, medan 308 och 310 har fått melodier ur 1939 års koralbok — i dessa fall rör det sig om texter som parvis tillhör samma kategori — varjämte 572 har fått en alternativ melodi ur 1939 års koralbok. Frånsett förrättningspsalmerna,

där vi alltså i sex fall har ansett oss böra avvika från principen en text — en melodi, rör det sig även här om fyra undantag från principen.

6.5 Psaltarpsalmer och andra sånger ur bibeln

6.5.1 Bakgrunden

> Det gäller nu ingenting mindre än att officiellt och på bred front introducera *Psaltaren* i svenskt gudstjänstliv *som sångtext även för församlingen, dvs som en med psalmbokens psalmer jämställd sångform.*

Så skrev vi i vårt betänkande 1981, vari vi framlade det första resultatet av vårt arbete med Psaltaren som församlingssång. 1975 hade vi begärt och fått kyrkomötets och regeringens uppdrag att inleda detta arbete.

Detta var något helt nytt i den svenska psalmbokens historia. Aldrig tidigare hade Psaltaren upptagits som församlingssång. Vi räknar då inte med de rimmade, metriska psaltarparafraser som först utbildades i den reformerta kyrkans stränga atmosfär, där ursprungligen endast psalmer byggda på Psaltaren fick sjungas i gudstjänsten. Många sådana finns också i Den svenska psalmboken, t ex i 1937 års psalmbok nr 5 (i vårt förslag 8), 8 (4), 11 (6) och 14. Men vad det nu gällde var Psaltaren själv, sådan den står i bibeln.

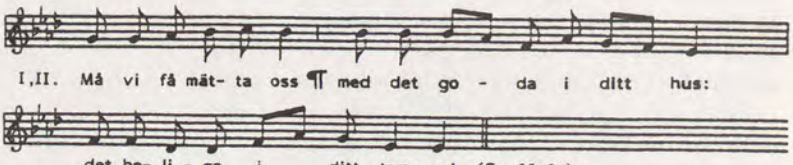
Psaltaren har visserligen sjungits på många sätt i gudstjänsten men praktiskt taget aldrig av församlingen, utom kanske i judisk och tidig kristen gudstjänst. Psaltaren var ju det judiska folkets psalmbok, vars 150 psalmer förelåg färdiga omkring 200 år före Kristus men vars äldsta delar diktades redan 800 år tidigare. Psaltaren sjöngs både i tempelgudstjänsten (så länge templet fanns) och i synagogans gudstjänst. Templets larmande musik med körer och många instrument är helt försvunnen — möjligen återstår vissa minnen därav i de gåtfulla och svårtydda anvisningar som ofta inleder psaltarpsalmerna (se t ex Ps 5, 6, 121 och de kommentarer som ges härtill i *Fem bibelböcker* och *Nio bibelböcker* 1979, resp 1984). Den stillsammare sången i synagogan bör däremot ha liknat den gregorianska tidegärdspsalmodin i notexemplet på s 182, vilken har utvecklats ur det judiska sättet att sjunga Psaltaren. Både i synagogan och i kretsen kring Jesus, liksom ännu i de första kristna århundradenas gudstjänst kan församlingen ha deltagit med korta inpass mellan psaltarverserna, som reciterades av en försångare. Vissa formdrag i psalmerna, t ex i Ps 136, kan vara spår av en sådan praxis.

Men snart nog övertogs psaltarsången av den skolade kören, både i mässan och tidegärden. Alltjämt behöll dock Psaltaren sin ställning som kyrkans enda psalmbok, även i Sverige; undantag är tidegärdens hymner, sådana som i vårt förslag nr 185, och nydiktningar som påsksekvensen med dess inslag av folklig sång i skottversen, i vårt förslag nr 469.

Inte förrän efter reformationen i början av 1500-talet började vi så småningom ersätta allt fler av psaltarmomenten i mässan med evangeliska kyrkovisor. Dessa kyrkovisor, som vi egentligen felaktigt kallar psalmer, var visserligen ibland psaltarparafraser, men Psaltaren själv försvann som sångtext ur den svenska gudstjänsten från och med förra

hälften av 1600-talet. Den återkom inte förrän ca 300 år senare och då framför allt i två former: den gregorianska tidegärdssången, introducerad på 1920-talet, och de gammalkyrkliga introitus i 1942 års mässbok. I båda fallen var det fråga om ett återupptagande av förreformatoriska sångformer, nu visserligen till svensk text (förut hade de ju sjungits på latin) men alltjämt för svåra för en vanlig församling. Till och med den enklaste formen, tidegärdspsalmodin i notexemplet nedan, kan knappast utföras tillfredsställande utanför kommuniteter och andra väl samövade grupper.

Antifon

Ps 23

II. Han för mig till vatten 'där jag 'finner ro * han veder'kvicker 'min själ;
I. Han leder mig på 'rätta 'vägar * 'för sitt 'namns skull.
II. Om jag ock vandrar i 'dödsskug'gans dal * fruktar 'jag in'tet ont.
I. Ty 'du är 'med mig * din käpp och 'stav, de 'trösta mig.
II. Du bereder 'för mig 'ett bord * i mina 'ovänners 'åsyn;
I. Du smörjer mitt 'huvud med 'olja. * och låter min bägare 'flöda 'över.
II. Godhet allenast och 'nåd skola 'följa mig * i alla 'mina 'livsdagar.
I. Och jag skall åter få 'bo i 'Herrens hus * e'vinner'ligen.
II. ⌈Åra⌉ vare 'Fadern och 'Sonen * och den 'Helige 'Ande.
I. ⌈Såsom⌉ det var av begynnelsen, nu 'är och skall 'vara * från evighet till 'evighet. 'Amen.
Ant. Må vi få mätta oss med det goda i ditt hus; det heliga i ditt tempel.

Tidegärdens psalmodi, ur Det svenska antifonalet del 1. Psaltarpsalmen reciteras på den givna melodiformeln med ledning av de i texten införda tecknen. Psalmen omges av en antifon med text från annat håll.

I England utvecklades efter reformationen en säregen form av psaltarrecitation, kallad "Anglican chant". Den uppkom ur bruket att omge den gregorianska psalmodin med en körsats, där själva melodin låg i tenorstämman. Efterhand började man komponera helt fria recitationsformler för kör, utan förbindelse med den gregorianska psalmodin. En typisk representant för denna kompositionsform, som fortlevat ända till våra dagar, visar notexemplet på s 183. Även denna form av psaltarsång är emellertid i princip en uppgift för den flerstämmigt sjungande kören, även om församlingarna ibland försöker sjunga med trots melodiernas höga (sopran)lägen.

John Goss (1800-1880)
Textapplicering: Anders Lindström

Anglican chant. Psalmen utförs här av två halvkörer: vers 1 av kör I, vers 2 av kör II etc. Ingen antifon förekommer.

Så förblev psaltarsången i stort sett ett exklusivt fält, förbehållet den skolade kören. Tillfälliga, men inga varaktiga framgångar vanns väl av diverse försök att komponera psaltarpsalmerna för växelsång mellan präst och församling, ofta med en stående melodi till det avslutande Ära vare Fadern... Hit hör högmässans s k inledningsantifonier, som komponerades efter tyska förebilder och som var i bruk hos oss under tiden närmast före 1942 års mässbok — en av dem, för julottan, finns ännu kvar i den svenska mässboken del 2.

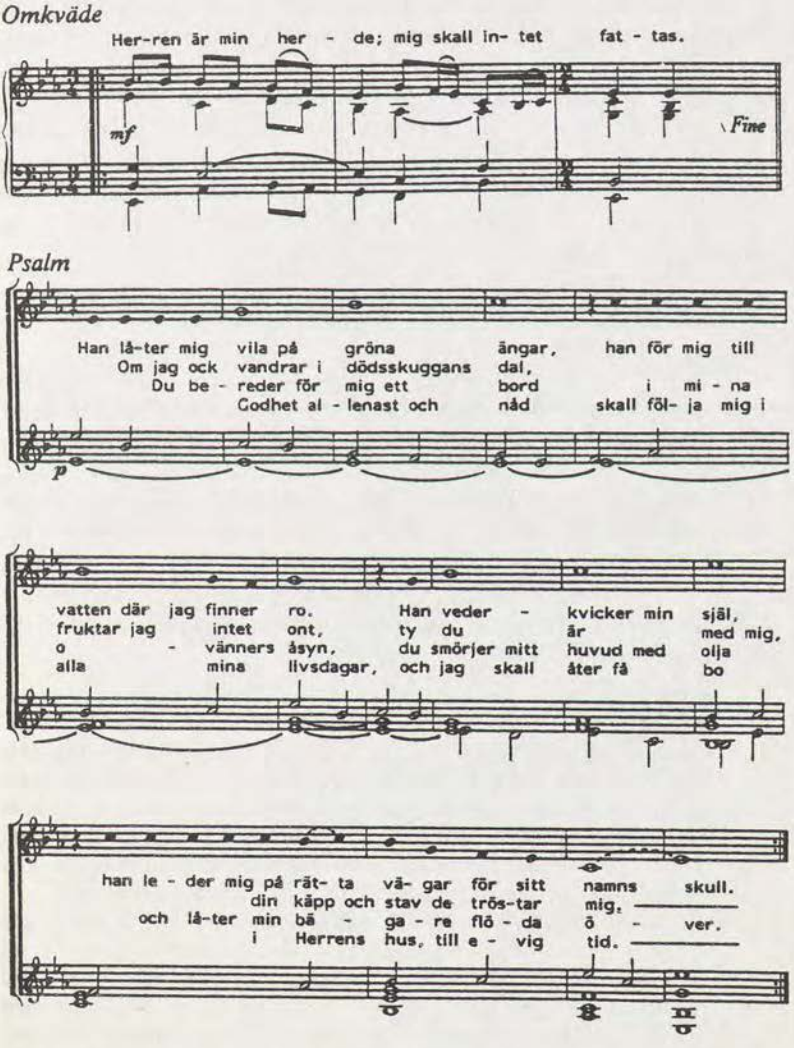
Man har också sökt omvandla den medeltida antifonala psaltarsången, som försiggick i växling mellan två körhälfter, till en växelsång mellan försångare eller kör och församling, vilken sjunger en kort, likaledes gregoriansk, antifon mellan verserna. Detta sångsätt lanserades först i Evert Palmers *Alternativt aftonsångsritual* 1956 och vidareförd es i David Lindquists förslag till *Alternativt aftonsångsritual* 1965. Det har sedermera delvis upptagits i Laurentius Petri-sällskapets reviderade utgåvor av Det svenska antifonalet, Veckans laudes, middagsböner och completorier 1973-75. Här har man otvivelaktigt funnit en framkomlig väg, men försöken hämmas fortfarande av svårigheten att anpassa den svenska texten till de ur latinet framvuxna gregorianska psalmodiformlerna. Detsamma gäller den samling psaltarpsalmer till gregorianska melodier som framlagts av Ragnar Holte med titeln *35 Psaltarsånger*, 1983.

En avgörande vändpunkt kom emellertid för ca 30 år sedan i Frankrike, där jesuitpatern Joseph Gelineau utformade ett eget system av psalmodiformler, inte så olikt Anglican chant men inrättat så att det passade det franska språket i den psaltaröversättning som förelåg i den s k Jerusalemsbibeln. I denna översättning hade Psaltaren återgetts vad man menade var dess ursprungliga rytmiska struktur, med vanligen tre, mindre ofta två eller fyra betoningar i varje versrad och en strofbyggnad med oftast 4-radiga strofer. Om riktigheten av denna uppfattning är forskningen dock inte enig; den behandlas också ganska snävt i 1971 års bibelkommittés betänkande *Att översätta Gamla testamentet* 1974. Det gelineauska systemet är emellertid mycket lätthanterligt, och psalmodieringen sker med ledning av de med fetstil i texten angivna betoningarna. I allmänhet förutsätts psalmodieringen utföras av försångare eller kör, medan församlingen tilldelas ett kort omkväde, komponerat i anslutning till — och i samma tonart som — respektive psalmodiformel. De första psalmerna publicerades 1953 och tio år senare förelåg en fullständig musikutgåva till hela Psaltaren med omkväden komponerade av ett stort antal tonsättare, inte minst av Gelineau själv.

Den gelineauska psalmodin har fått en mycket stor spridning över hela världen, inte bara på katolskt utan även på anglikanskt och reformert område. Också andra tonsättare har bidragit med egna, liknande psalmodisystem, så t ex Anders Ekenberg i Sverige med samlingen *Ge mig svar* 1971. På flera språk föreligger fullständiga serier av tonsättningar till alla de 150 psaltarpsalmerna, och psaltarpsalmer med församlingsomkväde börjar också sporadiskt dyka upp i vanliga psalmböcker.

Det gelineauska systemet har dock kritiserats på grund av vissa musikaliska svagheter. Dessa hänger samman med att man i både katolska

och andra kyrkor har ett fastställt urval av psaltaravsnitt, som skall sättas in på olika ställen i gudstjänsten och förses med olika omkväden allt efter kyrkoårets växlingar. Man måste då laborera med fasta psalmodiformler för själva psaltartexten, vilka skall kunna passas ihop med växlande omkväden. Detta leder lätt till en omusikalisk mekanik som kan verka tröttande i längden. En typisk och mycket spridd psaltartonsättning av Gelineau visar notexemplet nedan, vartill omkvädet är komponerat av en annan tonsättare, J Samson (notexemplet är tillrättalagt efter svensk utförandepraxis; i originalet börjar psalmrecitationen med vers 1, Herren är min herde..., därför att omkvädet skall kunna bytas ut mot andra omkväden med andra texter!).

Psalmodi enligt Gelineau 1953. Omkvädet är komponerat av J Samson samma år. Svensk textunderläggning: Harald Göransson.

Märk hur både omkväde och psalmrecitation bildar var för sig slutna enheter, som inte osökt leder över i varandra. Tonalt rör sig båda i stort sett inom en stillastående Ess-dur-treklang, och båda slutar på grundtonen ess, vilket inte ger någon impuls att fortsätta med nästa avsnitt. I de nya svenska psaltarförtoningarna har vi tvärtom sökt gestalta övergången mellan speciellt psalmrecitationen och omkvädet på ett sådant sätt att församlingen liksom "kastas in" i omkvädet (med ungefär samma känsla som då en tävlingssimmare vid starten tar överbalansen och måste tjuvstarta!). Gelineau har dock förklarat sig medveten om denna svaghet och även — liksom hos oss Anders Ekenberg — sökt forma psalmodi och omkväde till ett musikaliskt helt.

Ett annat psalmodisystem som har visat sig högst användbart till svensk text utformades av norrmannen Egil Hovland vid slutet av 1960-talet. Utgångspunkten var en tonsättning av introitustexten Kristus är sannerligen uppstånden, ingående i Hovlands Uppståndelsemässa som skrevs för Uppsala domkyrka 1968. Den svenska kyrkohandbokskommittén beställde av Hovland flera introitus i samma stil, vilka efter prövning i den liturgiska försöksversamheten från 1971 upptogs i gudstjänstordningen 1976. Dessa kompositioner blev omedelbart mycket sjungna och spridda — även den frikyrkliga sångboken Herren lever upptog flera av dem.

6.5.2 Kommitténs arbete med psaltarpsalmerna

Kommittén har genom sin arbetgrupp för denna genre — Harald Göransson med experten Anders Ekenberg — noggrant följt den här i korthet beskrivna utvecklingen och efter studiebesök i en rad länder, deltagande i internationella symposier och praktiska prov här hemma sökt bilda sig en uppfattning om hur psaltarsången lämpligen borde utformas hos oss. Vi har kommit till den övertygelsen dels att det bör bli fråga om nykomposition, dels att det kontinentala "byggkloss"-systemet med fasta recitationsformler och utbytbara omkväden bör undvikas. I stället bör man, som det heter i Göransson-Ekenbergs första upprop till tonsättarna i februari 1978,

> betrakta psaltarpsalmen som en *helhet*, precis som en psalm ur psalmboken. Ps 23, Herren är min herde, sjungs alltid med samma omkväde (= vers 1) i sammanhang där den passar, t ex på söndagen efter Nyår, på 2 sönd efter Påsk eller vid vigsel och jordfästning. Den har då helt andra utsikter att bli församlingens egendom än om lösryckta bitar ur psalmen med ständigt nya omkväden skulle passas in här och var under kyrkoåret. (Detta hindrar dock inte att man i olika sammanhang kan använda olika tonsättningar, t ex en i högmässan, en annan i ungdomsarbetet etc.)
>
> I stället blir det möjligt att *genomkomponera* psalmen och dess omkväde till en levande musikalisk helhet. Denna frihet skall dock inte utnyttjas till övermått: oftast är det lämpligt att ändå ge recitationen en viss formelartad karaktär. I alla händelser bör man se till att recitationen alltid slutar med en karakteristisk, likblivande formel, som kan fungera som en lätt igenkännlig signal till församlingen att falla in med omkvädet (vi har här präglat uttrycket "avstamp"...). /— — —/
>
> Psalmens verser sjungs alltså av försångare eller kör, medan omkvädet

> — insatt efter var eller varannan vers — sjungs av församlingen. Om psaltarverserna tänks för körsång, bör denna i princip vara unison. I omkvädet kan man däremot gärna tänka sig diskantstämmor, flerstämmig körsats ev med instrument — dock ad libitum!

Till detta rundbrev fogades några nyligen utförda psaltartonsättningar som prov. Uppropet fick genast ett starkt gensvar och nya psaltartonsättningar tillkom i rask takt.

En stor betydelse fick en fyradagars samling i Tällberg i februari 1979, som sammanförde ett antal tonsättare med bibelkommissionens översättningsenhet för Gamla testamentet till gemensamt studium och musicerande.

Som textunderlag användes i regel den nyöversättning av 21 psaltarpsalmer som den nämnda översättningsenheten tidigare verkställt i nära samarbete med psalmkommitténs arbetsgrupp och som då förelåg i manus (den trycktes 1979 i *Fem bibelböcker*). I den mån andra psaltarpsalmer upptogs användes 1917 års översättning efter vissa retuscher, såsom genomgående bruk av verbens singularformer. Psaltaren 23 komponerades i dubbla textversioner, vilket snarast fick ses som ett tonsättarnas diskussionsinlägg i översättningsfrågan (dessutom vägrade en av tonsättarna att ta med raden "i mina ovänners åsyn", vilken även kyrkohandbokskommittén hade uteslutit i sina ritualförslag till kyrkliga handlingar med hänvisning till ett yttrande av professor Bertil Albrektson att dessa ord i verkligheten vore uttryck för hat och hämndlystnad (Ps 23 föreligger därför även på den punkten i två versioner). Texterna till omkvädena hämtades ofta ur resp psalm men ibland från annat håll.

Även upptogs två av de nytestamentliga s k cantica, Simeons och Marias lovsånger, vilka brukar hänföras till samma kategori som psaltarpsalmerna då de har samma poetiska form.

Så kunde vi i vårt betänkande för 1982 års kyrkomöte framlägga en psaltarsamling om 30 nummer, varav två nytestamentliga cantica. Beträffande utförandet rekommenderade betänkandet att

> omkvädet allra först presenteras för församlingen, som omedelbart upprepar det. Så vidtar psalmrecitationen som interfolieras av omkvädet, insatt efter var eller varannan vers. Observera att sådana utsmyckningar som diskantstämmor och flerstämmiga körsatser är ad libitum — som regel är psaltarpsalmerna utförbara på allra enklaste sätt: av försångare och församling, med eller utan ackompanjemang. Det bör kanske påpekas att man vid psaltarsång mellan högmässans gammaltestamentliga läsning och episteln bör vara ganska återhållsam med de musikaliska resurserna, eftersom det här är psaltarpsalmens uppgift att bilda en meditativ brygga mellan läsningarna. /— — —/ I andra funktioner kan det musikaliska utförandet vara rikare.

Om användningen hette det i betänkandet:

> Den nya gudstjänstordningen av 1976 talar om psaltarsång framför allt i huvudgudstjänsten, mellan den gammaltestamentliga läsningen och episteln. /— — —/ Även i kyrkohandbokskommitténs förslag till ritual för vigsel och begravningsgudstjänst ges anvisningar om psaltarsång. Men psaltarpsalmen kan också fungera i andra sammanhang och på andra sätt,

t ex helt enkelt som en ersättning för en psalm ur psalmboken i de många funktioner en sådan kan ha. Den kan också förekomma som ett mera självständigt inslag, kanske på körhymnens plats i huvudgudstjänsten, /— — —/ vid en församlingsafton, vid ungdomsarbete, konfirmationsläsning osv.

6.5.3 1982 års kyrkomötes behandling av psaltarpsalmerna

Kyrkomötet 1982 mottog psaltarpsalmerna med en viss skepsis. I en motion (nr 84) yrkades t o m på att kommitténs psaltarförslag skulle avvisas och kommittén få i uppdrag att inkomma med nya förslag på detta område. Motionärerna menade att psaltartonsättningarna i allmänhet vore för svåra för en vanlig församling och att de inte finge överstiga svårighetsgraden hos övriga psalmer i psalmboken. Andra särskilda utskottet instämde i stort sett i dessa synpunkter, men nöjde sig med att "av praktiska, pedagogiska skäl" — dock på rätt oklara grunder, som det skulle visa sig — endast föreslå 18 av betänkandets 30 nummer till införande i Psalmer och visor 82 samt därutöver en motionsvägen föreslagen psalm (Psalmer och visor 82 nr 872).

Kyrkomötet följde utskottets förslag. Efter ett säryrkande i plenum av Claes Gunnarsson med åtföljande omröstning upptogs dock med knapp majoritet ytterligare tre nummer, nämligen i Psalmer och visor 82 nr 854, 860 och 873, i vårt förslag nr 647, 654 och 685.

De farhågor som uttrycktes i motion 84 och i utskottets skrivning besannades emellertid inte. Psaltarpsalmerna tillvann sig genast en mycket stor uppskattning, och i 1983 års enkät hör de till de nummer i Psalmer och visor 82 som fått de högsta poängtalen — det gäller också om åtminstone två av de nummer som infördes efter säryrkandet!

Om det fortsatta arbetet med psaltarpsalmerna se under 7.3.

7 Den nya psalmboken. Disposition och innehåll

Av kapitel 5 och 6 framgår att psalmboksförslaget innehåller text och musik ur 1937 års psalmbok samt ur Psalmer och visor 76 och 82. I vissa fall har bearbetningar skett. Därutöver föreslås ytterligare material. Ett antal helt nya psalmer har tagits upp, liksom liturgiska sånger och läsepsalmer. Från Sampsalm har ett antal sånger från frikyrkor och väckelserörelser tagits upp som tidigare inte ingått i psalmboken eller de båda tilläggen. Vidare föreslår vi ett supplement till psalmboken. Detta kommenteras närmare i det följande.

7.1 Nytillkomna psalmer

Kommittén har även efter utgivandet av Psalmer och visor 82 fortsatt arbetet med ny psalm. Ett femtiotal nyare psalmböcker och psalmbokstillägg från olika länder och kyrkor har genomgåtts. Därur har ca 165 utvalts för närmare bedömning i arbetsgruppen för ny psalm, varav ca 40 har förelagts olika författare för översättning. Urvalet har härvid skett från utgångspunkten att vissa bristområden måste tillgodoses. De översättningar som sålunda inkommit har — många gånger efter ytterligare bearbetning — förelagts kommittén för beslut.

Vi har också känt det angeläget att uppmärksamma den fortsatta psalmdiktningen i vårt eget land och även uppmuntra till nyproduktion av inhemsk psalm.

Bland de psalmer som kompletterar bristområden märks en välkommen konfirmationspsalm, 414 Du kallar oss till kyrkan, en Maria-psalm, 487 Alla källor springer fram, tre psalmer om fred och rättvisa, 600 Det kan vi göra för rätt och för fred, 602 Folken på jorden och 747 Gud hör ett rop ur djupen. Vidare två missionspsalmer, 425 Hav och stränder din allmakt formar, 731 Var inte rädd, ty jag går alltid före, två offertoriepsalmer (varav Psalmer och visor endast upptar en enda), nämligen 401 Så som du bjöd vi kommer nu och 616 Vi är ett folk på vandring, samt en nattvardspsalm, 402 Brödet är ett, brutet för alla.

Den viktiga avdelningen barnpsalmer har utökats med nio nummer ur Kyrkovisor (för barn), en från betänkandet SOU 1975:3, 618 Tistlar, törne, ökensand, och fem nyskrivna, 346 Gud bor i ett ljus, 451 Dig vi lovsjunger, ärar, 449 Han gick den svåra vägen — en passionspsalm för barn — 360 Det gungar så fint och 518 Jag är hos dej, min Gud, varav de båda sistnämnda är psalmer för de allra minsta.

Som viktiga nytillskott vill vi också räkna några över stora delar av den kristna världen kända psalmer som hittills inte uppmärksammats hos oss, nämligen 151 Denna dag stod Kristus opp, 231 Oändlig nåd mig Herren gav, 436 Herdar som på fälten vaktat, 475 Kom med glädje och med sång och 732 Kom Jesus, kom Immanuel. Hit kan även föras översättningen av Nicolais berömda "Wachet auf", 634 Väktarns rop i natten skallar.

Av de sammanlagt 54 nytillkomna psalmerna är 16 nyskrivna svenska originaltexter; lika många är de nykomponerade svenska melodierna. Av övriga nytillskott är de flesta översättningar från andra språk, därav bl a åtta från anglosaxiska länder, två från Norge, 414 Du kallar oss till kyrkan och 487 Alla källor springer fram i glädje, en psalm från Sydamerika, 332 Änglarna sjunger i himlen, och en från Afrika, 744 Thuma mina. Av folkmelodier har tillkommit tre dalakoraler, 401 Så som du bjöd vi kommer nu, 631 Så kort var den fröjd som i världen jag fann och 635 Med himlen det blir som för tio jungfrur.

De nytillkomna psalmerna har alla egna melodier utom tre; av dessa är 488 På tröskeln till Marias hem skriven till 501, medan 531 I Guds tystnad får jag vara och 630 Trofaste Gud, som livet i oss tänder, har fått melodier ur 1939 års koralbok resp Psalmer och visor.

Beträffande många av dessa texter och melodier hänvisas till kommentardelen SOU 1985:18.

De nu nytillkomna psalmerna är förtecknade i *bilaga 7.1*.

Under denna punkt har endast behandlats de nya psalmer, sammanlagt 54 nummer, som tillkommit genom kommitténs eget arbete efter 1982; beträffande nytillskotten från Sampsalm hänvisas till avsnitt 7.5. Inte har här heller berörts de speciella genrer som representeras av psaltarpsalmer samt bibelvisor och kanonsånger, vilka behandlas under avsnitt 7.3, resp 7.6.1.

Medräknas även dessa nytillskott — från Sampsalm 53 nummer, psaltarpsalmer 26 och bibelvisor och kanonsånger 20 — uppgår antalet psalmer utöver dem som hämtats ur 1937 års psalmbok och Psalmer och visor 76 och 82 till sammanlagt 153.

7.2 Liturgiska sånger

Avdelningen Liturgiska sånger är en nyhet i vårt psalmboksförslag. Att en melodipsalmbok innehåller högmässans ordinarie sångstycken — Herre, förbarma dig (Kyrie), Ära vare Gud (Gloria med Laudamus) etc — är visserligen inte nytt. Såväl 1697 års koralpsalmbok som våra melodipsalmböcker till 1937 års psalmbok upptar dessa sångstycken, men de är då infogade i själva högmässoritualet — något som har avgjorda nackdelar.

I den äldre melodipsalmboken till 1937 års psalmbok är de olika kyrkoårsseriernas sångstycken ur 1942 års mässbok införda på sina platser i högmässoordningen. Under rubriken "Herre, förbarma dig" står där sålunda sju Kyrie-melodier i rad, och momentet "Ära vare Gud" upptar med sina olika kyrkoårsanknutna textliga och musikaliska alter-

nativ närmare nio sidor! Det är uppenbart att en sådan uppställning gör det ytterst svårt, för att inte säga omöjligt, för kyrkobesökaren att följa högmässans gång och sjunga med i sångpartierna.

I den senaste melodipsalmboken, tryckt 1972, prövades en annan modell. Här är de fyra serierna av mässmusik uppställda var för sig, vilket avgjort är mera praktiskt. Dock kräver en sådan uppställning mera utrymme, eftersom högmässoordningen då måste återges fyra gånger. Därvid kunde ju de lästa texterna och bönerna inte meddelas i fullständigt skick utan endast i ytterst förkortad form. Man ville emellertid även ha med högmässans ordning i dess helhet; därför upptogs högmässan en femte gång, nu utan musik men med samtliga texter, bönealternativ osv fullständigt utskrivna — även de sångtexter som redan hade återgivits fyra gånger i den musikaliska uppställningen!

I och med att en alternativ mässmusik godkändes till allmänt bruk 1968 (Tillägg till Den svenska mässboken) och än mer efter godkännandet av 1976 års gudstjänstordning uppkom en ny situation. Eftersom dessa ordningar inte återfanns i psalmboken, måste de församlingar som ville pröva det nya framställa egna agendor med det urval av textliga och musikaliska gudstjänstalternativ som man i resp församling hade valt att använda. Dessa agendor har givetvis den fördelen att kyrkobesökaren lätt kan följa gudstjänstens ordning och sjunga med i dess musik. Men de har också bestämda nackdelar. För att undvika att uppställa alltför många alternativ, vilket skulle försvåra överblicken, tvingas man att endast uppta de vanligaste — det är ju också ett ofta belagt faktum att man därvid gärna väljer en ordning som ligger så nära 1942 års invanda bruk som möjligt. På så sätt förhindras i hög grad prövningen av nya text- och musikformer, som t ex det fullständiga Laudamus "Vi lovar dig", vilket man kanske annars gärna hade velat använda på högtidsdagar eller då kyrkokören är närvarande.

En psalmbok bör självfallet uppta ordningar för den allmänna gudstjänsten. Eftersom den nya psalmboken enligt kyrkomötets bestämda uppfattning "ovillkorligen till sitt utförande /måste/ bli en melodipsalmbok" skall den också uppta musiken till dessa ordningar. Vi har noga övervägt hur det kravet skulle kunna uppfyllas utan att uppställningarna blir så svåröverskådliga och ohanterliga som i de båda nämnda melodipsalmböckerna till 1937 års psalmbok. Den lösning vi har kommit fram till är följande.

Gudstjänstordningarna upptas i en avdelning för sig utan musik, utom till vissa ständigt lika moment såsom salutation, Upplyft era hjärtan (Sursum corda), sjungna inslag i kyrkoböner och liknande. Övriga sångstycken införs i psalmavdelningen och förses liksom psalmerna med nummer. Fördelen med detta är att gudstjänstordningen kan uppställas på ett överskådligt sätt.

Eftersom revisionsgruppen för kyrkohandboken ännu inte har framlagt sina förslag till utformning av gudstjänstens textligt-musikaliska partier, kan vi i vårt psalmboksförslag inte återge de liturgiska sångerna. De beräknas emellertid omfatta ca 24 nummer, och de avses bli uppställda på samma sätt som i 1976 års gudstjänstordning, del 4, Församlingssången.

Det bör till sist framhållas att psalmboken med evangeliebok, gudstjänstordning etc — trots att psalmavdelningen enligt vårt förslag alltså ökar med ca 24 nummer — inte blir mera omfångsrik för den skull. De liturgiska sångerna måste ju under alla omständigheter upptas i psalmboken. Eftersom många av dem förekommer i flera kyrkoårsserier skulle de om de infördes i gudstjänstordningen återges flera gånger; införs de däremot i psalmavdelningen behöver varje liturgiskt sångstycke bara förekomma en gång. Psalmbokens totala omfång krymper alltså något genom den av oss föreslagna anordningen.

7.3 Psaltarpsalmerna. Det fortsatta arbetet efter 1982

Kyrkomötet 1982 gav kommittén i uppdrag att fortsätta arbetet med Psaltaren och framlägga en serie psaltarpsalmer för kyrkoåret.

Efter den klara framgången med psaltaravdelningen i Psalmer och visor 82 har vi med stor tillförsikt gripit oss an med att förmera beståndet av psaltarpsalmer och även på grundval av erfarenheterna från användningen av Psalmer och visor 82 i vissa avseenden reviderat de där ingående. Sammanlagt framläggs i detta betänkande 43 "psaltarpsalmer och andra sånger ur bibeln" (som termen nu föreslås lyda i stället för den tidigare "psaltarpsalmer och cantica").

Av dessa härstammar 17 nummer från motsvarande avdelning i Psalmer och visor 82 (några av de senare är alltså uteslutna; andra är något bearbetade). Nio nummer kommer från gudstjänstordningens avdelning introitus med församlingsomkväde (se härom nedan under 7.3.1). Två ingick bland de nummer som avvisades av 1975 års kyrkomöte — de är nu något bearbetade. Övriga 15 nummer är nya.

Stor betydelse fick även i denna kompositionsomgång en sammandragning till "tonsättarverkstad", som denna gång ägde rum i Vadstena i januari 1984.

Till psaltarsamlingen fogas en utförlig psalmvalslista, som ger råd för psalmernas användning under kyrkoåret och vid speciella gudstjänster och förrättningar.

7.3.1 Nya riktlinjer för användningen

I stort sett har vi arbetat efter tidigare uppdragna riktlinjer. Dock har dessa riktlinjer något modifierats på grund av de erfarenheter som vunnits genom psaltarsamlingens praktiska användning. I vårt betänkande 1981 anfördes bl a

> att psaltarpsalmerna i denna samling inte så gärna lämpar sig som *introitus*, låt vara att sättningarna här ofta har vissa likheter med de introitus med församlingsomkväde som återfinns i 1976 års gudstjänstordning, del 3, Introitus. Vid introitussången är omkvädet snarast det huvudsakliga, vilket framgår av att detta är tämligen långt medan psalmverserna är få. I denna samling råder det motsatta förhållandet: här koncentreras intresset till själva psalmen, medan de korta omkvädena snarast har uppgiften att s a s föra handlingen i psalmen framåt.

På den punkten har vi ändrat uppfattning. Ingående diskussioner har förts rörande psaltarpsalmens användning och plats i gudstjänsten mellan å ena sidan psalmkommitténs arbetsgrupp för psaltarpsalmer och å andra sidan den musikkommitté som sammansatts av representanter för kyrkohandbokskommittén och revisionsgruppen för kyrkohandboken. Som det heter i ett upprop till tonsättarna i december 1983 har de nämnda grupperna

> omsider kommit till den övertygelsen att man av praktiska skäl inte, som hittills, kan göra åtskillnad mellan psaltarpsalmer som används som introitus och sådana som brukas i andra funktioner i gudstjänst och församlingsarbete. Slutsatsen av detta blir att alla psaltarpsalmer med församlingsomkväde sammanförs till en enda avdelning och placeras i psalmboken; dock bildar de gregorianska introitus fortfarande en grupp för sig som ingår i mässboken. Detta har lett till att vi har ansett oss böra göra en förnyad genomgång av hela psaltarmaterialet.

För att underlätta en sådan mera flexibel användning av psaltarpsalmerna föreslår vi nu att psaltarverserna numreras på alldeles samma sätt som verserna i övriga psalmer i psalmboken, vilket möjliggör ett efter omständigheterna anpassat urval av verser. Vid användning som introitus kan då ett mindre antal psaltarverser väljas, medan verserna kan vara flera i andra funktioner, t ex under kommunionen. I samband härmed slopas också den ständiga upprepningen av omkvädestexten mellan psaltarverserna, vilket sparar en mängd utrymme i psalmboken.

7.3.2 Texterna

Som ovan nämnts under 6.5.2 har vi i första hand använt de textversioner av 21 psaltarpsalmer som i nära samverkan med kommitténs psaltargrupp utarbetades av bibelkommissionens översättningsenhet för Gamla testamentet och som sedermera trycktes i Fem bibelböcker 1979. Därjämte förekommer ett antal psalmer i 1917 års textliga dräkt, vari verbformerna dock har ändrats ("höjen" har blivit "höj", "skola" har blivit "skall" etc). I många fall har vi också tillåtit oss att göra ytterligare retuscheringar av 1917 års versioner, ibland av rytmiska, ibland av innehållsliga skäl. Ofta har vi följt Svenska bibelsällskapets varsamma revision av år 1982.

Lägger vi härtill att gudstjänstordningens gammalkyrkliga introitus, som utarbetades av Liturgiska nämndens kyrkomusikaliska sektion redan på 1960-talet, ännu använder 1917 års version ograverad, med verbens pluralformer och allt, har vi faktiskt Psaltaren representerad i flera olika översättningsskikt i dagens gudstjänstsång. Därtill har nyligen kommit ytterligare ett i form av nyöversättningen av Ps 1-7 i Nio bibelböcker 1984. Denna översättning, som delvis skiljer sig från den i Fem bibelböcker, har dock kritiserats av kommitténs psaltargrupp ur främst rytmiska och sångliga aspekter.

Självfallet är detta ingen idealisk situation, som dock varken psalmkommittén eller andra kommittéer kan klandras för; arbetet på psaltarsången har ju måst bedrivas efter de förutsättningar som från tid till tid

förelegat. Nackdelarna med detta läge skall heller inte överdrivas. Även i fråga om evangeliebokens texter föreligger ju flera versioner: läsningarna kan ske antingen efter NT-översättningen 1981 och bibelsällskapets varsamma revision 1982 eller också efter 1917 års översättning, vari i praktiken ofta ändringar görs ifråga om verbformer och annat.

7.4 Läsepsalmer

Kommittén föreslår vidare tolv läsepsalmer. I sitt första betänkande (SOU 1975:3) upptogs fem psalmer under rubriken Texter utan melodi. Härmed markerade kommittén sin inställning att all psalm borde kunna sjungas. Bakom valet av rubrik låg emellertid också en annan fråga, nämligen om principen för urval av texter för en läsepsalmsavdelning. Antalet andligt och litterärt goda dikter, lämpade som läsepsalmer, är stort och ett urval måste, om det skall begränsas till rimliga proportioner, bli ganska godtyckligt. Ett kvalificerat urvalsarbete skulle kräva mer tid och kraft än kommittén hade möjlighet till. I detta läge valde kommittén därför att endast publicera insända texter som antagits men inte fått godtagbar melodi.

1975 års kyrkomöte önskade emellertid att rubriken Läsepsalmer skulle återinföras. Så skedde också fr o m Psalmer och visor 76. De praktiska och principiella svårigheterna kvarstår emellertid.

Det är dock kommitténs mening att läsepsalmer som sådana är motiverade. Det gäller inte minst psalmer av individualistisk prägel, som lämpar sig mindre för gemensam sång än för enskild andakt. Det gäller vidare texter med utpräglad bönekaraktär, dikter med "psalmklang" men som av olika skäl inte kunnat tonsättas, dikter som är innehållsligt krävande på ett sätt som inte passar för gemensam sång men väl för enskild eftertanke och meditation etc. I medvetande om att ett urval av läsepsalmer alltid måste bli godtyckligt har kommittén därför föreslagit läsepsalmer, hämtade från 1937 års psalmbok, psalmbokstilläggen och i något fall utanför dessa.

7.5 Den gemensamma psalmboksdelen

Kommittén föreslår att den nya psalmboken inleds med 325 psalmer, gemensamma till text, melodi och numrering med andra samfundssångböcker i vårt land. Urvalet har skett i samverkan med Sampsalm (se avsnitt 1.10). Dessa psalmer, i fortsättningen kallade "de gemensamma psalmerna", utgör en egen del av psalmboken. Denna del åtföljs i förslaget av en andra del där sådana psalmer föreslås som enligt kommitténs mening också bör ingå i en psalmbok för Svenska kyrkan. Motsvarande uppdelning kommer att möta i andra samfundssångböcker.

Som tidigare nämnts i 2.17.3 föreslogs tidigare från Sampsalms sida att 487 psalmer och sånger skulle ingå i den gemensamma delen. Samtidigt angavs att meningarna inom Sampsalm var delade beträffande omfånget; önskemålen växlade mellan 300 och 500. Frågan om omfånget har

varit föremål för synnerligen ingående överläggningar, bl a togs den på ärkebiskopens initiativ upp till diskussion med representanter för samfundsledningarna den 9 maj 1984. Vidare har den behandlats av såväl Sampsalm och psalmkommittén som av den gemensamma arbetsgruppen mellan de båda kommittéerna.

Enighet har nåtts om det nu föreslagna omfånget. Om ett ännu större antal sånger och psalmer valts för den gemensamma delen hade det inneburit att vissa i Sampsalm representerade samfund inte kunnat acceptera denna del för sin räkning; brytningen med den egna traditionen och sångbokshistorien hade blivit alltför kraftig. Värdet av en så bred uppslutning som möjligt kring den gemensamma psalmboksdelen bedömdes härvid så väsentlig att även de samfund som i och för sig gärna sett en utökning av den gemensamma psalmboksdelen gav sitt stöd åt de nu föreslagna antalet psalmer och sånger.

I den gemensamma delen ingår ett drygt 50-tal nytillkomna sånger, huvudsakligen från svensk frikyrkotradition. Texterna har i ett flertal fall bearbetats något. Principen har härvid varit den att Sampsalm stått för dessa bearbetningar på samma sätt som psalmkommittén stått för bearbetningarna av texterna i 1937 års psalmbok och de båda psalmbokstilläggen. Ömsesidigt har kommittéerna accepterat resp bearbetningar. Detsamma gäller musiken.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse att se varifrån psalmerna och sångerna i den gemensamma psalmboksdelen har kommit. Det gäller dels de psalmer som hämtats från 1937 års psalmbok med dess båda tillägg Psalmer och visor, dels de ovan nämnda femtiotalet psalmer som tagits fram av Sampsalm.

De 325 gemensamma psalmerna är hämtade ur följande material:

	Antal	%	
1937 års psalmbok	182	56	(varav ca 30 nr hämtade från väckelsen)
Psalmer och visor 76	33	24	(varav ca 10 nr hämtade från väckelsen)
Psalmer och visor 82	52		
Kyrkovisar (för barn)	3		
Helt nya psalmer	2		
Exklusivt Sampsalm	53		
Summa	325	80 ca	

Härvid bör man komma ihåg att många psalmer i 1937 års psalmbok och de båda tilläggen redan nu finns i frikyrkliga församlingssångböcker och deras tillägg. Deras procentuella andel av den gemensamma psalmboksdelen kan exemplifieras genom nedanstående uppställning:

	%
EFS	76
Baptistsamfundet-Örebromissionen	76
Metodistkyrkan	74
Missionsförbundet	74
Pingströrelsen	47
Frälsningsarmén	38
Sjundedagsadventisterna	36

Av *bilaga 7.5 a*, Sampsalmsmaterialets förekomst i andra sångsamlingar än Den svenska psalmboken och dess tillägg, framgår i vilka sångsamlingar de 53 sånger ingår som tagits fram av Sampsalm. Härtill har lagts de tre julsånger som finns i Kyrkovisor. Här möter även nr 21 Måne och sol, som enligt 1976 års gudstjänstordning utgör lovsången i familjegudstjänsten. De i bilagan upptagna sånger som endast förekommer i ett mindre antal sångsamlingar är i regel av yngre datum. Uppställningen visar vidare att Sampsalmsmaterialet till vissa delar är nytt inte bara för Svenska kyrkan utan även för andra samfund.

Psalmerna och sångerna har som nämnts disponerats i två delar. Den första delen omfattar de gemensamma psalmerna, den andra de psalmer som därutöver bedömts önskvärda i en psalmbok för Svenska kyrkan. Frågan om modell för en ekumenisk psalmbok har emellertid långt ifrån varit självklar. Här skall därför de synpunkter och överväganden som framförts i sammanhanget redovisas.

I en rundskrivelse från ärkebiskopen av den 2 februari 1978 ombads landets domkapitel och stiftsråd att ta ställning till fyra alternativa modeller för en ekumenisk psalmbok. Följande alternativ nämndes:

a en gemensam baspsalmbok med samfundstillägg
b en särskild ekumenisk psalmbok vid sidan av kyrkornas och samfundens psalmböcker för bruk i skolan, radio/TV, på sjukhus etc
c en gemensam psalmbok för alla kyrkor och samfund
d en gemensam psalmbok för några kyrkor och samfund

Övervägande antalet svarande anslöt sig till alternativ a.

Denna linje, baspsalmbok jämte samfundstillägg, har sedan dess varit den efter vilken arbetet med den ekumeniska psalmboken bedrivits.

I sitt betänkande SOU 1981:49 föreslog kommittén att man i första hand skulle pröva en lösning efter andra riktlinjer. Denna lösning innebar att det skulle uppdras åt kommittén att i samverkan med Sampsalm utarbeta ett förslag till ny psalmbok. I denna skulle ingå också ett bredare ekumeniskt material — väckelsesånger, frikyrkosånger etc — som skulle göra att psalmboken, utan särskilt tillägg, kunde antas som psalmbok för Svenska kyrkan. Samma psalmbok kunde också antas av andra samfund, ev kompletterad med särskilda samfundstillägg.

Denna modell erinrar om men är icke identisk med alternativ c. Den hade tidigare inte förekommit i debatten och man hade alltså inte vare sig från Svenska kyrkans eller övriga kyrkors och samfunds sida prövat den. Den fick majoritetsstöd främst av remissinstanser med anknytning

till Svenska kyrkan men också av andra, medan Sampsalm och de frikyrkliga remissinstanserna förordade alternativ a, alltså baspsalmbok med samfundstillägg.

Frågan om den ekumeniska psalmboken behandlades av andra särskilda utskottet vid 1982 års kyrkomöte. Utskottet menade att

> målsättningen för det fortsatta arbetet med Den svenska psalmboken skall vara en form av ekumenisk psalmbok.

Utskottet fann det angeläget att kommittén fortsatte sitt arbete enligt tidigare erhållna direktiv avseende bearbetningen av 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok liksom med utvärderingen av de båda psalmbokstilläggen. Detta arbete måste enligt utskottet

> fullföljas för att den slutliga frågan om en ekumenisk psalmbok med eller utan tillägg skall kunna ske.

Kommitténs förslag besvarades med andra ord inte direkt utan lämnades öppen. På utskottets förslag hemställde kyrkomötet hos regeringen att kommittén skulle få i uppdrag att med iakttagande av vad utskottet anfört och i samverkan med arbetsgruppen Sampsalm framlägga förslag till en form av ekumenisk psalmbok. Regeringen gav i skrivelse av den 2 september 1982 psalmkommittén det begärda uppdraget.

Frågan om den ekumeniska psalmbokens form var alltså inte klar och togs därför upp i en motion vid 1983 års kyrkomöte av Kerstin Bergman m fl (1983:120). Vid 1984 års kyrkomöte togs den upp i motioner av Bengt Gustaf Aurelius m fl (1984:16) och Carl-Henrik Brodin och Eskil Jinnegård (1984:84). Beträffande motionerna och kyrkomötets behandling av dem, se avsnitt 1.7.

Kyrkomötet har alltså uttalat sig för en disposition av det gemensamma materialet i två delar såsom det för närvarande mest realistiska. Samtidigt menade man att det vore av intresse att närmare få studera möjligheten av annan form för det gemensamma materialet. Det bör i detta sammanhang erinras om att den integrerade modellen — innebörden av begreppet redovisas nedan — knappast tidigare har diskuterats. Den enkät som gjordes 1978 innehöll ej detta alternativ.

Inom kommittén har en ingående diskussion förts beträffande de båda nämnda modellerna. Överläggningar har också förts med Sampsalm i frågan.

De båda modeller det gäller är följande.

Baspsalmbok (gemensam del) med samfundstillägg innebär att varje sångbok för de samfund som ansluter sig till Sampsalmsprojektet inleds med en gemensam del. I alla dessa psalm- och sångböcker består denna del av sånger och psalmer med samma text, samma melodi och samma nummer. Till denna del läggs ett samfundstillägg, omfattande de sånger och psalmer som resp samfund önskar ha i sin sångbok, men som av olika skäl inte kunnat beredas plats i den första, gemensamma, delen. Då den gemensamma psalmboksdelen inte, som anförts ovan under avsnitt 4.2.2, är att betrakta som en mindre, fullständig och självständig psalm-

bok, har man på senare tid hellre använt uttrycket "psalmbok i två avdelningar" varvid det tidigare brukade begreppet "baspsalmbok" ersatts av uttrycket "gemensam psalmboksdel". Den första avdelningen utgörs av denna gemensamma psalmboksdel, den andra av kyrkans/samfundets egna psalmer. Båda avdelningarna ingår i samma band och bildar tillsammans psalm-eller sångboken.

Med den *integrerade psalmboken* förstås en psalmbok där de gemensamma psalmerna inte samlas i en särskild del av psalmboken utan fogas in under sina respektive ämnesrubriker i psalmboken tillsammans med de psalmer som är samfundets ifråga särmaterial. Alla de gemensamma jul-, påsk-, dop-, nattvards-, bot- m fl-psalmerna återfinns alltså under dessa rubriker. Psalmerna numreras i löpande följd. De gemensamma psalmerna markeras därutöver genom att de får ett eget nummer, som anger att de tillhör det gemensamma stoffet. Detta extra nummer kan föregås exempelvis av ett "g"(= gemensam psalm).För att en integrerad psalmbok skall kunna användas fullt ut måste den förses med ett register, som utvisar var g-psalmerna är placerade i resp samfunds psalm — eller sångbok.

Båda modellerna har sina fördelar och sina nackdelar. Bland annat kan följande anföras.

Fördelarna med den tvådelade psalmboken är att det gemensamma materialet är samlat på ett överskådligt sätt och att den första delen i de olika samfundssångböckerna har samma utseende. På ett samlat sätt är denna del en manifestation av det gemensamma i kristen sångskatt. Från praktisk synpunkt har anförts att denna ordning gör det lättare att samtrycka sångböcker från olika samfund.

Nackdelen består bl a i att psalmer som hör till samma ämnesområde måste sökas på två ställen. Dessutom — och detta torde vara den viktigaste invändningen — kan psalmboken ge ett splittrat intryck. Den ekumeniska sången kan upplevas vara något vid sidan av den egna sångtraditionen, inte en del av den.

Fördelarna med den integrerade modellen är att psalmboken inte ger ett så splittrat intryck och inte markant avviker från den bild av en psalmbok som av hävd funnits i vårt land och som man vant sig vid. De gemensamma psalmerna infogas organiskt i psalmboken på sina rätta platser och fungerar där som påminnelser om vad som är gemensamt för de kristna samfunden i Sverige. För den ekumeniska känslan och reflexionen kan detta vara av betydelse.

Nackdelen består i att vissa psalmer skulle förses med dubbla nummer och att man i vissa sammanhang måste söka rätt på dem genom att först gå till ett särskilt register. Möjligheterna till viss samtryckning är också begränsade.

Kommitténs huvudförslag är, i enlighet med dess uppdrag, en psalmbok enligt den förra modellen. Denna har också fått ett entydigt stöd från såväl Sampsalm som från samfundsledningarna i de samfund som deltar i Sampsalms arbete. Den integrerade modellen har därmed avvisats. Inom kommittén har visserligen den meningen framförts att det för Svenska kyrkans del egentligen vore bäst med en integrerad psalmbok.

Kommittén är emellertid medveten om att endast den modell kan väljas för Svenska kyrkan som har stöd hos de övriga samfunden. Detta stöd har uteslutande getts åt tanken på en tvådelad psalmbok. Därför blir detta kommitténs förslag.

Kommitténs förslag till Den svenska psalmboken är sålunda disponerad i två delar, av vilka den första innehåller det gemensamma psalmmaterialet och den andra övriga psalmer. Samtidigt presenterar kommittén en skiss till en integrerad psalmbok i enlighet med vad som uttalats vid 1984 års kyrkomöte om att en sådan kunde vara av intresse att studera och eftersom modellen knappast torde vara mer allmänt känd, (se *bilaga 7.5.b och 7.5.c).*

7.6 Supplement

Till det framlagda psalmboksförslaget har kommittén fogat ett förslag till supplement om 69 psalmer och sånger.

Bakgrund och syfte är följande.

I såväl de mer formella utvärderingar som gjorts av nya psalmer och sånger som i debatten kring psalmboksarbete och psalmförslag stöter man ständigt på invändningar mot psalmer som anses antingen för tunna/lätta eller för svåra för att passa in i psalmboken. Invändningarna mot de "lätta" psalmerna riktar sig i regel både mot text och musik. Texten kan betecknas t ex som "dagslända" och musiken som "schlager", och innebörden är att detta slags sång inte tål den längre förslitning som sånger i en psalmbok utsätts för. Invändningarna mot de "svåra" psalmerna gäller inte minst musiken. Särskilt är det musik skriven i vår egen tid som utsätts för denna kritik.

Kommittén har tidigare under 3.6 redovisat synpunkter på psalm och andlig sång/visa, varvid kunde konstateras att det finns ett slags sång som på grund av sin starka dagsanknytning inte hör hemma i en psalmbok. Det är emellertid svårt att med exakt precision dra gränserna i detta fall. Vissa sånger borde få en viss prövotid för att man skulle utröna deras hållbarhet och möjlighet att få en förankring i praktiskt bruk. En psalmbok måste, även om kommitténs ambition varit att ge den största möjliga bredd, dock ha vissa gränser och kan inte ge utrymme för alltför mycket experimenterande. Därför uppstår ibland ett läge där kommittén har måst säga sig att en viss psalm eller sång inte kan tas upp i psalmboken eftersom man är osäker på sångens hållbarhet i ett längre tidsperspektiv, samtidigt som kommittén finner att den har många värden som skulle göra den intressant att pröva i praktiskt bruk före ett mer definitivt avgörande.

Ett likartat läge inträffar också ofta beträffande de "svåra" psalmerna. Den kritik som riktats mot kommitténs förslag, bl a från vissa remissinstanser, är inte alltid oberättigad. För kommittén är det klart att den kritiserade psalmen får utgå eller, om det gäller musiken, att denna måste bytas ut mot en mer lättillgänglig. Men i andra fall är kommittén av den meningen att en psalm — och det gäller här i de allra flesta fall musiken — har sådana värden att den skulle vinna en opinion för sig om

den fick prövas och användas en längre tid än vad som varit fallet. Ett exempel på en sådan utveckling utgör 74, Du som gick före oss. När denna sång med sin tolvtonsmelodi av Sven-Erik Bäck togs upp i Psalmer och visor 76 var den redan tämligen känd främst genom att den sjungits av kyrkokörerna. Den har också, såvitt kommittén kunnat bedöma, bl a med ledning av utvärderingen av Psalmer och visor 76, fått en god förankring i många församlingar. Det är kommitténs övertygelse att om fler melodier av vår samtids kompositörer fick prövas ännu en tid skulle de komma till god användning och bli uppskattade; det är ofta det som kräver mer arbete som i längden visar sig vara hållbarast och värdefullast. Vissa av de psalmer som enligt utvärderingarna borde falla bort har kommittén till följd av detta synsätt behållit i psalmboksförslaget. Men flera, om vilka kommittén hyser tilltro till deras värde, har måst lämnas utanför eftersom psalmboken inte kan tillåtas bli präglad av experimenterande.

Utifrån dessa utgångspunkter väcktes tanken på ett mindre supplement till psalmboken, i vilket både det lättare och svårare materialet kunde införas för att prövas ytterligare en tid. Det är viktigt att understryka att detta är syftet, inte att supplementet skall vara något slags uppsamlingsplats för sekunda psalmer och sånger.

Till supplementets karaktär hör ju att det kan och bör ersättas efter en viss tid. Med ett supplement skulle flera vinster kunna göras. I initialskedet, dvs det skede då en ny psalmbok tas i bruk, kan det inrymma psalmer och sånger som av olika skäl inte fått plats i psalmboken men som bedöms vara av värde att pröva. I senare skeden har man möjlighet att kontinuerligt komplettera psalmboken med nya psalmer och sånger, en uppgift som blir alltmer angelägen ju äldre psalmboken blir. En sammantagen vinst blir då att man, när en psalmboksrevision en gång skall göras, i supplementet har samlat upp nya sånger som naturligt kan ingå i en ny psalmbok. Ett supplement kan också antas verka stimulerande för författare och tonsättare; det ligger något orimligt i att de skaparkrafter som varit i rörelse under en intensiv psalmboksrevisionsperiod plötsligt skall dämmas upp och inte få detta utrymme mer när revisionsarbetet är slutfört. Det är av vikt för en kyrka som vill vara levande att hålla också sången och sångskapandet levande och att bereda det utrymme, liksom att ny sång får prövas i gudstjänster och andra sammanhang.

I supplementet ingår alltså bl a sånger som av olika skäl har ansetts vara "svåra" men som enligt kommitténs mening förtjänar att brukas ytterligare en tid på försök för att deras framtida plats skall kunna avgöras. Några sådana sånger med text av Olov Hartman och musik av Sven-Erik Bäck återfinns i supplementet, såsom 735, Tänk om någon känt igen oss och 729, Herren hörde bön. Den förra beskriver påskmorgonen, upplevd av kvinnorna vid graven. Som en identifikationspsalm, där församlingen får uppleva sig som medagerande och delaktig i händelserna vid graven på påskmorgonen, har de enligt kommitténs mening en originell och dramatisk kraft, understruken genom refrängen: "Ty någon har vältrat undan den tunga stenen". Musiken är en kongenial del av sången. Trots relativt låga värden i RI-utvärderingen anser kommittén att denna sång skall behållas för att prövas ytterligare. Fler exempel

kunde nämnas på sådana sånger. Ett antal sånger, som närmast kan betecknas som visor, har också upptagits i supplementet för ytterligare prövning — t ex, 734, Bara Johannes, 737, Du räckte ut din hand, 738, Gå i frid nu till din vila, 739, Innan natten kommer. Det är visor av mycket olika innehåll och stil.

Till supplementet har vidare förts de spirituals som fanns upptagna i Psalmer och visor 82, där de, enligt de bedömningar som gjorts, visats en viss tveksamhet. Ytterligare prövning av detta material har därför förefallit kommittén befogad.

Slutligen har 22 bibelvisor och 12 kanonsånger upptagits här. Kommittén har noga övervägt frågan om de skulle stå i psalmboken eller inte. Till förmån för att de skulle stå i psalmboken talar förhållandet att de där kunde ha en pedagogisk funktion. Bibelvisorna är gångbara inte minst bland ungdomar; de skulle då kunna utgöra en inkörsport för fortsatt och fördjupad användning av psalmboken. Mot denna lösning talar att bibelvisorna trots allt blir fort förbrukade. Något i deras karaktär kan t o m sägas strida mot att de överhuvudtaget tas upp i en sångbok: de kan mycket lätt inövas och användas i gudstjänsten genom att en försångare sjunger dem. Texterna är korta och lätta att lära, melodierna enkla. Bibelvisorna bär med andra ord spontanitetens prägel. Kommittén har inte ansett sig ha skäl att helt utmönstra bibelvisorna men anser att deras plats t v är i supplementet för ytterligare prövning.

Urvalet av bibelvisor har gjorts av kommittéexperten, musikdirektören Lars Åberg, i samråd med en mindre grupp teologer och musiker. Det bör här påpekas att bibeltexten inte alltid följt vare sig NT 81:s eller 1917 års lydelse utan i många fall har den förändrats, vanligen av musikaliska skäl.

Kommittén vill slutligen erinra om att psaltarpsalmernas omkväden också kan användas som fristående bibelvisor.

Enligt kommitténs mening är det lämpligt att supplementet revideras efter ett visst antal år och att detta sker kontinuerligt. I det nya supplementet kan man då förslagsvis behålla de psalmer och sånger som visat sig hållbara i det äldre supplementet, samtidigt som man för in nya psalmer och sånger.

Vid 1983 års kyrkomöte antogs följande kyrkliga kungörelse (1983:6):

> Vid den allmänna gudstjänsten får en av psalmerna utbytas mot icke stadfäst psalm, sång eller bibelvisa, om tjänstgörande präst och kyrkomusiker är ense därom.

Denna kyrkliga kungörelse medger alltså praktiskt prövande av en annan psalm och sång än den som finns i psalmboken. Det innebär en värdefull och viktig möjlighet som det enligt kommitténs uppfattning är önskvärt att församlingarnas präster och kyrkomusiker tillvaratar. Det här föreslagna supplementet är givetvis inte tänkt att slå ut denna möjlighet. Tvärtom är syftet att inom ramen för vad som i kungörelsen kallas "stadfäst psalm, sång eller bibelvisa" skapa ett något större utrymme än psalmboken medger. Detta utrymme blir viktigare ju äldre psalmboken blir. Den "fria sång" som möjliggörs genom den nämnda kyrkliga kun-

görelsen innebär sannolikt att inte minst lokala behov och traditioner kan tas tillvara. Genom supplementet får man på ett annat sätt ett över hela landet gemensamt material att pröva.

7.6.1 Bibelvisor och kanon

Bibelvisan har relativt länge visat sig vara användbar och uppskattad, främst i det kyrkliga ungdomsarbetet och i fritidskyrkoverksamheten. Den representerar ett slags ledigare sång och har genom sin upprepning en särskild slagkraft — som bekräftelse av ett budskap, som uppmaning el dyl. I och med Psalmer och visor 76 har den fått sin officiella plats i gudstjänstlivet. Tillgängliga undersökningar visar att den också där kommit att bli ett viktigt instrument, t ex som sång vid kommunion. Från flera håll har hävdats att bibelvisan varit en väg, t ex för barn och konfirmander, in i psalmboken och den övriga kyrkliga sången. Samtidigt har också kritik riktats mot genren. Det gäller såväl musiken som texten. Musiken har kritiserats för torftighet och vissa drag av slagdänga som gör den fort utsliten. Texterna är, menar kritikerna, inte sällan introvert individualistiska, och man har menat att bibeltexter inte skall brukas lösryckta från sitt textligt-teologiska sammanhang; det finns en risk för enkel slagordsprägling genom bibelvisorna. Vidare återges bibeltexterna påfallande ofta inte ograverade utan med allehanda förändringar för att kunna passa till musiken.

Kommittén kan i och för sig finna att kritiken mot bibelvisorna någon gång kan vara befogad. Den bör mötas med ett arbete som behåller musikens lättillgänglighet men ändå ger melodierna sådan kvalitet av de får större överlevnadsförmåga, valet av texter bör ske med omsorg och bruket i praktiskt evangelisations- och gudstjänstliv av bibelvisorna behöver tänkas igenom. Att använda dem som enbart musikalisk utfyllnad av pauser svarar inte mot de värden som finns i dem.

Bibelvisan har enligt kommitténs mening numera en självklar plats i kyrkans sångskatt. Frågan om urval är dock långt ifrån problemfri. Något för många bibelvisor karaktäristiskt är att de är spontant framsprungna, att de används flitigt en tid och sedan försvinner. Samtidigt förnyas beståndet ständigt.

Med tanke på genrens rörlighet har bibelvisorna placerats i supplementet. När detta revideras kan bibelvisorna bytas ut om tiden är mogen för det. Kommittén vill också erinra om att refrängerna till psaltarpsalmerna i de allra flesta fall går att använda som fristående bibelvisor.

Vissa av bibelvisorna har formen av en kanon. Utan alltför omfattande instruktion kan en församling sjunga i kanon. Detta slags sång är ett enkelt men verkningsfullt medel att ge den sjungande församlingen en fördjupad musikupplevelse och kan på så sätt berika gudstjänsten. Därför har kommittén valt ut ytterligare några kanonsånger. Några är sedan tidigare väl kända i vårt land, några har hämtats från andra länder. Eftersom de utgör ett nytt inslag i den ordinarie kyrkliga sångskatten har de placerats i supplementet — för ev justering när detta omarbetas.

Inalles innebär det att ett 70-tal bibelvisor, psaltarpsalmsrefränger och kanonsånger nu står till förfogande.

7.7 Den nya psalmbokens disposition

Som framgår av avsnitt 1.11 har föreliggande psalmboksförslag indelats i två delar, av vilka den första innehåller de psalmer som är gemensamma för de i arbetsgruppen Sampsalm deltagande samfunden, medan den andra rymmer övrigt material. Båda psalmboksdelarna har samma innehållsdisposition.

Den föreslagna dispositionen har tagit hänsyn till dels dispositionen i 1937 års psalmbok, dels dispositionen av Psalmer och visor och av det förslag till gemensam psalmboksdel som Sampsalm framlade 1982.

Inom de olika avdelningarna har psalmerna oftast ordnats i *tidsföljd* efter den tid då de tillkommit. Som exempel kan nämnas morgon- och kvällspsalmerna samt flertalet psalmer inom ämnesområdet Att leva av tro.

I vissa fall har emellertid en *tematisk princip* tillämpats. Detta gäller t ex avdelningarna Lovsång och tillbedjan och Tillsammans i världen samt underavdelningen Jesus, vår Herre och broder. Under denna senare rubrik återfinns psalmer av mera läromässig art, därefter psalmer om Jesu verksamhet på jorden samt slutligen psalmer med en personlig Kristusbekännelse (Jesus är min vän den bäste).

Det bör slutligen nämnas att psalmerna för några av kyrkoårets högtider ordnats *kronologiskt* efter de dagar under respektive kyrkoårstid som de närmast anknyter till. Under rubriken Advent står först psalmer för första adventssöndagen, därefter för andra, tredje och fjärde söndagen i Advent. Julpsalmerna följer ordningen julafton, julnatten, juldagen. Avdelningen Fastan börjar med psalmer för Fastlagssöndagen (Se, vi går upp till Jerusalem) och avslutas med psalmer som anspelar på händelserna under Stilla veckan: intåget i Jerusalem, den sista måltiden, Getsemane, domen över Jesus, törnekröningen, korsfästelsen, gravläggningen. "Ditt lidande har nått sitt slut" är avdelningens sista psalm.

Psalmer särskilt avsedda *för barn och ungdom* har integrerats med det övriga materialet. Så återfinns exempelvis "Tryggare kan ingen vara" under Förtröstan — trygghet, "Jag lyfter ögat mot himmelen" under Bönen och "Mästare, alla söka dig" — i nuvarande psalmbok placerad som ungdomspsalm — under rubriken Sökande — tvivel.

Ämnesområdet Vittnesbörd — tjänst — mission rymmer — förutom missionspsalmer — även psalmer för diakoni, prästvigning och lekmannauppdrag i församlingen.

7.8 Den nya psalmbokens redigering

Efter hänvändelse från 1982 års kyrkomöte gav regeringen kommittén i uppdrag att "tillsammans med 1968 års kyrkohandbokskommitté /— — —/ undersöka möjligheterna att för gudstjänstbruk ställa samman och ge ut den reviderade psalmboken jämte nya gudstjänstordningar, evangeliebok m m".

Bakgrunden till detta uppdrag var den ansvällning av psalmbokens olika delar som efterhand uppstått eller förutsågs uppstå och som kunde

ge anledning till tveksamhet om det överhuvud längre vore möjligt att sammanföra dessa till "en komplett psalmbok för gudstjänstbruk". Själva psalmavdelningen kommer nämligen enligt kommitténs förslag att öka från 612 till drygt 700 nummer (varvid visserligen psalmernas genomsnittliga längd har reducerats). Vidare har 1983 års evangeliebok blivit avsevärt större än den föregående, och en viss utökning gäller även En liten bönbok och möjligen också den nya avdelningen med gudstjänstordningar.

Andra särskilda utskottet vid 1982 års kyrkomöte har inte angivit några särskilda riktlinjer för redigeringen utom i ett avseende. Under hänvisning till erfarenheterna från användningen av Psalmer och visor 76 och 82 fastslog utskottet med eftertryck att *den nya psalmboken ovillkorligen till sitt utförande (måste) bli en melodipsalmbok*. Uttryckligen skulle denna princip tillämpas på såväl det nya melodimaterialet som den restaurerade koralen, dvs på hela psalmbeståndet. Samma krav måste rimligen även ställas på församlingens sång i gudstjänstordningen. Denna redigeringsprincip leder också till en viss volymmässig utökning.

Psalmkommittén och kyrkohandbokskommittén tillsatte gemensamt en utredningsgrupp med bok- och tryckeriteknisk expertis som skulle ta fram olika redigeringsmodeller i fråga om format, uppställning, stilsorter, papperskvalitet etc. Det visade sig snart att oron för att det inte längre skulle vara möjligt att bevara samlingsvolymen som en läsbar och praktiskt hanterlig enhet varit obefogad. Bland de olika modeller som utredningsgruppen framlagt har de båda kommittéerna enhälligt ställt sig bakom följande.

Samlingsvolymen ges ett format av 120 x 170 mm. Med det kalkylerade innehållet, inklusive de av kyrkomötet "ovillkorligen" anbefallda melodierna, kommer volymen i detta format att omfatta 1 100 sidor (vilket kan jämföras med den nuvarande samlingsvolymens närmare 1 500 sidor). Tjockleken på själva inlagan blir 28 mm, med klotband ca 32 mm. Boken tar inte stor plats i kyrkans bokhyllor eller på psalmboksbrädet.

Psalmtexterna har — enligt önskemål från många håll — ställts upp strofvis, liksom i Psalmer och visor, vilket förvånande nog medför en så liten volymökning att den närmast är försumbar jämfört med en tryckning i svit.

Stiltyp och stilstorlek föreslås bli desamma som i Psalmer och visor.

(I vårt betänkande, volym 1, förekommer vers 1 i varje psalm av tekniska skäl två gånger: dels under notbilden, dels i textuppställningen; i den slutliga utgåvan skall den endast stå under notbilden.)

Avdelningen med gudstjänstordningar föreslås främst omfatta ordningarna för huvudgudstjänsterna samt de kyrkliga handlingarna dop, konfirmation, vigsel och begravning, dvs de former som hör till församlingarnas reguljära gudstjänstliv. Dessa ställs upp på ett praktiskt och överskådligt sätt, varvid bl a de olika kyrkoårsseriernas ordinarie stycken i högmässan — Herre, förbarma dig (Kyrie), Lovsången (Gloria med Laudamus) etc — placeras med sina melodier i psalmavdelningen och numreras på samma sätt som psalmerna (se under 7.2 Liturgiska

sånger). Därigenom blir gudstjänstordningen mera överskådlig och lätt att följa, samtidigt som dess sånger och melodier blir lättare åtkomliga och kan anges på nummertavlor eller genom pålysning.

Enligt utredningsgruppens beräkningar kommer psalmavdelningen att uppta ca 50 procent av den totala volymen, evangeliebok med bönbok och katekes drygt 35 procent samt gudstjänstordningar och register av olika slag vardera något över 5 procent.

En redogörelse för uppdraget och dess genomförande har avgivits i ett särskilt delbetänkande från psalm- och kyrkohandbokskommittéerna i september 1984.

***

Utredningen har alltså visat att det är fullt möjligt att utge en praktiskt hanterlig "komplett psalmbok för gudstjänstbruk". Självfallet står det varje förlag fritt att utge psalmboken i valfri form och lay out. Det bör dock kunna antas att förlagen vid sin utgivning vill respektera de önskemål och riktlinjer som kyrkomötet kan komma att uttala.

8 Antagandet av den nya psalmboken

Som framgått av tidigare skrivning i detta betänkande har regeringen medgivit att de båda psalmbokstilläggen får brukas tillsammans med 1937 års psalmbok och 1939 års koralbok tiden t o m Domssöndagen 1986. Förutsättningen härför syns vara att man antagit att en ny psalmbok därefter kunde tas i bruk.

Med utgångspunkt härifrån föreslår därför kommittén att den nya psalmboken jämte dess koralbok och supplement får tas i bruk fr o m första söndagen i Advent 1986. Skulle detta av olika skäl inte vara möjligt och tidpunkten för ibruktagandet behöva flyttas fram, bör medgivande ges att få använda psalmbokstilläggen 1976 och 1982 fram till dess att den nya psalmboken kan tas i bruk.

Det förtjänar här att uppmärksammas att det endast är 1695 års psalmbok som officiellt påbjudits till bruk som Svenska kyrkans psalmbok. För 1819 och 1937 års psalmböcker gällde att församlingarna själva fick avgöra när och om de ville övergå från den gamla till den nya psalmboken. I praktiken vållade detta inga nämnvärda problem. Inom en relativt kort tidrymd användes den nya psalmboken i praktiskt taget landets samtliga församlingar.

Enligt kommitténs mening finns inga skäl att denna gång tillämpa ett annat synsätt. Övergången från 1937 års psalmbok till den nya psalmboken bör göras så mjuk som möjligt.

Genom kyrkliga kungörelser föreskrivs vilka kyrkliga böcker som skall brukas. För psalmbok, koralbok och supplement föreslår kommittén en kyrklig kungörelse av följande lydelse:

> Som psalmbok för Svenska kyrkan gäller från och med första söndagen i Advent 1986 Den svenska psalmboken jämte Koralbok till Den svenska psalmboken, antagna av 1986 års kyrkomöte.
>
> Beslut om att i den allmänna gudstjänsten och i övrigt ersätta 1937 års psalmbok och koralbok fattas av församlingens kyrkoråd.
>
> Vad här sagts beträffande 1986 års psalmbok och koralbok gäller jämväl det av 1986 års kyrkomöte antagna supplement till Den svenska psalmboken fram till dess kyrkomötet beslutar om nytt supplement.

9 Psalmboksarbetets fortsättning

1969 års psalmkommitté har genom avlämnande av detta betänkande fullgjort sitt uppdrag.

I sina tidigare betänkanden SOU 1975:2 (s 26) och 1981:49 (s 95 f) har kommittén framfört vissa synpunkter på en fortsättning av arbetet. Kommittén vill här sammanfatta sina synpunkter och förslag i denna fråga. Det är enligt kommitténs mening synnerligen angeläget att det påbörjade arbetet nu inte avstannar.

Frågan om arbetets fortsättning gäller både dess innehåll och organisation.

9.1 Uppgift

Uppgiften kan sammanfattas i orden kontakt, information och utveckling.

Över hela kristenheten pågår i dag ett som det synes alltmer dynamiskt och djupgripande arbete med sången. Med den roll psalmsången har i en kyrka av vår typ är det därför utomordentligt angeläget med en kontinuerlig och sakkunning *kontakt* med detta skeende. I sitt arbete har kommittén på olika sätt sökt hålla sådana kontakter; på grund av utvecklingens omfattning och bredd har det inte varit möjligt att göra detta på det sätt som kommittén egentligen skulle önskat. Kommittén tror sig därför ha erforderlig kännedom om både uppgiftens omfattning och vikt.

Likaså är det angeläget med en fortlöpande kontakt med skeendet inom vårt eget land, t ex med vad som händer på barn- och ungdomsområdet men också på andra områden. Inte minst angelägen är kontakten med den hymnologiska forskningen vid de religionsvetenskapliga institutionerna i landet. Hit bör även räknas den musikvetenskapliga forskning som gäller koral, kyrkomusik, andlig sång och visa etc. En kontakt med vad som sker internationellt, t ex genom Internationale Arbeitsgemeinschaft für Hymnologie (IAH) och andra liknande organ, är också värdefull.

Kontakt behöver vidare hållas med den liturgiska utvecklingen och med arbetet på detta område i vårt land.

Fortlöpande *information* behöver ske till massmedia och stift och församlingar ävensom t ex till andra kyrkor inom och utom landet. Det

gäller planerade utgåvor av psalm- och sångsamlingar, annan litteratur på området, kurser, konferenser och utbildningar och annat som är av intresse. Isoleringen på området har åtminstone i tidigare skeden varit påtaglig: mycket av sång- och i visskapandet t ex i ungdomsvärlden fick ske lokalt utan kommunikation med vad som skedde på annat håll.

Den viktigaste punkten torde dock vara *utveckling*. Hit hör framför allt arbetet med att kontinuerligt revidera psalmbokssupplementet. Vidare att på olika vägar söka bidra till fördjupad kännedom om psalmboken, text och musik, och om dess bruk, att stimulera till nyskapande av text och musik och till forskning och debatt om kristen sång och musik etc.

Uppgifterna kan sammanfattas på förslagsvis följande sätt:

- att ha kontakt med den praktiska utvecklingen på psalmarbetets och den kristna sångens område liksom med den vetenskapliga hymnologiska forskningen nationellt och internationellt
- att svara för information och stimulera till utbyte av material och idéer rörande kristen sång
- att med jämna mellanrum företa en revision av psalmbokssupplementet
- att stimulera författare och tonsättare till arbete med psalm och koral och att därigenom bidra till ett fortsatt berikande av den svenska psalmskatten
- att i samverkan med rikskyrkliga organ för undervisning och utbildning stimulera utbildningsinstitutioner, såsom pastoralinstituten, musikhögskolorna och vissa folkhögskolor till utbildning och undervisning i psalm och kristen sång i syfte att inte minst hos blivande präster, kyrkomusiker m fl öka kunskapen om och färdigheterna i bruket av psalmboken
- att ta initiativ till framställande av material som bedöms önskvärt, såsom studieböcker, kommentarer till psalm- och koralböckerna, material för barn- och ungdomsverksamheten, kör- och instrumentalverksamheten inom Svenska kyrkan samt att i samverkan med härför ansvariga rikskyrkliga organ verka för utbildning i dessa sammanhang
- att verka för att det ekumeniska psalmboksarbete som pågått i anslutning till den senaste psalmboksrevisionen fortsätts.

9.2 Organisation

I SOU 1981:49 framförde kommittén tanken att ett pastoralliturgiskt institut skulle bildas, förslagsvis knutet till Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete. Detta organ skulle överta de uppgifter som nu åvilar 1968 års kyrkohandbokskommitté, 1969 års psalmkommitté, Svenska kyrkans liturgiska nämnd och Hymnologiska institutet.

Organisationsfrågan har kommit i ett nytt läge i och med det beslut om en rikskyrklig organisation som togs av 1984 års kyrkomöte.

Det är angeläget att det fortsatta arbetet sker inom ramen för denna organisation. Bland annat är det självklart att arbetet med ett psalmboks-

supplement måste ligga inom denna ram. Enligt kommitténs bedömning är det härvidlag naturligast att lägga uppgiften på kyrkomötets nämnd för gudstjänstliv och evangelisation och den motsvarande avdelningen inom det centrala kyrkokansliet.

I samband med att arbetsinstruktionen skulle fastställas för denna nämnd av kyrkomötet 1984 anförde läronämnden bl a följande:

> Från lärosynpunkt måste, menar läronämnden, frågor om liturgi, hymnologi och kyrkoarkitektur uppmärksammas, särskilt då kyrkohandbokskommittén, psalmkommittén och liturgiska nämnden avvecklas. Detta bör komma till klart uttryck i instruktionen för Nämnden för gudstjänstliv och evangelisation.

I instruktionen för nämnden sägs bl a:

> Nämnden har till uppgift att med utgångspunkt från kyrkans kallelse sprida evangelium till alla och i samverkan med motsvarande stiftsorgan betjäna församlingarna i frågor som rör gudstjänstliv och evangelisation. Härvid har nämnden uppdraget att vara kyrkans centrala organ för det liturgiska och hymnologiska arbetet etc.

De arbetsuppgifter som kommittén skisserat ovan hör alltså naturligt hemma under Nämndens för gudstjänstliv och evangelisation ansvarsområde.

Uppgiften kräver åtminstone en handläggartjänst på heltid jämte goda sekreterar- och andra kansliresurser.

Kommittén förutsätter att erforderliga ekonomiska resurser ställs till förfogande härför, ävensom för att verksamheten skall kunna bedrivas i enlighet med vad kommittén i övrigt föreslagit.

10 Upphovsrättsliga frågor

I samband med utgivning och användning av texter och melodier till psalmer uppkommer en rad frågor rörande tillämpningen av det upphovsrättsliga regelsystemet i dessa sammanhang. Detta hänger samman med att dessa alster är att anse som verk i denna lagstiftnings mening och därför omfattas av reglerna i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen, URL). Reglerna härom har berörts i kommitténs tidigare betänkanden Psalmer och visor (SOU 1975:2 s 37 ff) och Den svenska psalmboken (SOU 1981:49 s 93 ff). Det kan emellertid vara lämpligt att här återge vissa huvuddrag i det upphovsrättsliga regelsystemet och dess tillämpning i det sammanhang som det här gäller. Ett annat skäl härtill kan vara den diskussion som har uppkommit rörande den upphovsrättsliga tillåtligheten av vissa åtgärder med äldre psalmer.

Enligt URL har varje upphovsman till ett litterärt verk, t ex ett diktverk, eller ett musikaliskt verk, t ex en melodi, en upphovsrätt till verket under sin livstid. Rätten varar därefter under 50 år och kan då utövas av upphovsmannens arvingar.

Upphovsrätten innehåller *en ekonomisk del* och *en ideell del.*

Den ekonomiska delen av upphovsrätten utgörs av vissa ensamrättigheter som upphovsmannen eller hans/hennes arvingar har till vissa ekonomiskt betydelsefulla utnyttjanden av verket. Sålunda behövs i princip ett tillstånd från upphovsmannen resp arvingarna för alla typer av mångfaldigande (exemplarframställning) av verket och för offentliga framföranden av detta. Utgångspunkten är alltså att ett sådant tillstånd skall anskaffas innan man framställer ett eller flera exemplar av ett skyddat verk, t ex genom tryck, fotokopiering eller inspelning av verket på ett band etc. Ensamrätten till offentligt framförande innebär att sådant tillstånd behövs innan verket t ex framförs i radio eller TV, på en biograf eller en teater eller i en kyrka. Utöver dessa ensamrättigheter till mångfaldigande och offentligt framförande har upphovsmannen också rätt att bestämma över alla utnyttjanden av översättningar eller bearbetningar av ett verk. En översättning innebär en överföring av verket till ett annat språk. En bearbetning innebär att verket förändras på något sätt men dock så att dess ursprungliga identitet finns kvar. Ensamrätten till översättning och bearbetning innebär att översättaren resp bearbetaren får en egen upphovsrätt till verket i den nya gestalten men får inte förfoga över det i strid mot upphovsrätten till originalverket.

Upphovsrätten innebär vidare *en ideell rätt*. Denna består av en rätt att begära att upphovsmannens namn skall sättas ut vid utnyttjande av verket. Vidare består den av ett förbud mot ändring av verket så att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks. Inte heller får verket göras tillgängligt för allmänheten i en form eller ett sammanhang som är kränkande för upphovsmannens anseende som sådan.

I de ekonomiska ensamrättigheterna finns vissa begränsningar. Ensamrätten till mångfaldigande är sålunda begränsad i vissa hänseenden. Det är exempelvis alltid tillåtet att framställa enstaka exemplar för enskilt bruk. Också ensamrätten till offentligt framförande är begränsad i vissa hänseenden, exempelvis så att verk alltid fritt får framföras offentligt vid gudstjänst eller undervisning.

Intrång i rättigheterna enligt URL, t ex olovlig exemplarframställning eller kränkning av den ideella rätten, kan medföra straff (böter eller fängelse i upp till två år), skadestånd och vissa andra påföljder.

Genom en ny lagstiftning år 1973 (SFS 1973:363) — vilken tillkommit delvis på kommitténs initiativ — gäller nya regler om upphovsrätten till verk som ingår i myndigheters handlingar. Dessa regler berör i hög grad upphovsrätten till texter och melodier som ingår i kommitténs olika betänkanden och också rätten till det material som ingår i ett beslut om stadfästelse av psalmboken. Också dessa nya regler har berörts ingående i de två nyssnämnda betänkandena av kommittén och skall därför här bara behandlas översiktligt.

En huvudtanke i den nya lagstiftningen är att det inte finns någon upphovsrätt alls, dvs varken ekonomisk eller ideell sådan, till bl a beslut av myndigheter och vad som kallas för "yttranden av svenska myndigheter". Begreppet beslut omfattar i detta sammanhang, förenklat uttryckt, också det material till vilket beslutet hänför sig. Ett beslut om stadfästelse av exempelvis en psalmbok anses alltså omfatta inte bara själva beslutet utan också det som beslutet avser, dvs psalmboken och psalmerna som sådana. Ett "yttrande av svensk myndighet" är exempelvis ett betänkande av en kommitté. Till de typer av material som nu har nämnts finns alltså som huvudregel inte någon upphovsrätt alls.

För några bestämda typer av verk har man emellertid föreskrivit att upphovsrätt skall gälla trots att de ingår i ett myndighetsbeslut eller ett yttrande av myndighet. Detta gäller bl a för musikaliska verk och diktverk. Konsekvensen härav är alltså att principiellt sett en upphovsrätt gäller till psalmtexter och melodier som ingår i kommitténs betänkande eller i ett beslut om stadsfästelse av en ny psalmbok. Den upphovsrätt som sålunda gäller i dessa sammanhang för sådana typer av verk är emellertid begränsad. Verken får sålunda återges fritt utan tillstånd av upphovsmannen. Denne har emellertid då rätt till ersättning (om inte återgivningen sker i samband med myndighetsverksamhet). Vidare finns den ideella rätten kvar, dvs upphovsmannen kan begära att bli namngiven och kan motsätta sig kränkande användning av verken.

Dessa särskilda regler om upphovsrätten till verk som ingår i exempelvis myndighetsbeslut och yttranden av myndigheter gäller enligt övergångsbestämmelserna också för verk som har tillkommit före den

nya lagstiftningens ikraftträdande, dvs även för exempelvis psalmer och melodier som tillkommit före den 1 juli 1973 (självfallet under förutsättning att den femtioåriga skyddstiden inte har gått ut).

Upphovsrätten till ett verk tillhör alltid från början den som har skapat verket. Den ekonomiska delen av upphovsrätten kan sedan helt eller delvis upplåtas till annan. Rätten att framställa exemplar av ett verk kan exempelvis i viss utsträckning upplåtas till ett förlag eller liknande. För att ta ett annat exempel kan medarbetare i ett statligt betänkande uttryckligen eller underförstått genom sitt deltagande i kommittéarbetet till kommittén upplåta en rätt till publicering av materialet i kommitténs betänkande. Som anmärkts i psalmkommitténs betänkande 1975 (s 38) har kommittén själv inte framställt något text- eller melodimaterial och har därför inte förvärvat någon upphovsrätt till staten. De texter och melodier som vissa kommittémedlemmar har framställt och ställt till kommitténs förfogande är i princip deras egendom. Uppdraget i kommittén har nämligen — enligt uttalandet i 1975 års betänkande — inte inneburit något åtagande att för kommitténs räkning framställa sådant material. Vad som nu har sagts får därför anses innebära att kommittémedlemmarna till staten har upplåtit de rättigheter som hänger samman med publiceringen av materialet i kommitténs betänkande (dvs främst utgivningen i betänkandeform och senare i psalmboksform och den av upphovsrättsreglerna följande rätten till fri återgivning av det sålunda utgivna materialet). Detsamma får anses gälla andra som har framställt text- eller melodimaterial för utgivning i kommitténs betänkande. Vidare får motsvarande anses gälla beträffande dem som har bearbetat äldre material och som sålunda har en upphovsrätt till bearbetningen och som — med tillstånd av rättighetshavarna till originalmaterialet — utnyttjat bearbetningarna för publicering i kommitténs betänkande.

Den upphovsrätt som staten sålunda har till nytt och bearbetat text- och melodimaterial torde sålunda inskränka sig till mångfaldigandet av materialet i betänkandet och i den nya palmbok som kan komma att fastställas av kyrkomötet. Däremot torde de enskilda upphovsmännen ha kvar dels de ideella rättigheterna, dels rätten till ersättning för det fria mångfaldigandet av materialet, åtminstone om inte något avtal om annat kan anses föreligga.

Sammanfattningsvis innebär vad som nu har sagts om upphovsrätten till texter och melodier till psalmer följande.

1 Texter och melodier som ingår i kommitténs betänkande och i en senare av offentligrättslig myndighet (kyrkomötet) fastställd psalmbok får återges fritt av envar, dvs bl a mångfaldigas, men
   a) upphovsmannens ideella rättigheter skall respekteras, dvs upphovsmannens namn skall anges, verket skall återges i en i princip oförändrad form och användning i en för upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende kränkande form eller sammanhang är förbjuden, och
   b) upphovsmannen har en rätt till ersättning för all återgivning som sker utanför myndighets offentligrättsliga verksamhet.

2 Upphovsrättslagens vanliga regler om exempelvis rätten att framställa enstaka exemplar för enskilt bruk och om fritt offentligt framförande i gudstjänster och undervisning gäller självfallet också beträffande det material som avses här.

11 Kommitténs förslag

Med hänvisning till vad som anförts i betänkandena 1985:16-19 får kommittén föreslå

- att kyrkomötet antar det av psalmkommittén i SOU 1985:16 framlagda förslaget till Den svenska psalmboken samt de i SOU 1985:19 och 1985:16 framlagda förslagen till koralbok resp supplement,
- att kyrkomötet beslutar om utgivning av psalmbokssupplement i enlighet med vad kommittén föreslår i SOU 1985:17, avsnitt 7.6,
- att kyrkomötet fastställer kungörelse rörande Den svenska psalmboken i enlighet med föreslagen lydelse i SOU 1985:17, avsnitt 8 samt
- att kyrkomötet beslutar om en fortsättning av psalmboksarbetet i enlighet med SOU 1985:17, avsnitt 9 samt ställer erforderliga resurser till förfogande för detta arbete.

Bilaga 5.1.5 a

Psalmer som behållits oförändrade, endast avkortats eller endast justerats språkligt jämfört med 1937 års textversion

1937 års nr	SOU nr	
1	*326*	Upp, psaltare och harpa
2	*329*	Du som härlig ställde
4	*3*	Helig, helig, helig
8	*4*	Hela världen fröjdes Herran
13	*2*	Herren, vår Gud, är en konung
21	*297*	Härlig är jorden
28	*20*	Helige Fader, kom och var oss nära
29	*26*	Tränger i dolda djupen ner
44	*106*	Jerusalem, höj upp din röst
46	*427*	När vintermörkret kring oss står
47	*110*	Han kommer i sin kyrka
48	*39*	Jesus från Nasaret går här fram
51	*113*	Det är en ros utsprungen
52	*114*	Stilla natt, heliga natt
53	*127*	O du saliga, o du heliga
54	*434*	Ring, alla klockor, ja klinga
55	*119*	Var hälsad, sköna morgonstund
60	*124*	En jungfru födde ett barn i dag
66	*42*	Se, Jesus är ett tröstrikt namn
69	*132*	Nu segrar alla trognas hopp
70	*135*	Se, vi går upp till Jerusalem
71	*447*	Min själ, du måste nu glömma
72	*453*	Se, kärlet brast
73	*456*	Lyssna, hör, du höga himmel
74	*137*	Den kärlek du till världen bar
79	*446*	Det går ett tyst och tåligt lamm
81	*459*	O Jesu kär, vad har väl du förbrutit
89	*140*	Du bar ditt kors, o Jesu mild
94	*143*	Guds rena Lamm, oskyldig
95	*144*	O huvud, blodigt, sårat
105	*150*	Du segern oss förkunnar
106	*147*	Upp, min tunga, att lovsjunga
108	*474*	Han lever! O min ande, känn
115	*476*	Om Kristus döljes nu för dig
118	*35*	Din spira, Jesus, sträckes ut

119	*157*	Den korta stund jag vandrar här
124	*237*	Vår Gud är oss en väldig borg
125	*159*	Till härlighetens land igen
128	*479*	Nu stunden är kommen, o saliga fröjd
129	*161*	Helige Ande, låt nu ske
130	*53*	Livets Ande, kom från ovan
131	*366*	Helige Ande, sanningens Ande
139	*162*	Som sol om våren stiger
140	*165*	Vår blick mot helga berget går
144	*169*	I himmelen, i himmelen
147	*171*	För all helgon, som i kamp för tron
148	*492*	Välsignade alla ni kära
154	*549*	Vänd bort din vrede, Gud, som straffet sänder
161	*379*	Upp, Sion, att prisa
162	*55*	Vi lovar dig, o store Gud
167	*60*	En Fader oss förenar
169	*372*	Fädernas kyrka i Sveriges land
171	*373*	Tack, o Gud, att i din kyrka
172	*64*	En dyr klenod, en klar och ren
174	*63*	Dig, ljusens Fader, vare pris
177	*380*	Från tidevarv till tidevarv
184	*69*	Glad jag städse vill bekänna
185	*383*	Fader, du som livet tänder
186	*382*	Gud, hos dig är livets källa
187	*70*	O Jesus, än de dina
189	*393*	Vad röst, vad ljuvlig röst jag hör
196	*71*	Som spridda sädeskornen
197	*72*	Du sanna vinträd, Jesus kär
198	*396*	Du öppnar, o evige Fader
199	*333*	Dig vare lov och pris, o Krist
202	*76*	Gud, vår lösta tunga
210	*80*	Hur ljuvt det är att komma
216	*412*	O gode Ande, led du mig
217	*81*	Herre, samla oss nu alla
228	*88*	Räds ej bekänna Kristi namn
230	*413*	Jesus, låt din kärleks låga
234	*82*	Gud, se i nåd till dessa två
237	*91*	Din kärlek, Jesus, gräns ej vet
238	*92*	Kärlek av höjden värdes beskära
241	*102*	Tung och kvalfull vilar
246	*100*	Tillkomme ditt rike
248	*422*	I makt utan like
251	*19*	Du för vars allmaktsord
252	*424*	Låt nya tankar tolka Kristi bud
257	*543*	Vak upp! Hör väkten ljuder
260	*557*	Vart flyr jag för Gud
265	*265*	Ingen hinner fram till den eviga ron
266	*544*	Två väldiga strider om människans själ
267	*539*	En dunkel örtagård jag vet

286	*358*	Nämn mig Jesus, han är livet
287	*206*	Herre, jag vill bida
301	*223*	Jag vet en port som öppen står
303	*246*	Här en källa rinner
304	*59*	Med Gud och hans vänskap
305	*233*	Fader, du vars hjärta gömmer
306	*238*	Jag lyfter mina händer
307	*567*	Herren är min herde god
315	*561*	Från Gud vill jag ej vika
320	*570*	Glädje utan Gud ej finnes
323	*563*	Är Gud i himlen för mig
324	*240*	Uti din nåd, o Fader blid
329	*257*	Pris vare Gud! Allena han
331	*277*	Så tag nu mina händer
322	*258*	O liv, som blev tänt
336	*209*	O Gud, all sannings källa
340	*213*	Att bedja är ej endast att begära
347	*577*	Seger giv, du segerrike
352	*581*	Fördolde Gud, som tronar i det höga
354	*275*	Led, milda ljus, i dunkel, dimfylld värld
355	*249*	Blott en dag, ett ögonblick i sänder
356	*281*	Mer helighet giv mig
357	*253*	O giv oss, Herre, av den tro
366	*341*	Guds väg i dunkel ofta går
377	*271*	Närmare, Gud, till dig
379	*583*	Ängsliga hjärta, upp ur din dvala
380	*272*	Nu gläd dig, min ande, i Herran
381	*571*	Herren gav, och Herren tog
388	*585*	Jesus, tänk på mig
395	*587*	Hjälp mig, Jesus, troget vandra
411	*95*	Ditt verk är stort, men jag är svag
413	*98*	Ett vänligt ord kan göra under
414	*284*	Ord av evighet, Mästare, som vet
416	*283*	Verka tills natten kommer
418	*591*	Kristus, hjälten, han allena
420	*176*	Din klara sol går åter opp
421	*177*	Pris vare Gud som låter
432	*501*	I öster stiger solen opp
433	*512*	När allt omkring mig vilar
434	*188*	Så går en dag än från vår tid
436	*513*	Din sol går bort, men du blir när
439	*187*	Nu är en dag framliden
447	*189*	Bliv kvar hos mig, se, dagens slut är när
448	*514*	Till natt det åter lider
449	*191*	Den dag du gav oss, Gud, är gången
451	*190*	Bred dina vida vingar
453	*519*	Det ringer till vila
458	*183*	Som sådden förnimmer Guds välbehag
460	*260*	Jag kan icke räkna dem alla

469	*515*	Nu kommer kväll med vilans bud
472	*198*	Likt vårdagssol i morgonglöd
476	*201*	En vänlig grönskas rika dräkt
478	*203*	Fram skrider året i sin gång
480	*527*	Hur härligt vittna land och sjö
483	*609*	Jag vet en hälsning mera kär
484	*611*	I Jesu namn till bords vi går
492	*604*	Bevara, Gud, vårt fosterland
498	*168*	Kom inför Herren med tacksamhet
501	*607*	Du gav mig, o Herre, en teg av din jord
505	*608*	När stormen ryter vilt på hav
510	*286*	Kom, helige Ande, från höjden
512	*193*	Gud, som haver barnen kär
513	*248*	Tryggare kan ingen vara
517	*134*	Gläns över sjö och strand
519	*45*	Jesus för världen givit sitt liv
520	*184*	Jesus kär, var mig när
521	*179*	Morgon mellan fjällen
523	*24*	Med tacksam röst och tacksam själ
527	*227*	O du som ser, o du som vet
528	*279*	Lev för Jesus, intet annat
531	*593*	Med Jesus fram i de bästa åren
532	*216*	Mästare, alla söka dig
564	*305*	Var är den Vän som överallt jag söker
575	*625*	En dalande dag, en flyktig stund
577	*306*	Saliga de som ifrån världens öden
579	*322*	Jag är en gäst och främling
587	*317*	Vakna upp! en stämma bjuder
591	*315*	En herrdag i höjden
593	*314*	Ack saliga dag, som i hoppet vi bidar
599	*325*	I hoppet sig min frälsta själ förnöjer
600	*77*	Hör hur tempelsången stiger
609	*636*	Vredens stora dag är nära

Bilaga 5.1.5 b

Psalmer som utgått ur 1937 års psalmbok

6	Lovsjungen Herren, låtom oss med fröjdeljud
7	Lovsjungen Herren, som i det höga
9	Ditt namn, o Gud, jag lova vill
14	Lova Herren Gud, min själ
17	Dig allena vare ära
18	Gud, du av inga skiften vet
19	Du, Herre, ser och känner mig
20	I det djupa, i det höga
26	Vi tro på en allsmäktig Gud
27	Vi tro på Gud, som himmel, jord
30	Så högt har Gud, oss till stor fröjd
34	På krubbans strå man lade dig
39	Jesu, lär mig rätt betrakta
57	Lovsjungen Herrens nåd och makt
59	Gläd dig, du helga kristenhet
64	Välsignat vare Jesu namn
65	Jesu namn begynna skall
78	Syndaskulden att försona
84	Min Frälsare, vad själave
87	Se människan! Ack vilken lott
88	Jerusalem, i överdåd
90	Din synd, o värld, besinna
91	Ditt huvud, Jesu, böjes
93	O du vår Herre Jesu Krist
97	Med rört och tröstat hjärta
98	Ack, hjärtans ve
101	Den mun är tyst
103	Sitt öga Jesus öppnat har
109	Låt oss fröjdas, gladligt sjunga
111	Jesu, du dig själv uppväckte
116	Hav i ditt minne Jesus Krist
117	Upp att Kristi seger fira
121	Jesus är mitt liv och hälsa
122	Jesus allt mitt goda är
136	Helge Ande, hjärtats nöje
141	Förr än mänskostämmor hördes
143	Gud vare tack och ära

146 Vem är den stora skaran där
149 O Gud, vår broder Abels blod
151 O Herre Gud, vi bedja dig
152 O Skapare, o gode Gud
153 Vi på jorden leva här
157 Hör ditt Sions bittra klagan
159 Store Gud, med skäl du klagar
160 O du som alla hjärtan ser
166 Kom, Helge Ande, med ditt ljus
168 Sion klagar med stor smärta
173 Av himlens här den Högstes makt
178 Betrakten väl de tio bud
179 På Sinai stod Herren Gud
180 Om, Jesu, på min vandringsstig
181 Du som var den minstes vän
182 Helge Ande, du som samlar
183 "Låt barnen komma"
191 Du livets bröd, o Jesu Krist
192 Jag vill i denna stund
195 Jag kommer, Gud,
200 Hur kan och skall jag dig
201 Dig, Jesu, vare evigt pris
203 Hur härlig, Gud, din sol uppgår
211 Kom, frälsta hjord
213 O Gud, som hörer allas röst
218 Tack, o Jesu, för det ord
219 Således är vår kyrkogång
220 Se, milde Gud, i nåd ett samfund dig till ära
221 En handsbredd är vår levnads mått
222 O gode Herde, du
223 O Herre, vem skall bo
224 Av dig förordnad, store Gud
225 O Gud, ditt folk dig beder
226 Väktare på Sions murar
227 Kom, o Jesu, väck mitt sinne
229 O Jesu, du som själv har tagit
231 Giv mig den tro, som skådar dag
232 Vi önska nu vår brudgum och brud
233 Gud, välsigna dessa hjärtan
236 Herrens röst i Sion ljuder
240 Får ej i vårt hjärta bo
243 Kom, Helge Ande, du som tände
244 Herrens stad har fasta grunder
247 Upp, var ljus, ty ljuset lyser
249 Lyssna, Sion! Klagan ljuder
253 Vattuströmmar skola flyta
258 Gud, min Gud, som dig förbarmar
261 Tiden flyr: när vill du börja
262 I dag, om Herrens röst du hör

263 Jag arma mänska
264 Tanke, som fåfängt spanar
268 I mörker sjönko lyckodrömmens länder
270 O Herre Gud, gör nåd med mig
271 O Gud, vem skall jag klaga
272 O Gud, giv oss din Andes nåd
274 Bönhör mig, Gud
276 Är jag allen en främling här på jorden
277 O du bittra sorgekälla
281 När jag besinnar, store Gud,
282 Min högsta skatt, o Jesu kär
284 O Jesu Krist, min högsta tröst
285 Mitt skuldregister, Gud
289 Säll den vars överträdelse
290 Väl mig i evighet
291 Jag tackar dig, min högste Gud
293 Tvivlan ur min själ försvinne
294 Nu skall ej synden mera
295 Gud, fullkomlighetens källa
300 Den rätt på dig, o Jesu, tror
308 O Gud, det är min glädje
309 Säll du som dig åt Gud betror
311 Mitt fasta hopp till Herren står
312 Min Gud, på dig förtröstar jag
314 Ack, min själ, hav gladligt mod
316 Har jag nåd hos Gud i höjden
321 Gud, min Gud, till dig jag ser
322 För tidens korta kval och fröjd
325 Vad min Gud vill, det alltid sker
327 Som dig, Gud, täckes, gör med mig
328 Vad Gudi täckes är mig täckt
330 Alla Herrens vägar äro
334 Skapare, att nalkas dig
335 Fader, jag i detta namn
338 Herre, du som från det höga
339 Lyft, min själ, ur jordegruset
348 Gud säger, att den salig är
350 O Gud, om allt mig säger
351 Ve den som säger: Gud ej är
358 Såsom hjorten träget längtar
360 O Gud, jag nödgas klaga
361 Misströsta ej att Gud är god
364 Ju större kors, ju bättre kristen
367 I världen är så mörkt och tungt
368 Den vedervärdighet, som mig elända trycker
370 Gud, låt min bön dig täckas
371 Gud ej sitt tryckta barn förgäter
372 O säg, min själ, vi du förfäras
373 Vad sörjer du så svåra

374 Varför sörja, varför klaga
376 Vänta efter Herren
383 O Jesu Krist, du är min vän den bäste
384 En Fader heter du
385 Du all hälsas källa
386 Tänk, o Gud, på sjuka alla
389 O Gud, som skiftar allt
390 Hälsans gåva, dyra gåva
391 Jesus hav i ständigt minne
393 Bepröva mig, min Gud
394 Skapa i mig, Gud, ett hjärta
397 Vad gott kan jag dock göra
398 O Gud, o Gud så from
399 Kom, min kristen, Gud till ära
401 Anamma from de dyra nådeorden
404 Vem är bland Jesu rätta vänner
405 Vem är den som, trött av striden
406 Ej guld och rikedom jag har
409 Se, huru gott och ljuvligt är
410 Vak upp, bed Gud om kraft och mod
412 Du som åt människan
415 Är än min röst som änglars tunga
417 Gud gav i skaparorden
419 Att dig, o Gud, mitt offer bära
422 O Gud, som åter värdes mig
427 O Gud, dig vare lov och pris
428 Varmed skall jag dig lova
429 Vak upp, min själ, giv ära
430 Vak upp, min själ, och var ej sen
435 I min stilla hyddas sköte
441 Nu denna dag förliden är
443 Var nu redo, själ och tunga
444 O Gud, som allt med vishet styr
446 Nu dagens sol i glans och prakt
450 Somnar jag in med blicken fäst
452 Min vilotimma ljuder
455 Lov, pris och ära vare dig
456 När jag om morgonen uppstår
457 Jag lever och upphöjer
462 Än ett år uti sitt sköte
463 Snabbt som blixten de försvinna
464 Din godhet rätt att lova
468 Så lyktar än ett år sitt lopp
473 Naturen åter träder
477 Med hastat lopp och dunkelt sken
479 Av förgängelsen är färgad
481 Jag och mitt hus för dig, o Gud
486 O Herre, du som säger
487 Från dig, all nåds och visdoms Gud

488 Om nåd och rätt jag tänker sjunga
489 Vår konung och vårt fosterland
490 Välsigna, gode Gud
491 Oss himmelens Gud vill vara när
493 O store Allmakts-Gud
494 Giv oss, o Gud, ett dagligt bröd
495 I nåd du, Herre, på oss tänkt
496 Hur ljuv, o Gud, hur säll den lott
497 Gud över oss förbarmar sig
499 Giv, Gud, att ren och samvetsgrann
503 I Herrens namn far jag åstad
504 Upptag, Herre, våra böner
506 Fridens Gud, oss frid förläna
507 O du som har
509 Dig, Herre Gud, är ingen lik
511 Ära ske Herren! Vår hjälpare Herren är vorden
514 Ett litet fattigt barn jag är
522 Gode Fader, i din vård
524 I blomman av min ungdoms dagar
525 Gud, i mina unga dagar
526 Du som har kommit till vår jord
530 Du unga vakt, stig upp med fröjd
533 Min Gud är en väldig hjälte
534 När stormens lurar skalla
536 Mig dagen flyr och åldern ögat skymmer
537 Jag haver en gång varit ung
538 Skymningstimmen sakta nalkas
539 Oändlige, o du vars hand
540 Gud, lär mig dock besinna
541 Snart döden skall det öga sluta
542 Ack, att i synd vi slumra bort
543 Mina levnadstimmar stupa
545 Allt vad vi på jorden äga
546 En jämmerlig och usel ting
548 Kom, jordens barn, eho du är
550 Du snöda värld, farväl!
551 När jag uti min enslighet
552 O hoppets dag, som klarnar opp
553 O Jesu Krist, sann Gud och man
554 Ack, Jesu Krist, mig nåd bete
556 Kom, o Jesu, huru länge
557 Nu vill jag bryta upp
558 Älskar barnet modersfamnen
559 I världen är jag blott en gäst
560 Jag längtar av allt hjärta
561 Så får jag nu med frid och fröjd
562 Min jämmer nu en ände har
563 I Kristi sår jag somnar in
565 En fridens ängel ropar: Kom

566 Herre, när skall jag dig skåda,
568 Så vandra vi all världens väg
569 Kommen till en Fader åter
570 Våra stunder ila
578 Hemlandstoner mäktigt ljuda
581 Så snart for då min fröjd sin kos
582 Säll du som menlös fann din grav
583 Stanna, ungdom, och hör till
585 Så vila i välsignelse
588 O mänska, till en Fader kom
596 Jerusalem, du högtbelägna stad
601 Vi prisa dig
602 Vi love dig
603 O Gud, vi lova dig (Te Deum laudamus)
604 O Gud, vi lova dig
605 Esaias såg den Allraheligste
607 Allt fullkomnat är, o Jesu
610 Min själ prisar storligen Herren
611 Lovad vare Herren, Israels Gud
612 Herre, nu låter du din tjänare fara hädan
Lps I O Gud, som mina steg ledsagar
II Gud, min Gud, som ville än
III Sov gott, mitt barn
IV Ring in gudstjänsttid
V Ensam lämnad här i världen
VI Ack, re'n i unga åren
VII Du som för mig så innerlig
VIII Dessa kära, vilka vila ut
IX Ack, döden haver hädanryckt
X Nu är du förd, du lilla
XI Jag får ej se Guds dag
XII Tung är den lott
XIV Här, ensam på mitt plågoläger
XV Till dig, i milde Jesu Krist
XVI Gode Gud, som lät mig hinna

Bilaga 6.1

Psalmer som utgått ur Psalmer och visor 76

622	Evige Konung
633	Om din kyrka stänger sina portar
635	En söndag var skapelsens första dag
639	O Jesu när du vin och bröd oss räcker
649	Han bars av sin kallelses glädje
652	Kanske det är natt hos dig
654	Låt oss sjunga — Kristus är född
660	Barn av Guds kärlek
661	Ont föder ont
665	Sju böner vår Herre har lärt oss
666	Brottsling bland brottslingar
681	Änden på allting är alltid mig nära
691	Vi miste tron på tingen som är av evighet
693	Rädslan är kommen ur rädsla
699	För det nya, obekanta ryggar jag
700	Ett skepp kastas kring
715	När mörker över djupet var
716	Jorden är Herrens
718	Sol och jord och luft och hav
719	O jord som berg och blommor
722	Min längtan är äldre än solarnas ljus
726	Det kommer en dag när vårt hjärta är ljus
735	Dagarnas dag, o uppståndelse
742	När han kommer
745	Icke genom någon människas styrka
749	Min hjälp kommer från Herren
Lps	
III	En enda röst

Bilaga 6.2

Psalmer som utgått ur Psalmer och visor 82

752 Jag kastar min glädje
756 Djupen sätter han i skälvning
760 Bara ett ord
762 I den helige Ande är vi ett med varann
765 Trånga är mänskohusen
770 Välsignande i dopets stund
774 Nu skall vårt barn bli döpt
782 Se, livet vill blomma
784 Se dagen är oss nära
788 Dina barn har med glädje jag tagit i min famn
790 Sträckta mellan spikar
792 Änglar, skapelsemakter
795 Han kommer, han är nära
814 O Gud, tag bort den skuld
819 Allt jag är och har, o Gud
821 Gå ifrån oss och låt oss få leva som förr
822 Pilatus såg på fången. Vem var han
824 Se, Herre, på vår arbetsdag
839 Kom folkslag och raser
841 I världar utan gräns och slut
865 Var mig nådig Gud
866 Herren kommer i sin härlighet
869 Herre, vår Herre, du är vårt liv
870 Tacka Herren, ty han är god
872 Se, jungfrun skall föda en son
884 Sun haltuus (Uti din nåd)
887 Oi, Herra (När får jag se dig)
888 Nyt ylös (Upp, du min själ, och sjung!)
Lps I Du såg mig, Gud
IV Du sammanväver i jordens djup
VI Du måste lyssna efter rösten

Bilaga 7.1

Nytillkomna psalmer

Nr	
116	Nu tändas tusen juleljus
121	När juldagsmorgon glimmar
126	Ett barn är fött på denna dag
151	Denna dag stod Kristus opp
231	Oändlig nåd mig Herren gav
332	Änglarna sjunger i himlen
338	Gryningen talar om dig
343	Tusen stjärnor glimmar
344	Krukmakarskivan svänger
345	Gud har skapat allting
346	Gud bor i ett ljus
360	Det gungar så fint
401	Så som du bjöd, vi kommer nu
402	Brödet är ett, brutet för alla
414	Du kallar oss till kyrkan
416	Gud har omsorg om vårt släkte
425	Hav och stränder din allmakt formar
429	Advent är mörker och kyla
432	Hör du rösten? Ser du mannen
436	Herdar som på fälten vaktat
441	Lagd på strå i ett stall
444	Till möten och brunnar
449	Han gick den svåra vägen
450	Vackra törnrosbuske
451	Dig, vi lovsjunger, ärar
475	Kom med glädje och med sång
487	Alla källor springer fram
488	På tröskeln till Marias hem
491	De heliga i landet
496	Guds Son en gång i morgonglans
517	Trötta av dagen vi kommer dig nära
518	Jag är hos dej, min Gud
531	I Guds tystnad får jag vara
559	Min Gud, jag är bedrövad
568	Famn som bär mig
595	Jesus satt i båten

600 Det kan vi göra för rätt och för fred
601 En vapenlös Kristus
602 Folken på jorden
603 Vi sätter oss i ringen
616 Vi är ett folk på vandring
618 Tistlar, törne, ökensand
630 Trofaste Gud, som livet i oss tänder
631 Så kort var den fröjd som i världen jag fann
634 Väktarns rop i natten skallar
635 Med himlen det blir som för tio jungfrur

Supplement
724 Du drar mig, men ej vid ett rep
727 Är dagen fylld av oro och bekymmer
731 Var inte rädd, ty jag går alltid före
732 Kom, Jesus, kom Immanuel
740 Allting vilar i ditt ögas djupa genomskinlighet
744 Thuma mina
747 Gud hör ett rop ur djupen
748 Så länge solen värmer jorden

Bilaga 7.5 a

Sampsalmsmaterialets förekomst i andra sångsamlingar än Den svenska psalmboken och dess tillägg

Av tablån framgår i vilka samfund och sångsamlingar de sånger ingår som tagits fram av Sampsalm och som ingår i förslagets gemensamma del. Tablån har gjorts med ledning av Inger Selanders Index över den kristna församlingssången i Sverige, 1979. Dubbelt årtal anger att musikupplagan utkommit senare. Förkortningarna är följande:

EFS	Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen/Sionstoner 1972
BV	Bibeltrogna vänners sångbok 1937
ÖSM	Östra Smålands missionsförening/Guds lov 1959/1960
SMF	Svenska Missionsförbundet/Sånger och psalmer 1951, Herren lever 1978
SAM	Svenska Alliansmissionen/Kristen lovsång 1952/1964, Herren lever 1978
B—Ö	Svenska Baptistsamfundet, Örebromissionen/Psalm och sång 1966, Herren lever 1978
FB	Fribaptistsamfundet/Pilgrimstoner 1957
HF	Helgelseförbundet/Förbundstoner 1957/58
P	Pingströrelsen/Segertoner 1960
MK	Metodistkyrkans psalmbok 1951/1958, Herren lever 1978
FA	Frälsningsarméns sångbok 1961/1978
SFA	Svenska Frälsningsarméns sångbok 1952/1971
KK	Katolska kyrkans samlingspärm 1970-talet

Nr	EFS	BV	ÖSM	SMF	SAM	B–Ö	FB	HF	P	MK	FA	SFA	KK	Summa
10 Lov, ära och pris						×			×					2
12 Brist ut, min själ, i lovsångs ljud				×	×	×		×	×	×		×		7
14 Högtlovat vare Jesu namn	×			×	×	×		×	×	×	×			8
16 Kom, låt oss nu förenas här				×	×	×		×	×	×				
21 Måne och sol, vatten och vind				×	×	×				×				4
29 Kärlek från vår Gud				×	×	×				×		×		5
30 Gud är trofast! Så ljöd sången	×								×					2
40 Kristus vandrar bland oss än	×			×		×					×			4
44 O giv mig tusen tungors ljud						×				×	×			3
47 Säg, känner du det underbara namnet					×				×		×	×		4
48 Vilken vän vi har i Jesus	×					×			×	×	×			5
52 Herre, se vi väntar alla				×	×	×	×	×	×					6
65 Omkring ditt ord, o Jesus	×			×	×	×	×	×	×					7
89 Se, jag vill bära ditt budskap				×	×	×				×				4
94 Du som av kärlek varm	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
101 Vår store Gud gör stora under	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
109 Det susar genom livets strid	×			×	×	×	×	×	×		×			8
111 Kristus kommer — Davids son				×	×	×				×				4
116 Nu tändas tusen juleljus	×		×	×	×	×		×		×	×			8
118 Fröjdas vart sinne	×			×	×	×	×		×	×	×			8
121 När juldagsmorgon glimmar	×	×	×	×	×	×		×	×		×	×		10
126 Ett barn är fött på denna dag	×		×	×	×	×			×					6
128 Vid Betlehem en vinternatt				×	×	×				×				4
129 Och det hände vid den tiden				×	×	×				×				4
139 Den stunden i Getsemane	×		×	×	×		×	×		×	×	×		9
148 Jesus Kristus är uppstånden	×			×		×	×	×		×				6
152 Kristus lever — underbara ord	×	×		×	×	×	×	×		×				8
160 Guds Ande kom från himlen ner (När pingstens dag begynte gry)	×									×	×			3
180 Var dag är en sällsam gåva						×					×			2

Nr	EFS	BV	ÖSM	SMF	SAM	B–Ö	FB	HF	P	MK	FA	SFA	KK	Summa
196 Låt mig börja med dig	×			×	×	×		×		×	×			7
207 En liten stund med Jesus	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
211 Jesus kär, gå ej förbi mig	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
212 Långt bortom rymder vida	×			×	×	×	×	×	×	×	×			9
217 Gud, för dig är allting klart				×	×	×				×				4
221 Skynda till Jesus, Frälsaren kär	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
222 Just som jag är, ej med ett strå	×	×	×	×	×		×	×		×	×			9
224 Lämna dig helt åt Jesus	×	×		×	×	×	×	×	×	×	×	×		11
225 Jesus är ute och söker	×								×					2
226 O gränslösa frälsning					×				×		×	×		4
235 Som en härlig gudomskälla					×	×	×	×	×					5
250 Är det sant att Jesus är min broder	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
252 Hela vägen går han med mig	×			×	×	×	×	×	×	×	×			9
261 Tack, min Gud, för vad som varit	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
262 O sällhet stor, som Herren ger	×			×	×	×	×	×	×	×	×	×		10
263 Det är saligt på Jesus få tro				×	×	×	×	×	×	×	×	×		9
268 Hur underlig är du i allt vad du gör	×	×			×	×	×	×	×	×	×	×		10
276 Herre, med kraft ifrån höjden	×	×		×	×	×	×	×	×	×	×	×		11
278 Frälsare, tag min hand	×	×	×	×	×	×	×	×		×		×		10
280 Jesus, min Herre, dig vill jag älska (Dyraste Jesus, dig vill jag älska)	×			×	×	×	×	×	×	×		×		9
282 Bar du min börda, led du min nöd				×	×	×	×							4
301 Hur ljuvligt det är att möta	×			×	×	×	×	×	×	×				8
302 Min framtidsdag är ljus och lång	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
312 Städse på Sion jag tänker	×				×	×	×	×	×	×	×	×		9
318 Nattens skuggor sakta viker	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×		12
321 Det dukas i himlarnas rike	×			×		×				×			×	5
323 De kommer från öst och väst					×		×	×	×		×	×		6
Summa 56 sånger därav	37	16	15	43	46	48	31	35	36	41	33	24	1	

Bilaga 7.5 b

Den svenska psalmboken

Integrerad disposition

Hänvisningstabell

De 325 psalmer som föreslås bli gemensamma för flertalet kyrkor och samfund i landet numreras från g 1 till g 325. Numren är desamma som i huvudförslagets första del. I nedanstående tabell ges hänvisning *från* g-psalmernas nummer *till* de nummer respektive psalmer har i den integrerade psalmboken.

Gemensamma psalmer	*Nummer i bilaga 7.5.c*
g 1	2
g 2	3
g 3	4
g 4	5
g 5	6
g 6	7
g 7	11
g 8	12
g 9	13
g 10	15
g 11	16
g 12	17
g 13	18
g 14	21
g 15	22
g 16	23
g 17	24
g 18	29
g 19	30
g 20	31
g 21	33
g 22	37
g 23	38
g 24	39
g 25	40
– – – – – – – – –	
g 77	643
– – – – – – – – –	
g 325	641

Bilaga 7.5 c

Innehållsförteckning för integrerad psalmbok

I denna skiss har g-numren antecknats endast för avdelningen LOVSÅNG OCH TILLBEDJAN. I övrigt markeras de gemensamma psalmerna blott med bokstaven g. I ett utfört förslag skall självklart g-numren genomgående antecknas.

Ingångspsalm	1	Upp, psaltare och harpa
LOVSÅNG OCH TILLBEDJAN		
g 1	2	Gud, vår Gud, vi lovar dig
g 2	3	Herren, vår Gud, är en konung
g 3	4	Helig, helig, helig
g 4	5	Hela världen fröjdes Herran
g 5	6	Nu tacka Gud, allt folk
g 6	7	Lova Gud i himmelshöjd
	8	Lovad vare Herren, våra fäders Gud
	9	Höga Majestät, vi alla
	10	Du som härlig ställde
g 7	11	Lova Herren, sol och måne
g 8	12	Lova vill jag Herran, Herran
g 9	13	Min själ skall lova Herran
	14	Det ljus som liv åt världen gav
g 10	15	Lov, ära och pris
g 11	16	O store Gud, när jag den värld
g 12	17	Brist ut, min själ, i lovsångs ljud
g 13	18	Min Gud, när jag betänker
	19	Guds härlighet oss styrka ger
	20	Änglarna sjunger i glädje
g 14	21	Högtlovat vare Jesu namn
g 15	22	Halleluja! Sjung om Jesus
g 16	23	Kom, låt oss nu förenas här
g 17	24	Ge Jesus äran, frälsta mänsklighet
	25	Dig vare lov och pris, o Krist
	26	Herre Gud, ditt dyre navn

FADER, SON OCH ANDE

Treenigheten		27	Vi tror på Gud som skapat
		28	Gud trefaldig, stå oss bi
	g	29	Allena Gud i himmelrik
	g	30	Du för vars allmaktsord
	g	31	Helige Fader, kom och var oss nära
		32	Som ett klockspel hör jag dig
	g	33	Måne och sol
		34	Vår Gud, till dig du skapat oss
		35	Gryningen talar
		36	Himmelske Fader, ge åt oss alla
Gud, vår Skapare och Fader	g	37	Dig skall min själ sitt offer bära
	g	38	Tack, gode Gud, för allt som finns
	g	39	Med tacksam röst och tacksam själ
	g	40	Högt i stjärnehimlen
		41	Guds väg i dunkel ofta går
	g	42	Tränger i dolda djupen ner
	g	43	Du är större än mitt hjärta
		44	Gud har gett åt fågeln dess vingar
		45	Tusen stjärnor glimmar
		46	Krukmakarskivan svänger runt
		47	Gud har skapat allting
		48	Gud bor i ett ljus
	g	49	Så älskade Gud världen all
	g	50	Kärlek från vår Gud
	g	51	Gud är trofast! Så ljöd sången
	g	52	Låt oss glada och i tro
		53	Op, al den ting som Gud har gjort
Jesus, vår Herre och broder	g	54	O gläd dig Guds församling nu
		55	O Gud, du av barmhärtighet
	g	56	O Jesus Krist som mänska blev
	g	57	Vänligt över jorden glänser
		58	En blomma uti öknen stod
		59	Kristus, konung som hör hemma
		60	Huru länge skall mitt hjärta
		61	Vår Herre Krist var Sonen
	g	62	O Kriste, oss benåda
		63	Guds Lamm, dig hälsar skaran
	g	64	Din spira, Jesus, sträckes ut
	g	65	Kristus är världens ljus
	g	66	För att du inte tog det gudomliga
	g	67	Jesus från Nasaret går här fram
	g	68	Kristus vandrar bland oss än
	g	69	Vem är det som kommer på vägen
		70	Han satte sig ner på stranden
		71	En vanlig dag när inget

g	72	Se, Jesus är ett tröstrikt namn
g	73	Jesus är min vän den bäste
	74	Jesus, du min glädje
	75	Jesus, du som själen mättar
	76	Nämn mig Jesus, han är livet
g	77	O giv mig tusen tungors ljud
g	78	Jesus för världen givit sitt liv
g	79	Låt mig få höra om Jesus
g	80	Säg, känner du det underbara namnet
g	81	Vilken vän vi har i Jesus
g	82	Det är sant att Jesus lever
	83	Någon du känner är din bäste vän
	84	Det gungar så fint
	85	Jesus, det eneste

Anden, vår hjälpare och tröst	86	O du helge Ande, kom (Veni, Sancte Spiritus)
g	87	Kom, Skaparande, Herre god
g	88	Kom, helge Ande, Herre Gud (BGH)
	89	O helge Ande, dig vi ber
	90	Ande ifrån ovan
	91	Kom, helge Ande, till mig in
g	92	Herre, se vi väntar alla
	93	Helige Ande, sanningens Ande
	94	O Gud, ditt rike ingen ser
g	95	Livets Ande, kom från ovan
g	96	Vinden ser vi inte
	97	O Guds Ande, du som bor i ljus
	98	Blås på mig, skaparvind
	99	Grip mig, du helige Ande

KYRKAN OCH NÅDEMEDLEN

Kyrkan	100	Vi lovar dig, o store Gud
g	101	Gammal är kyrkan
g	102	Sin enda grund har kyrkan
g	103	Hjärtan, enigt sammanslutna
g	104	Med Gud och hans vänskap
g	105	En Fader oss förenar
	106	Med pelarstoder tolv
	107	Fädernas kyrka
	108	Tack, o Gud, att i din kyrka
	109	Gud är vår starkhet och vårt stöd
g	110	Lågorna är många
g	111	Än finns det en värld
	112	Guds menighet er jordens største under

Ordet		113	O Fader vår, barmhärtig, god
		114	Behåll oss vid ditt rena ord
		115	Se, Herrens ord är rent och klart
	g	116	Dig, ljusens Fader, vare pris
	g	117	En dyr klenod, en klar och ren
		118	Upp, Sion, att prisa
		119	Från tidevarv till tidevarv
	g	120	Omkring ditt ord, o Jesus
	g	121	En såningsman går där
	g	122	Som torra marken dricker regn
		123	Därför att Ordet bland oss bor
Dopet	g	124	Jag tror på Gud som med sitt ord
	g	125	Glad jag städse vill bekänna
		126	Gud, hos dig är livets källa
		127	Fader, du som livet tänder
		128	Gud har en famn
		129	Vi tackar dig, vår Skapare
		130	Med vår glädje över livets under
		131	Ett liv ur dina händer
		132	I Jesu Kristi namn vi ber
		133	Upp ur vilda, djupa vatten
Nattvarden	g	134	O Jesus, än de dina
	g	135	Som spridda sädeskornen
		136	Jesus Kristus är vår hälsa
		137	Vår Herres, Jesu Kristi, död
		138	Säll den som håller Jesus kär
		139	Vad röst, vad ljuvlig röst jag hör
		140	Mitt hjärta slår så underbart
	g	141	Du sanna vinträd, Jesus kär
		142	Det helga bröd på altarbordet vilar
		143	Du öppnar, o evige Fader, i Kristus din famn
		144	Så som du bjöd vi kommer nu
	g	145	Vi till ditt altarbord bär fram
		146	Tyst, likt dagg som faller
		147	Kläd dig, själ, i högtidskläder
		148	Här är rymlig plats. Här Guds bord
	g	149	Du som gick före oss
	g	150	När vi delar det bröd
		151	Jag kom inte hit för att jag tror
		152	Brödet är ett, brutet för alla
		153	Vi bär så många med oss
		154	Gud vare lovad! Han som i sin godhet
	g	155	Gud, vår lösta tunga
Helg och gudstjänst		156	Så skön en väg ej finns på jord
		157	Hör, Gud ännu sin nåd dig bjuder

		158	O Gud, det är en hjärtans tröst
		159	Hur skön och ljuvlig är
		160	Hur fröjdar sig i templets famn
	g	161	Gud är mitt ibland oss
	g	162	Hur ljuvt det är att komma
		163	Käre Jesus, vi är här
	g	164	O Jesus Krist, dig till oss vänd
		165	Salig är den stilla stunden
		166	O gode Ande, led du mig
	g	167	Herre, samla oss nu alla
Konfirmation		168	Jesus, låt din kärleks låga
		169	Du kallar oss till kyrkan
Vigsel	g	170	Gud, se i nåd till dessa två
	g	171	Som klaraste vattuflöden
	g	172	Vi lyfter våra hjärtan
	g	173	Som mannen och kvinnan
		174	Gud skapade av jord
		175	Gud har omsorg om vårt släkte
		176	Det er så yndigt at følges ad
Begravning			
Se Framtiden och hoppet			
Vittnesbörd, tjänst, mission	g	177	O Guds kärlek, dina höjder
	g	178	Våga vara den du i Kristus är
	g	179	Räds ej bekänna Kristi namn
		180	Ett Kristusbrev till världen
	g	181	Blott i det öppna
	g	182	Se, jag vill bära ditt budskap
		183	Herren, vår Gud, har rest sin tron
	g	184	Din kärlek, Jesus, gräns ej vet
	g	185	Kärlek av höjden
	g	186	Jesus, Guds Son, träd in i denna skara
	g	187	Du som av kärlek varm
	g	188	Ditt verk är stort, men jag är svag
		189	Maria, sa Judas
	g	190	Jag behövde en nästa
	g	191	Öppna mig för din kärlek
	g	192	Ett vänligt ord kan göra under
	g	193	Gud, vår Gud, för världen all
		194	Så långt som havets bölja går
	g	195	Tillkomme ditt rike, o Herre vår Gud
	g	196	Vår store Gud gör stora under
		197	I makt utan like är Herren, vår Gud
		198	För hela världen vida
		199	Låt nya tankar tolka Kristi bud

200		Hav och stränder din allmakt
201		Någon skall vaka i världens natt
202	g	Tung och kvalfull vilar

KYRKOÅRET

Advent

203	g	Bered en väg för Herran
204	g	Gläd dig, du Kristi brud
205	g	Hosianna, Davids son
206	g	Jerusalem, höj upp din röst
207	g	Gör porten hög, gör dörren bred
208	g	Gå, Sion, din konung att möta
209	g	Det susar genom livets strid
210		När vintermörkret kring oss står
211	g	Han kommer i sin kyrka
212	g	Kristus kommer — Davids Son
213		O du som himlens stjärnor tänt
214		Advent är mörkret och kyla
215		Jag höja vill till Gud min sång
216		Tidens mått har fyllts till randen
217		Hör du rösten? Ser du mannen
218	g	Världens Frälsare kom här

Jul

219	g	Det är en ros utsprungen
220	g	Stilla natt, heliga natt
221		Giv mig ej glans, ej guld, ej prakt
222	g	O Betlehem, du lilla stad
223	g	Nu tändas tusen juleljus
224	g	När Jesusbarnet låg en gång
225	g	Fröjdas vart sinne, julen är inne
226		Ring, alla klockor, ja klinga
227		Mitt i vintern var det
228		Herdar som på fälten vaktat
229	g	Var hälsad, sköna morgonstund
230	g	Se natten flyr för dagens fröjd
231	g	När juldagsmorgon glimmar
232	g	Nu dagen är kommen
233	g	Lyss till änglasångens ord
234	g	En jungfru födde ett barn i dag
235		Var kristtrogen fröjde sig
236		Dig vare lov, o Jesus Krist
237	g	Från himlens höjd jag bringar bud
238	g	Ett barn är fött på denna dag
239	g	O du saliga, o du heliga
240		Prisad högt av herdars skara
241	g	Vid Betlehem en vinternatt
242	g	Och det hände vid den tiden
243		In dulci jubilo

Den helige Stefanos dag eller Annandag jul	g	244	På lidande byggd är Guds kyrka
		245	Vårt fäste i all nöd är Gud

Nyårsdagen
Se Jesus, vår Herre och broder samt Årsskifte

Trettondedag jul	g	246	En stjärna gick på himlen fram
	g	247	Stå upp, o Sion, och lovsjung
	g	248	Nu segrar alla trognas hopp
	g	249	Himlen är så härligt blå
	g	250	Gläns över sjö och strand
		251	Lagd på strå i ett stall
		252	Å vilka stora gåvor
		253	Guds rådslut från begynnelsen
		254	Till möten och brunnar
Fastan	g	255	Se, vi går upp till Jerusalem
		256	Du som i alltets mitt har ställt
		257	Det går ett tyst och tåligt lamm
	g	258	Du går, Guds Lamm, du rena
		259	Min själ, du måste nu glömma
	g	260	Den kärlek du till världen bar
	g	261	Jesus, du mitt liv, min hälsa
		262	Jesus, djupa såren dina
		263	Han gick den svåra vägen
		264	Vackra törnrosbuske
		265	Dig vi lovsjunger, ärar
		266	Mycket folk kring Jesus var
		267	Se, kärlet brast, och oljan är utgjuten
		268	Dig, min Jesus, nu jag skådar
		269	Jesus, lär mig alltid tänka
		270	Lyssna, hör, du höga himmel
		271	Jesus, dig i djupa nöden
	g	272	Den stunden i Getsemane
		273	"Vaka med mig"
		274	O Jesus kär, vad har väl du förbrutit
		275	När jag den törnekrona
		276	De såg ej dig, blott timmermannens son
	g	277	Du bar ditt kors, o Jesu mild
	g	278	Han på korset, han allena
	g	279	Skåda, skåda, nu här alla
	g	280	Guds rena Lamm, oskyldig
	g	281	O huvud, blodigt, sårat
		282	Höga kors, du enda ädla
	g	283	När världens Frälsare jag ser
		284	Domen över världen går

		285	Vi tackar dig, o Jesus god
		286	Så är fullkomnat, Jesus kär
		287	Den tunga dagen går mot natt
		288	Ditt lidande har nått sitt slut
Påsk	g	289	Vad ljus över griften
	g	290	Upp, min tunga, att lovsjunga
	g	291	Jesus Kristus är uppstånden
		292	O natt av ljus som ej kan dö
		293	Lovets offer alla trogna ger
		294	Nu kommen är vår påskafröjd
		295	Nu låt oss fröjdas med varann
		296	I dödens bojor Kristus låg
		297	Låt oss nu Jesus prisa
	g	298	Denna är den stora dagen
	g	299	Du segern oss förkunnar
		300	Han lever! O min ande, känn
	g	301	Denna dag stod Kristus opp
		302	Kom med glädje och med sång
	g	303	Kristus lever — underbara ord
	g	304	Livet vann, dess namn är Jesus
	g	305	Dina händer är fulla av blommor
	g	306	Herren lever, våga tro det
	g	307	De trodde att Jesus var borta
	g	308	Den korta stund jag vandrar här
		309	Om Kristus döljes nu för dig
		310	Jag vill sjunga om min vän
Kristi himmelsfärds dag	g	311	Till himlen Herren Jesus for
	g	312	Till härlighetens land igen
		313	Du som oss frälst ur syndens band
Pingst	g	314	Guds Ande kom från himlen ner
		315	Nu stunden är kommen
	g	316	Helige Ande, låt nu ske
		317	Kom, helge Ande, Herre Gud
	g	318	Som sol om våren stiger
		319	Gud, när du andas över vår jord
Kristi förklarings dag	g	320	Vår blick mot helga berget går
	g	321	Sorlet har dött
Övriga helgdagar			
Kyndelsmässodagen		322	Du morgonstjärna, mild och ren
		323	Jungfru Maria, jungfru Maria
		324	Den store Mester kommer

Jungfru Marie bebådelsedag	g	325	Salig du och högt benådad
		326	Var hälsad, Herrens moder
		327	Alla källor springer fram
		328	På tröskeln till Marias hem
Den helige Mikaels dag	g	329	Gud låter sina trogna här
		330	Guds änglar är hans sändebud
		331	Inför Guds himlatron
Tacksägelsedagen	g	332	Kom inför Herren med tacksamhet
Alla helgons dag	g	333	I himmelen, i himmelen
	g	334	Den stora vita skaran där
	g	335	För alla helgon, som i kamp för tron
		336	De heliga i landet
	g	337	De skall gå till den heliga staden
Söndagen efter Alla helgons dag		338	O Gud, du som de världar ser
		339	O livets Gud, vi tackar dig
		340	Välsignade alla ni kära
	g	341	Din frid skall aldrig vika
Vid kyrkoårets slut		342	Ljus av ljus, o morgonstjärna
		343	Guds Son en gång i morgonglans
	g	344	Herre, när din dag är inne

DAGENS OCH ÅRETS TIDER

Morgon	g	345	Den signade dag
		346	Min Gud och Fader käre
	g	347	Som skimret över hav och sky
		348	Vi tackar dig så hjärtelig
		349	Nu stiger solen fram ur österns portar
	g	350	Din klara sol går åter opp
	g	351	Pris vare Gud som låter
		352	Morgonrodnaden skall väcka
		353	I öster stiger solen opp
	g	354	Morgon mellan fjällen
	g	355	Var dag är en sällsam gåva
		356	Morgonens rodnad över bergen brinner
	g	357	Nu är det morgon
	g	358	Det ljusnar sakta
		359	Den mørke nat forgangen er
Under dagen		360	En jordisk dag, en dag från dig
		361	Ett, Jesus, än påminner jag
	g	362	Jesus kär, var mig när

	g	363	Som sådden förnimmer Guds välbehag
		364	Genom gatans trängsel
Kväll		365	Tack, Fader, för den dag du gav
	g	366	O Kristus, du som ljuset är
		367	Den ljusa dag framgången är
		368	Vi tackar dig, o Herre Krist
	g	369	Nu vilar folk och länder
		370	Så har nu denna dag
	g	371	Nu är en dag framliden
		372	Nu i tysta skuggan fången
	g	373	Så går en dag än från vår tid
		374	När allt omkring mig vilar
		375	Din sol går bort, men du blir när
		376	Till natt det åter lider
	g	377	Bliv kvar hos mig, se dagens slut är när
	g	378	Bred dina vida vingar
	g	379	Den dag du gav oss, Gud är gången
		380	Nu kommer kväll med vilans bud
		381	Av goda makter underbart bevarad
	g	382	Nu sjunker bullret
		383	Trötta av dagen kommer vi dig nära
	g	384	Gud som haver barnen kär
		385	Jag är hos dej, min Gud
		386	Det ringer till vila
		387	Nu vilans dag förflutit
Årsskifte	g	388	Giv, o Jesus, fröjd och lycka
		389	Det gamla år förgånget är
		390	Hur snabbt, o Gud, vår tid förgår
	g	391	O Gud, vår hjälp i gångna år
		392	Jag är det trädet i din gård
	g	393	Låt mig börja med dig
Årstiderna	g	394	Den blida vår är inne
	g	395	Likt vårdagssol i morgonglöd
		396	Världen som nu föds på nytt
	g	397	Den blomstertid nu kommer
	g	398	I denna ljuva sommartid
	g	399	En vänlig grönskas rika dräkt
		400	Se, nu stiger solen ur havets famn
	g	401	De blomster som i marken bor
		402	I al sin glans nu stråler solen
	g	403	Fram skrider året i sin gång
	g	404	Kornet har sin vila
		405	Hur härligt vittna land och sjö

ATT LEVA AV TRO

Stillhet, meditation		406	Jag känner den. Min tro och nattens
		407	Stilla jag min blick vill fästa
	g	408	Vila i din väntan
	g	409	En liten stund med Jesus
	g	410	Herre, jag vill bida
		411	O Herre, i dina händer
		412	Mina döda timmar
		413	Släck de tusen bildernas skärm
		414	Kom nära, Gud, kom vila
	g	415	Det tänds ett ljus
		416	I Guds tystnad får jag vara
Bönen		417	Mitt hjärta, fröjda dig
	g	418	O Gud, all sannings källa
		419	Att be till Gud han själv oss lär
	g	420	Jag lyfter ögat mot himmelen
	g	421	Jesus kär, gå ej förbi mig
	g	422	Långt bortom rymder vida
	g	423	Att bedja är ej endast att begära
	g	424	Lär mig att bedja av hjärtat
		425	Hör oss, Gud, du själv har bett oss
Sökande, tvivel	g	426	Gud, din nåd till himlen räcker
		427	Jag till din måltid bjudits in
	g	428	Mästare, alla söka dig
		429	En dunkel örtagård jag vet
	g	430	Gud, för dig är allting klart
		431	Varför gick vi bort att söka
	g	432	Jag har ofta frågor, Herre
	g	433	Jag skulle vilja våga tro
Kallelse		434	En syndig man låg sänkt
	g	435	Till den himmel som blir allas
		436	Allt är redo! Lyssna alla
		437	Vak upp! Hör väkten ljuder
		438	Två väldiga strider om människans själ
	g	439	Skynda till Jesus, Frälsaren kär
	g	440	Just som jag är, ej med ett strå
	g	441	Jag vet en port som öppen står
	g	442	Lämna dig helt åt Jesus
	g	443	Jesus är ute och söker
		444	Sackeus var en publikan
		445	Gud er nådig, han vil ikke
Bättring, omvändelse		446	Ur djupen ropar jag till dig
		447	Till dig ur hjärtegrunden

		448	Vänd bort din vrede, Gud
		449	När vi högsta nöden står
		450	Vänd nu om, ni sorgsna sinnen
		451	Herre, dig i nåd förbarma
	g	452	O gränslösa frälsning
	g	453	O du som ser, o du som vet
	g	454	I tro under himmelens skyar
	g	455	I Adam är vi alla ett
Skuld, förlåtelse		456	I dig, o Herre Jesus kär
		457	Min synd, o Gud, mot dina bud
		458	O Jesus, rik av nåd
		459	O Jesus Krist, du nådens brunn
		460	Vart flyr jag för Gud
	g	461	Klippa, du som brast för mig
	g	462	Oändlig nåd mig Herren gav
	g	463	Frälsare, du som äger läkedomen
	g	464	Fader, du vars hjärta gömmer
	g	465	O salighet, o gåtfullhet
	g	466	Som en härlig gudomskälla
		467	När inför din dom jag stod
		468	Min Gud, jag är bedrövad
	g	469	Guds källa har vatten tillfyllest
Förtröstan, trygghet	g	470	Vår Gud är oss en väldig borg
	g	471	Jag lyfter mina händer
		472	På dig jag hoppas, Herre kär
		473	Från Gud vill jag ej vika
	g	474	Av hjärtat håller jag dig kär
		475	O Jesus Krist, i dig förvisst
	g	476	Uti din nåd, o Fader blid
	g	477	Bort med tankar, sorgsna hjärta
		478	Är Gud i himlen för mig
	g	479	Jag vill dig, Gud, med glädje prisa
	g	480	Vi kristna bör tro och besinna
		481	Sörj för mig, min Fader kär
	g	482	Säll är den som sina händer
	g	483	Jag nu den säkra grunden vunnit
		484	På Gud och ej på eget råd
	g	485	Här en källa rinner
	g	486	Befall i Herrens händer
		487	Jag vet på vem jag tror
	g	488	Tryggare kan ingen vara
	g	489	Blott en dag, ett ögonblick i sänder
	g	490	Är det sant att Jesus är min broder
	g	491	Var jag går i skogar, berg och dalar
	g	492	Hela vägen går han med mig
	g	493	O giv oss, Herre, av den tro
		494	Herren är min herde god

	g	495	Löftena kunna ej svika
	g	496	Alla har brått, ingen har tid
		497	Famn som bär mig
	g	498	Var inte rädd. Det finns ett hemligt tecken
Glädje, tacksamhet		499	Var glad, min själ, och fatta mod
		500	Glädje utan Gud ej finnes
	g	501	O liv, som blev tänt
	g	502	Pris vare Gud! Allena han
		503	Herren gav, och Herren tog
	g	504	Saliga visshet, Jesus är min
	g	505	Jag kan icke räkna dem alla
	g	506	Tack, min Gud, för vad som varit
	g	507	O sällhet stor, som Herren ger
	g	508	Det är saligt på Jesus få tro
	g	509	Mitt i en värld av mörker
		510	Se på himlens många fåglar
Vaksamhet, kamp, prövning		511	Till dig jag ropar, Herre Krist
		512	Gå varsamt, min kristen
		513	Vaka, själ, och bed
		514	Upp, kristen, upp till kamp
		515	Seger giv, de segerrike
		516	Tänk på honom som frestad
	g	517	Ingen hinner fram till den eviga ron
	g	518	Säg mig den vägen
		519	Förfäras ej, du lilla hop
		520	Av hjärtat vill jag dig prisa
		521	Fördolde Gud, som tronar
		522	Förbida Gud, min själ
		523	Ängsliga hjärta, upp ur din dvala
	g	524	Bed för mig, Herre kär
	g	525	Hur underlig är du
	g	526	Sorgen och glädjen, de vandrar
	g	527	När ingen dager ögat skådar
	g	528	Närmare, Gud, till dig
	g	529	Nu gläd dig, min ande, i Herran
		530	Jag ber om hjälp till stillhet
		531	Jesus, tänk på mig
		532	Min själ, låt Gud i allt få råda
Efterföljd, helgelse	g	533	Jesus, du mitt hjärtas längtan
	g	534	Jesus, gör mig så till sinnes
		535	O min Jesus, dit du gått
		536	Hjälp mig, Jesus, troget vandra
		537	Ni människobarn som här i världen
		538	Gud söker oss i kärlek stor
	g	539	Led, milda ljus

g	540	Herre, med kraft ifrån höjden
g	541	Så tag nu mina händer
g	542	Frälsare, tag min hand
g	543	Lev för Jesus, intet annat
g	544	Jesus, min Herre, dig vill jag älska
g	545	Mer helighet giv mig
	546	Kristus, hjälten, han allena
	547	Pärlor sköna, ängder gröna
	548	Med Jesus fram i de bästa åren
g	549	Bar du min börda, led du min nöd
	550	Du, o Gud, är livets källa
	551	Jesus satt i båten
g	552	Verka tills natten kommer
g	553	Ord av evighet, Mästare som vet

TILLSAMMANS I VÄRLDEN

	554	Gud skapade de klara vattnen
g	555	Det finns djup i Herrens godhet
	556	Allt mänskosläktet av ett blod
g	557	Kom, helige Ande, från höjden
	558	Se här bygges Babels torn
	559	Som källor utan vatten
g	560	Guds värld är en skimrande gåva
g	561	Gud, från ditt hus, vår tillflykt
g	562	Guds kärlek är som stranden
	563	Det kan vi göra för rätt och för fred
	564	En vapenlös Kristus är farlig
	565	Folken på jorden
	566	Vi sätter oss i ringen
	567	Bevara, Gud, vårt fosterland
	568	Giv folken fred, giv själen frid
g	569	Herre, din dag var också lik
	570	Förgäves all vår omsorg är
	571	Du gav mig, o Herre, en teg
	572	När stormen ryter vilt på hav
g	573	Sänd av himlens sol en strimma
g	574	Jublande lyfter vi här våra händer
g	575	Sanningens Ande, himmelskt ljus
g	576	Välsigna, Herre, alla dem
	577	Jag vet en hälsning mera kär
	578	Du, Herre, i din hägnad tag
	579	I Jesu namn till bords vi går
g	580	Glädjens Herre, var en gäst
g	581	Välsigna, Herre, vad du ger
	582	I en värld av död
	583	O, låt ditt rike komma

FRAMTIDEN OCH HOPPET

Pilgrimsvandringen	g	584	Härlig är jorden
	g	585	Gud, ditt folk är vandringsfolket
		586	Kom, vänner, låt oss hasta
	g	587	Ur djupet av mitt hjärta
		588	Med alla Herrens fromma
	g	589	O saligt att få vandra
	g	590	Hur ljuvligt det är att möta
	g	591	Min framtidsdag är ljus och lång
		592	Vi är ett folk på vandring
		593	Faraos härar hann upp oss
		594	Tistlar, törne, ökensand
	g	595	Det finns en väg till himmelen
Livets gåva och gräns		596	Jag går mot döden var jag går
		597	I levernets bekymmer sänkt
		598	Herre Gud, för dig jag klagar
		599	O Jesus, när mitt liv släcks ut
	g	600	Lär mig, du skog, att vissna glad
	g	601	Var än den Vän som överallt jag söker
		602	Att ta farväl på riktigt sätt
		603	Låt gråten och klagan få stillna
	g	604	Saliga de som ifrån världens öden
		605	En dalande dag, en flyktig stund
	g	606	Från våra kära, från våra vänner
		607	Snart bröt du upp
	g	608	När jag lever har jag dig
		609	En dag jag lämnar mitt hem
	g	610	Nu vilar ett hjärta, i ljuset
		611	Jordens Gud, stjärnornas Herre
		612	Nu är livet gömt hos Gud
	g	613	O Gud, du mig ej överger
		614	Uppå tröskeln till sitt hus
	g	615	Jag skall gråtande kasta mig ner
		616	Trofaste Gud, som livet
	g	617	Städse på Sion jag tänker
		618	Så kort var den fröjd
	g	619	Min Frälsare lever
Kristi återkomst	g	620	Ack saliga dag som i hoppet
	g	621	En herrdag i höjden
		622	Jag vet mig en sömn i Jesu namn
		623	Väktarns rop i natten skallar
	g	624	Nu dagen är tillända
		625	Med himlen blir det
	g	626	Vakna upp! en stämma bjuder
		627	En dag skall uppgå för vår syn

		628	Vredens stora dag är nära — En gång dö och sedan domen
	g	629	Nattens skuggor sakta viker
		630	En dag skall Herrens skapardrøm-mer
Himlen	g	631	Så skön går morgonstjärnan fram
		632	Det finns ett land av ljus
	g	633	Tänk när en gång
		634	Det finns ett hem långt bortom
	g	635	Det dukas i himlarnas rike
	g	636	Jag är en gäst och främling
	g	637	De kommer från öst och väst
		638	Himlen håller andan, jorden
	g	639	Med lust och glädje tänker
		640	Mitt hjärta vidgar sig
	g 325	641	I hoppet sig min frälsta själ förnöjer
		642	Hur mäktig är den sabbat
Slutpsalm			
	g 77	643	Hör hur tempelsången stiger

PSALTARPSALMER OCH
ANDRA SÅNGER UR BIBELN (Som i huvudförslaget, Andra delen)

LITURGISKA SÅNGER (Som i huvudförslaget, Andra delen)

LÄSEPSALMER (Som i huvudförslaget, Andra delen)

Statens offentliga utredningar 1985

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet
Rättshjälp. [4]
Barn genom befruktning utanför kroppen m. m. [5]
Pantsättning av patent. [10]
Ny räntelag. [11]

Socialdepartementet
Leva som äldre. [3]
Skolbarnsomsorgen. [12]
Den barn- och ungdomspsykiatriska verksamheten [14]
Handel med alkoholdrycker [15]

Utbildningsdepartementet
Fornlämningar och exploatering [13]

Jordbruksdepartementet
Livsmedelsforskning II. [2]

Civildepartementet
Församlingar i samverkan. [1]
Den svenska psalmboken. Texter och melodier. Volym 1. [16]
Den svenska psalmboken. Historik, principer, motiveringar. Volym 2. [17]
Den svenska psalmboken. Text och musikkommentarer. Volym 3. [18]
Den svenska psalmboken. Ackompanjemang. Volym 4. [19]

Arbetsmarknadsdepartementet
Arbetsmarknadsverkets ansvarsområde. [7]
Beredskapsarbete i AMS-regi. [8]
Kulturarbetsförmedling. [9]

Bostadsdepartementet
Förköp av bostadsrätter. [6]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningens nummer i den kronologiska förteckningen.

Statens offentliga utredningar 1985

Kronologisk förteckning

1. Församlingar i samverkan. C.
2. Livsmedelsforskning II. Jo.
3. Leva som äldre. S.
4. Rättshjälp. J.
5. Barn genom befruktning utanför kroppen m. m. J.
6. Förköp av bostadsrätter. B.
7. Arbetsmarknadsverkets ansvarsområde. A.
8. Beredskapsarbete i AMS-regi. A.
9. Kulturarbetsförmedling. A.
10. Pantsättning av patent. J.
11. Ny räntelag. J.
12. Skolbarnsomsorgen. S.
13. Fornlämningar och exploatering. U.
14. Den barn- och ungdomspsykiatriska verksamheten. S.
15. Handel med alkoholdrycker. S.
16. Den svenska psalmboken. Texter och melodier. Volym 1. C.
17. Den svenska psalmboken. Historik, principer, motiveringar. Volym 2. C.
18. Den svenska psalmboken. Text och musikkommentarer. Volym 3. C.
19. Den svenska psalmboken. Ackompanjemang. Volym 4. C.

KUNGL. BIBL.
1985-07-09
STOCKHOLM

1969 ÅRS PSALMKOMMITTÉ HAR TIDIGARE PUBLICERAT

71 psalmer och visor. Verbum 1971. 1971

Psalmer och visor. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1:1 (Principdel) SOU 1975:2

Psalmer och visor. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1:2 (Texter och melodier) SOU 1975:3

Psalmer och visor. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1:3 (Ackompanjemangsdel) SOU 1975:4

Psalmer och visor 76. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1. (Antaget av kyrkomötet 1975 och sedermera utgivet under samma namn.) DsU 1976:11

1937 års revision. Information. Arbetsmaterial. Lägesrapport november 1977. (Stencil med 17 psalmer) 1977

1937 års revision. Information. Arbetsmaterial. Lägesrapport november 1978. (Stencil med 13 psalmer) 1978

Den signade dag. Försökshäfte. Del 1: Text och musik. Del 2: Psalmstudium. Stegelands 1980. 1980

Den svenska psalmboken. Psalmboksrevisionen. Inledande redovisning. Provsamling för Advent, Jul och Dagens tider. SOU 1981:49

Den svenska psalmboken. Förslag ang bearbetning mm av psalmerna i 1937 års psalmbok/1939 års koralbok. SOU 1981:50

Den svenska psalmboken. Förslag till Psalmer och visor, del 2. SOU 1981:51

Den svenska psalmboken. Psalmer från andra sångböcker än Den svenska psalmboken med tillägg. Urval för en gemensam psalmbok, sammanställt av Sampsalm. SOU 1981:52

Psalmer och visor 82. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 2. (Antaget av kyrkomötet 1982 och sedermera utgivet under samma namn.) 1982

Lägesrapport. Ekumenisk psalmboksdel. Mars 1984. (stencil) 1984

Förslag till redigering av samlingsvolymen Den svenska psalmboken. (Delbetänkande avgivet tillsammans med 1968 års kyrkohandbokskommitté.) September 1984. 1984

Liber
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-08760-X
ISSN 0375-250X